Imprimatur,

Tho. Tomkyns, *RR in Christo Patri ac Domino Dno Gilberto Divinâ Providentiâ Archi-Epiſc. Cant. a Sac. Dom.*

ex æd. Lambeth. *Apr.* 19 1669.

Imprimatur,

Tho. Tomkyns, *RR in Christo Patri ac Domino Dno Gilberto Divinâ Providentiâ Archi-Epiſc. Cant. a Sac. Dom.*

ex æd. Lambeth. *Apr.* 19 1669.

HARMONIA APOSTOLICA,

SEU,

BINÆ DISSERTATIONES,

Quarum in priore,

Doctrina D. JACOBI de Justificatione ex operibus Explanatur ac Defenditur:

In posteriore,

Consensus D. PAULI cum JACOBO liquidò Demonstratur.

AUTHORE

GEORGIO BULLO

Anglicanæ Ecclesiæ Presbytero, ac *Suddingtoniæ*, quæ nuncupatur Sanct. *Mariæ*, in Diœcesi *Glocestrienſi* Rectore.

Clem. Alexand. Strom. 6.

Ἅπαντα ὅρθια ἐκάστου τῶν συντόνων, φησὶν ἡ γραφὴ, τοῦτ' ἔστι τῶν ὅσοι ὑπ' αὐτῆ σπουδῇσιν τῶν γραφῶν ἐξήγησιν κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα ἐκδιχόμενοι διαπύζειν κανὼν δὲ ἐκκλησιαστικὸς ἡ συνῳδία καὶ συμφωνία νόμε τε καὶ προφητῶν τῇ τὸν τοῦ Κυρίου παρουσίαν παραδιδομένη διαθήκῃ.

Ignat. Epist. ad Ephesios.

Οὐδὲν λανθάνει ὑμᾶς, ἐὰν τελείως εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν ἔχητε τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἀγάπην, ἥτις ἐστὶν ἀρχὴ ζωῆς καὶ τέλος. Ἀρχὴ μὲν πίστις, τέλος δὲ ἀγάπη. Τὰ δὲ δύο ἐν ἑνότητι γινόμενα, Θεοῦ ἐστιν. Τὰ δὲ ἄλλα πάντα εἰς καλοκἀγαθίαν ἀκόλουθά ἐστι.

LONDINI,

Sumptibus *Guliel. Wells* & *Rob. Scott*, apud quos prostant ad Insignia Principis in vico Little Britain dicto, MDCLXX.

Reverendo in Christo Patri ac Domino
suo summè honorando Domino

GULIELMO,

Gratiosâ bonisq; omnibus gratissimâ Dei
Providentiâ *Glocestrienſi* Episcopo.

Honoratissime Domine,

Libellus iste, qui tuis sub auspiciis prælum adiit, prælo emancipatus ad te revertitur; fretúsq; benevolentiæ tuæ jam expertæ fiduciâ, atq; adeò de eâdem in futurum impetrandâ penè securus, ad Nominis tui laudatissimi umbram ac Patrocinium se tutò recipit. Mirum in modum mihi placebat Ignatianum illud, Μᾶλλον χρεὶς τῷ ἐπισκόπῳ τὸ πρασσόμενον ὑπ' αὐτοῦ παρὰ τοὺς ἀγγέλους τοὺς τὴν ἐκκλησίαν. *Ideóq; certum erat, nihil Theologicum, te inconsulto, in lucem edere. Has itaq;*

Epist. ad Smyrn. p. 6 Edit. Vossii.

dissertatiunculas in chartulis (iisq; minùs nitidè (quàm potui tamen nitidissimè) exaratis) adhuc latitantes tibi imprimis sistendas curavi, pro sententiâ tuâ vel æternis tenebris occultandas, vel prælo excudendas. Perlegisti (neq; id festinanter) singula utriusq; Dissertationis Capita, patientiâ tuâ prolixitatis tædium devorante; perlecta comprobâsti tuo calculo, quin & (pro benevolo, quo me meáque omnia complecti solitus es, affectu) tuis laudibus condecorâsti.

Quid causæ est igitur, quamobrem aspectum tuum reformidet scriptum hoc nostrum, Typographiâ egressum, quod tibi priùs adeò placuerit?

Hâc autem qualicunque opellâ, Reverendæ tuæ Paternitati consecratâ, velim omnibus testatam meam adver-

adversùm te gratitudinem. Quanto me favore complexus sis, jamdudùm nôrunt ferè omnes, quotquot me noverint. Tuâ imprimis ope in hac Diœcesi sors mihi obtigit vivendi non incommoda; Tu nobis, ut studiis istis vacaremus, otium feciſti.

At quorsum hæc commemorem? Tot ac tam præclaræ in te virtutes reluxerunt, ut vel eorum, quibus neque de facie, neque ullo (quod aiunt) beneficio innoteſcis, amorem tibi atque adeò venerationem concilia veris. Eruditionem tuam ſcripta teſtantur palàm edita. Prudentiam, animum moderatum, modeſtiam, ſummam gravitatem ſingulari comitate condìtam, illibatam denique vitæ ſanctitatem exoſculatur non modò Glouceſtria tua, ſed & Anglia penè univerſa.

Deum

Deum Opt. Max. ut has tibi eximias animi dotes conservet atque augeat, diu te huic Cathedræ incolumem custodiat, nobisque serum tui in cœlos reditum indulgeat, ex animo veneratur,

Reverendæ tuæ Paternitati

devinctissimus

G. B

PRÆ-

PRÆMONITIO
AD
LECTOREM.

DIſſertationes haſce alio fine (quem ut cognitum habeas parùm refert) primùm incæptas, ac pro breviculâ tantùm & horariâ exercitatione propoſitas, dein profluente copiâ & quaſi æſtu inventionis, & (quod in tam fœcundâ materiâ uſû veniſſe nihil mirum eſt) aliâ ex aliâ ſubnaſcente difficultate, ad hanc uſq; molem perductas, typis demum excuſas tibi, Lector benevole, tuóq; candori exhibemus. Si audaciæ me inſimulas, quòd opus adeò impolitum in lucem emittere, doctiq; hujus ſæculi limatis judiciis ſubjicere non ſim veritus; factum non defendo tritis Scriptorum Apologiis. Id fecimus non tam victi amicorum importunitate, (quanquam neq; eorum deerant ſuffragia) quàm perſuaſione adducti, fore, ut ex hôc noſtro qualicunq; labore tyronibus ſaltem in S. Theologiâ atq; in Paulinis Epiſtolis minùs exercitatis aliqua accederet utilitas. Horum judiciis in hâc

Epiſtola Nuncupatoria.

Deum Opt. Max. ut has tibi eximias animi dotes conſervet atque augeat, diu te huic Cathedræ incolumem cuſtodiat, nobiſque ſerum tui in cœlos reditum indulgeat, ex animo veneratur,

Reverendæ tuæ Paternitati

devinctiſſimus

G. B

PRÆ-

PRÆMONITIO
AD
LECTOREM.

DIſſertationes haſce alio fine (quem ut cognitum habeas parùm refert) primùm incæptas, ac pro breviculâ tantùm & horariâ exercitatione propoſitas, dein profluente copiâ & quaſi æſtu inventionis, & (quod in tam fœcundâ materiâ uſû veniſſe nihil mirum eſt) aliâ ex aliâ ſubnaſcente difficultate, ad hanc uſq; molem perductas, typis demum excuſas tibi, Lector benevole, tuóq; candori exhibemus. Si audaciæ me inſimulas, quòd opus adeò impolitum in lucem emittere, doctiq; hujus ſæculi limatis judiciis ſubjicere non ſim veritus; factum non defendo tritis Scriptorum Apologiis. Id fecimus non tam victi amicorum importunitate, (quanquam neq; eorum deerant ſuffragia) quàm perſuaſione adducti, fore, ut ex hôc noſtro qualicunq; labore tyronibus ſaltem in S. Theologiâ atq; in Paulinis Epiſtolis minùs exercitatis aliqua accederet utilitas. Horum judiciis in hâc

ſummè neceſſariâ controverſiâ ritè formandis ſi opus hoc levidenſe vel tantillum inſerviat, ſi ad S. Paulum legendum (aſſiduâ certè lectione digniſsimum) ità iis adjumento futurum ſit, ut ne δυσνόητα quæ apud eum (in hac imprimis quæſtione) non pauca occurrunt, in ſuam, gregiſq; ſuæ curæ in poſterum tradendæ, perniciem diſtorqueant; ſi deniq; adverſus Solifidianiſmum iſtum, ſeu verius Libertaniſmum, (quem nonnulli in hâc temporum fæce propalam & χωρὶς κρυπτῆς docuerunt, pleriq; inanabus diſtinctiunculis incruſtatum in concionibus, in ſcriptis, auditoribus, lectoribus ſuis inſinuârunt, atq; etiamnum inſinuant) opportunam iis antidotum porrexerit, ſatis ſupérq; habeo; aliorum ſuas ſemel receptas hypotheſes perditè amantium ſupercilia, odia, convitia flocci fecero. In materiâ certè utiliſsimâ verſamur, quæq; a nemine adhuc (quod ſciam) pleno ac juſto volumine adornata ſit; itaq; dum prodeant meliora, his mecum utatur Lector candidus. Sed eâ lege, ne expectet vel lautitias ac Veneres vocum, rerum perſpicuitate (in argumento præſertim tam aſpero, tam difficili) contentus: vel methodum accuratam; ſiquidem proprii ingenii ductum ſecuti, nobiſq; magis quàm aliis ſcribentes ſingula ferè, prout occurrebant atq; in mentem venerunt, explicavimus. Hinc quædam

loco

loco non ſuo (quanquam, ut ſpero, non prorſus alieno) reperies. Alicubi (in poſteriori imprimis diſſertatione) παρεμβάσεις offendes & διεξόδους ſatis prolixas, quæ ne tibi offendiculo ſint, memineris, neq; inutiles eas eſſe, neq; omninò ἀπερισκεπτους. Si præterea in Paulinis Epiſtolis explicandis loci unius, aut alterius ſenſum minùs feliciter aſſecutus ſim, ab æquo Lectore, (qui ad ſummam rei & ſcopum Apoſtoli attenderit) veniam me facilè impetraturum confido.

Quod reliquum eſt, ſi quid fructûs ex hôc ſcripto noſtro perceperis, de eo primùm Deo, omnis boni fonti ac largitori, gratias agas; dein Autorem de Evangelicâ licet juſtitiâ diſputantem, peccatorum tamen (quod res eſt, & ex animo loquitur) maximum, fervidis apud Dominum precibus adjuvato, ac vale in eodem Domino.

CAPITULA
UTRIUSQUE
DISSERTATIONIS

Dissertationis Prioris.

INTRODUCTIO.

Suscepti operis difficultas. Methodus observanda Pag. 1.

CAP. I.

Sensus Jacobi exponitur. Quid significet δικαιοῦν *in N. T. Multis testimoniis evincitur, vocem istam accipi sensu forensi pro justum censere seu pronunciare. Particula* ἐκ *apud Jacobum notat tantùm causam sinè quâ non, sive conditionem præcedaneam.* Pag. 4.

CAP. II.

Conclusio Jacobi argumentis adstruitur. Argumentum primum ab aliis Scripturæ testimoniis. Quorum duæ Classes: Prima eorum quæ de obedientiâ, ac sanctitate, tanquam ad justificationem necessariâ, generatim loquuntur. Altera eorum, quæ opera pœnitentiæ speciatim

 postulant.

postulant. Occurritur exceptioni adversariorum. Fidei & pœnitentiæ idem est in justificationis negotio respectus. Utraq; conditio tantum sive instrumentum morale. Quæ sit illa fides, cui tantum in Scripturis tribuitur. Quo respectu fides tantum præstet virtutibus. Pag. 11.

CAP. III.

Argumentum secundum a notione justificationis. Justificatio tria involvit Judicem, Reum, Legem. Quæ sit illa lex, ad cujus normam justificatio vel condemnatio nostrî peragenda sit, ostenditur. Argumentum inde formatur. Pag. 22.

CAP. IV.

Argumentum tertium a naturâ ipsius fidei. Tres fidei actus a Theologis vulgò assignati (notitia, assensus, fiducia) expenduntur. Ostenditur nullum ex iis esse, cui justificatio necessario nexu conjuncta sit. Pag. 27.

CAP. V.

Argumentum quartum a processu Dei in ultimo judicio. Judicium Dei in futuro sæculo per omnia respondet justificationi Divinæ in hac vitâ. Opera nostra in judicio Dei spectantur non ut mera fidei signa, sed ut pars, eáq; maxima, conditionis in Fœdere Evangelico præscriptæ. Pag. 35.

CAP. VI. & ultimum.

Argumentum quintum atq; ultimum ab implicatâ adversariorum confessione. Duæ hypotheses a Reformatis Theologis unanimi consensu comprobatæ. 1 Fidem eam, quæ

quæ justificat, vivam, h. e. bonorum operum fœcundam esse debere. 2 Opera bona esse ad salutem omnino necessaria. Ex utrâq; hypothesi necessitas bonorum operum ad justificationem evincitur. Pag. 40.

Dissertationis Posterioris.

Cap. I.

Variæ Theologorum sententiæ de conciliatione inter Jacobum ac Paulum proponuntur. Refutatur prima opinio eorum, qui de justificatione fidei hominis coram hominibus aliis, non de justificatione hominis ipsius coram Deo Jacobum interpretantur. Pag. 53.

Cap. II.

Expenditur secunda sententia eorum, qui Jacobum de falsâ & fucatâ, Paulum de verâ ac vivâ fide loqui arbitrantur. Multis argumentis obruitur ista opinio. Satis fit objectionibus adversariorum Pag. 59.

Cap. III.

Expenditur tertia sententia eorum, qui Jacobo & Paulo inter se conciliandis distinctionem quandam justificationis in primam & secundam adhibeant. Breviter ostenditur, sententiam istam tum falsum supponere, tum ab utriusq; Apostoli scopo alienam esse. Idem fit judicium de quarta atq; ultima Josuæ Placæi sententia, de duplici accusatione, a quâ in justificatione absolvimur ac liberamur. Pag. 69.

Cap.

Capitula utriusq; Dissertationis.

Cap. IV.

Ad veram nodi solutionem via sternitur. Paulus ex Jacobo, non Jacobus ex Paulo interpretandus. Duplex apud Paulum ambiguitas, altera in voce Fidei, in voce Operum altera. Quid per Fidem Paulus intelligat. Fidem ipsi denotare universam illam, quæ Evangelio exhibetur, obedientiam, argumentis clarè ostenditur. Grotii argumento pro contrariâ parte respondetur. Pag. 73.

Cap. V.

Fundamentum ejus locutionis, quâ Fides pro universâ, quæ Evangelio exhibetur, obedientiâ accipitur; nempe, quòd sit & initium & radix totius Evangelicæ justitiæ. Exponitur locus ad Roman. cap. 10. v. 11. coll. v. 12, 13. Eâdem ferè de causâ universa pietas cognitio sive scientia appellatur in S. Scripturis. Causa, cur Paulus in descriptione conditionis, quæ ex parte nostri ad salutem requiritur, nomine Fidei tam libenter uti soleat, ulterius investigatur. Ea duplex potissimùm est, ut istius conditionis. 1. Exprimatur facilitas. 2. Tollatur meritum. Pag. 83.

Cap. VI.

Quid per Opera intelligat Paulus. Ex præcedentibus colligitur ipsum de operibus loqui non quibuscunq; sed certi cujusdam generis, nempe de operibus Legis Mosaicæ. Idq; ex scopo Paulinæ disputationis in Epist. tum ad Roman. tum ad Galat. evincitur. Legem dein Mosaicam ità oppugnat Paulus, ut etiam dogmata Judaica ipsi addita perstringat. Deniq; quia etiam cum Gentium Philosophia ipsi res erat, contra opera quoq; legis naturalis, h. e. ex meris

meris naturæ viribus profecta, obiter & quasi aliud agens disputat. Pag. 93.

CAP. VII.

rumenta, quibus ipsam Mosis legem a justificatione reicit Paulus, enucleantur. Disputatio Apostoli etiam ad præcepta Legis, quæ vocantur, moralia pertingit. At non simpliciter considerata, sed catenus tantùm, quatenus pars erant conditionis in Fœdere Mosaico præscriptæ. Hinc argumenta duplicis generis, vel quæ ad totam Legem pertinent, vel quæ partem ejus tantùm ritualem respiciunt. Argumentum primum universam Mosis Legem æquè respiciens, a defectu gratiæ condonantis, sive remissionis peccatorum. An Lex Mosis, sub ullâ consideratione, Lex obedientiæ usquequaq; perfectæ dici potuit; & an hôc fundamento argumentatio Apostoli, Rom. 3. & Gal. 3. 10. nitatur? Pars quæstionis negativa argumentis adstruitur. Argumentis contrariæ partis respondetur. Pag. 100.

CAP. VIII.

ra argumenti Apostolici fundamenta aperiuntur: Quæ duo sunt. 1. Tam Judæos quàm Gentes indiscriminatim, atq; omnes ex utrâq; natione universim gravium peccatorum reos fuisse, atq; adeò judicio & iræ Divinæ obnoxios. 2. Nullam in lege Mosaicâ veram ac perfectam peccatorum remissionem, sive ab irâ Divinâ ac morte æternâ peccatis debitâ liberationem promitti. Hinc quomodo conclusionem suam inferat Apostolus, ostenditur. Pag. 114.

CAP. IX.

Alterum Apostoli argumentum ab infirmitate Legis, sive

a defectu in Lege gratiæ auxiliaris sumptum. Loca quædam eò spectantia notantur. Imprimis cap. 7. Epist. ad Rom. latiùs aperitur. Clarè ostenditur, Paulum ibi agere de homine sub Lege constituto, & Evangelii gratiâ destituto. Argumentis pro contrariâ parte respondetur. Exponitur locus ad Gal. 5. 17. Pag. 177.

CAP. X.

Argumentum ab infirmitate Legis distinctiùs explicatur. Lex duplici auxilio caruit, scil. promisso vitæ æternæ, ac dono Spiritûs S. Quantus fuerit prior ille defectus. Loca nonnulla proferuntur eò spectantia. Dubia quatuor in istâ materiâ solvuntur. Pag. 208.

CAP. XI.

Altera Legis Mosaicæ infirmitas, quòd Spiritûs S. dono caruerit. Loca quædam illud ipsum testantia explicantur. Solvuntur etiam eâ de re quæstiones duæ. Ostenditur Apostolum justificationem ex Evangelio, oppositè ad Legem, adstruere apodictico argumento a donis illis Spiritûs S. conspicuis, quæ fidem Evangelii in primævâ Ecclesiâ passim sequebantur. Lux inde adfertur Grotii observationi satis frequenti, scil. Spiritum S. in N. T. post fidem poni. Pag. 229.

CAP. XII.

Consectariæ duo ex iis, quæ in tribus præcedentibus capitibus de infirmitate Legis explicantur, deducta. Quorum prius est: Apostolum ejusmodi tantùm opera a justificatione ἔργων secludere, quæ sinè gratia Evangelii, vi Legis Mosaica, & (consequenter) naturalis facta sunt

Id porrò triplici argumento ex ipsis Pauli Epistolis demonstratur. Tribus Parei objectionibus ita respondetur, ut lux inde clarior deducto consectario accedat. Pag. 24.

CAP. XIII.

Consectarium alterum ex argumento Apostoli ab infirmitate Legis elicitum. Nempe, tantum abesse, ut a Paulo necessitas bonorum operum ad justificationem tollatur, ut è contrà scopus ipsius sit ostendere, veram operum justitiam esse omnino ad justificationem necessariam; atq Evangelium esse unicum illud efficax instrumentum, quo ad justitiam illam adduci quis possit. Loca quædam eò spectantia notantur. Primarium inter Legem & Evangelium discrimen ostenditur. Pag. 276.

CAP. XIV.

Loca quædam, in quibus Apostolus Legem imprimis ritualem oppugnat, indicantur. Externum & ritualem Legis cultum ita rejicit à justificatione Apostolus, ut in ejus locum internam ac spiritualem Evangelii justitiam substituat. Argumentum inde formatur contra solifidianos αὐτονόμους Pag. 181.

CAP. XV.

Notantur dogmata Judaica de ratione justificationis ac salutis obtinendæ, a Paulo perstricta. Primus eorum error, quòd vel nimiam humano arbitrio vim ac libertatem tribuerint, vel saltem gratiæ necessitatem ignorârint, Quod ex Rabbinis & Josepho ipso ostenditur. Insignis Jacobi locus cap. 1. v. 13. & seq. illustratur. Pag. 285.

Capitula utriusq; Dissertationis.

Cap. XVI.

Secundus Judæorum error, quòd spem salutis suæ posuerunt in civili illâ justitiâ, quæ in Lege disertis pœnis sancita erat. Hinc factum, ut substiterint in obedientiâ vel 1. Negativâ, vel 2. Externâ, vel ad summum. 3. Partiali ac dimidiatâ. Quorum singula ex S. Scriptura & Hebræorum scriptis explicantur ac demonstrantur. Pag. 305.

Cap. XVII.

Tertius error Judæorum, imprimis Pharisæorum, quòd in frivolis quibusdam ritibus atq; institutis [illegible] justitiam ponerent, ijsq; summa Dei mandata postponerent. Item quartus atq; ultimus, quòd larvatâ hâc justitiâ contenti, de Messiâ non cogitabant, qui meliori ipsos justitiâ impertiret. Deniq; ex istâ dogmatum Judaicorum descriptione Consectaria quatuor ad Paulum rectius intelligendum perutilia deducuntur. Pag. 315.

Cap. XVIII.

Epilogus brevem exhibens totius operis ἀναλυσιν. Nec non serium Lectori monitum, ut a quadruplici errore in hac de justificatione controversiâ sedulò sibi caveat. Pag. 325.

HARMO-

HARMONIA APOSTOLICA.

Dissertatio Prior

IN

Jac. II. *v.* 24.

Ὁρᾶτε τοίνυν ὅτι ἐξ ἔργων δικαιοῦται ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἐκ πίστεως μόνον.

Videtis igitur ex operibus justificari hominem, & non ex fide tantùm.

INTRODUCTIO.

Suscepti operis difficultas. Methodus observanda.

QUUM apud omnes, qui verè Christiani audiunt, tum Scripturæ totius infallibili authoritate, tum partium ejus inter se perfectissimâ harmoniâ nihil magis in confesso sit; nimis tamen (proh dolor!) compertum est, non paucas ἀσαφηνείας, ac nodos penè in-extricabiles, in sacro illo volumine reperiri. Materiæne sublimitati, an stylo planè singulari, an dogmatis ac moribus eorum, (quibus ex occasione I.

hon minima Scripturæ pars deſtinata erat) haud probè cognitis (utpote jam longiſſimo temporis intervallo penè obliteratis) an noſtræ ipſorum vel hebetudini in ſacris illis libris intelligendis, vel ſocordiæ in ſcrutandis, an deniq; omnibus his ſimul ſumptis, vel alii cuicunque cauſæ illud tribuendum ſit, inquirere hîc non eſt inſtituti noſtri. Rem atq; effectum ipſum ſentire, ac fiere cogimur.

(II.) Ex ingenti autem textuum ſacrorum numero, ſpecie tenus cum aliis locis pugnantium, haud facilè alterum reperias, qui Theologorum ingeniæ æquè torſerit, ac locus hic Jacobi, quem præ manibus habemus. Quas Diſtinctiunculas, quæ σοφὶ σμάτια, quas Strophas, quas Artes ad concluſionem hanc Jacobi cum Paulinis Epiſtolis conciliandam adhibuerunt Interpretes! Opus quidem apprimè neceſſarium aggreſſi ſunt; quippe ἐναντοφάνια hæc non in facti alicujus, nedum circumſtantiæ narratione, ſed in Articulo fidei Chriſtianæ maximi momenti conſpicitur. At infœlix plerumq; fuit laboris eorum exitus. Lucem enim non exiguam polliciti, Epiſtolis Jacobi ac Pauli craſſiores reverâ tenebras offuderunt. Imò (quod maximè dolendum eſt) ipſam juſtificationis doctrinam, (alioquin ſatis planam ac facilem) tot diſtinctionibus, tot ſubtilitatibus involverunt, ut jam in universâ Theologiâ Articulum alium intellectu difficiliorem vix reperias.

(III.) Quod videntes nonnulli (qui neque in receptâ Sententiâ acquieſcere, neque in meliori inveſtigandâ pertinaci diligentiâ perſeverare poterant) nodum hunc planè Gordianum iis viſum, cui ſolvendo non eſſent, diſſecare aggreſſi ſunt, autoritatem ejus Epiſtolæ, cui

Pro quibus (quod mirum eſt) ipſe Scultetus multis argumentis pugnat, Exercit. 5. ad c. 3 v. 13. 2 Tim.

Jacobi

Jacobi nomen inscribitur vel in dubium vocando, vel apertè rejiciendo. Imò repertus est non-nemo, qui eò audaciæ atque adeo impietatis processit, ut in Authorem ejus Epistolæ calamum liberiùs strinxerit, eumque falsitatis ac mendacii arguerit. Is fuit Alkhamerus qui (citante Grotio) in Scriptorem non modò innoxium sed & divinum hæc verba indignabundus effudit. *Directè* (inquit) *in Scripturam agit, citat Scripturas falsò, & solus Spiritui sancto, Legi, Prophetis, Christo, Apostolisque omnibus contradicit. Testimonium ipsius vanum est.* Atq; iterum *suis ipsissimis verbis scimus nesciviſſe quid sit fides* Imò audaciore adhuc blasphemiâ *rectè* (inquit) *mentitus est in caput suum.* Quæ, cum aliis id genus blasphemiis (quas horreo referens) legat qui volet apud eundem Grotium. *Discurs. p. 170.*

Est itaque nodus hic vindice dignissimus, si modò accesserit par nodo vindex. Quod, ut de me ipse spondeam, cùm parùm deceat; illud tamen sinè ullâ αὐτοδοξίας notâ liceat profiteri, me, sepositò partium studio, atque animo ab omnibus affectibus (excepto tantùm veritatis amore) prorsus libero, tum caput secundum Jacobi, tum Epistolas Pauli, ad Romanos præsertim & Galatas, quàm diligentissimè potui evolvisse; non neglectis interim, qui penès me erant, doctissimorum virorum Commentariis: Indéque spem concipere dicturum me aliquid quod scopum saltem utriusque Apostoli attingat, atque æquioribus judiciis faciat satis. (IV.)

Sed ne in limine te (Lector) diutiùs morer, rem ipsam ἀνθ' ὅλης aggredior, cui explicandæ hanc Methodum commodissimam censuimus. Primò conclusionis Jacobi tum sensum breviter enucleabimus, tum veritatem ar- (V.)

gumentis aliquot adſtruemus. Eique labori aſſignabitur Diſſertatio prior. Deinde Pauli Epiſtolas aggrediemur, ejuſque conſenſum cum Jacobo noſtro in hac juſtificationis doctrinâ liquidò demonſtrabimus. In hâc arenâ verſabitur Diſſertatio altera. Quæ ſi prolixior fuerit, & priorem mole longiùs exceſſerit, nihil erit quod mireris, cùm ſumma materiæ ipſius difficultas id penè neceſſario efflagitare videatur.

Cap. I.

Senſus Jacobi exponitur. Quid ſignificet δικαιῶν *in Novo Teſtamento. Multis teſtimoniis evincitur, vocem iſtam accipi ſenſu forenſi pro juſtum cenſere ſeu pronunciare. Particula* ἐξ *apud Jacobum notat tantùm cauſam ſinè quâ non, ſive conditionem præcedaneam.*

(I.) A Jacobo igitur primùm exorſis ad ſenſum concluſionis ab ipſo poſitæ (quantum ſaltem inſtituto noſtro in præſenti ſufficiat) aperiendum haud longâ nobis opus erit indagine. Duo tantùm annotabimus.

(II.) Primò vocem δικαιῶν (cui reſpondet apud Hebræos הצדק) ab eo in uſitatiori ſuo ſignificatu uſurpari, *h. e. ſenſu forenſi*, pro *juſtum cenſere* ſive *pronunciare*. Eam enim eſſe vocabuli hujus in ſacris literis, præſertim Novi Teſtamenti, ſignificationem maximè obviam ac familiarem penè cæcus eſt qui non videat. Ut mirum ſit

sit reperiri virum longè doctissimum, & alioquin in hac ipsâ justificationis doctrinâ de veritate optimè meritum, qui id neget; vocem justificationis ferè semper in hac quæstione (præsertim, ubi fidei tribuitur) purgationem a vitiis, seu liberationem a peccandi consuetudine significare strenuè contendens. Fatetur quidem Grotius, (nam illum designamus) δικαῦν a Jacobo in capite secundo sumi pro aliquem ut justum tractare; additque totum ejus Sermonis contextum hunc sensum necessariò exigere. Sed hanc esse usitatiorem vocis hujus significationem præsertim in Paulinis Epistolis omnino negat. Nos autem (quanquam fortasse locus huic rei alius commodior esset) vocem δικαῦν in eo quem diximus sensu in Novo Testamento constanter ac ferè semper usurpari facilè evicturi sumus.

In Prolegom. in Epist ad Romanos.

In secundis Annot. ad Jac. 2. 21.

Egregius ille locus est ad Rom. c. 8. v. 33. *Quis intentabit crimina adversùs electos Dei? Deus est qui justificat*: Ubi τὸ δικαῦν manifestè opponitur τῷ ἐγκαλεῖν, ac proinde necessariò significat aliquem accusatum absolvere, atque ab accusatione liberum pronuntiare ac decernere. Huic loco geminus est ille ex veteri Testamento sumptus, Prov. 17. 15. *Qui justificat impium & condemnat justum, uterq; est abominatio Domino*; ubi antithesis justificationis & condemnationis eundem sensum ostendit. Immo hoc sensu Christus ipse usus est hoc vocabulo, Matth. 12. 37. *Ex verbis tuis justificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.* Sic *Rom.* 5. 16, 18. κατάκριμα & δικαίωσις a Paulo directè opponuntur. Simili planè sensu vox sumitur, 1 Cor. 4. 4. ubi cum se nullius rei sibi conscium fuisse dixerat Paulus, mox addit Ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι, ὁ δὲ ἀνακρίνων με Κύριός ἐστι. Justificationem sui ad Dei solius tribunal, qui de ipso certam

(III.)

Vox Hebræa, voci הצדק *opposita, est* חרשיע impiitricare, *quâ dubio procul non significatur alicujus impiæ qualitatis inditio, sed condemnatio impii, ejusq; ad panam adjudicatio.*

laturus erat ſententiam, manifeſtè deferens. Ut meritò mireris quid moverit Grotium, ut hunc etiam locum inter ea reponeret, ubi δικαῦν *a vitiis purgare* ſignificet. Illuſtris eſt & locus ille, 1 *Cor.* 6. 11. Ἀλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε, *ſed lavati eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed juſtificati eſtis.* Ubi quis non videt purgationem a vitiis a juſtificatione apertè diſtingui? Hinc Grotius neceſſitatem vidit alium vocis δικαῶς ſenſum hoc locò excogitandi; nempe, ut ſignificet majores in juſtitiâ progreſſus facere, addens, hunc ſenſum ſuadere verborum ordinem. Sed fruſtra eſt: ordo enim verborum ſinè hoc commento ſatìs perſpicuus eſt; ut lavatio hîc ſignificet primam a vitiis per Baptiſmum purgationem; ſanctificatio præparationem & quaſi formationem hominis per gratiam Spiritûs Divini, ad opera bona facienda, vitamq; ſanctam degendam; juſtificatio deniq; amorem illum Dei, quo jam ſanctam vitam degentes complectitur, eoſq; in Chriſto vitæ æternæ præmio dignos cenſet.

In Proleg. ad Epiſt. Rom.

(IV.) Inter omnes autem eminet textus ille, Act. 13. 38, 39. (quem non immeritò totius Evangelii ſummam nuncupavit, & ex quo veram notionem vocabuli δικαῶν in Paulinis Epiſtolis commodiſſimè colligi poſſe cenſuit doctiſſimus Hammondus noſter ὁ μακαρίτης) cujus verba ſic habent: *Notum igitur ſit vobis, fratres, annuntiari vobis remiſſionem peccatorum per iſtum (Chriſtum ſc.) & ab omnibus, a quibus non potuiſtis per legem Moſis juſtificari, per hunc, credentem quemvis juſtificari:* πᾶς ὁ πιστεύων δικαῶται.

In Notis ad Rom. 3. (B)

Unde luce clariùs apparet, juſtificationem illam (quæ in Chriſti Evangelio publicata & promulgata eſt) nihil aliud eſſe, quàm gratuitum Dei actum, quo propter Chriſtum

Christum verè credentes. h. e. fide formatâ prædítos absolvit ac liberat a reatu, & pœnâ omnium peccatorum, etiam gravissimorum & quorum ex lege Mosis nulla prorsus venia speranda erat. Contendit quidem Grotius beneficium hîc v. 39. sub nomine justificationis commemoratum, non esse idem quod præcessit v. 38. sub nomine remissionis, sed aliud quid diversum; nimirum remissionem significare absolutionem a reatu peccati, justificationem verò denotare liberationem a peccati dominio. At quis non agnoscit manifestam verborum Apostoli depravationem? Nihil enim magìs in aperto est, quàm Apostolum idem remissionis beneficium, quod v. 38. breviter tantùm expresserat, v. 39. latiùs explicare; ostendendo tum conditionem ejus, nempe fidem in Christum, tum præstantiam supra eam, quam lex Mosis indulsit remissionem. Nimirum lex Mosis temporalem tantùm concessit remissionem, Evangelium æternam: Lex Mosis quorundam graviorum peccatorum nullam omnino veniam largiebatur, at Evangelium pleniſſimam ac perfectissimam omnium (etiam gravissimorum) peccatorum remissionem cuivis credenti annuntiat. Et sic ipse Grotius aliàs locum hunc optimè explicavit. *De satisfact. Christi. c. 10. p. 186.*

Addam aliud argumentum pro hac nostrâ sententiâ, quod mihi quidem insolubile videtur. Vox δικαῖον tam apud Paulum quàm apud Jacobum idem planè valet quód μισθὸν λογίζεσθαι, δικαιοσύνην λογίζεσθαι, εἰς δικαιοσύνην λογίζεσθαι. *mercedem imputare, justitiam imputare, ad justitiam imputare.* Jam *imputationem* notare actum Dei hominem justum æstimantis, non justum facientis nimis manifestum est; neque id Grotius ipse negare aut voluit, aut potuit. Tantùm contendit aliud esse, cum homo dicitur (V.) *In præfat. ad Annot. in Epist. ad Roman.*

tur justificari per fidem, aliud cum dicitur fides imputari homini in justitiam. Sed contrarium cuivis patet ex cap. ad Rom. 4. v. 2. collato cum v. 3. 4. 5. 6. & v. 22. collato cum v. 23. 24. 25. & Jac. 2. v. 21. collato cum v. 23. In quem etiam Jacobi locum Grotius ipse observat δικαιωθῆναι justificari & φίλον Θεοῦ κληθῆναι pro eodem poni. Addens locum Rom. 5. 1. ubi δικαιωθέντες per εἰρήνην ἔχειν πρὸς Θεὸν exponitur.

In prioribus Annot. in Jac. 2. v. 24.

His adjicias locum illum Rom. 3. 20. Διότι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ sc. Dei. Ubi δικαιοῦς sensu forensi sive judiciario sumi manifestum est, tum ex verbis ἐνώπιον Θεοῦ quæ in conspectu, judicio, æstimatione Dei significant, tum ex Psal. 143. 2. (ad quem locum alludere Paulum fatetur Grotius, & res ipsa loquitur) Ubi David rigidum Dei in ipsum judicium humillimè deprecatur. Locus hic apprimè observandus est, quippe ex quo clarè eluceat, quid per justificationem voluerit Apostolus in totâ ipsius de fide & operibus disputatione. Hinc enim ita argumentamur: Qualem Paulus justificationem operibus detrahit, talem tribuit fidei; At justificatio quam detrahit operibus est *forensis*, qua quis in judicio divino justus pronuntiatur: Ergo justificatio quam tribuit fidei est ejusdem generis.

Vid. Luc. 7. 29 & 10. 29. & 18 4 Rom. 3. 4. & 2. 13.

(VI.) Unicum proferunt locum adversarii ex Novo Testamento, ubi alio sensu vocem δικαῖος accipi constat, nempe ut significet non justum censeri, sed justum fieri, sive in justitiâ inhærente & habituali novos indies progressus facere. Is est Apoc. 22. 11. *Qui injustè agit, injustè agat adhuc, & qui sordidus est, sordescat adhuc, & qui justus est δικαιωθήτω ἔτι justificetur adhuc* &c. Ubi τὸ δικαιοῦς, cùm manifestè τῷ ἀδικεῖν opponatur, nihil aliud

aliud significare posse videtur quàm justum fieri, seu potiùs in justitiâ crescere. Verùm enimvero significationem vocis ex loco uno vel altero (licèt an ex Novo Testamento alter dari possit adhuc dubito) deducere, atq; aliam longè commodiorem, & constanti Sacræ Scripturæ usui convenientiorem neglectui habere iniquissimi certè disputatoris est. Quid quòd de illo ipso loco meritò dubitari possit, an ibi vox δικαιωθήτω legenda sit? Manuscripta enim nonnulla (in quibus & illud venerandæ antiquitatis, a Cyrillo Patriarchâ Constantinopolitano Carolo primo τῷ μαγείτῃ dono missum) pro ὁ δίκαιος δικαιωθήτω ἔτι legunt ὁ δίκαιος δικαιούτω ποιησάτω ἔτι. Quæ quidem lectio locutioni Johannis apprimè convenit: aliàs enim in epistolâ primâ ποιῶν δικαιοσύνὴν in eundem sensum ab ipso usurpatur Cap. 2. 29. & 3. 7. Imò, quod mireris, ita locum hunc legit Grotius, qui tamen eum ad sensum istum suum probandum sæpius allegat. Pro certo igitur statuatur, vocabulum justificationis in hac materiâ *forensem* significationem obtinere, atq; actionem designare Dei, more judicis, ex lege Christi gratiosâ absolventis accusatum, justum pronuntiantis, atq; ad præmium justitiæ h. e. vitam æternam acceptantis.

Et certè hæc justificationis notio accuratè tenenda est, non solùm ut Pontificiorum strophis occurratur, quibus tum Paulum tum Jacobum obscurârunt, verùm etiam quòd (ut postea videbimus) nonnulli usui esse possit ad refellendos Antinomos & Solifidianos, quos ego in hac quæstione ex alterâ parte non minùs periculosè errare semper arbitratus sum. (VII.)

(VIII.) Accedamus jam ad alterum iſtud, quod breviter notandum duximus; nempe, phraſi illa ἐξ ἔργων non id voluiſſe Jacobum, opera noſtra eſſe juſtificationis noſtræ cauſam *principalem* aut *meritoriam:* illa quippe in merâ & gratuitâ Dei patris miſericordiâ, hæc in Chriſti ſolius morte ac meritis unicè ſtatuenda eſt, & ab Apoſtolo reverà ſtatuitur. Etenim quamvis particula ἐξ eam nonnunquam vim obtineat, ſæpe tamen adhiberi ſolet ſenſu quodam mitiori, ut notet medium quodcunque rei obtinendæ, ſive conditionem præcedaneam, quæ vulgò *cauſa ſinè qua non* dicitur, licèt reverà vix cauſæ nomen mereatur. Atq; is loquendi modus neq; a communi uſu abhorret, neq; a ſtylo Scripturæ alienus eſt. Ut enim alia taceam, cùm dicitur homo ἐκ πίστεως δικαιοῦσθαι, particula ἐκ manifeſtè hôc ſenſu ſumitur. Quippe ne ipsâ quidem fide tanquam causâ principali, imò non ut causâ omnino, niſi impropriè dictâ, juſtificari aliquis dici poteſt.

Dicitur igitur homo ἐξ ἔργων δικαιοῦσθαι, quia bona opera conditio ſunt juxta ordinationem divinam in Evangelico fœdere ſtabilitam neceſſariò in hoc requiſita, ut quis *juſtificetur*, h. e. remiſſionem peccatorum per Chriſtum partam obtineat, Deóque ad ſalutem gratus & acceptus fiat. Atq; hæc de verborum ſenſu dicta ſunto.

Cap. II.

Conclusio Jacobi argumentis adstruitur. Argumentum primum ab aliis Scripturarum testimoniis. Quorum duæ classes, prima eorum, quæ de obedientiâ tanquam ad justificationem necessariâ generatim loquuntur. Alteræ eorum, quæ operæ pœnitentiæ speciatim postulant. Occurritur exceptioni Adversariorum. Fidei & pœnitentiæ idem est in justificationis negotio respectus. Utraque conditio tantùm, sive instrumentum morale. Quæ sit illa fides, cui tantum in Scripturis tribuitur. Quo respectu fides cæteris præstet virtutibus.

PErgamus jam ad illud dissertationis nostræ membrum, quod secundo in loco positum erat; nempe, ut hanc Jacobi hypothesin de necessitate bonorum operum ad justificationem obtinendam argumentis aliquot muniamus. (I.)

Primum igitur argumentum ducetur ab aliis Scripturæ testimoniis, quæ hanc ipsam veritatem non minùs clarè asserunt ac defendunt. Neque enim putandum est Sanctum Jacobum paradoxum aliquod aut sibi peculiare dogma venditare. Nihil minus. (II.)

Quod loquitur vox eſt Spiritûs Sancti ubiq; idem perſonantis. Idem teſtantur Prophetæ, idem Apoſtoli, idem Chriſtus ipſe. Hæc doctrina ſacrarum Scripturarum utramq; ferè paginam complet; ut auſim dicere aliam ullam vix dari poſſe, quæ in ſacris libris tam clarè aſſeritur aut toties inculcatur. Sed ne temere vagetur oratio noſtra, teſtimonia hæc in duas claſſes diſpertire viſum eſt.

(III.) Prima claſſis eorum erit, quæ generatim de bonis operibus, de Pietate, de Sanctitate, de Obedientiâ (quæ omnia eôdem recidunt) loquuntur, tanquam conditione neceſſariò requiſitâ, ut quis Deo ad ſalutem gratus ſit, i. e. juſtificetur (iſta enim ſynonyma ſunt.) Agmen ducet locus ille Iſai. 1. com. 16. 17,18. *Lavate vos, purificate vos, amovete malignitatem actionum veſtrarum e conſpectu oculorum meorum, deſinite malefacere. Diſcite benefacere, quærite jus, beate opreſſum; jus dicite pupillo, ſuſcipite cauſam viduæ. Venite jam, & diſceptemus, inquit Jehova: ſi fuerint peccata veſtra velut Dibapha, tanquam nix exalbeſcent; ſi rubra fuerint velut coccineum, ſimilia lanæ erunt.* Huic geminum eſt illud, Ezek. 33. 14,15, 16. *Quum dixero improbo, omnino moriturus es; ſi reverſus a peccato ſuo exercuerit judicium ac juſtitiam, pignus reſtituerit improbus, raptum reddiderit, in ſtatutis vitæ ambulaverit non faciendo iniquitatem, omnino vivet, non morietur: omnia peccata ejus, quibus peccavit, non memorabuntur ei; judicium & juſtitiam exercuit, omnino vivet.* Quis non videt hiſce in locis quaſi cumulum bonorum operum, quæ ſi quis non præſtiterit, ei ſpes veniæ, ac remiſſionis peccatorum omnis omnino intercluditur; atq; in genere requiri ut deſinamus malefacere, benefacere

cere discamus, ut in statutis vitæ ambulemus? Dicet (forsan) aliquis vetus hæc testamentum sapiunt: quid hæc ad nos? Imò vero (inquam ego) ipsissima est hæc Evangelii vox; lex enim peccatorum præsertim (qualia in locis istis commemorantur) graviorum veniam perfectam nullam indulsit, ut modò obiter dictum est, & postea suo loco fusiùs demonstrabitur.

Hæc autem si quis præfractè negat, audiat ipsius Servatoris vocem Joh. 14. 21. *Qui tenet præcepta mea, & observat illa, is est qui diligit me: qui autem diligit me, diligetur a patre meo: & ego diligam eum, & ei conspiciendum exhibebo me ipsum*: & v. 23. *Si quis diligit me, meum sermonem observabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & apud eum habitabimus.* Hîc talem dilectionem, quæ mandatorum Christi observationem pariat, requiri, ut quis Dei amore fruatur, h. e. justificetur, ipsâ luce clarius est. Notabilis est & iste locus Matth. 11. 28, 29. & eò notatu dignior, quòd solennem fœderis Evangelici promulgationem apertè continet. Verba sunt: *Venite ad me omnes qui fatigati estis, & onerati, & ego faciam ut requiescatis. Attollite jugum meum in vos, & discite a me, quòd mitis sum & humilis corde: & invenietis requiem animabus vestris.* Jugum Christi est lex ejus (vide 1 Joh. 5. 3.) hoc quisquis non attollit, h. e. legem Christi in se præstandam suscipit, ei nulla animæ requies, nulla a peccatis liberatio promittitur. Clara sunt etiam verba Christi Joh. 15. 14. *Vos amici mei eritis, si feceritis quæcunq; ego præcipio vobis.* Nemo igitur Christi amicus nisi hac lege, ut universa ejus mandata observet. (IV.)

(V.) Audivimus Chriſtum, conſulamus jam Chriſti Apoſtolos. Et loquatur primus (ut par eſt) Apoſtolorum princeps Petrus, Act. 10. 34, 35. ἐκ ἔστι προσωποληπτὴς ὁ Θεὸς, ἀλλὰ ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην δεκτὸς αὐτῷ ἐστι: Deus nullius perſonam reſpicit; is omnis, & ſolus ei ad ſalutem δεκτὸς acceptus eſt, qui juſtitiam operatur. Quid clarius? Idem docet Sanctus Johannes, Ep. 1. 7. *Si in luce ambulamus, ſicut ipſe eſt in Luce, communionem habemus cum eo mutuam; & ſanguis Jeſu Chriſti filii ejus purificat nos ab omni peccato.* Nulla igitur cum Deo communio, nulla per ſanguinem Chriſti a peccatis purificatio (hæc autem quid aliud quàm juſtificationem ſonant?) niſi iis qui in luce ambulant, h. e. ſanctitatis opera faciunt. Inſignis eſt & locus ille Heb. 10. 14. Μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους, *Unicâ enim oblatione conſummavit in perpetuum eos qui ſanctificantur.* Vox τελειῶν (ut de aliis ejus ſignificationibus taceam, quas notarunt Critici) hîc & alibi apud hunc Authorem ſignificat expiare, idq; tam perfectè, ut qui ita expiatus ſit, ei nihil deſit, nullâ aliâ oblatione ſive ſacrificio, imo ne ſacrificii quidem ejuſdem iteratione indigeat. Iſto ſenſu vox manifeſtè ſumitur hoc ipſo capite, v. 1. ſicut & hujus Epiſtolæ Cap. 7. v. 11. Jam itaq; expiationem ſive a peccatis liberationem Chriſti morte factam liquidò reſtringit Divinus Author ad ἁγιαζομένους, h. e. eos qui & corde & opere Sancti ſunt; clarè innuens merito Chriſti juſtificari, non niſi qui ſpiritu Chriſti priùs ſancti redduntur. Juſtificatio nimirum ſanctificationem (ſaltem primam & imperfectiorem) ſequitur. Quod & Petrus etiam clarè oſtendit Epiſt. 1. Cap.

Cap. 1. v. 2. ubi pulchrè humanæ salutis ordo describitur: præcedit priùs ἁγιασμὸς πνέυματος εἰς ὑπακοὴν, *Sanctificatio Spiritûs ad obedientiam*; deinde sequitur ῥαντισμὸς αἵματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, *aspersio sanguinis Jesu Christi*; sc. ad justificationem, confer 1 Cor. 6. 11. Penè infinitus essem, si loca omnia novi fœderis huc pertinentia citarem: Quisquis vel fortuitò sacros illos libros aperuerit, ferè necesse est ut in aliquid incidat, quod si seriò legat & sincerè expendat, in hanc veritatem ipsum quasi manu ducet.

Progrediamur igitur ad secundam classem testimoniorum, eorum sc. in quibus opera quædam specialia tanquam ad justificationem omninò necessaria præscribuntur. (VI.)

Huc pertinent loca, quæ *pœnitentiam* sive *resipiscentiam* exigunt, ut conditionem præcedaneam, sinè qua nemo peccatorum veniam a Deo obtineat. Talia passim occurrunt in novo fœdere, & satis nota sunt; citationum igitur multitudine supersedebimus, loco uno vel altero contenti, Act. 2. 38. *Resipiscite, & baptizetur unusquisq; vestrûm in nomen Jesu Christi in remissionem peccatorum, & accipietis donum Spiritûs Sancti.* Et Act. 3. 19. *Resipiscite igitur & convertite vos, ut deleantur peccata vestra, postquam venerint tempora refrigerationis a conspectu Domini.* His in locis præter fidem etiam resipiscentiam a peccatis & conversionem ad Deum ad remissionem peccatorum sive justificationem necessariò requiri nemo est qui non videat.

Id porrò notandum est, resipiscentiam non esse opus unicum, aut simplex, sed multorum aliorum operum (VII.)

operum quaſi complexionem. Suo enim ambitu comprehendit ſequentia opera, nec pauca, neque ignobilia. 1° De peccatis triſtitiam, 2 Cor. 7. 10. 2° Humiliationem ſub manu Dei, qua quis ſe iræ Divinæ obnoxium humiliter agnoſcit, Jac. 4. 10. 3° Peccatorum odium ac deteſtationem, Ezek. 6. 9. & 20. 43. & 36. 31. 4° Peccatorum confeſſionem, 1 Joh. 1. 9. 5° Ardentem ac ſupplicem miſericordiæ divinæ implorationem, Act. 8. 22. 6° Amorem Dei, Exod. 20. 6. 7° A peccatis ceſſationem, Prov. 28. 13. Eſai. 1. 16. 8° Firmum novæ obedientiæ propoſitum, Act. 11. 23. 9° Malè partorum reſtitutionem, Ezek. 33. 14, 15. Levit. 6. 1, 2, 3, 4, 5. 6, 7. Luc. 19. 8, 9. Quod quidem pœnitentiæ opus ad remiſſionem peccatorum abſolutè neceſſarium eſſe in eo, cui reſtituendi facultas ſuppetit, adeo apud omnes in confeſſo eſt, ut inde ortum ſit tritum axioma Theologorum omnium calculo comprobatum: *Non remittitur commiſſum, niſi reſtituatur ablatum.* 10° Remiſſionem eorum, quæ in nos proximi peccârunt. Hanc tanti facit Servator, ut non ſemel profiteatur peccatorum veniam a Deo nemini ſperandam eſſe, qui eandem proximo non ultro ac lubens conceſſerit, Matth. 6. 14, 15. 11° Opera beneficentiæ ſive Eleemoſynas. Quæ quanti valeant ad remiſſionem peccatorum a Deo impetrandam ſatis liquet ex celebri loco Dan. 4. 27. Ubi Sanctus Propheta regi *Nebuchadnezzari*, adhuc in peccatis hærenti, ſalubre hoc conſilium ſuggerit. *Peccata tua eleemoſynis* * *redime, & iniquitates tuas miſericordiis pauperum.* Sic verſio vulgata, ſecuta LXX Interpretes, qui vocem Hebraicam צדקה per ἐλεημοσύνη (ex orientali nimirum idiomate) reddiderunt. Sed parùm

* פרק *Chaldæum reſpondet Hebræo* פדה *vide* 2 *Sam.* 4. 9. *Numb.* 3. 49. & 18. 15. *reſtè ergo Theodotion vertit* λύτρωσαι. *Vide Grot. in locum.*

parùm refert quam versionem sequamur, cùm de misericordiâ erga pauperes in posteriori clausulâ agi omnes consentiant. His consentaneum est illud, quod in Novo Testamento docet Jacobus noster hoc ipso capite 2to v. 13. *Damnatio absq; misericordiâ ei, qui non præstiterit misericordiam.* Qualem autem misericordiam intelligat, liquet ex sequentibus v. 15. 16. Consule Luc. 11. 41. (& Grotium in locum) Esai. 1. 17. Luc. 16. 9. 1 Tim. 6. 17, &c. 1 Pet. 4. 8. Heb. 13. 16. Ut verè dixerit Chrysostomus (oratione de pœnitentiâ) Μετάνοια χωρὶς ἐλεημοσύνης τυφλὴ καὶ ἀνάπηρος. Atq; hinc (ut id obiter notem) ortus est mos ille in veteri Ecclesiâ observatus, quo ab iis, qui delictis gravioribus in Ecclesiasticam censuram incidissent, ut absolutionis capaces fierent, exigebatur non tantùm peccatorum confessio & vitæ antè actæ emendatio, sed & misericordiæ opera, ab iis ἀγωνίσματα dicta. Vides quàm latè se diffundant pœnitentiæ opera, vides ea omnia ad veniam peccatorum consequendam a Spiritu Sancto omnino necessaria statui.

Hæc qui agnoscunt (nemo autem nisì qui in Libertinorum castra se totum dederit, ea ausit negare) mirum est, quo σοφῷ φαρμάκῳ paradoxum suum de justificatione per solam fidem (ut fides ab iis a pœnitentiæ operibus divulsa accipitur) valeant defendere. Dicent fortassis (ut reverà solent dicere) pœnitentiam solummodo requiri ut *dispositionem præcedaneam*, qua peccator ad remissionem peccatorum præparetur; fidem verò esse unicum illud *instrumentum*, quo remissio ista quasi manu accipiatur; ideóque non immeritò dici nos fide solâ justificari. Verùm egregiè hîc hallucinantur idque duplici nomine. 1° Quod ma- (VIII.)

 nifestè

niſeſtè ſtatuant pœnitentiæ opera fidem præcedere, quod falſiſſimum eſt. Neque enim de peccatis dolere, ea deteſtari, propoſitum novæ vitæ ſuſcipere, & cætera priùs dicta pœnitentiæ opera (quæ ἄξια τῆς μετανοίας καρπὸς eleganter dixit Baptiſta) perficere aut poſſit aut velit, qui non ſeriam Chriſti Evangelio fidem priùs habuerit. Liceat ergo tali dilemmate eos urgere. Si fides ſola & per ſe juſtificat, hoc officium præſtat vel ante pœnitentiæ opera producta, vel non niſi poſtea. Si antea dicunt, quomodo ergo pœnitentia ab iis dicitur diſpoſitio præcedanea ad juſtificationem? quomodo etiam pœnitentiæ opera ad juſtificationem a Spiritu Sancto neceſſaria ſtatuuntur ei, qui fide ſolâ jam antè juſtificatus fuerit? Si verò reſpondeant fidem non niſi poſt hæc opera producta juſtificare, in unam harum abſurditatum incidant neceſſe eſt, ut dicant vel fidem ante pœnitentiæ opera non extitiſſe, vel, quod ad juſtificationis effectum attinet, otioſam fuiſſe. Dices: etſi pœnitentia a fide fluat, atque adeò fides ordine naturæ ſit pœnitentiâ prior, poſſint tamen & fides & pœnitentia in uno eodemq; temporis momento ſimul exiſtere. Reſpond: Illud mirè abſurdum, imò planè impoſſibile eſt: fieri non poteſt, ut fides pœnitentiam eliciat in inſtanti. Ut enim, quis de peccatis doleat, ea deteſtetur, humiliet ſe ſub manu Dei, actum amoris erga Deum exerat, propoſitum novæ vitæ concipiat, tempore & ſerie quadam pii diſcurſûs omnino opus eſt. Subtiliora hæc eſſe fateor; ſed dignum eſt patellâ operculum, objectioni quadrat reſponſio, cum λεπτολόγοις iſtis λεπτολογεῖν planè neceſſe fuit.

2do Quod

2do Quod jactant de instrumentalitate fidei in justificationis negotio, nihil etiam quàm meram & inanem subtilitatem redolet. Præterquam enim quòd extra Scripturas hîc loquuntur, si instrumentum strictè & propriè sumatur pro causâ efficiente minùs principali, clarum est fidem justificationis instrumentum nullo modo dici posse. Nam primò, cum justificatio sit actio Dei solius, eáque tota extra nos producta, quomodo vel fides nostra, vel quævis nostrî actio ad justificationis effectum producendum physicam ullam efficientiam habeat, prorsus ἀνεπίλημπτον est. Deinde omnis causa instrumentalis (ut jam innuimus) suo modo in effectum influit, eiq; effecti productio propriè attribui potest. Jam verò cùm justificatio nihil aliud sit quàm gratiosus Dei actus, quo peccata nostra nobis condonet ac nos ad salutem acceptet, valde absurdum esset dicere vel fidem, vel opera nostra, vel quidvis aliud nostrî aut remittere peccata nostra, aut personas nostras acceptare: quod tamen, si instrumentalis causa justificationis fides sit, planè dicendum esset. Annon igitur (inquies) rectè dici potest fide nos Christum accipere, ac beneficium justificationis ab ipso partum amplecti? Resp. Quanquam, an ista Christi acceptio non sit potiùs charitatis actus, quàm fidei, a nonnullis non immeritò dubitetur; de eo tamen (in præsenti) cum quoquam contentionis ferram reciprocare nobis non est animus. Pro confesso id sumatur: Quod regerimus, hoc est, hunc actum amplectendi Christum a justificationis actu ἐς διὰ παῶν & toto cœlo distare: cùm sit actus noster, justificatio verò solius Dei. Etiamsi igitur concederemus, habitum fidei esse instrumentum, vel (IX.)

Vide Eccles. Nostræ Homil. de salute, par. 2. p. 17.

potiùs cauſam principalem iſtius actûs, quo Chriſtum amplectimur; qui tamen indè intulerit, fidem eſſe etiam juſtificationis inſtrumentum, manifeſtiſſimæ certè inconſequentiæ reus tenebitur. Ut ergo quod res eſt dicam, ſi fidem inſtrumentum eſſe velimus, fieri non poteſt ut concipiatur alio modo inſtrumentum eſſe quàm quatenus opus eſt ex præſcripto, & per gratiam Dei a nobis præſtitum. Conditio enim, quatenus præſtita eſt, aliquo modo medium, ſive inſtrumentum dici poteſt, quo conſequimur rem, quæ ſub conditione promittitur. Et vocatur hoc a nonnullis inſtrumentum morale. Et ſi hoc ſenſu inſtrumentum ſumatur (nempe pro conditione ſive inſtrumento morali) fidem eſſe unicum juſtificationis inſtrumentum omnino negamus. Cùm (ut jam ſatis evicimus) etiam pœnitentiæ opera non minùs neceſſaria ad juſtificationem obtinendam a Spiritu diſertè ſtatuantur.

(X.) Dices: ſi hæc vera ſint, quænam eſt fidei illius, de qua toties & tam magnifica loquitur Scriptura, ſupra cætera pietatis opera præſtantia? Quid periculoſius quàm fidem non ſolùm ut ex ſe ad juſtificationem prorſus inſufficientem rejicere; ſed & in eundem cenſum cum cæteris operibus redigere, & non minora iſtis quàm fidei ipſi tribuere? Reſp. Ad hanc objectionem pleriq;, veluti ad Gorgonis caput, ipſò aſpectu contremiſcunt; nec diffiteor eam eſſe primâ fronte ſatis terribilem. Verùm enimvero quiſquis animum recipiens ad eam propiùs acceſſerit, inane ſpectrum, ac puerile prorſus terriculamentum illico perſentiſcet. Fides enim illa, cui tot & tanta tribuuntur in Novo Teſtamento (ut id in anteceſſum dicatur)

dicatur) pro unicâ ac simplici virtute nequaquam sumenda est. Suo enim ambitu (quod suo loco clarè ostenditur) omnia Christianæ pietatis opera comprehendit. Ubicunque autem accipitur ut opus per se distinctum, atq; ab aliis omnibus virtutibus disjunctum, tantum abest ut ei primas tribuat Spiritus Sanctus, ut post charitatem ferè tertio loco ab ipso Paulo collocetur, 1 Cor. 13. ult. Νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη· μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη. Neque id solùm intelligendum de duratione charitatis in vitâ futurâ, quasi eo tantùm nomine fidei præstaret; (quod video nonnullorum esse χαυσφύγιον) quippe quæ in hac ipsâ vitâ fide longè utilior atq; excellentior ab Apostolo v. 2. disertè statuatur. Concedimus nihilominus alio respectu fidem ipsâ charitate atque adeò aliis omnibus virtutibus superiorem evadere, in hôc sc. quòd aliorum operum omnium radix ac fundamentum sit, & quasi mater cæterarum virtutum. Non quòd eas neneceſſariò pariat, sed quòd parere apta nata sit; quin etiam si vis ejus crebrâ ac seriâ consideratione excitetur, & quasi foveatur, tantùm non certò producat (qui enim rebus Evangelii tum firmo assensu credit, tum attento eas animo expendit, penè impossibile est ut is non pius exinde evadat) Deniq; quòd nulla virtus in homine existere possit, quæ non ex hujus fidei quasi utero prodeat. Jam matrem, licèt aliàs inferiorem, hoc ipso tamen quòd mater sit, filiæ præstare quis nescit? Atq; huc proculdubio referenda sunt, quæ de fide copiosè disserit Autor ad Hebræos cap. 11. per totum. Ubi multa atq; adeò magnifica fidei tribuit, necnon egregia omnia piorum, qui in veteri Testamento claruerunt, facinora ex fide profecta esse pulchrè ostendit. Deniq; verissima hæc est

cauſa (ut id in anteceſſum etiam dicatur) cur univerſa Chriſtianæ pietatis opera ab Apoſtolo Paulo in ſuis epiſtolis ferè ſub fidei nomine comprehendantur: Nimirum ab eo fructus in ſemine cenſetur.

Cap. III.

Argumentum ſecundum a notione Juſtificationis. Juſtificatio tria involvit, judicem, clientem, legem. Quæ ſit illa lex, ad cujus normam juſtificatio vel condemnatio noſtrî peragenda ſit, oſtenditur. Argumentum inde formatur.

(I.) Alterum argumentum ad hypotheſin Jacobi ſtabiliendam peti poteſt ab ipſâ notione ac naturâ juſtificationis. Hoc ut meliùs intelligatur, enucleatiùs explicandum eſt, quod ſuperiùs ſicco quaſi pede præterivimus, nempe: vocabulum juſtificationis eſſe *forenſe*, ſive *juridicum*, atq; adeò primâ ſui notione juris proceſſum apertè connotare. In omni autem juris proceſſu tria ſaltem ſtatuenda ſunt, Judex qui ſententiam fert; Reus (quo nomine perſonam accuſatam intelligo, qui talis apud Ciceronem appellatur etiamſi criminis inſons ſit, & petitori opponitur) qui in jus vocatur; ac denique Lex ad cujus normam judicium peragitur. Pariter in omni juſtificatione tria hæc reperiuntur aut certè eorum ſingulis aliquid analogum. Sic v. g. cum dicitur homo ex operibus legis, aut ex fide Chriſti in Dei conſpectu juſtifi-

juſtificari. Reus hîc eſt homo, Judex Deus, Norma, ad quam judicium dirigitur, eſt vel (ex alterâ parte lex Moſaica, vel (ex alterâ) lex Chriſti, alicubi *lex fidei* dicta, ſc. Rom. 3. 27. Nec quis juſtificari dici poteſt, niſi ad normam iſtius legis, per quam judicatur, abſolvatur; ſive ſit ea lex Moſaica, ſive Chriſti. Verbo dicam, nemo juſtificatur ſive abſolvitur, niſi qui legem, ad cujus normam judicatur, impleverit.

Reſtat igitur unicum illud inquirendum, nempe quænam ſit illa lex, cujus judicio nobis Chriſtianis ſtandum ſit? Reſpondet hîc pro nobis Jacobus noſter hoc ipſo capite, v. 12. ὕτω λαλεῖτε, καὶ ὕτω ποιεῖτε, ὡς διὰ νόμου ἐλευθερίας μέλλοντες κρίνεσθαι. Lex igitur per quam judicandi ſumus eſt νόμος ἐλευθερίας, Lex libertatis triplici nomine ſic dicta. Primo quòd liberet nos a ſervili ceremoniarum Moſaicarum jugo. Deinde quòd per ipſam ſolam, a reatu ac pœnâ peccati liberemur. Ac denique νόμος ἐλευθερίας vocatur (imò ideo præcipuè) quòd a dominatrice vi ac tyrannide peccati nos liberet, ſub cujus jugo qui in lege Moſaicâ manſerunt ſinè ullâ liberationis ſpe fruſtrà ingemuerunt: Quam liberationem efficit in nobis Spiritus Chriſti, qui legem Chriſti individuo nexu comitatur. Hæc ideo a nobis obiter notata, ne quis e Libertinorum fœce, cùm de libertatis lege audiverit, illico Jacobum ſibi adblandiri ſuſpicaretur. Ut igitur e diverticulo in viam revertamur, νόμος ἐλευθερίας proculdubiò eadem lex eſt ac νόμος βασιλικὸς lex regia, i. e. Chriſti regis noſtri, de qua loquitur Divinus Author; v. 8. Ea verò cujuſmodi ſit, verba in eodem verſu immediatè ſequentia ſatis liquidò oſtendunt: Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Nimirum DE DECALOGO ſive (II.)

ſive lege decem præceptorum intelligendus eſt Jacobus. Quod adhuc manifeſtiùs apparebit, ſi quis v. 11. conſulat, ubi nonnulla ejus legis præcepta ſpeciatim enumerantur. Verbo dicam, νόμος βασιλικὸς & νόμος ἐλευθερίας lex regia & lex libertatis, de qua loquitur Jacobus, & per quam nos judicatum iri affirmat, non eſt niſi ipſiſſima lex moralis, prout ſc. eam & expoſuit & perfecit Chriſtus ipſe, atq; a monte (Sinai ſuccedaneo) tanquam legem ſuam diſcipulis tradidit, additâ ſanctione qua ut obedientibus firmiſſima immortalitas promittitur, ita immorigeris ineluctabilis denuntiatur interitus. Math. 7. 24. & deinceps.

Vide Jac. 1. 25. ubi eadem lex appellatur νόμος τέλειος & ἐλευθερίας.

(III.) Hoc ideo curioſiùs obſervandum, ne errorem erremus, quem Lutherus, & poſt eum noſtratium Theologorum plerique, in diſputationibus ſuis de juſtificatione contra Pontificios, nimio contradicendi æſtu abrepti, in Eccleſias reformatas, maximo earum malo, invexerunt; ſc. Evangelium ex puris putis promiſſis conſtare; Chriſtum dediſſe mundo legem nullam, id tantum egiſſe, ut legem priùs latam exponeret, atq; a peſſimis ſcribarum ac Phariſæorum commentis aſſereret; legis moralis uſum eum nunc eſſe unicum ut per ipſam homines ad fidem Chriſti adducantur, vel ſaltem ut ſit arbitraria quædam vivendi regula, a Chriſto quidem nobis commendata, cui obtemperare ex gratitudine teneamur; nequaquam verò ſub periculo animæ, aut tanquam conditio novi fœderis ad ſalutem obſervatû neceſſaria, nobis impoſita. Ex his principiis, incautiùs ab iis poſitis, atq; a Theologorum vulgo avidè arreptis, per neceſſariam conſequentiam deducta fluxerunt execrabilia

ecrabilia Antinomorum, Libertinorum, Familistarum atq; ejusdem farinæ aliorum dogmata; de quibus fortasse boni illi viri ne per somnium quidem cogitârunt. Verùm utut est qui talia docent & tamen in Libertinos magnis clamoribus vociferantur, quid aliud agunt quàm ut, dum illos damnant, seipsos condemnent? quippe in præmissas consentiunt, conclusionem tantùm respuunt. Ut huic pessimo errori obviàm eatur, illud pro certo statuendum est, Christum in concione a Matthæo cap 5. 6, 7. traditâ legem moralem non tantùm exposuisse, sed etiam ut legem suam posuisse, ejusque observationem, gratiâ Evangelicâ temperatam, ab omnibus Christianis tanquam conditionem fœderis sui omnino necessariam postulare. Neq; de hôc dubitari ampliùs possit ab eo, qui concionis istius epilogum non prorsus oscitanter legat. Idem quoq; clarè liquet ex seriâ illâ assseveratione, quam suæ illi legis vindicationi præmittit Dominus noster, Matth. 5. 20. *Dico vobis nisi abundaverit vestra justitia plusquam illa Scribarum & Pharisæorum, vos nequaquam ingressuros in regnum Cœlorum.* Quibus verbis illud extra omnem dubitationis aleam ponitur, Servatori propositum fuisse, legem moralem non tantùm a pessimis Scribarum ac Pharisæorum commentis vindicare, sed & ità vindicatam discipulis suis sub periculo animæ observandam imponere.

Ex his jam præmissis, exurgit tandem contra Antinomos ac Solifidianos argumentum (meo quidem judicio) invictissimum. (IV.)

Quisquis a Deo per Christum justificatur per legem Christi absolvitur.

At ſolâ fide ſinè operibus nemo per legem Chriſti abſolvitur. Ergo, &c.

Minor ſolâ hujus ſyllogiſmi probatione indiget; ea verò ità facilè confirmatur:

Quicunq; per legem Chriſti abſolvitur, eam legem impleat neceſſe eſt:

At fide ſolâ ſinè operibus nemo legem Chriſti implet: Ergo fide ſolâ ſinè operibus nemo per legem Chriſti abſolvitur.

Major propoſitio hîc etiam ex ſe ſatis manifeſta eſt. Ad minorem quod attinet: Quiſquis eam negaverit, in hanc manifeſtam abſurditatem impingat neceſſe eſt; Ut dicat, fidem ſolam eſſe totam illam juſtitiam, quam lex Chriſti poſtulat; ſive nihil per legem Chriſti nobis ſub periculo animæ mandari præter fidem. Hoc autem qui (poſt ea quæ tum in hôc, tum in priori argumento diximus) ſeriò affirmaverit, planè indignus eſt qui argumento refutetur; eat Anticyras helleboro purgandus.

CAP.

Cap. IV.

Argumentum tertium a naturâ ipsius fidei. Tres fidei actus a Theologis vulgò assignati (notitia, assensus, fiducia) expenduntur. Ostenditur nullum ex iis esse, cui justificatio necessario nexu conjuncta sit.

(I.) Argumentum tertium mutuabimur a naturâ ipsius fidei, hôc modo: si fides per se, atq; a cæteris virtutibus distincta concipiatur, nullus est ejus actus, qui salvificus sit, vel qui in improbum, ac prorsus injustificatum non possit cadere: ergo fide solâ sinè cæteris virtutibus planè impossibile est ut quis Justificetur. Consequentia sole clarior est. Ad antecedens quod attinet, sanè qui fide solâ nos justificari tam acriter contendunt, semper mihi visi sunt (absit dicto invidia) vel nesciuisse, vel saltem non meminisse quid sit fides. Fidem supra omnem fidem extollunt, qui ei soli tantum tribuunt.

Quod ne quis a nobis temere dictum putet, observandum est, tres omnino fidei actus a Theologis vulgò statui, *Notitiam*, *assensum* ac *fiduciam*. Singulos horum percurramus.

(II.) Ad notitiam quod attinet, apud omnes ferè in confesso est, eam etiam in pessimis reperiri posse; ut mira, nova, ac planè singularis sit doctissimi *Cameronis*

noſtri ſententia, de cognitione quadam electis peculiari, quæ ex ſuâ naturâ ſemper ſit efficax, & ſalvifica, & quam alicubi appellat *lucem dirigentem*, ac deniq; ex qua totam hominis ad Deum converſionem neceſſariò pendère affirmat. Hôc certè nomine ab *Exam. Sentent. Cameron c. 2.* * *Epiſcopio* meritiſſimo jure vapulat; neq; ab *Epiſcopio* tantùm, ſed & a Synodis *Dordracenâ*, *Alezianâ*, & *Charentonenſi* ea ſententia in terminis damnata eſt, ut luculenter oſtendit idem Epiſcopius * *c 3.* ibidem. Actum igitur hîc non agemus.

(III.) De aſſenſu mentis res non minùs clara eſt: quippe certum eſt, nudum mentis aſſenſum non tantùm in reprobis hominibus, ſed etiam in Diabolis reperiri. Fateor eſſe non paucos, eoſq; doctos qui ſtatuunt hunc aſſenſum, ſi modò firmus ſit, atque in hominis mente altas egerit radices, pietatis praxin, & mandatorum Chriſti obedientiam poſt ſe planè neceſſariò trahere. Neq; exigui ſunt ponderis argumenta quibus id probatum eunt. Atqui argumenta in contrariam partem præponderare mihi videntur; imprimis illud ex 1 Cor. 13. 2. deſumptum, ubi ſupponit Paulus, fieri poſſe ut quis habeat omnem fidem (quæ procul dubio ſummum hunc fidei gradum continet) & tamen Charitatem non habeat. Neq; enim audiendi mihi videntur, qui Apoſtolum ibi loci impoſſibile aliquid ſupponere ſtatuunt. Sed de hac re non neceſſe eſt ut multùm litigemus. Dato enim viris doctis, quod contendunt, noſtræ ſententiæ illud nihil officit; modò hoc etiam agnoſcatur (quod illi ultro fatentur) hunc aſſenſum nudè conſideratum & ſinè iſtâ, quam poſt ſe trahere dicitur, pietatis praxi apud Deum nihil quicquam valere. Atq; eadem de Cameronis ſententiâ dici potuiſſent. Reſtat

Restat itaq; tertius atq, ultimus fidei actus, quam *fiduciam* vocant; & in hôc maximam ponunt fiduciam Solifidiani. In iis igitur, quæ hîc dicunt, expendendis diutiùs immorabimur. Ac primò quidem operæ pretium esset inquirere, quid per fiduciam istam velint. Res enim hæc miris verborum involucris ab iis tegitur, ut penè Oedipo opus sit interprete. Ingens acumen & planè ὑπερβάλλον μιγαθος ἀγχινοιας ei lubens detulerim, qui eorum hac de re locutiones intelligibiliter explicare atq; inter se conciliare valeat. Experiatur, qui dubitat, ac verum esse, quod dicimus, vel invitus fatebitur. Dabimus tamen operam, ut veritas ex istis nubibus in apertam lucem proferatur. (IV.)

Sciendum est igitur, quòd cùm fides in novo Testamento (ubi spectatur a cæteris virtutibus distincta) in assensu mentis unicè statuatur, ut sit nihil aliud, quàm assensus talis, quo Christum credimus passum, mortuum, atq; excitatum a mortuis; ac propterea vera esse, quæ Dei nomine sive præcipiendo sive promittendo nobis attulit: (Consule Rom. 4. 20, 21, 24. Heb. 11. 1. 1 Joh. 5. 4, 5. Joh. 8. 24.) assensus tamen iste post se fiduciam aliquam trahere aptus natus sit. *Fieri enim non potest (ut Grotii verbis utar) quin, qui credit a Deo profecta, quæ Christus dixit, inter quæ & hoc est, omnes secundùm Evangelium viventes vitam æternam consecuturos; is non simul confidat, sibi id bonum eventurum, si eam viam insistat. Sed hæc fiducia est conditionata adhuc, &c. Postquam verò aliquis jam vivit Christianè purgatur a vitiis, incipit illa fiducia fieri absoluta pro eo* (V.) Discuss. p. 41, & 42.

tempore: quæ ſpes ſolet dici in S. Scripturis. Hæc ſpes juſtificatum ſequitur, ac proinde non eſt pars ejus fidei per quam juſtificamur. Ex his Grotii verbis (quibus certè totam hanc rem dilucidè & ſuccinctè definivit) ità argumentari licet. Fiducia iſta, quam ſtatuunt fidei juſtificantis primarium actum, eſt vel conditionata vel abſoluta. Si priorem intelligunt; nihil manifeſtius eſt, quàm eam in quovis homine, qui veram eſſe Chriſti doctrinam credit, reperiri; ab aſſenſu enim illo neceſſariò fluit. Dices: At fiducia, quæ eſt fidei juſtificantis propria, talis eſt, quæ in hominis intellectu ſolo non hæreat, ſed in cor ipſius ac voluntatem potenter influat; unde fit ut ad Chriſtum veniat, & in ipſum pro ſalute obtinendâ toto corde recumbat: vel (ut verbis utar viri doctiſſimi) *Eſt talis fiducia, quæ (cæteris omnibus abdicatis) in Mediatorem recumbens totum cor ſive totam animam ad Chriſtum trahit Chriſtóq; agglutinat.* At (pace Reverendi Patris) liceat interrogare, quid ſibi velint phraſes iſtæ *ad Chriſtum venire, ad Chriſtum toto corde atq; animo trahi, Chriſtóq; agglutinari?* Hæ enim locutiones (ni fallor) non tam fidei aut fiduciæ, quàm charitatis actus ſonant. Is ad Chriſtum venit, qui, fide priùs Chriſti Doctrinæ habitâ, & pœnitentiâ de peccatis peractâ, ei ſe totum dedit atq; in diſcipulum tradit; ut ſic per ipſum peccatorum veniam vitámq; æternam conſequatur. Ad Chriſtum ille toto corde atq; animâ trahitur Chriſtóq; agglutinatur, qui ſincero affectu Chriſtum amat; quíq; immenſa illa bona, per Chriſtum oblata, non levi aut evanido, ſed ardenti & conſtanti deſiderio anhelat, ac (modò Chriſtum lucrifaciat) cætera omnia, quæ miratur ac planè deperit occæcatus mundus, flocci

Determ. Qu. 37. p. 167.

flocci facit; qui deniq; doctrinæ ac præceptis Christi constanter adhæresçere decrevit: Hæc qui fecerit, is proculdubio Deo per Christum gratus est ad salutem, h. e. justificatur. Si aliter exponantur phrases istæ, fateor me eas non capere. Utut sit, certum est, conditionatam hanc fiduciam ad justificationem ac salutem hominis nihil quicquam valere posse, nisi statuas eam in voluntatem atq; affectus agere, actum aliquem Charitatis ex animo eliciendo, atq; adeò totum hominem fortiter extimulando ad quærenda bona illa Evangelii, quæ & esse credit, & se consecuturum confidit. Scilicet nec fides nec fiducia quicquam valet, quæ non sit δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη *per charitatem efficax*, seu potiùs ad effectum producta & consummata, Gal. 5. 6. (Participium enim ἐνεργουμένη ibi loci passivè sumendum, sicut & aliàs ferè semper in Novo Testamento, facilè crediderim.) Atq; hac de causâ nullus dubito, quin charitas rectè dici possit fidei justificantis forma. Fidei inquam justificantis; quia fidem per se propriam suam habere formam in confesso est: at fides quæ & quatenus justificat, verâ charitate informetur, omnino est necesse.

Pergamus jam ad membrum dilemmatis nostri alterum, quod est de fiduciâ absolutâ. Ea verò est talis animi certitudo, qua quis, nullâ omnino conditione suspensus, credit, peccata sibi actu remissa esse séq; Deo ad salutem acceptum haberi. Atq; de hac absolutâ certitudine plerosq; omnes Reformatarum Ecclesiarum Theologos, (præsertim exteros) qui de fiduciâ tanquam formali actu fidei justificantis loquuntur, intelligendos esse, nimis (proh dolor!) (IV.)

lor!) manifeſtum eſt. Fuit hæc doctrina jam a multis annis ipſiſſimum Reformatæ Eccleſiæ opprobrium ac dedecus; neq; eſt alia ulla, quam vel magis rideant ac ludibrio habeant, vel ſeveriori ſtylo exagitent Pontificii. Neq; id immeritò; eſt enim error non levis, error putidiſſimus, error (penè dixerim) in *fide*. Det tandem miſericors Deus, ut hujuſmodi dogmata e noſtrorum ſcriptis, vel ſaltem Catecheſibus, in æternum deleantur. Sed argumentis hîc, non precibus aut lachrymis, agendum.

(VII.) Dico igitur abſolutam hanc fiduciam nullo modo eſſe poſſe fidei juſtificantis actum, nedum actum principalem. Quod hoc unico argumento facilè probari poſſit. Nemo de juſtificatione ſuâ abſolutè certus eſſe poſſit, qui non omnia, quæ ad juſtificationem requiruntur, priùs præſtiterit, atq; adeò jam reverà jvſtificatus fuerit: Ergo fiducia abſoluta non eſt actus fidei juſtificantis, ſed juſtificationem ſequitur. Conſequentia eſt per ſe clara. Ad antecedens quod attinet, quæro, quo fundamento nixa ſit abſoluta illa, de qua loquuntur, fiducia? Num Chriſti Evangelio? At quomodo quis ex Evangelio certus eſſe poſſit de juſtificatione ſuâ, qui non omnia priùs, quæ in Evangelio ad juſtificationem requiruntur, præſtiterit, planè ἀκατάληπτον eſt. An igitur particulari aliquâ extra Evangelium revelatione ea certitudo nititur? At quid eſt, ſi non hoc ſit, firmam ac ſolidam Sanctorum fidem in merum Enthuſiaſmum h. e. inanem phantaſiam transformare? Porrò, particularis hæc revelatio vel verbo Chriſti conſentanea eſt, vel non. Si non, planè rejicienda eſt: Si conſentaneam dicunt, in priorem abſurditatem relabuntur.

tur. Nemo enim per verbum Christi de remissione suorum peccatorum certus esse possit, nisi qui conditionem in verbo isto ad remissionem requisitam impleverit. Plura hujusmodi argumenta facilè esset coacervare; (idq; a multis jam factum est) sed qui unicâ hac ratione contentus non fuerit, eum nullis argumentis cessurum mihi persuasissimum est.

Rem totam paucis conficiam. Fiducia in Christo (conditionatam an absolutam intelligas parùm refert) piis cum impiis communis est. Ut si hæc sit fidei justificantis *ἀκμὴ*, certè pessimus quisq; de salute suâ sibi jactabundus gratuletur. Nimis enim (proh dolor!) exploratum est eorum, qui Christo nomina dederunt, maximam partem de Dei misericordiâ, de Christi meritis, de salute suâ securos in utramq; aurem dormire; cùm interim a vitâ verè Christianâ longissimè absint. Operibus suis bonis (quæ nunquam fecerunt) nuntium remittere, se peccatorum omnium miserrimos agnoscere, in Christum pro salute obtinendâ Mediatorem placidè recumbere; hæc ut faciant, nullo iis negotio persuaseris, in hanc fiduciam ruunt præcipites. Immo vix alius major iis, qui curam gerunt animarum, incumbit labor, quàm ut ab hac arce (quâ muniti nullum non animarum periculum securi contemnunt) miseros homines dimoveant. Atqui inquies, id isti non sincerè faciunt, fiducia hæc ab eâ, quæ justificatorum propria est, immanè quantùm distat! Cur verò inquam ego? An quia fiduciam, quam non habent, mentiuntur? illud iis nunquam persuaseris. Se Christi meritis verè non simulatè confidere, & nôrunt, & sibi gratulantur. Immo res ipsa loquitur, in hac fiduciâ vivunt, (VIII.)

in hac vel mori parati ſunt, atq; adeò nimis ſæpe moriuntur. Verè igitur Chriſto confidunt, ſed non rectè id faciunt, quia nullo jure faciunt. Chriſti meritis nituntur, mandata ſpernunt; promiſſa Evangelii avidè amplexantur, de præceptis nihil ſoliciti. Unicum hoc eſt inter piorum atq; impiorum fiduciam diſcrimen, aliud fruſtrà quæſiveris.

Deniq; quæ ſit vera & Chriſtiana fiducia, optimè nos docet S. Johan. 1 Epiſt. c. 3. v. 19, 20, 21. *Et per hoc cognoſcimus (per charitatem ſc.) nos ex veritate eſſe & coram ipſo ſecura reddemus corda noſtra. Nam ſi nos condemnet cor noſtrum, nempe potentior eſt Deus corde noſtro, & novit omnia. Dilecti, ſi cor noſtrum nos non condemnet, fiduciam appellandi Deum habemus.* Nimirum ſecura animi fiducia eſt bonæ conſcientiæ filia; ex operibus bonis exurgit, tantùm abeſt, ut ſinè bonis operibus quicquam valeat.

(IX.) Ut igitur argumentum hoc tandem abſolvam, cùm nullus ſit fidei actus per ſe ac nudè conſideratus, cui juſtificatio neceſſario nexu conjuncta ſit; cùm notitia ſinè praxi, aſſenſus mentis ſinè amore cordis, fiducia in Evangelicas promiſſiones ſinè ſincero conatu conditionem earundem implendi nihil apud Deum valeant; omni fide credendum eſt, fide ſolà ſinè cæteris virtutibus neminem prorſus in Dei conſpectu juſtificari.

CAP.

Cap. V.

Argumentum quartum a proceſſu Dei in ultimo judicio. Judicium Dei in futuro ſæculo per omnia reſpondet juſtificationi divinæ in hac vitâ. Opera noſtra in judicio Dei ſpectantur non ut mera fidei ſigna, ſed ut pars, eáque maxima, conditionis in fœdere Evangelico præſcriptæ.

ARgumentum quartum eſto ſumptum ab illo Dei proceſſu, quo in hominibus judicandis uſurus eſt in die ultimi judicii. (I.)

Quomodo quiſq; in futuro ſæculo a Deo judicabitur, eodem planè modo in hac vitâ a Deo juſtificatur.

Atqui ex operibus (non fide ſolâ) quiſq; in futuro ſæculo a Deo judicabitur.

Ergo ex operibus (non fide ſolâ) quiſq; in hac vitâ a Deo juſtificatur.

Aut ego egregiè fallor, aut argumentum hoc inſolubile eſt.

Ad majorem propoſitionem quod attinet, ea hiſce evidentiſſimis rationibus, ab ipſâ naturâ futuri judicii deſumptis, ſuffulta eſt. (II.)

1° Futurum illud judicium (quod ad nos ſaltem ſpectat, qui ſub Evangelio vivimus) nihil aliud re-

verà erit, quàm publica, aperta, ac ſolennis, in conſpectu totius mundi, Chriſti judicis per ſententiam declaratio, qua quinam ſecundùm tenorem Pacti Evangelici in hac vitâ juſti fuerint, quíque injuſti, liquidò oſtendetur. Quod ad nos, inquam, ſpectat; quia eorum, qui Evangelium prorſus ignorârunt, alia erit ratio. Neq; enim juſtitiæ divinæ congruum videtur, ut quis ob Evangelici Pacti violationem condemnetur, qui de Pacto iſto ne fando quidem inaudiverit. Atq; huc pertinet, quod Paulus dicit, de iis gentibus qui legem Dei ſcriptam ignorârunt Rom. 2. 12. Sed utut de ejuſmodi hominibus ſtatuerit Deus in tremendo illo die, certo certius eſt, nos Chriſtianos non niſi ad tenorem pacti Evangelici judicatum iri.

Adeò ut, quod ad nos ſpectat, ultimum judicium nihil aliud futurum ſit, quàm deciſiva Chriſti judicis declaratio de juſtitiâ vel injuſtitiâ noſtrâ, ſecundùm Evangelii ſui legem priùs ſtabilitam, nobiſq; ſufficienter revelatam. Unde ſatis aptè a nonnullis hic Chriſti actus (fideles reſpiciens) appellatur *juſtificatio declarativa*; oppoſitè nimirum ad juſtificationem, quam per legem Chriſti in hac vitâ habemus, quæ non malè ab iiſdem vocatur *juſtificatio conſtitutiva*. Iiſdem convenit utraq; juſtificatio, íſq; ſub iiſdem legibus; h. e. quicquid requiritur, ut quis in futuro judicio per Chriſtum juſtus *declaretur*, idem planè requiritur, ut in hac vitâ per legem Chriſti juſtus reverà *conſtituatur*. Declaratio enim judicis per omnia reſpondere debet conſtitutioni legis. Manifeſtiſſima ergo eſt hæc conſequentia; ſi non niſi ex operibus per Chriſtum in futuro judicio juſti declaramur, ergo non niſi ex operibus

bus in hac vitâ per legem Chriſti juſti conſtituimur.

2° Eſt etiam alter futuri judicii actus, qui ad Fideles ſpectat, priori neceſſario nexu conjunctus; quo ſc. iis præmium æternæ vitæ palam adjudicatur. Neq; in hôc minùs quadrat actus Dei in ultimo die judicantis cum actu Dei in hac vitâ juſtificantis. Quis enim auſit negare, collationem juris ad præmium cœleſte eſſe præcipuum juſtificationis actum? Certè id clarè evincunt Apoſtoli verba de juſtificatione diſputantis, Rom. 4. v. 3. coll. v. 4. Ubi quod priùs dixerat ἐλογίσθη εἰς δικαιοσύνην, poſtea hac phraſi exprimitur μισθὸς λογίζεται. Nimirum *imputare aliquid alicui in juſtitiam*, & *imputare alicui ob aliquid præmium* eadem planè ſunt, vel ſaltem in eâdem juſtificationis notione continentur. Eſt itaq; hujus actûs ultimi Judicii eadem ratio cum priori. Etenim cùm in hac vitâ juſtificamur, nobis ex lege Chriſti jus ad vitam æternam reverà confertur; cùm in futuro ſæculo judicamur, idem jus per ſolennem judicis ſententiam definitur ac deciditur. (III.)

Hanc eſſe judicii divini in futuro ſæculo ipſiſſimam notionem (nempe ut ſit tum juſtitiæ noſtræ, tum juris ad vitam æternam inde conſecuti, quod ex lege Chriſti hîc conſequimur, non niſi per ſententiam judicis deciſio ac declaratio) ex multis iiſq; clariſſimis N. T. locis manifeſtum fit. Conſule Rom. 2. v. 5, 6, 12, 13, 16. 1 Cor. 4. 5. & 3. v. 13. Mat. 12. 36, 37. Sed notatu digniſſimus eſt locus ille, quem (aliâ de cauſâ) ſuperiùs laudavimus, 1 Cor. 4. 4. οὐδὲν γὰρ ἐμαυτῷ σύνοιδα ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδι- (IV.)

Ἐμαυτῷ γὰρ σύνοιδα μηδὲν, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι, ὁ δὲ ἀνακρίνων με κύριός ἐστι i. e. *Nullius enim rei mihi conſcius ſum, ſed non per hoc juſtificatus ſum; Dominus autem is eſt, qui me dijudicat.* Quale autem Dei judicium intelligat, liquet ex ſequentibus, v. 5. ſc. de futuro judicio loquitur clarè innuens, Dei tunc judicantis opus hoc futurum, ut de juſtitiâ vel injuſtitiâ noſtrâ in hac vitâ certò atq; infallibiliter pronuntiet. Et de Majore hactenus.

(V.) Ad minorem deſcendamus; hanc autem quiſquis negaverit, ei cæcutiunt oculi in clariſſimâ Scripturarum luce. Quoties enim id in terminis aſſeritur, Deum unumquemq; judicaturum ſecundùm opera ipſius? Imò ipſa ratio & cauſa ſententiæ iſtius, qua juſtis vita æterna adjudicatur, ab operibus eorum manifeſtè deſumitur, Mat. 25. v. 21, 23, 34, 35. Quæ loca ideo accuratiùs notanda, ut futili quorundam exceptioni occurratur, qui dicunt vitam æternam adjudicari operibus noſtris ſolummodo ut fidei ſignis atq; effectis. Nam ex locis citatis planum fit, opera noſtra in hôc negotio conſiderari ut ipſum illud, propter quod (ex gratioſo nempe Dei in Chriſto fœdere) vita æterna nobis donetur. Nemo meliùs hanc rem expreſſit, quam vir cla. Jo. Gerard. Voſſius his verbis: *Quæritur, an operibus promittatur merces ut fidei ſignis? Nos & nimiùm dicere putamus, qui eam operibus promitti cenſent ut cauſæ meritoriæ; nec ſatis dicere judicamus, qui tantummodo ut ſignis fidei promiſſionem factam arbitrantur. Siquidem multa ſunt S. loca, quibus planum fiat, opera noſtra in ſalutis negotio ſpectari ut cauſam ſinè qua non, ſive ut conditionem præcedaneam, quæ præmium vitæ æternæ individuæ ſecum nexu trahat.* Ac

De bonis oper. Theſ. 10.

Theſin

Thesin suam probat vir doctissimus ex locis modò allegatis, aliis nonnullis etiam additis, sc. Apoc. 7. 14, 15. 2 Cor. 4. 17. Gal. 6. 8. Phil. 2. 12. Hæc omnia optimè: nimirum extremum utrumq; omni curâ vitandum; tum eorum, qui opera nostra per se vitæ æternæ meritoria statuunt (error iste Pontificiorum quorundam toto animo detestandus est) tum eorum etiam, qui eadem opera ullam aliam cum cœlesti præmio connexionem habere præter hanc, quòd sint fidei ejus, cui salus promittitur, signa, omnino negant. Hæc enim sententia non paucis, iisq; clarissimis Scripturæ testimoniis (ut vidimus) apertum bellum indicit. Media itaq; via hic tenenda est, ut dicamus; relationis istius, quam ad vitam æternam habent opera nostra, unicum illud esse fundamentum, quòd sint conditio in fœdere Evangelico requisita, cui præstitæ ex eodem gratioso fœdere præmium cœleste indulgeatur.

Portrò bona opera non ut mera fidei signa in salutis negotio spectari, optimè probat Grotius hac ratione: Quæ ut signa spectantur, ea in se minus sunt quàm res significatæ. At dilectio, quæ ista præstat opera, ac per figuram quandam in ipsis operibus intelligitur, plus est fide 1 Cor. 13. 13. Deniq; idem evincitur ex eo, quod a Jacobo dicitur Cap. 2. v. 22. *Ex operibus fidem perfici, atq; opera fidei cooperari.* Quid enim? An perfectio rei signatæ a signo pendet? An cooperatur signum cum re signatâ? piget certè tam manifestis ineptiis immorari. Pergamus igitur. (VI.) *Discuss. p. 45.*

Cap.

Cap. VI.

Argumentum quintum atq; ultimum ab implicitâ Adversariorum confessione. Duæ hypotheses a Reformatis Theologis unanimi consensu comprobatæ: 1. Fidem eam quæ justificat, vivam, h. e. bonorum operum fœcundam esse debere. 2. Opera bona esse ad salutem omnino necessaria. Ex utrâq; hypothesi necessitas bonorum operum ad justificationem evincitur.

(I.) AD quintum nostrum argumentum atq, ultimum jam deventum est. Illud autem ab implicito omnium consensu atq; adeò ab ipsâ Adversariorum confessione extorquebimus. Ea quippe est veritatis vis, ut non rarò a se dissentientes in suas partes trahat & invitos & inscios. Solet error non magis veritati, quàm sibi ipsi repugnare. Idem hic usu venit. Sunt enim nonnullæ hypotheses, quas suo calculo Reformati Theologi ferè omnes comprobârunt, quibusq; concessis, hæc, de necessitate bonorum operum ad justificationem hominis, doctrina negari nec possit nec debeat. Priùs autem quàm hujus argumenti tractationem aggrediamur, par est, ut Lectorem moneamus, nos hîc de publicis ecclesiarum Reformatarum confessionibus non agere; sed de privatis Doctorum quorundam opinionibus, qui se confessiones istas sequi profitentur. Nam quod authenticas Ecclesiarum

siarum Reformati nominis Confessiones attinet, certum est, eas omnes, vel saltem earum primas ac nobilissimas, a nostris partibus veluti ex professo stare. Quippe etiamsi illæ quoq; doceant, *Ex fide solâ sivè operibus hominem justificari*, effatum tamen illud eo sensu explicant, quem nos pronis ulnis amplexamur. Scil. disertis verbis monent Confessionum Authores, sententiam istam figuratè accipiendam esse, ità ut in *Fidei* nomine, *Gratia*, quæ ei ex adverso respondet, intelligatur, atq; idem sit *Solâ Fide justificari* quod *Solâ Gratiâ, non ex operum Merito, justificari*: ac, propriè loquendo, fidem cæteráſq; virtutes bonáq; opera ad justificationem æquè valere atq; esse necessaria: nec quicquam majus fidei in isto negotio tribuendum, quàm cæteris virtutibus: adeóq; se, quatenus a justificatione bona opera excludunt, eatenus & fidem ipsam rejicere. Qui dubitat, illud ipsum ad calcem posterioris dissertationis (cap. 18. *§ 6.*) prolixè demonstratum reperiat. Quicquid igitur seu caliginis, sive erroris accreverit huic luculentissimæ de justificatione hominis doctrinæ, quatenus ea a Protestantibus hodie docetur; illud ferè totum, privatorum quorundam Theologorum hallucinationibus, qui purioris ac primitivæ (si ità loqui fas sit) reformationis sententiam perperam acceperunt, imputandum est. Neq; tamen vel isti Theologi (utcunq; aliàs claram hanc & perspicuam doctrinam Scholasticis suis ineptiis obscurârunt) ità a veritate abiêrunt, quin (Deo laus sit) calculo comprobârint suo hypotheses nonnullas, ex quibus efficiatur, sententiam nostram tam veram esse, quàm quod verissimum. Hujusmodi duas tantùm hîc notabimus.

(II.) 1° Quotquot sunt Ecclesiarum Reformatarum Theologi (pauculis fortean e rigidioribus Lutheranis exceptis, vel eo saltem nomine indignis, qui in Reformatorum albo recensеantur) ii omnes consentientibus suffragiis agnoscunt, fidem vivam non mortuam; fidem quæ conjuncta sibi habet bona opera, imò quæ sinè bonis operibus nec est, nec esse potest, fidem illam esse veram ac justificantem (ut vocant) quæ istâ proprietate ab historicâ & temporaneâ ac Miraculorum fide distinguitur. Quodnam est igitur hîc discrimen? Certè qui rem expenderit, tandem fatebitur, cardinem controversiæ in hac Metaphysicâ subtilitate totum verti; An scil. fides *quæ* est viva, vel an fides, *quâ* est viva, requiratur ad justificationem? Breviter: redibit res (ut a Theologis longè doctissimis observatum fuit) ad particulam istam *quatenus*, atq; ibi pacis & concordiæ naufragium fiet. A risu certè vix temperet (nisi in re esset omnium maximâ) qui in scriptis Theologorum (eorúmq; magni nominis) hæc legat: *Fides fœta bonis operibus justificat ante partum.* Nimirum, parturiunt montes, & prodit ridiculus mus. Post longas ambages, cùm ad ipsum controversiæ apicem ventum est, in tenui hôc ac penè inimaginabili distinctionis bivio, a doctoribus relinquimur. Liceret sanè per me viris doctis istiusmodi nugis sibi placere, nisi viderem ab iis has λεπτολογίας seriò & tantùm non ut fidei articulos aliis obtrudi; (quippe Orthodoxi nomen omittat penè necesse est, qui hoc *Shibboleth* sonare nesciat) ni etiam tristissimâ (proh dolor!) experientiâ comprobatum esset, inanes has distinctiunculas, hæc σοφὰ φάσματα in remedium pernicioſissimorum (quos

Exam. censur. cap. 10. p. 114.

ex eorum doctrinâ haurit incautum vulgus) errorum frustrà adhiberi. Sapienter certè dixit Grotius: *Locutiones incautas res sequuntur periculosæ. Plerique enim ista legentes, ista audientes* (sc. fide solâ sinè ullis operibus nos justificari) *cùm in peccatis vivant neq; se corrigant, salutem sibi pollicentur: Nimirum quia, ut ipsi loquuntur, Christum credunt in id mortuum absolutè, ut ipsos servet: & justitiam Christi, quæ perfectissima est & cœlesti digna præmio, sibi per fidem applicantes, merita ejus sua faciunt. Id si ità fieri potest, cætera jam sunt supervacua; quomodo vivant nihil interest. Sinè conditione pro pœnâ, quam ipsi debent, satisfecit Christus: sinè conditione gloriam æternam est ipsis meritus.* Verbo dicam, quisquis e fæce Romuli hanc hypothesin nudè traditam acceperit, sc. fidem esse unicum justificationis instrumentum, bona opera in hôc negotio nihil omnino agere; mille licèt postea excudas distinctiones, nunquam ei persuaseris, esse illi omnino vel ad justificationem vel ad salutem necessarium, ut bona ulla opera faciat. *Discuss. p. 47. 48.*

Quamvis igitur satìs jam evicimus, bona opera non tantùm fidem justificantem comitari, sed etiam ad justificationem, non minùs quàm ipsa fides, requiri, idémq; causalitatis genus tam operibus, quàm fidei in hôc negotio tribuendum; (h. e. & fidem & opera conjunctim esse conditionem solummod) justificationis in Fœdere Evangelico præscriptam) immo charitati (quæ cætera opera omnia profert) plus dari in Scripturis quàm ipsi fidei; fidémq; nihil quicquam valere apud Deum nisi quando, & quatenus charitatem illam elicit: liceat tamen ex abun- (III.)

danti paucula hæc ex hôc ipſo Jacobi cap. 2. adjicere.

(IV.) 1° Cum a Jacobo diſertè dicatur, juſtificari hominem ἐξ ἔργων, certè particulam ἐξ pluſquam otioſam concomitantiam denotare manifeſtum eſt. Si enim fides ſola ac per ſe totum juſtificationis negotium abſolveret, (bonis operibus ſolummodo quaſi adſtantibus) ex operibus hominem juſtificari nullo modo dici potuiſſet.

2° Cùm de fide Abrahami locutus Author v. 22. affirmet ὅτι ἡ πίστις συνήργει τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ἔργων ἡ πίστις * ἐτελειώθη, annon manifeſtum eſt, fidem & opera in juſtificationis negotio (de eo enim verbis immediatè precedentibus v. 21. egerat) cooperari; immo fidem ex ſe imperfectam eſſe, ad finem juſtificationis non perduci, niſi bonis operibus perficiatur?

* Perficitur res quæque cum eſſectum ſibi deſtinatum parit. Eum ſi les conſequi non poteſt ἀνὸ συντέλειαν. Grot. in locum

(V.) In locum.

Quæ enim hîc Camero interpretationi noſtræ opponit, (pace tanti viri dixerim) nimis diluta ſunt. Ad illud συνεργεῖν mirè Criticum agit. *Si mens (inquit) Jacobi fuiſſet docere, fidem cooperari operibus ad juſtificationem, profectò aliis verbis uſus fuiſſet, & dixiſſet potiùs opera cooperari cum fide, quàm fidem cum operibus.* Quaſi verò hæc eadem planè non eſſent: vox certè συνεργεῖν conjunctam notat operationem, & qui dicit fidem cooperari cum operibus, is etiam dicit opera cooperari cum fide. Pari ratione negare aliquis poſſit verbis illis 1 Cor. 3. 9. Θεοῦ γάρ ἐσμεν συνεργοί, *Dei enim cooperarii ſumus.* Significari concurſum gratiæ divinæ cum Apoſtolorum laboribus in Evangelio prædicando; quia ſc. tum dicendum potiùs fuiſſet Θεὸς γάρ ἐστιν ἡμῖν συνεργός.

Ad

Ad posteriora verba ἐξ ἔργων ἡ πίστις ἐτελειώθη (VI.)
hæc notat Camero: *Fides hîc a Jacobo dicitur perfici operibus, non quòd opera fidem perficiant, sed quòd fides, dum producit opera, ostenditur quàm sit perfecta: quomodo* 2 Cor. 12. 9. *Christi virtus perfici dicitur in infirmitatibus, quia tum scil se maximè exerit & prodit.* Sed facilis est responsio. Quicquid enim de loco 2 Cor. 12. 9. statuendum sit, certum est, vocem πληροῦν in hôc Jacobi loco significare, perfectionem non tantùm *ostendere*, sed & reverà *adjicere*. Patet illud ex phrasi præcedente, quâ fides & opera dicuntur *cooperari*. Hinc enim manifestum fit, opera fidem perficere non solùm eam *ostendendo*, sed & ei *cooperando*, h. e. vim ac virtutem aliquam addendo.

Haud majoris ponderis est altera Cameronis ratio, (VII.)
quâ hanc vocis πλήρωσις significationem hîc loci oppugnat: *Quomodo* (inquit) *potest intelligi fides perfecta ab operibus, si opera non addiderunt aliquam perfectionem fidei in negotio justificationis? At certè clarum est, nullam perfectionem addi fidei ab operibus in negotio justificationis; siquidem a fide proficiscuntur tanquam a causâ, atq; ità bona opera proficiscuntur a fide tanquam a causâ, ut non sit bonum opus, quod a fide non sit profectum. Quicquid enim sit sinè fide est peccatum, & fide purificantur corda, unde proficiscuntur & æstimantur omnia opera.* Respondeo, verum quidem esse, quòd fides operibus perficiatur, vix alio sensu intelligi posse, quàm quòd opera perfectionem fidei addant in justificationis negotio: atq; hoc illud est, quod affirmat Jacobus

&

& nos contendimus. Argumenta, quibus contrarium it probatum Camero, duo ſunt. 1. Quòd a fide tanquam cauſâ bona opera proficiſcantur. 2. Quòd a fide æſtimentur opera, ac bonitatem ſuam accipiant. Ad primam rationem quod attinet, ea mirè infirma eſt: 1. Quia ſupponit, nullum cauſatum excedere poſſe perfectionem cauſæ ſuæ: quod falſiſſimum eſt. Sol enim generat animalia, & tamen minimum animal in ordine entium Sole eſt perfectius, quia ſenſu præditum eſt, quo Sol caret. Pater gignit filium, qui tamen patrem ſæpiſſime formâ, robore, ſapientiâ, virtute longè ſuperat. Ità fides charitatem elicit, quæ tamen fide nobilior eſt. 2. Si Cameroni credimus, fides, charitas, cœteræq; omnes Electorum virtutes proficiſcuntur a cognitione quadam ac ſcientiâ, quâ mens eorum a Spiritu Sancto illuminatur, tanquam causâ ex quâ neceſſariò pendeant. Quid ergo? An dixiſſet vir doctus, cognitioni iſti a fide, charitate, cœteriſq; virtutibus nullam perfectionem addi poſſe in juſtificationis ac ſalutis negotio? Ità ſuo ſe jugulavit gladio vir maximus.

(VIII.) Altera Cameronis ratio apertè falſa eſt: Singulæ enim virtutes ſuam formam ſortiuntur, per quam virtutes ſint atq; exiſtant; neq; illud, ut virtutes ſint, a fide mutuantur. Si qua autem ſit virtus univerſalis, quæ cœteras omnes bonitate quaſi perfundit, iſiſq; dignitatem ac gratiam conciliat, ea certè eſt charitas verúſq; Dei ac Proximi amor; ex quo quicquid proficiſcitur, illud demum Deo ſit gratum acceptúmq; etiamſi aliàs minoris pretii videatur. Vide Matth. 10. 41, 42, & Marc. 9. 41. Loca quæ adducit Camero ad rem nihil faciunt. Nempe in textu illo *Quicquid*

ſive

sinè fide fit, peccatum est, non loquitur Apostolus de fide Evangelicâ, qualem hîc intelligimus, sed de eâ persuasione, quâ quis credit, licitum esse id quod facit; ut ex contextu manifestum est. Locus alter, in quo dicitur, *fide purificari corda*, est etiam a proposito alienus. Etsi enim fides sit medium illud, quo Deus utitur in purificando corde; cor tamen ipsum purificatum, ac verâ Dei proximiq; charitate inflammatum, illud demum est, quod Deo ad salutem placet. Verum est quidem, nullum esse opus verè bonum, quod a fide non sit profectum Heb. 11. 6. Sed & æquè verum est, fidem per se ad bonum opus non sufficere, nec Deo ad salutem placere, nisi adsit ea charitas, quâ quis ad Deum veniat, (h. e. sincero eum affectu colat) ipsúmq; tanquam quærentium fidelissimum remuneratorem haud oscitanter quærat; quod in eodem commate mox subjicitur. Eodem planè modo, sinè verâ divinæ voluntatis cognitione impossibile omnino est, ut quis Deo placeat, h. e. eandem voluntatem perficiat; qui tamen indè intulerit, cognitionem hanc per se Deo placere ad salutem, eíq; fidem, charitatem, cœteráſq; Christiani hominis virtutes nullam hac in re perfectionem adjicere, ac deniq; ex eâ solâ bona opera omnia æstimari apud Deum; næ is disputatorem se omnibus ridendum propinabit. Aſt de insigni hôc Jacobi loco (ad eum a pravis interpretationibus vindicandum) satìs supérq; dictum est.

3° Deniq; qui fide solâ hominem justificari, opera in hoc negotio nihil quicquam agere contendit; perinde absurdus est æq; is qui affirmaret, corpore solo hominem vivere, animam nihil ad vitam ejus conferre. Hæc enim ut paria ab Apostolo statuuntur. v. 26. (IX.)

Cla-

Clariora certè hæc sunt quàm ut ullum patiantur effu-
(X.) gium.

Porrò notandum est, quòd cùm causa, cur plerique ad inane hoc κατορθώματα recurrant, hæc sit præcipua; quòd si aliter faciant, Paulinis Epistolis (ubi sæpius a justificationis negotio opera diserte excluduntur) contradicerent: Si quis animum advertat, mox videbit, opera, de quibus loquitur Paulus, ab eo non tantùm a justificandi actu removeri, sed etiam ut nullo modo necessaria in totum rejici. Clarè id liquet ex loco illo Ro. 4. 5. *Ei verò qui non operatur, sed qui credit in eum, qui justificat impium, imputatur fides sua in justitiam.* Quæ verba ostendunt hominem non solùm *sinè operibus*, sed *qui sinè operibus sit* per fidem justificari. Nec minùs dicit Paulus (nisi ipsius verbis manifestam vim faciamus) in conclusione istâ, κρίνεσθαι δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον χωρὶς ἔργων, Rom. 3 28. Ibi enim phrasi istâ χωρὶς ἔργων opera non tantùm a justificatione, Sed etiam ab eâ fide, quæ justificat, atq; ab ipso homine, qui justificatur sejungi, planum fit. Quapropter σκόπελον φύσαντα eorum, qui opera cum fide justificante, licèt non in ipso justificandi actu, necessariò conjungi statuunt, ut per se absurdum est, ità Pauli verbis nullo modo quadrat; quorum tamen interpretandi gratiâ
(XI.) excogitatum fuit. Et de primâ Hypothesi hactenus.

Est etiam altera Hypothesis a Reformatis Theologis haud minori consensu recepta: sc. bona opera ad salutem obtinendam esse omnino necessaria. Liceat mihi (bonâ doctorum veniâ) hinc concludere; ergo opera bona ad justificationem etiam non minùs necessaria statui debere. Ratio sequelæ hæc est: In justificatione

one (ut ad Argumentum quartum diximus) jus ad salutem seu vitam æternam nobis confertur, & hoc omnes agnoscunt. Quomodo igitur bona opera ad vitam æternam necessaria statuuntur ei, cui jam per justificationem præmium vitæ æternæ sinè operibus adjudicatum fuit? Respondent hîc nonnulli, esse quidem bona opera conditionem, ad ipsam salutem ex promisso Dei consequendam, necessariam; non verò ut quis jus ad salutem consequatur: illud enim in justificatione fidei soli gratis concedi.

Sed 1° Cùm agnoscunt boni viri opera bona esse conditionem præcedaneam ad salutem necessariò requisitam, & tamen jus ad salutem ex operibus obtineri negant, clarè ostendunt se vel quid sit conditio nescire, vel sibi ipsis velle contradicere. Conditio enim (qualem hîc volumus) est promissionis, pacti, sive testamenti conditio; promissum verò, pactum, sive testamentum jus ad beneficium in eo contentum concedit non nisi conditione præstitâ; atq; adeò conditio semper ad jus aliquod obtinendum refertur. Qui itaq; concedit, bona opera esse conditionem necessariò præstandam, ut quis ex divino promisso vitam æternam consequatur, is eâdem operâ fatetur, jus ad vitam æternam sinè operibus nequaquam obtineri.

2° Qui jus ad salutem ex operibus negat impetrari, claro ac diserto Spiritûs Sancti testimonio se opponit. Audi enim ipsius Servatoris vocem, Apoc. 22. 14. Μακάριοι οἱ ποιοῦντες τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἵνα ἔσται ἡ ἐξουσία αὐτῶν ἐπὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, *Beati qui præstant ejus præcepta, ut sit eis jus in arborem vitæ.* Huic testimonio addi possunt omnia illa N. T. loca,

in quibus vitam æternam a Deo operibus noſtris ex juſtitiâ dari clarè aſſeritur. 2 Theſſ. 1. 7. Heb. 6. 10. 2 Tim. 4. 8. Hinc enim ſic licet argumentari: Si merces vitæ æternæ operibus noſtris ex juſtitiâ detur, ergo ex operibus noſtris jus ad mercedem iſtam conſequimur; (tale ſcil. jus quod in gratioſo Dei per Chriſtum Fœdere fundamentum ſuum unicè habeat) Sunt hæc ἀντιστρεφα. Cui merces ex juſtitiâ datur, ille jus ad mercedem illam habeat neceſſe eſt, & vice verſâ.

(XII.) His plura adjicere haud difficile eſſet: ſed quem ratio & veritatis amor non prorſus fugerunt, ex iis quæ jam diximus is facilè videbit, hypotheſin noſtram ex illâ adverſariorum conceſſâ per conſequentiam ſole clariorem deduci. Ac profectò, qui neceſſitatem bonorum operum ad ſalutem ex promiſſo Dei obtinendam agnoſcunt, mirum eſt, cur ab illâ, quæ noſtra eſt, hypotheſi (nempe bona opera ad juſtificationem etiam neceſſariò requiri) tantopere abhorreant. Iiſdem enim argumentis, quibus, ut hanc rejiciant, animum inducunt ſuum, alteram illam ut reſpuant (ſi modò ſibi ipſis conſentire velint) omnino neceſſe eſt. Quorſum enim negant, bona opera ad juſtificationem neceſſariò requiri? Nempe 1 quia ſic Chriſti meritis detrahitur, 2 quia ſic Pauli verbis contradicitur. At quis non videt, hæc argumenta non minùs apertè contra alteram illam hypotheſin (quam tamen agnoſcunt) militare? Ad merita enim Chriſti quod attinet; iis ſalus noſtra, non minùs quàm juſtificatio, tota debetur: gratis ſalvamur, gratis juſtificamur. Quod verò

verò ad Paulum ſpectat, manifeſtum eſt, opera, de quibus ille diſputat, ab eo haud minùs ab ipſâ ſalute, quam a juſtificatione removeri. Quæ ab alterutrâ excludit opera, excludit ab utrâque. Ex multis Pauli locis id liquet: nominatim confer Tit. 3. 5. Eph. 2. 8, 9. Sed de his & id genus aliis Pauli locis jam tempus eſt ut videamus.

in quibus vitam æternam a Deo operibus noſtris ex juſtitiâ dari clarè aſſeritur. 2 Theſſ. 1. 7. Heb. 6. 10. 2 Tim. 4. 8. Hinc enim ſic licet argumentari: Si merces vitæ æternæ operibus noſtris ex juſtitiâ detur, ergo ex operibus noſtris jus ad mercedem iſtam conſequimur; (tale ſcil. jus quod in gratioſo Dei per Chriſtum Fædere fundamentum ſuum unicè habeat) Sunt hæc ἅ ὧν ἡ ἀντίστροφα. Cui merces ex juſtitiâ datur, ille jus ad mercedem illam habeat neceſſe eſt, & vice verſâ.

(XII.) His plura adjicere haud difficile eſſet: ſed quem ratio & veritatis amor non prorſus fugerunt, ex iis quæ jam diximus is facilè videbit, hypotheſin noſtram ex illâ adverſariorum conceſſâ per conſequentiam ſole clariorem deduci. Ac profectò, qui neceſſitatem bonorum operum ad ſalutem ex promiſſo Dei obtinendam agnoſcunt, mirum eſt, cur ab illâ, quæ noſtra eſt, hypotheſi (nempe bona opera ad juſtificationem etiam neceſſariò requiri) tantopere abhorreant. Iiſdem enim argumentis, quibus, ut hanc rejiciant, animum inducunt ſuum, alteram illam ut reſpuant (ſi modò ſibi ipſis conſentire velint) omnino neceſſe eſt. Quorſum enim negant, bona opera ad juſtificationem neceſſariò requiri? Nempe 1 quia ſic Chriſti meritis detrahitur, 2 quia ſic Pauli verbis contradicitur. At quis non videt, hæc argumenta non minùs apertè contra alteram illam hypotheſin (quam tamen agnoſcunt) militare? Ad merita enim Chriſti quod attinet; iis ſalus noſtra, non minùs quàm juſtificatio, tota debetur: gratis ſalvamur, gratis juſtificamur. Quod verò

verò ad Paulum spectat, manifestum est, opera, de quibus ille disputat, ab eo haud minùs ab ipsâ salute, quam a justificatione removeri. Quæ ab alterutrâ excludit opera, excludit ab utrâque. Ex multis Pauli locis id liquet: nominatim confer Tit. 3. 5. Eph. 2. 8, 9. Sed de his & id genus aliis Pauli locis jam tempus est ut videamus.

HARMONIA APOSTOLICA.

Dissertatio Posterior

Rom. III. v. 28.

Coll.

Jacob. II. v. 24.

Λογιζόμεθα γὰρ πίστει δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον χωρὶς ἔργων νόμου.

Colligimus igitur fide justificari hominem absq; operibus legis.

Cap. I.

Variæ Theologorum sententiæ de conciliatione inter Jacobum ac Paulum proponuntur. Refutatur prima opinio eorum, qui de justificatione fidei hominis coram hominibus aliis, non de justificatione hominis ipsius coram Deo Jacobum interpretantur.

COnclusionem S. Jacobi, de necessitate bonorum operum ad justificationem, jam satis prolixâ argumentorum copiâ munivimus. Eâ verò sic probè stabilitâ ac fixâ, reliquum est, ut de (I.)

concordiâ inter Apoſtolos Jacobum & Paulum rationem ineamus. Audiamus utrumque: Concluſio Jacobi hæc eſt: Ὁρᾶτε ὅτι ἐξ ἔργων δικαιοῦται ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἐκ πίστεως μόνον. Huic e contrà veluti antitheſis opponitur concluſio Pauli: Rom. 3. vi 28. Λογιζόμεθα γὰρ πίστει δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον χωρὶς ἔργων νόμου. Quale hîc χάσμα videmus! quàm hæc adverſis frontibus pugnantia!

(II.) Verùm enim vero bono ſis animo, lector, attende pauliſper; nulli enim dubitamus, quin ambos Apoſtolos, in ſpeciem licèt longè diſſidentes, amiciſſimos tandem relicturi ſimus. Immo penè auſim ſpondere (quod tibi fortean incredibile videbitur) me ex iis ipſis, quæ de operibus diſputat Paulus, doctrinam Jacobi de juſtificatione ex operibus fortiùs aſtructurum.

Priùs verò quàm hoc opus aggrediamur, utile fortaſſis ac penè neceſſarium erit, quas alii aliàs excogitârunt, conciliandi rationes in examen revocare.

(III.) Primò igitur pleriq; ſentiunt, a Jacobo operibus non tribui juſtificationem coram Deo, (de quâ loquitur Paulus) ſed declarationem ſolummodo atq; oſtenſionem ejus coram hominibus: quæ fit non per fidem internam, quæ eſt inviſibilis, ſed per opera externa, quæ tanquam effecta fidei externa internam cauſam demonſtrant. Breviter Paulum ſtatuunt agere de juſtificatione hominis ipſius coram Deo, quæ fit ſolâ fide; Jacobum verò de juſtificatione fidei hominis coram hominibus aliis, quæ ex operibus fit. Atq; inane hoc commentum duabus maximè rationibus probatum eunt.

1° Id

1° Id patet, inquiunt, ex ipsius Jacobi verbis, v. 18. *Ostende fidem tuam ex operibus.* Annon hinc clarum est, Jacobum id tantùm velle, per opera fieri ostensionem fidei coram hominibus? Resp. Quod Apostolus hîc dicit de ostensione fidei coram hominibus, primarium ejus scopum non complet: id tantùm principali quæstioni de justificatione coràm Deo subjungitur. Q. d. tantum abest, ut quis fide solâ sinè operibus apud Deum justificetur, ut ne homines quidem de alterius fide (humano more) certi esse possint, nisi pia facta eam testentur, optima fidei indicia. Veritatem hujus responsionis ex argumentis mox secuturis manifestissimam faciemus. (IV.)

2° Argumentantur: Abraham dicitur justificatus per immolationem filii Isaac: at coram Deo multo antè fuit justificatus per fidem, Gen. 15. 6. Ergo justificatio hîc significat justum coram hominibus declarari, non coram Deo fieri. Resp. Objectio hæc falso nititur suppositio, nempe, justificationem esse actum (ut loquuntur) instantaneum, uno momento simul ac semel completum, quod nullo modo admitti debet. Est enim justificatio actus continuus, ac tum demum perfectus & consummatus, cùm quis conditionem fœderis, per quod justificatur, perfectè & ad finem usq; adimpleverit. Etiamsi igitur Abraham fuit antè justificatus, dici nihilominus potuit etiam tum justificari, cùm filium suum unicum, voto saltem, Deo immolârit. Immo tum demum se Deo plenissimè approbatum dedit, actu sc. obedientiæ verè admirando, & quo major aut nobilior ab homine vix expectari potuit. Equidem nullus dubito, quin hæc sit ipsissima (V.)

ratio,

ratio, cur Apoſtolus huic potiùs Abrahami operi voluerit inſiſtere; cùm alioqui potuiſſet altiùs atque ab ipſâ origine rem de quâ agit deducere. Eſt enim certum, Abrahamum, cùm primùm divino favore dignatus fuerit, ſe Deo probatum dediſſe non fide ſolâ, verùm etiam actu obedientiæ non ignobili; quòd ſc. oraculo divino obſecutus, patriæ paternæque domui valedixerit, atq; ad longam, incertam, ac periculoſæ aleæ plenam peregrinationem ſe lubens atq; alacris accinxerit. Hoc Abrahami factum graphicè exornat Autor Epiſtolæ ad Hebræos, ca. 11. v. 8. Et fuit is ſanè actus verè Heroicus; at fuit tamen huic longè inferior, quo Iſaacum filium ſuum, filium unicum, filium optimum, filium dilectiſſimum, filium diu expectatum, filium deniq; promiſſum, atq; in hæredem mundi deſtinatum, ad Dei nutum occidere, (idq; propriis manibus) atq; in ſacrificium ipſi offerre paratus fuerit. Cùm hoc fecerat Abrahamus, jam ad ipſam ferè obedientiæ ἀκμὴν pervenerat; jam obſequium ſuum teſtimonio, quo majus dari vix potuit, Deo commendârat; jam deniq; juſtificatio ejus tantùm non complementum ſuum acceperat, ac penè conſummata erat. Hinc Jacobus affirmat Abrahamum, dato hôc ſuæ erga Deum obedientiæ admirando ſpecimine φίλον Θεοῦ κληθῆναι, *amicum Dei vocatum fuiſſe*, v. 23. Nimirum manifeſtè alludit Apoſtolus (ut Grotius apposuè admodùm obſervavit) ad ea quæ habemus Gen. 22. 16. & ſequentibus. Ubi Deus cum Abrahamo, ideo quod filio ſuo præ Dei amore non peperciſſet, fœdus novum paciſcitur, idq; ipſum ſancit jurejurando (quod quanti ſit faciendum vide Heb. 6. 13, &c.) & ſic eum in propiorem amicitiæ gradum recipit.

In prior. annot. ad locum.

Obſcuriora

Obscuriora hæc fortean alicui videri possunt; attamen argumenta nostra, quibus istam Jacobi interpretationem prorsus ineptam esse ostensuri sumus, ipsâ (ni fallor) luce erunt clariora. Dicimus igitur hanc interpretationem esse tum ex se absurdam tum ipsis Jacobi verbis planè incongruam, immo ex diametro ferè repugnantem. (VI.)

Per se absurda est nec vel speciem veri habet: quis enim adeò vecors fuit isto sæculo, qui cum Apostolo contendere voluerit, an homo justificetur, i. e. declaretur justus in conspectu hominum ex fide tantùm? Quippe fides est (omnium consensu) actio interna non nisi in corde hominis producta, atq; adeò a cognitione humanâ planè remota, nisi externis effectis ac fructibus naturæ ipsius consentaneis se prodat.

Deinde ipsis Jacobi verbis repugnat hoc commentum. Nam (VII.)

1. Notandum est, quòd Apostolus, licèt neget fide solâ hominem justificari, fide tamen ex parte justificari concedat. ἐξ ἔργων οὐκ ἐκ πίστεως μόνον. Jam verò si justificatio pro declaratione justitiæ accipiatur, manifestum est, hominem ex fide ne omnino quidem justificari. Quòd enim quis in conspectu hominum justus appareat, id totum operibus debetur, quæ in hominum sensus incurrunt; nullâ autem ex parte fidei convenit, quippe quæ sit actio interna ab hominum notitiâ remotissima.

2. Quid quòd hæc interpretatio in verbis Jacobi manifestum statuit solœcismum? si enim (ut modò eos dicentes audivimus) Jacobus in hac disputatione intelligendus sit de Justificatione fidei nostræ coram

hominibus, tum conclusio hæc, *Videtis ex operibus hominem justificari non fide solâ*, sic reddenda esset: *videtis ex operibus fidem hominis justificari non fide solâ*. Quo quid absurdius, aut tanto Apostolo indignius?

3. Huic etiam interpretationi manifestè reclamant verba, v. 14. *Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat?* μὴ δύναται ἡ πίστις σῶσαι αὐτὸν; *nunquid poterit fides salvare eum?* Annon hinc manifestum est, loqui Apostolum de acceptatione hominis ad salutem apud Deum, non de approbatione hominis apud homines alios?

4. Idem Jacobo est (ut jam alicubi notavimus) δικαιοσύνη & φίλος Θεοῦ κλῆσις, v. 23. Loquitur igitur non nisi de justificatione ejusmodi, quâ quis in Dei ipsius favorem atq; amicitiam admittatur.

5. Deniq; justificari apud Jacobum eodem sensu usurpatur, quo λογίζεσθαι εἰς δικαιοσύνην in Scripturis accipitur, v. 23. At quis nescit, phrasi istâ imputationem justitiæ ab ipso Deo, non declarationem justitiæ apud homines significari?

Concludo itaq; hanc Jacobi interpretationem, ut palpabilis absurditatis plenam, nequaquam admittendam esse.

CAP.

Cap. II.

Expenditur secunda sententia eorum, qui Jacobum de falsâ & fucatâ, Paulum de verâ ac vivâ fide loqui arbitrantur. Multis argumentis obruitur ista opinio. Satis fit objectionibus adversariorum.

SEcunda sententia est eorum, qui homonymiam in voce fidei statuunt. Paulus (inquiunt) loquitur de fide verâ ac vivâ, quæ per opera est efficax; Jacobus de fide falsâ fucatâ ac deniq; mortuâ, quæ est fidei tantùm larva, non vera fides. Nihil autem mirum est, Paulum fidei vivæ justificationem tribuere; Jacobum verò fidei mortuæ eandem prorsus detrahere. (I.)

Priusquam hanc sententiam expendamus, illud notatu haud indignum est, hanc interpretationem a plerisq; cum priore conjungi. Ità ut duplicem statuant in verbis Jacobi cum Paulo collatis homonymiam; aliam in voce *Justificationis*, quâ justificatio apud Paulum pro justificatione hominis coram Deo; apud Jacobum verò pro declaratione justitiæ coram hominibus accipiatur: aliam in voce *Fidei*, quâ fides apud Paulum fidem vivam, apud Jacobum fidem mortuam significet. Quàm hæc confusa, incongrua, ac sibi repugnantia? Si enim justificatio Jacobo sit declaratio fidei coram hominibus, & tamen fides ab eo accipiatur non pro fide verâ ac vivâ, sed falsâ (II.)

ac mortuâ; annon indè ſequetur, Jacobum dicere fidem falſam ac mortuam coram hominibus declarari bonis operibus? Quo quid abſurdius? Hôc ſtrictim notato, iſtam interpretationem ſeorsim atq; a priore diſtinctam conſiderabimus.

(III.) Primò igitur quod dicunt, fidem intelligi a Jacobo, quæ mortua ſit ac ſinè operibus, hac lege concedimus; ſi etiam fateantur omnem fidem per ſe mortuam eſſe, & non nisi ex operibus vitam ſuam accipere, h. e. ſinè operibus nihil apud Deum valere ad ſalutem; quod certè Apoſtolus apertè docet. Atqui illud non ſibi volunt adverſarii; quippe qui ſtatuant, fidem eſſe aliquam, quæ, etſi ab operibus, ſejungi non poſſit, ejuſmodi tamen eſt naturæ, ut vim quandam in ſe habeat juſtificandi, quam nullâ ex parte debeat operibus. Senſus igitur eorum eſt, Jacobum loqui de fide tali, quæ in genere fidei imperfecta ſit, ac verâ fidei naturâ planè careat; verbo dicam, quæ fidei tantùm larva ſit, non ipſa fides.

(IV.) Sed hæc eorum interpretatio immane quantum a textu Apoſtoli abhorret! Primò enim Jacobus fidem, de quâ loquitur, ut bonam probat, v. 19. *Tu credis Deum unum eſſe? καλῶς ποιεῖς bene facis*, ergo de fide ſimulatâ nequaquam intelligendus eſt.

2° Fidem, de quâ loquitur Jacobus, ex parte hominem juſtificare ipſe concedit, v. 24. Atqui ex fide ſimulatâ, & quæ non vera ſit, homo ne omninò quidem juſtificari dici poteſt. Reſpondet hic Paræus *Apoſtolum non affirmare, ſed negare, fidem juſtificare ſolam h. e. ſolitariam, ſeu operibus vacuam. Nec partiri juſtificationem inter opera & fidem, ſed totam operibus*

Explicat. dubiorum c. 3. ad Rom. dub. 9. in reſp. ad obj. 3.

operibus tribuere, fidei totam derogare; ideóq; non dicere: videtis etiam operibus, sed, videtis operibus justificari hominem & non fide tantùm. Mira certè responsio! Nam 1. Apostolus non dicit, fidem non justificare *solam* vel *quæ sola est*, sed non justificare *solùm in* ἐκ πίστεως μόνον. 2. Si dicas adverbium μόνον poni pro adjectivo μόνης, res eôdem redibit: Quippe manifestum erit, Apostolum statuere, fidem, de quâ loquitur, etsi non solam & sinè operibus, operibus tamen conjunctam justificare; quod de fide falsâ ac fucatâ nullo modo dici potest. 3. Deniq; illud non potuissem non imprimis mirari, quod Paræus dicit: justificationem à Jacobo totam operibus tribui; nisi meminissem virum doctum existimasse, justificari apud Jacobum idem valere, quod justum ostendi coram hominibus. At siquis sanæ mentis post rationes modò in contrarium a nobis allatas ità senserit, eum deditâ operâ cœcutire mihi persuasissimum est.

3° Apostolum non tantùm fucatæ, sed & veræ fidei solitarium justificandi officium detrahere, hôc argumento planum fiet: Fides ea, quæ in Abrahamo erat, procul dubio vera erat fides, non fidei larva; at fides ipsa Abrahami sinè operibus ipsum justificare non valuit: dicitur enim ex operibus justificari, v. 21.

4° Ac postremò: Disertè loquitur Apostolus de eâ fide, quæ aliquando cooperatur operibus, atq; ex operibus ad finem (justificationis, sc.) perducta est. v. 22. quæ fucatæ fidei nullo modo aptari possunt. Locum hunc superiùs vindicavimus. Verbo igitur dicam: De ea fide manifestè disputat Jacobus, cui nihil desit præter bona opera, & quæ, si ei addantur bona opera, hominem sinè dubio Deo gratum ac

ſalvum reddet. Jam verò fucata fides eſt imperfecta in genere fidei, neq; poteſt operibus bonis conjungi, iiſve additis vera fieri.

(V.) Ad argumenta jam veniamus, quibus interpretationem ſuam aſtructum eunt adverſarii. Duo tantum proferunt, quæ conſiderationem mereantur.

Primo objiciunt: Apoſtolum loqui de tali fide, quæ in ipſis etiam Dæmonibus reperiatur; ac proinde nequaquam de verâ fide intelligendum eſſe.

Reſp. Veram, h. e. non fucatam fidem & aſſenſum in Diabolis eſſe, certum eſt; cum id teſtetur Apoſtolus ac ratio ipſa confirmet: At fides hæc iis nihil prodeſt, quia nullam in iis charitatem efficit. Hoc autem ideo: tum quòd norint ſe irrevocabili decreto a gratiâ Evangelii ſecluſos, tum quia ita penitus depravata ſit eorum natura, ut iis forſan (etiamſi ſpes veniæ affulgeret) Deum amare & bonum aliquod velle aut facere planè impoſſibile ſit. Vis ergo argumenti Apoſtolici hæc eſt: Fidem atq; aſſenſum habent ipſi Diaboli, quibus tamen ea fides nihil prodeſt, quia ſc. pietatem in iis poſt ſe non trahat: pari ratione tu, quiſquis es, qui fidei tuæ confidis, ex eâ nullum fructum percipies; niſi opera fidei adjungas. Inſtabis: vera fides eſt ſaltem vera virtus, neq; id diffiteri volunt, qui ſufficere eam ad juſtificationem negant: at nulla in Diabolis reperitur vera virtus; ergo neq; vera fides. Sed reſponſio non eſt admodum difficilis: Eadem enim fides, quæ in homine virtus eſt, ut in Diabolis exiſtit omni virtute caret. Ratio videtur ſatis manifeſta: Objectum fidei ſive res credendæ a Diabolis tantâ ac tam irrefragabili evidentiâ apprehenduntur, ut iis credere ipſis planè neceſſarium ſit, adeóq;

Vide Eſtium in l. 3 diſt. 23. § 5.

adeóq; nulla laus neq; virtus. At non eodem modo in homine fides efficitur; quippe etiamsi objecta fidei nobis proponantur ut summè credibilia atq; ejusmodi argumentis confirmata, quæ æquis judiciis & ingeniis non planè pertinacibus abundè sufficere possint; non tamen eâ nobis evidentiâ res credendæ ingeruntur, ut iis assentiri omninò necessarium sit; tum enim nullos infideles reperire esset inter Evangelii auditores, quos tamen (proh dolor!) nimis multos esse experientia testatur. Hæc credendi libertas in homine facit, ut fides in ipso virtus sit, atq; actus obedientiæ laudabilis, quæ in Diabolis nullam meretur laudem, quia libertate istâ careant. Non parùm firmari videtur hæc responsio ex ipso Jacobo, qui illam ipsam fidem, quam in Diabolis reperiri concedit, in homine tamen laudat. *Tu credis, inquit, unum Deum esse, καλῶς ποιεῖς bene facis*; q.d. Est quidem fides hæc laudanda virtus, at non sufficit, ad salutem nihil valet, nisi ei addantur charitatis opera.

Vide Thom. Bradward. de causâ Dei lib. 1. cap. 1. Coroll. par. 32. p. 59. & Hug. Grot. de verit. Relig. Christ. lib. 2. in fine, & Scholasticos generatim.

Altera adversariorum objectio ex v. 17. & 20. & 26. hujus capitis depromitur: Mortua fides non est vera fides; at fides contra quam disputat Jacobus dicitur ab eo mortua: Ergo, &c. Resp. Mirum certè meritò videri debet, viros doctos tali argumento pugnare; cùm nullus sit Jacobi locus, qui universam eorum interpretationem luculentiùs evertat. Cuivis id liquebit, qui verba v. 26. sinè gratiâ sinè odio expenderit: ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρόν ἐστιν οὕτω καὶ ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστι, i.e. *Sicut corpus sinè Spiritu mortuum est, ità fides sinè operibus mortua est.* Observa enim hîc (VI.)

1º Cum

1° Cum fides ſinè operibus a Jacobo dicitur νεκρὰ, vocem illam νεκρὰ non tam ad ipſam fidei *naturam* reſpicere, quàm ad *effectum* ejus; h. e. non ſignificare fidem ſinè operibus non eſſe veram fidem, ſed talem fidem effectu ſuo carere, i. e. apud Deum nihil quicquam valere, ad juſtificationem vel ſalutem hominis nequaquam prodeſſe. Clarè id liquet ex v. 14. coll. v. 17. ubi ἡ πίστις ἡ δύναμαι σῶσαι & ἡ πίστις νεκρὰ ἐστι idem valent. Deinde illud manifeſtiùs adhuc apparet, ex v. 16, & 17. inter ſe collatis, ubi in protaſi ſimilitudinis ab Apoſtolo uſurpatæ legimus τὸ τὸ σῶμα; in apodoſi verò πίστις νεκρὰ ἐστι. Idem ergo apud Jacobum ſignificant *mortuum eſſe, & nihil prodeſſe.*

2° Obſervandum eſt, non dicere Apoſtolum ſicut homo ſinè Spiritu mortuus eſt, ſed, ſicut corpus ſinè Spiritu mortuum eſt. Unde evaneſcit frivola iſta quorundam objectio: Homo mortuus non eſt homo, ſed cadaver tantùm hominis; ergo fides mortua non eſt fides, ſed quoddam fidei cadaver. Non enim comparat Apoſtolus fidem mortuam cum homine mortuo, ſed cum corpore mortuo. Sicut ergo corpus mortuum verè & propriè corpus eſt; ità fides mortua verè & propriè fides eſt. At corpus mortuum nihil agit, nullam vitæ actionem exercet; ità neq; fides mortua quicquam prodeſt, aut ad ſalutem hominis confert.

3° Corpus, ſi Spiritu informetur, vivum fit corpus, & actiones vitæ exercet; ità fides ea, de quâ loquitur Jacobus, per opera ipſi addita viva efficitur fides, atq; ad ſalutem prodeſt: quod de fide falſâ nemo ſanæ mentis dixerit. Quippe tali fidei deeſt vera fidei natura, quam ab operibus mutuari non poteſt.

potest. Breviter: quod verum corpus non est, animæ jungi non potest, neq; propter illud actiones vitæ potest anima exercere; eodem planè modo, quæ fides vera non est, ei ut bona opera addantur, omnino est impossibile.

4° Ac postremò ex hac Jacobi similitudine illud saltem manifestum est, bona opera in justificationis ac salutis negotio idem fidei præstare officium, quod corpori anima, quod ad vitam attinet; h. e. quemadmodum anima facit, ut corpus vivat, atq; actiones vitæ exerceat; ità bona opera efficiunt, ut fides vivat, h. e. ad salutem valeat. Cùm enim fidem *mortuam esse* & fidem *non posse salvare* vel *nihil prodesse* idem significent, ut modò ostendimus; ex regulâ contrariorum sequitur, fidem *vivere*, & fidem *prodesse*, ac *salutem operari*, idem etiam significare.

Quid his opponi ab iis possit, qui fidem esse unicum justificationis instrumentum, opera nihil in isto negotio agere docent, meritò mireris. Sed audi Cameronem, & (VII.)

——— *Si Pergama dextrâ*
Defendi possint, certe hâc defensa videbis.

Primò interrogat vir doctus nec sinè indignatione aliquâ, *Utrùm qui hanc Jacobi similitudinem rigidè urgent, cùm Spiritus sit causa vitæ corporis, dixerint* In Jac. 2. 26. *etiam opera esse fidei causam?* Resp. Ludit vir doctissimus in quæstione suâ; non enim necesse est, ut qui dicunt, spiritum esse causam vitæ corporis, affirment opera esse causam fidei. Immo si illud dicerent,

ſimili quo utitur Apoſtolus abuterentur. Non enim vel dicit vel innuit Jacobus, Spiritum eſſe cauſam corporis, ſed Spiritum eſſe cauſam vitæ corporis: Pari ratione opera bona non ſunt cauſa fidei, at ſunt cauſa vitæ fidei, h. e. efficiunt, ut fides hominis ad juſtificationem proſit, ejúſq; ſalutem operetur, quod per ſe & ſinè operibus præſtare nequeat. Atq; illud aſſerere non veremur, cum idem Jacobus ipſe apertè doceat. Pergit *Camero* interrogare: *An perinde dicemus, motum tribui fidei per opera, ac animæ corpori motum tribuit?* Reſp. omnino. Nimirum motus ille fidei, quo ad ſalutem pertendit, operibus debetur, ſinè quibus fides hominem σῶσαι, ad ſalutem perducere haudquaquam valeat. Atque hoc etiam a Jacobo in terminis docetur, v. 14. Deniq; rem ſuam concludit vir magnus hôc Argumento: *Certiſſimum eſt Apoſtolum dicere fidem σωιζειν τὸν ἄνθρωπον, at corpus animæ σωιζειν, nemo ſatis ſanus dixerit.* Reſp. 1. Si totum concederemus argumentum, quid inde ſequeretur? Nempe, ſimilitudinem Apoſtoli rei, de quâ agit, per omnia non quadrare. At quid iſthuc tam mirum eſſet? Certè nullum ferè ſimile excogitari poſſit adeò uſquequaq; aptum ac concinnum, ut non alicubi claudicet. Sufficit quòd ſimilitudo Apoſtoli ſcopo ipſius principali illuſtrando aptè inſerviat; nempe oſtendere, fidem per ſe nihil ad ſalutem valere, aut operibus additis ad finem ſuam ſalutis ſc pertingere; planè quemadmodum corpus ſinè animâ mortuum eſt, neq; agere omnino poteſt; Sed verò animâ ipſi adjunctâ vivit, atq; actiones vitales exercere valet. 2. Sed quid, obſecro, abſurdi in eo eſſet, ſiquis diceret corpus animæ σωιζειν, an ad Anticyras continuò relegandus eſſet? Certè corpus aliquo

aliquo sensu animæ συμπαθῶν, nemo satis sanæ mentis negaverit. Etsi enim anima sit omnium actionum fons ac principium corpus tamen etiam animæ cooperatur, atq; adjungitur tanquam instrumentum, quo in actionibus suis plerisq; edendis anima utitur, ac sinè quo ut actiones istas anima perficiat planè impossibile est. Ità oculus, manus, pes, cæteræq; corporis organicæ partes animæ subserviunt, ut instrumenta in effectione earum actionum, quæ singulis earum conveniunt: neq; potest anima exercere actionem videndi, ambulandi &c. nisi mediante oculo, pede, &c. Itaq; hîc etiam quadrat similitudo. Etsi enim charitas sit virtus illa, quam in salutis negotio Deus imprimis respiciat, quæq; sola ex gratioso Dei fœdere necessario secum nexu salutem trahat; tamen necesse est, ut huic charitati etiam fides subserviat, quippe *sinè quâ impossibile sit placere Deo.* Heb. 11. v. 6. Nihilominus sicut corpus animæ ità in agendo subservit, ut tamen in se nullam agendi vim habeat, quam ab animâ non mutuatur; ità fides sic charitati ad salutem cooperatur, ut in & per se nihil ad salutem valeat, sed eatenus tantùm, quatenus charitate perficitur. Sed in re inutili nimiam posuimus operam.

Unicam solummodo observationem, quæ magis usui erit, adjiciam; nempe ex hac ipsâ Apostoli similitudine optimè stabiliri distinctionem illam fidei, quam Nostrates plerique temere exagitant (vix aliâ certè de causâ, quàm quia a Pontificiis usurpata sit) in *informem* & *formatam.* Optârim certè, ut cæteræ omnes Scholasticorum distinctiones tam essent S. Scripturis consentaneæ. Est enim *fides informis* Apostolo velut corpus inanime, & *fides formata* velut corpus animatum. (VIII.)

matum. Sic ergo utrinq; vera fides, ſicut utrinq; verum corpus. At verò ſicut corpus inanime nihil agit, ſic fides bonis operibus non animata nihil ad ſalutem prodeſt. Laudanda certè erat Buceri viri optimi moderatio, qui hac in parte nullam Pontificiis litem intendendam cenſuit. Verba ejus, ut obſervatu digniſſima, deſcribere hîc non gravabor. Ità ſe habent.

Ia. Pſal. 11. edit. Argentorat.

Non poſſum non ſanius judicium optare quibuſdam, qui eò noſtro ſæculo plurimos admodum turbârunt hôc paradoxo, ſolâ nos fide ſalvari: cùm viderent tamen hôc hoc rapi, ac ſi juſtitiam ſolâ animi exiſtimatione finirent. Quæ jam illa charitas, quæ huic malo uno verbulo mederi dedignatur? Ut dicerent, fide formatâ *juſtificamur: aut per fidem bonorum operum voluntatem, ac ità juſtitiam conſequimur: aut fides fundamentum ac radix eſt juſtæ vitæ, ut Auguſtinus dixit: neq; veris enim quiſquam offendendus eſt.* Hæc ille. Ad hanc autem diſtinctionem rectè intelligendam, obſervandum eſt, cùm Apoſtolus opera fidei formam ſtatuit, conſiderari ab ipſo opera in ſuâ radice, h. e. non tam in externo effectu, quàm interno affectu, ſeu bonâ voluntate & charitate, quæ forma eſt fidei (quatenus ſc. juſtificat) ſicut anima corporis. Sentit enim Jacobus, fidem operandi voluntate deſtitutam mortuam eſſe; ſicut corpus animâ privatum mortuum eſt.

Atq; de ſecundâ Jacobi interpretatione hactenus.

Cap.

Cap. III.

Expenditur tertia sententia eorum, qui Jacobo & Paulo inter se conciliandis distinctionem quandam justificationis in primam & secundam adhibeant. Breviter ostenditur Sententiam istam tum falsum supponere, tum ab utriusq; Apostoli scopo alienam esse. Idem fit judicium de quartâ atq; ultimâ Josuæ Placæi sententiâ, de duplici accusatione, a quâ in justificatione absolvimur ac liberamur.

TErtia conciliandi ratio a nobis breviter expendenda eorum est, qui distinctione quadam justificationis in *primam* & *secundam* hanc inter Paulum ac Jacobum ἐναντιοφάνειαν facilè sublatum iri arbitrantur. Nimirum initium justificationis statuunt fide solâ sinè operibus obtineri secundùm Paulum; continuationem verò perfectionem ac complementum justitiæ non nisi ex operibus fieri, atq; id solummodo a Jacobo doceri. Hanc interpretationem pleriq; Pontificii scriptores magni faciunt; neq; eam suo sensui accomodatam respuunt nonnulli ex Reformatis Theologis. Suo inquam sensui accommodatam; quia Pontificii per justificationem primam intelligunt primæ gratiæ infusionem, quæ fit per fidem eam, quâ cor purificatur; Reformati verò, qui istâ distinctione utuntur, per primam justificationem volunt primum hominis in Dei favorem atq; amicitiam introitum atq; ingressum, (I.)

ſum, quem fide ſolâ obtineri Paulum docere exiſtimant.

(II.) Verùm enimvero utriq; in hac diſtinctione tum falſum ſupponunt, tum ab utriuſque Apoſtoli ſcopo longiùs aberrant. Falſum ſupponunt Pontificii, eò quòd vocabulum juſtificationis, in Paulinis diſputationibus, pro habitualis gratiæ infuſione accipi pro conceſſo ſumant; cui tamen non niſi ad Græcas Calendas probando erunt. Reformati verò hoc falſo nituntur fundamento, quòd primam juſtificationem fide ſolâ ſinè operibus homini contingere arbitrentur, quod nequaquam concedi debet. Nemo enim (ut ſuprà argumentis omni exceptione majoribus evicimus) vel ad primam juſtificationis gratiam pervenire poteſt, qui pœnitentiæ opera non præſtiterit. Haud tamen diffitebor, opera ea, quæ primam juſtificationem præcedunt, longè minora ac pauciora eſſe iis, quæ jam juſtificatum ſequuntur. Etenim poſt juſtificationem Deus, in flagrantiſſimi amoris ſignum, uberiorem ſpiritûs ſui menſuram in nos effundit, quâ opera egregia ac verè Heroica producere valeamus: atq; ità qui fuerant רשעים fiunt & חסידים in ſummo gradu, ut eleganter * Grotius. Atq; in hunc ſenſum (ut optimè nos monet idem * Grotius) intelligenda ſunt cùm multa, quæ veteres de juſtificatione ex fide ſolâ dixerunt; tum imprimis illud Auguſtini, ferè in omnium ore jactatum: *Bona opera ſequuntur juſtificatum non præcedunt juſtificandum.* Nimirum intelligendus eſt Auguſtinus non de operibus quibuſcunque, ſed de longâ ac jugi operatione; ut ſenſus ejus ſit, pauciora ac minora eſſe opera, quæ juſtificandum præcedunt, quàm quæ

* *Vol pro pace p. 22.*

* *In annot. in conſult. Caſſan. ad art 4.*

quæ justificatum sequuntur. Absq; hoc grano salis axioma illud (adeò ab omnibus decantatum) a manifestâ falsitate vix ac ne vix quidem purgari possit.

Reliquum est, ut, quàm hæc conciliatio, ut ea a Theologis tum reformatis tum Pontificiis intelligitur, ab utriusq; Apostoli scopo atq; instituto aliena sit, breviter ostendamus. Ad Jacobum quod attinet, tantum abest, ut fidei soli sinè operibus prima ab ipso justificatio concedatur, ut fidem per se, tanquam rem vanam, inutilem, ac planè mortuam rejiciat penitus. Si verò Paulum spectes, non magis quadrat hæc conciliatio cum iis, quæ ab ipso disputantur. Ex totâ enim disputationis ejus serie manifestum fit, opera, qualia ab ipso intelliguntur, non tantùm a justificatione primâ, sed a secundâ, atq; adeò (ut superiùs indicavimus) ab ipsâ salute removeri. Nihil itaq; feliciùs cessit hæc tertia conciliandi ratio. (III.)

Restat quarta atq; ultima Sententia, quam viro docto Josuæ Placæo video mirificè placuisse; nec satis scio, annon sit ei propria ac peculiaris. Eam sic explicat: *Opponitur justificatio accusationi: a duabus autem accusationibus premimur in foro divino. Primùm objicitur nos esse peccatores; h. e. reos violatæ conditionis quæ fœdere legali lata est. Deinde objicitur, nos esse infideles; h. e. non præstitisse conditionem fœderis gratiæ, videlicet fidem. Ab accusatione priori sola fide justificamur, quâ Christi gratiam ac justitiam amplectimur; a posteriori justificamur etiam operibus, quatenus iis fides ostenditur. Ad posterio-* (IV.)

Thes. Salmur. vol 1. de justif. Thes. 41.

rem

rem accusationem respiciens Jacobus affirmavit meritò, ex operibus justificari hominem & non ex fide tantùm: Paulus verò respiciens ad priorem, solâ fide hominem justificari contendit. Sic ille. Sed (ut alia taceam non pauca in hac sententiâ meritò culpanda) fallitur tum in Thesi tum in Hypothesi suâ vir eruditus. In Thesi quidem, quòd statuat, fidem esse totam atq; integram fœderis Evangelici conditionem; opera autem considerari solummodo ut fidei signa atq; argumenta: quod falsissimum esse jam antè liquidò probavimus. In Hypothesi verò quod sentiat, opera a Paulo tanquam ad justificationem illam posteriorem necessaria, fidem a Jacobo ut ad justificationem priorem sufficientem admitti; quod utrumq; a vero alienum esse modò ostendimus, ac de Paulo mox plenissimè demonstraturi sumus. Neq; igitur ad hujus nodi solutionem quicquam confert hæc ultima sententia. Meliora quæramus.

Cap.

Cap. IV.

Ad veram nodi solutionem via sternitur. Paulus ex Jacobo, non Jacobus ex Paulo interpretandus. Duplex apud Paulum ambiguitas, altera in voce Fidei, *in voce* Operum *altera. Quid per fidem Paulus intelligat. Fidem ipsi denotare universam illam, quæ Evangelio exhibetur obedientiam, argumentis clarè ostenditur. Grotii argumento pro contrariâ parte respondetur.*

(I.) EXpensis aliorum de conciliatione inter Paulum & Jacobum sententiis, iisq; non sinè evidentissimis rationibus rejectis; tempus est, ut tandem de verâ ac genuinâ hujus nodi explicatione videamus.

(II.) Ac primò quidem ex iis quæ jam diximus illud fundamenti loco statui potest: rationi longè convenientius esse, ut Paulum ex Jacobo, quàm ut Jacobum ex Paulo interpretemur. Præterquam enim quòd verba Jacobi sint adeò diserta, clara ac perspicua, ut, qui de eorum sensu dubitat, nodum planè in Scirpo quærere meritissimo jure dicendus sit; illud etiam notatu haud indignum est, quod veterum multi (eósq; inter Augustinus) censent: Epistolam Jacobi & Johannis primam, & Judæ, & eam quæ Petri secunda dicitur, scriptas

adverſùs eos, qui, Paulinas Epiſtolas pravè interpretantes, fidem dicebant ſinè bonis operibus ad ſalutem ſufficere. Cui ſententiæ fidem faciunt ultima Epiſtolæ illius, quæ Petro aſcribitur, verba; ubi *Δυσνόητα* affirmat in Paulinis Epiſtolis reperiri, a peſſimis hominibus in peſſimum ſenſum (ſq; ad perniciem ſuam diſtorta. Certè enim, ſi rem probè expendas, nullam invenies in Epiſtolis Paulinis doctrinam, quæ pravis interpretationibus ſit magis expoſita, vel quæ reverà, a primis uſq; ſeculis in hunc ipſum diem, pejores paſſa fuerit, quàm hæc ipſa, de juſtificatione ex fide ſolâ ſinè operibus, diſputatio. Idem quòq; probabile fit ex eo, quòd Jacobus ejuſdem Abrahami exemplo utitur, ut probet opera ad juſtificationem requiri, ex cujus exemplo Paulus intulerat, juſtificari hominem per fidem ſinè operibus, Rom. 4. per totum.

Expende etiam ejuſdem epiſtolæ cap. 1. v. 5, 6, 7. 8, 9.

(III.) Utut eſt, de Jacobi ſenſu planè conſtat; quicquid aut ambiguitatis, aut obſcuritatis ſit, id totum in Paulinis Epiſtolis quærendum. Ea verò in Pauli verbis ambiguitas vel in vocabulo *juſtificationis*, vel in nomine *fidei*, vel denique in voce *operum* ſtatuenda eſt. Ad vocabulum juſtificationis quod attinet, ſatis (ut arbitror) jam evicimus, illud in Paulinis Epiſtolis hunc ſenſum obtinere, ut ſignificet actionem Dei, more Judicis, hominem abſolventis, juſtúmque pronuntiantis, atq; ad præmium vitæ æternæ acceptantis. De hôc igitur nulla manet controverſia. Reliquum eſt, ut ambiguitas vel in nomine fidei, vel in voce operum ſita ſit. Ac profectò in utroq; vocabulo, prout a Paulo uſurpatur, latet Homonymia. Qualis ea ſit, jam oſtenſuri ſumus.

Primò

Primò igitur, quid per *fidem* intelligat Paulus, quæ- (IV.)
ri potest, ac debet. Ad cujus quæstionis solutionem, quod superiùs strictim notavimus, hîc fusiùs a nobis explicandum ac demonstrandum est: sc. fidem, cui justificatio a Paulo tribuitur, pro unicâ ac simplici virtute nequaquam sumendam esse, sed integram Fœderis Evangelici conditionem denotare, h e. suo ambitu omnia Christianæ pietatis opera complecti. Rectè enim Zegerus: *Absoluta & perfecta fides, cujus frequentior est in Scripturis mentio, ea est, quâ non modò Deo, & Deum credimus, verùm etiam in Deum, h. e. credendo pio affectu pariter & effectu in Deum tendimus, & ab illo pendemus. Atq; hæc simul spem, charitatem, & bona opera complectitur.* Et paulò post, *Hîc igitur memineris oportet, quòd ubicunq; Paulus, vel alia Scriptura sacra fidei tribuit justificationem, salutem, vitam, aut aliquid hujusmodi; de fide loquatur vivâ & perfectâ, h. e. quæ spem, charitatem, bona opera complectitur.*

In præf. ad annot. ad ep. Pauli.

Hoc unum si evicerimus, reliqua apud Paulum (V.)
longè erunt faciliora.

Ac primò quidem id clarè liquet ex locis nonnullis inter se collatis, in quibus Paulus sui ipsius interpretem manifestè agit, Gal. 5. 6. *In Christo Jesu neq; circumcisio quicquam valet, neq; præputium, sed fides per charitatem efficax.* Et cap. 6. 16. *In Christo Jesu neq; circumcisio quicquam valet, neq; præputium, sed nova creatura.* 1 Cor. 7. 19. *Circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed observatio præceptorum Dei.* Quis hæc legens adhuc dubitare possit, quid per fidem Paulus voluerit? Nimirum

luce clarius eſt, fidem cui juſtificatio ab ipſo tribuitur, non nisi eam eſſe quæ per charitatem ſit efficax, quæ eadem planè ſit cum novâ creaturâ, deniq; quæ obſervationem mandatorum Dei in ſe contineat. Huc refer loca, in quibus fides a Paulo per obedientiam exponitur. Sic Rom. 10. 16. *Sed non omnes Evangelio paruerunt, Eſaias enim dicit, Domine, quis credidit ſermoni noſtro?* Quis non videt hîc πιστεύειν *credere* & ὑπακούειν τῷ εὐαγγελίῳ *parere Evangelio* apud Paulum idem prorſus ſignificare? Si quis autem dubitat, quid Paulo ſit ὑπακούειν τῷ εὐαγγελίῳ conſulat Rom. 15. v. 18. ubi Phraſis iſta exponitur per ὑπακοὴ λόγῳ καὶ ἔργῳ obedientiam oris & operis. Hinc etiam paſſim legimus περὶ ὑπακοῆς πίστεως, de obedientiâ fidei, h. e. de obedientiâ illâ quæ ex fide proficiſcitur. Ro. 1. 5. & 16. 19. 26. 2 Cor. 7. 15. & 10. 5. 6. Confer etiam 1 Pet. 1. 22. & 1. 2.

(VI.) Deinde hoc ipſum ex eo manifeſtum fit, quòd Apoſtolus, cùm de fide ſolâ a charitate disjunctâ loquitur, eam nihili planè faciat. 1 Cor. 13. 2. *Si habeam omnem fidem, charitatem autem non habeam, nihil ſum.* Quod hîc excipiunt nonnulli, Paulum loqui ſolummodo de fide miraculorum, non de perfectâ fide, prorſus ineptum eſt. Nam,

1° De omnigenâ fide diſertè loquitur: ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν &c. Sic πᾶσα γνῶσις ibidem dicit pro omni genere cognitionis ſic & πᾶσα θλῖψις 2 Cor. 1. 4.

2° Fides miraculorum eſt ſummus fidei gradus, nec datur ulla fides, quæ ſit mera fides, atq; a charitate disjuncta, major aut nobilior. Qui enim in tantum Chriſti Evangelio credit, & Chriſto confidit, ut per hanc fidem vel ſumma miracula efficere valeat, ejus

ejus certè tùm assensus tum fiducia ad summum gradum pervenerunt. Cùm igitur concedunt ii, quibuscum disputamus, fidem miraculorum per se nihil apud Deum valere, eâdem operâ fatentur, nullam esse omnino fidem nudè considerata, quæ ad hominis salutem quicquam conferat. Mens certè Apostoli clara est. Si habeo omnigenam fidem, usq; ad eum fidei gradum, quo miracula efficiantur; immo ampliùs adhuc eum miraculorum fidei gradum, ut non tantùm minora, sed & maxima miracula, qualis est montium immensæ molis translatio, præstare valeam; nihil tamen sum, h. e. nihil sum secundùm esse gratiæ, ut Aquinas: vel nihil sum in esse divini consortii, ut Cajetanus: vel denique (quæ omnia eodem recidunt) nihil mihi prodest hæc fides ad vitam æternam, nisi ei etiam charitatem addidero.

3° Illud, opinor, nullus inficiabitur, Paulum hîc loqui de charitate non quacunque, sed de verâ & Evangelicâ. Quam si conferat cum aliis donis mortuis, friget amplificatio. Quid enim magni sit, si vera charitas præferatur vel non sanæ cognitioni, vel ementitæ prophetiæ, vel non veræ fidei? Hoc nimirum (ut scitè Erasmus) perinde sit quasi, si quis volens exaggerare robur Tauri, componat illum cum Leone vel mortuo, vel dentibus atq; unguibus exarmato. Certum est igitur Paulum veram & Evangelicam charitatem amplificandi gratiâ conferre cum veris ac perfectis donis spiritûs & cognitionis & prophetiæ & fidei. *In locum.*

4° Atq; ultimò Apostolum sub finem capitis nempe v. ult. agere de verâ & perfectâ fide in confesso est. Necesse est igitur ut statuamus, de eâdem agi

initio capitis, cùm diſputatio continua ſit; alioquin Apoſtolus diceret ἀναχόλως.

(VII.) Multùm hîc agitatur quæſtio, an vera fides a charitate poſſit ſeparari? Ad me quod attinet, partem quæſtionis affirmativam veriſſimam eſſe, nullus dubito. Rationes ex hôc ipſo loco ſatis manifeſtæ ſunt. Nam

1. Contraria ſententia (ut alicubi diximus) ſuppoſitionem Apoſtoli ineptam facit.

2. Certum eſt, cognitionem & prophetiam, quæ ab Apoſtolo in eodem cum fide cenſu ponuntur, a charitate ſejungi poſſe. Sed (ut quod res eſt dicam) controverſiam hanc, ad cauſam noſtram quod attinet, ἀνεπιδόκητον eſſe omnino judico. Sive enim ſtatuas, veram fidem charitatem ſibi indivulſam comitem habere, ſive contrarium definias; illud ſaltem ex Apoſtoli verbis manifeſtum eſt, nullam eſſe omnino fidem, quæ ad ſalutem hominis quicquam valeat, nisi quæ, & quatenus charitate perficiatur. Eandem enim certè fidem, quæ, ſi a charitate divelli potuiſſet, nihil prodeſſet, etiam charitati adjunctam nihil per ſe valere, nullam juſtificandi vim aut virtutem habere, quam charitati non debeat, manifeſtum eſt. Sed illud obiter.

(VIII.) Deniq; fidem, cui juſtificationem tribuit Paulus, obedientiam in ſe complecti vel hinc patet; quòd ipſe alicubi præceptorum Dei obſervationem ad juſtificationem eſſe neceſſariam diſertè ſtatuat. Locus eſt Rom. 2. 13. *Non enim qui audiunt legem juſti ſunt apud Deum, ſed qui legem præſtant juſtificabuntur.* Legem hîc ad ea præcepta reſtringi, quæ moralia ſunt,

sunt, h.e. universalis ac perpetui juris, ex toto Apostoli contextu liquet. Hujus autem legis observationem ad justificationem esse omnino necessariam Apostolus in terminis affirmat. Excipit quidem Calvinus, & post eum alii, Paulum hîc loqui ad hominem, non verò κατ' ἀκρίβειαν ac rei ipsius veritatem. Verba Calvini sunt: *tantùm urget apud Judæos Apostolus illud, de quo meminerat, legis judicium: quòd non possint per legem justificari nisi legem impleant; si transgrediantur, paratam mox esse illis maledictionem.* In locum. Immo paulò superiùs hæc verba (pro more suo) indignabundus effundit: *Qui hôc loco abutuntur ad erigendam operum justitiam, etiam puerorum cachinnis sunt dignissimi.* Verùm enimvero hujusmodi dicta puero potiùs quàm tanto viro, digna fuissent. Etsi enim his verbis Apostolum Judæos imprimis (quippe qui legis hujus æternæ clariùs sibi revelatæ cognitione superbirent, atq; adeò nudâ istâ cognitione, quasi ipsis ad salutem sufficeret, nimiùm sibi placerent) perstringere non difficeamur; nulli tamen dubitamus, quin hæc ipsa verba ad omnes, qui justificari volunt, atq; eâdem legis cognitione imbuti sunt, indiscriminatim pertineant; & non ad hominem, sed ad rei ipsius ipsissimam veritatem dicta sint. Rationes ex ipso textu sunt manifestæ: Nam primò, Si quæ dicit Apostolus v. 6, 7, 8, 9, 10, 11, viz. *Deum unicuiq; secundùm opera ipsius redditurum, illis, qui in perseverantiâ operum bonorum gloriam quærunt, vitam æternam; contentiosis verò & immorigeris iram & indignationem; afflictionem & conturbationem futuram omni homini qui operatur malum, Judæis primùm dein Gentilibus; gloriam verò & honorem & pacem omni operanti bonum, Judæis primùm dein Gentilibus: &c.* Si inquam hæ sententi-

ſententiæ non ad hominem, ſed ad rem dictæ ſint, non Judæos ſolùm reſpiciant, ſed ad omnes ſinè diſcrimine pertineant; (illud verò quis auſit negare?) tum dubio procul verba v. 13. Eodem etiam referenda ſunt, ſiquidem per cauſativam particulam ὅτι cum antedictis connectantur, nec plus dicant quàm in iis continetur. Rectè enim Bucerus: *Nititur hoc dictum eo, quòd Deus reddet cuiq; ſecundùm facta ſua. Hinc enim eſt, ut Deus his qui faciunt legem, h. e. qui ſeriò ſtudent legi, rependat vitam æternam.* Deinde cùm ſupponit Calvinus, agi hic de juſtificatione ſub conditione impoſſibili viz. ſiquis legem præſtet, clarè refellitur ex v. 16, qui v. 13. omnium ferè interpretum conſenſu adjungi debet, cæteris μεσοδιπλῶς interpoſitis. Ibi enim dicitur hanc legis factorum juſtificationem actu & re ipſâ futuram eſſe in die judicii. Legat quiſquis dubitat, ac, ſinè gratiâ ſinè odio cujuſquam, integram periodum expendat, atq; hanc eſſe ipſiſſimam Pauli mentem mirum eſt ni fateatur. Quid ergo inquies? Numquis legem Dei facere poſſit? Reſpondebit hîc Bucerus: *ſicut in præcedentibus operari bona vel mala, eſt bono vel malo ſtudere, animo incumbere & intentum eſſe; ità facere legem, aut eſſe legis patratorem, nihil aliud eſt, quàm legi deditum eſſe, legem meditari, in eo eſſe, ut legi vita omnis conformetur. Hoc nimirum, quod ubiq; Dominus in lege ſuâ requirit.* Confer Ro. 13. 10. Gal. 5 14. Jac. 2. 8. Verbo dicam, eadem eſt hæc Pauli ſententia cum illâ Jacobi, ad Evangelium tantùm magis accommodata. Jac. 1. 22. *Factores eſtote ſermonis & ne auditores ſolùm, falſâ ratiocinatione voſmetipſos fallentes.* Cui addas Chriſti ipſius dicta, Mat. 7. 21, 24, Jo. 14. 21. & 13. 17. Priùs autem quàm illuſtrem hunc locum miſſum

In locum.

missum faciam, visum est, quæ ad eum scribit doctissimus Estius, commemorare: *Sanè*, inquit, *videri potest, Paulum idcirco tam diligenter commendare voluisse bona opera, ut ad justitiam ac vitam æternam necessaria, quo lectorem præmuniret; ne sequentem ipsius doctrinam, quâ justificationem tradit ex fide sinè operibus, malè intelligendo offendiculum pateretur, aut in errorem incurreret.* Certè eatenus saltem ei lubens assentior, ut credam, non sinè magnâ Dei providentiâ id factum fuisse.

Videor mihi etiam alium locum vidisse, ubi obedientia mandatorum Dei ad justificationem necessaria a Paulo disertè statuatur. Is est Rom. 6. 16. *An nescitis, quòd cui sistitis vos servos ad obediendum, ejus servi estis cui auscultatis, ἢτοι ἁμαρτίας εἰς θάνατον, ἢ ὑπακοῆς εἰς δικαιοσύνην sive peccati ad mortem, sive obedientiæ ad justitiam?* Hypallagen hîc esse censet Paræus, ut verba, *obedientiæ ad justitiam*, ponantur pro *justitiæ ad obedientiam*. Sed quæ sit hîc hujus figuræ necessitas planè non video; immo talis Hypallage manifestam in Pauli verbis antithesin tollit. Nulla enim inter *obedientiam* ac *mortem* per se est oppositio. Interpretationem itaq; verborum expeditam ac facilem hanc esse judico, ut vox *obedientia* metonymicè sumatur pro lege Evangelicâ cui obeditur, vocabulum verò δικαιοσύνη sensu satis usitato pro δικαίωσις accipiatur; atq; ità textus sic exponatur: *An nescitis cui sistitis vos servos ad obediendum, ejus servi estis, cui auscultatis, sive peccati ad mortem, sive Evangelii ad justificationem vitæ?* Certè δικαιοσύνη ut τῷ θανάτῳ opponitur non nisì justificationem, aut huic aliquid simile significare posse videtur. Sed illud a nobis mantissæ loco additum fuit, cùm ex antedictis satìs pateat, fidem a Paulo accipi pro universâ mandatorum Christi obedientiâ. (IX.)

(X.) Hanc tamen Pauli interpretationem rejicit Grotius in Præfat. ad annot. in Epiſt. ad Roman. ubi, commemoratâ priùs aliorum ſententiâ de ſignificatione vocis *Fidei* apud Paulum, hanc etiam noſtram deſignat, reprobátq; his verbis: *Alii per fidem intelligunt omnem illam, quæ Evangelio exhibetur, obedientiam. Atqui neq; hoc cum Pauli locutione congruit; is enim dilectionem præfert fidei* 1 Cor. 13. 2. *& fidem dicit opus ſuum per dilectionem exequi* Gal. 5. 6. *aperè a fide dilectionem, quæ præcipua pars eſt iſtius obedientiæ, diſtinguens.* Sed nihil nos lædit hoc viri doctiſſimi argumentum. Neque enim negamus nos, fidem alicubi ab Apoſtolo a charitate ejúſq; operibus apertè diſtingui: Affirmamus ſolummodo, Paulum, cùm fidei ſoli juſtificationem ac ſalutem tribuit, licèt fidem ſolam nominet, cætera etiam omnia intelligere, quæ fidem ſequi ſolent. Idq; ex iis ipſis locis, ubi fidem a charitate diſtinguit, liquere credimus. Cùm enim ibi fidem a charitate disjunctam apud Deum nihil quicquam valere affirmet Apoſtolus, hinc ſolidè colligimus, ipſum, cùm aliàs fidei ferè omnia tribuit, fidem intelligere verâ charitate informatam. Alioquin enim ſibi ipſi contradiceret.

Cap. V.

Fundamentum ejus locutionis quâ fides pro universâ, quæ Evangelio exhibetur, obedientiâ accipitur; nempe, quòd sit & initium & radix totius Evangelicæ justitiæ. Exponitur locus ad Rom. ca. 10 ver. 11. coll. v. 12, 13. Eâdem ferè de causâ universa pietas, cognitio, sive scientia appellatur in S. Scripturis. Causa, cur Paulus in descriptione conditionis, quæ ex parte nostrâ ad salutem requiritur, nomine fidei tam libenter uti soleat, ulteriùs investigatur. Ea duplex potissimum est, ut istius conditionis. 1 Exprimatur facilitas. 2 Tollatur meritum.

HOc probè stabilito ac fixo, fortean operæ pretium erit causas hujusmodi locutionis a Paulo usurpatæ investigare. Fundamentum, quo hic loquendi modus nititur, superiùs indicavimus; nempe, quòd fides sit & initium & radix totius Evangelicæ justitiæ, sinè quâ nulla virtus salutifera in homine possit existere, quæq; adeo, si vis ejus non impediatur, alias quascunq; virtutes (velut filum acus) post se trahat. Ut Paulus cùm omnem illam, quæ Evangelio exhibetur, obedientiam fidei nomine exprimit, tropo utatur ei haud multùm absimili, quo apud Latinos Scriptores *audire* vel *auscultare* dicitur pro *obtemperare*, ut in illo Terentii Andr. * (I.)

* Act. 1, Scen. 3.

quam metonymiam antecedentis pro conſequente ſolemus appellare. Quanquam fides reſpectu cæterarum virtutum non ſit merum antecedens, ſed, ut ſæpe diximus, cauſa, etſi non ſola, aut neceſſaria; adeòq; hoc loquendi genus ad metonymiam etiam efficientis referri poſſit. Appoſitiſſimum, ni fallor, huic rei explicandæ locum habemus Rom. 10. v. 11. coll. v. 13, 14. Ubi locus Scripturæ ab Apoſtolo citatus v. 11. *quiſquis credit in eum (Dominum ſc.) non pudefiet* ex aliâ Scripturæ ſententiâ ſic exponitur v. 13. *quiſquis invocaverit nomen Domini (h.e. ex animo Dominum coluerit) ſalvus erit.* Invocationem enim divini nominis hîc, ut alibi ſæpe (confer Pſal. 144. & 534 Iſa. 43. 22. Jer. 10. ult. 1 Cor. 1. 2.) totum atq; integrum divini numinis cultum ſignificare manifeſtum eſt. Ut Paulus, cum fidei ſalutem tribuit, fidem eam velit, quæ cultum Dei (in Chriſto ſc. atq; ex præſcripto Evangelii ejus) ſibi conjunctum habeat. Cur igitur, inquies, totum illud fidei ſolius nomine exprimere voluit Apoſtolus? Rationem mox ipſe innuit v. 14. *Quomodo igitur invocabunt eum, in quem non crediderunt?* Nempe ſinè hac fide nemo Deum in Chriſto poteſt ritè colere, & hæc fides cultum iſtum parere apta nata eſt: fieri omnino non poteſt, ut colat, qui non credit; fieri vix poteſt, ut non colat, qui credit. Obſervandum autem hic (ὡς ἐν παρόδῳ) quòd tria hæc ab Apoſtolo in eodem commate poſita, *invocatio*, *fides*, & *auditus* ſive cognitio, ſingula quidem ad ſalutem ſint neceſſaria, ſub diverſâ tamen ratione: Sc. cognitio & fides neceſſaria ſunt neceſſitate (ut ita dicam) mediatâ, cultus verò iſte immediatè; h. e. cognitio & fides ideo tantùm neceſſaria

necessaria sunt, quòd sinè iis nemo cultum præstare possit, qui Deo ad salutem gratus sit; cultus verò ipse illud demum est, quod necessarium sit per se, ac salutis effectum (vi sc. Fœderis Evangelici) proximè attingat. Sed illud obiter.

Porrò hac eâdem de causâ pietas, quæ ad salutem requiritur, nomine cognitionis sive scientiæ non rarò in Scripturis denotatur, ut Joh. 1 10. & 8. 19 55. & 17.3. Phil. 3 8. 1 Joh 2. v. 3,4,13,14,20. & c. 4. v. 6, 7,8 & c. 5. v. 20. Immo huic cognitioni justificatio ipsa diserte tribuitur Isa 53. 11. *cognitione sui justificabit multos servus meus justus.* Nimirum, ut rectè Forerius in locum. *Est quoddam cognoscere Deum seu Christum in Scripturis, quod non est sinè iis omnibus, quæ Catholica Doctrina ad justificationem dicit necessaria; est, inquam, quædam cognitio quam* affectivam *vocant Scholastici, quæ non minùs habet amoris, quàm fidei, quæ vera & integra est sapientia.* Ideo autem universam pietatem cognitionis solius nomine comprehendere solet Scriptura, tum quòd sinè solidâ Dei divinæq; voluntatis cognitione nemo verè pius esse possit, tum imprimis quòd cognitio ista ad pietatem magno sit & adjumento & incitamento: quæ ratio fidei multo magis convenit. (II.)

Atq; hæc sola ratio etsi sufficere potuisset, cùm tamen mecum cogitem, quàm frequens sit apud Paulum metonymia ista, ac scopum Paulinæ disputationis accuratiùs perspiciam, Apostolum ulteriùs respexisse facilè crediderim. Sentio itaq; causam, cur Paulus in descriptione conditionis, quæ ex parte nostrî ad salutem requiritur, nomine fidei (III.)

tam libenter uti soleat, duplicem potissimùm esse.

Prima est, ut istius conditionis exprimatur facilitas. Quippe facile est credere id ad quod fides hæc respicit, & ex quo pietas, quæ hoc nomine comprehenditur, penè necessario nascitur; Nempe hominem mortalem ex mortuis resurgere posse, & in cœlum ascendere, imò etiam reipsâ resurrecturum, atq; in beatas sedes migraturum esse, si Deo paruerit. Id enim Christi ex mortuis resurrectione, atq; in cœlos ascensione, quarum rerum fides apertissimis documentis nobis est facta, manifestè fuit comprobatum. Hoc verò si credatur firmiter, (adde, & seriò expendatur) pietatem illam, quam Deus a nobis postulat, penè, si non prorsus, necessariò in nobis efficit, ut inter alia docet nobilis ille Johannis locus, 1 Epist. c. 3. v. 3. *Et quisquis habet hanc spem in eo, purificat se, sicut & ille purus.* Et hæc quidem causa, cur fidei nomine conditio nobis a Deo imposita exprimi soleat, intelligi fortasse potest, ex cap. 10. ad Rom. v. 6. & seq. Ubi Apostolus, ostendere volens facilitatem justificationis Evangelicæ præ justificatione legali, postquam dixisset, v. 5. *Moses enim scribit justitiam quæ est in lege, quòd qui fecerit ea, in iis vivet,* statim subjungit: *Illa verò quæ ex fide est justitia ità dicit, ne dicas in corde tuo, &c. Sed quid dicit? Prope te verbum est in ore tuo, & in corde tuo, &c.* Quasi dicat: Justitia quidem illa, quæ in lege est, præscribit multa & gravia Præcepta, sed nulla continet vitæ æternæ promissa, quibus ad ea præstanda quis animetur; tantùm dicit: Si hæc feceris, vives, h. e. longævus eris, vitam ages hîc diuturnam ac felicem; de vitâ æternâ ne verbo quidem dicit. At justitia fidei longè facilior est, quippe quæ tum præcepta ejusmodi tantùm contineat,

quæ

quæ suâ ipsorum honestate nobis commendantur, tum imprimis ad præcepta illa præstanda, maximis certissimisq; promissis nos extimulet. Fundamentum ac radix hujus Evangelicæ justitiæ, atq; ex quâ pullulare apta nata est, nihil aliud est quàm fides ejusmodi, quâ firmiter credas, hominem posse ascendere in cœlum, & ubi in abyssum descenderit, inde posse reverti. Atqui id Christi in cœlum ascensione, ejusq; morte, & ex eâ rescuscitatione adeò manifestè est demonstratum, ut siquis negare velit, perinde faciat ac si Christum e cœlis vellet deducere, & negare vel ipsum esse mortuum, vel ex mortuis rediisse. Sed id ità manifestum est, ut Deus hoc veluti animis nostris, & cordibus inseruisse videatur, ut id credamus, & in ore nostro posuisse, ut id fateamur. Quare cum ea tam sint manifesta, ex quibus evidenter pendet veritas eorum, ad quæ fides nostra primò respicit, & ex quibus pietas penè necessariò nascitur, ut facillimum sit ea credere, sequitur etiam ipsam nostram fidem ac pietatem esse facilem. Cùm enim facile est id, unde alia quodammodo pendent, etiam cætera omnia sunt facilia. Certè hæc loci hujus interpretatio, meo quidem judicio, aliis omnibus præferenda videtur, ut maximè facilis, expedita, ac Pauli ibidem scopo conveniens. Huic porrò loco lucem non exiguam affert alter ille sancti Johannis, 1 Epist. c. 5. v. 3, 4, 5. *Hæc est enim charitas Dei, ut præcepta ejus observemus, & præcepta ejus gravia non sunt. Quoniam quicquid natum est ex Deo vincit mundum, & hæc est victoria nostra quæ vincit mundum, nempe fides nostra. Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit Jesum esse filium Dei?* Quibus verbis ostendit Apostolus tum facilitatem præceptorum Evangelicorum, tum facilitatem

litatem eam fide illâ niti, quâ Jeſum credimus eſſe filium Dei, &, quod inde ſequitur, promiſſa ejus in Evangelio data certiſſima eſſe; breviter facilitatem præceptorum ex certitudine promiſſorum Chriſti eorúmq; fide oriri. Quaſi dicat: Præcepta Chriſti in ſe quidem graviſſima videri poſſunt, & humanæ infirmitatis modulum excedentia; (ea præſertim quæ abnegationem noſtrî & crucis tolerantiam poſtulant) ſed promiſſa etiam ejus maxima & certiſſimâ ſi reſpicias, evaneſcit ſtatim difficultatis ſpecies, apparet illico, præcepta iſta præſtatu eſſe facillima. Etſi enim certamen nobis ſit cum mundo, i. e. cum illecebris, pravis exemplis, periculis & malis e mundo ingruentibus, quæ a præſcriptâ in Evangelio ſemitâ avocare nos apta nata ſunt; ſi tamen excellentiſſima illa promiſſa, vincentibus facta, firmâ ac vividâ fide amplectimur, paratam ac facilem habemus de mundo victoriam. Atque hæc de facilitate quæ prima poteſt eſſe cauſa, cur *fidei* nomine in hôc negotio utatur Paulus.

(IV.) Secundo, Sequitur altera ejus rei cauſa, quæ eſt, ut hôc nomine obedientiæ iſtius, quæ a nobis in Evangelio exigitur, meritum excludatur. Etenim *fidei* vocabulum primo quaſi conceptu ſuo gratiam ſonat, meritúmq; prorſus omne excludit: idq; triplici ratione.

1° Quia ſupponit revelationem & vocationem a parte Dei ex merâ gratiâ priùs homini conceſſam, quàm homo obedientiam Deo præſtet; adeóq; hominem non præſtitiſſe eam obedientiam, quæ fidei nomine exprimitur, ſuâ ſponte, vel proprio ingenio ac ſtudio; ſed Deum ex merâ & mirâ ſuâ bonitate hominem

hominem antevertisse, voluntatem suam modo extraordinario ipsi revelando. Scil. Nemo unquam a jactis mundi fundamentis viam salutis ingressus est, nisi Deo duce ac monstratore, hoc est, per fidem. Atq; hæc insignis est differentia inter *naturæ* justitiam & *fidei*. Hanc præstat homo gratiosâ Dei revelatione ac vocatione præventus atq; excitatus, adeóq; Deo authori acceptam referre debet: Cujusmodi fuisse Abrahami, de quo tantopere gloriabantur Judæi, obedientiam multis contendit Apostolus, quemádmodum postea suo loco monstrabitur: Istam verò qui præstat justitiam, αὐτοδίδακτος, a seipso edoctus, ac proprio Marte, nullo magistro ac monstratore efficit, ac proinde laus ejus (si laude digna sit) in hominem ipsum redundare videatur. Hoc est, quod voluit Apostolus, quoties *opera* opponit *vocationi divinæ*, ut Rom. 9. 11. 2 Tim. 1. 9. & vir Apostolicus Clemens Romanus, cum in Epistolâ ad Corinthios nos omnes, qui ex bene placito Dei per Christum vocati sumus, servari dicit δι' ἡμετέρας σοφίας ἢ συνέσεως, ἀλλὰ διὰ πίστεως, δι' ἧς πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος ὁ παντοκράτωρ Θεὸς ἐδικαίωσεν· quod Clementis testimonium postea commodiore loco integrum dabimus. Gratia autem hujus divinæ vocationis multo illustrior fuit in iis hominibus, (ad quos Paulus suas scripsit Epistolas) quibus Evangelium Apostolorum ore, Deo ipsis per stupenda miracula testimonium præbente, annuntiatum fuit.

ἀνθρώπων δὲ ἰδίᾳ ἔστι δικαιοῦν ἢ ἐγνωκέναι αὐτὸς δι' ἑαυτὸν ἐπίδειξιν, ἐπιδείκνυσι δὲ διὰ πίστεως ᾗ μόνῃ θεὸν ἐδόθη καυχᾶσθαι. *Justin. Epist. ad Diog.*

2° Vocabulum *fidei*, quo Evangelica obedientia exprimitur, ideo meritum excludit, quòd supponit non modò revelationem divinam, sed etiam talia promissa, a Deo revelante facta, quæ hominem suâ vi atq; efficaciâ ad obedientiam istam fortiter extimulent; quæq; adeò omnem istam obedientiam, quæ ex eorum fide

 suscipitur,

suscipitur, longè exuperant. Cum itaq; pietatem, quam Deo præstamus, fidei nomine exprimimus, ideo nempe quia ex fide ea promanet, eo ipso significamus, eorum, quæ fide apprehendimus, h. e. promissorum tantam vim fuisse, ut eam in nobis propter præstantiam suam & certitudinem parerent; adeóq; pietatem istam Deo tanquam primo ac potissimo authori, a cujus benignitate ea promissa sint profecta, vel hôc etiam nomine esse adscribendam. Huic certè rationi non parùm roboris accrescit ex loco illo nobili, 2 Pet. 1 4. Δι' ὧν τὰ μέγιστα ἡμῖν καὶ τίμια ἐπαγγέλματα δεδώρηται, ἵνα διὰ τούτων γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως ἀποφυγόντες τῆς ἐν κόσμῳ ἐν ἐπιθυμίᾳ φθορᾶς. Hic θεία φύσις, h. e. eximia illa sanctitas, quâ Dei quodammodo similes efficimur, & quæ a mundi sordibus atq; inquinamentis nos liberat, accepta refertur τοῖς μεγίστοις καὶ τιμίοις ἐπαγγέλμασι, maximis illis ac pretiosis promissis, quæ ex immensâ Dei bonitate nobis in Christo donantur: ideo scil. quòd fide horum promissorum divina hæc pietas in nobis efficiatur. Huc etiam pertinent loca illa, in quibus regeneratio nostra & cœlestis nativitas verbo Evangelii fieri dicitur, 1 Pet. 1 v. 23. coll. v. 25. Jac. 1. 18. & alibi. His enim in locis per verbum promissa, præsertim in verbo contenta, ut intelligamus, consentaneum est. Deniq; huc vel imprimis referenda est illa Petri δοξολογία & εὐχαριστία magnificentissima, 1 Pet. 1. 3. *Benedictus esto Deus, & Pater Domini nostri Jesu Christi, qui ex multâ suâ misericordiâ regenuit nos in spem vividam per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis.* Ubi resurrectio Jesu Christi, prout ejus fides certissimis documentis est facta, medium statuitur, quo a Deo renati sumus εἰς ἐλπίδα ζῶσαν, h. e. (ut ego quidem existimo) in spem illam vividam, quæ purificationem, de quâ loquitur

loquitur S. Johannes, poſſ ſe trahere ſoleat: Ac propterea tota ſalutis noſtræ gloria & honos Deo ac Patri Domini noſtri Jeſu Chriſti, atq; effuſiſſimæ ejus miſericordiæ, qui ejus fidei argumenta nobis tam evidentia ſuppeditaverit, a Petro in ſolidum tribuitur. Inter promiſſa autem Evangelica maximè eminet Spiritûs Sancti promiſſum, quod fide apprehenſum cætera omnia promiſſa reddit efficacia, eámq; in nobis juſtitiam operatur, quam a nobis Evangelium poſtulat, vide Gal. 3. 14. Atq; hac ratione obedientia fidei ſignificat ejuſmodi obedientiam, quam homo præſtat, fretus gratiâ atq; auxilio ſpiritûs divini, h. e. Spiritûs Chriſti, atq; opponitur juſtitiæ iſti, quæ ab homine in ſtatu ſive Legis, ſive meræ naturæ ſinè inſpiratione divinâ propriis viribus, efficitur.

3° Deniq; vocabulum *fidei* meritum excludit & hac (V.)
ratione, quòd fides, quatenus ad promiſſionem gratuitam refertur, ὑποδοχὴν expectat ex ſolâ gratiâ Dei promittentis. Atq; hæc (ni fallor) præcipua cauſa eſt, quamobrem Spiritus Sanctus univerſam, quæ a nobis in Evangelio poſtulatur, obedientiam fidei nomine ſoleat exprimere, nempe, ut voce iſtâ indicetur, obedientiam, quam nos Deo præſtamus, non impetrare juſtitiam ſive ſalutem *ſuâ vi aut merito*, ſed *vi pacti* ſeu *promiſſionis gratuitæ*, quæ fide apprehenditur. Hoc eſt, quod indicare videtur S. Paulus, cum *Legem* opponit *promiſſioni*, Gal. 3. 18. εἰ γὰρ ἐκ νόμου ἡ κληρονομία, οὐκέτι ἐξ ἐπαγγελίας, τῷ δὲ Ἀβραὰμ δι' ἐπαγγελίας κεχάρισται ὁ Θεός i. *Nam ſi ex Lege eſt hæreditas (nempe vitæ æternæ) non jam eſt ex promiſſione: Atqui Abrahamo per promiſſionem gratificatus eſt*

Deum hæreditatem. Quibus verbis (ut rectè notavit Beza) tacitè occurritur reſponſioni Judæorum ad illud, quod Apoſtolus verſu præcedente dixerat, nempe, Promiſſionem, quæ Abrahamo quandringentis & triginta ante latam Legem annis facta eſt, non potuiſſe per Legem iſtam abrogari. Dicere enim poterant Judæi: Fatemur promiſſionem non abrogari Legis pacto, ideóq; Legem cum promiſſione conjungimus. Imò, inquit Paulus, ſtare hæc duo ſimul non poſſunt, nempe, ut hæreditas ex Lege ſimul & promiſſione detur; cùm juſtitia Legis (loquitur κατ' ἄνθρωπον, v. 15.) meritum inducat & gratiam excludat, adeóq; gratuitæ promiſſioni repugnet, nempe ſi Lex juſtificandi cauſâ data fuiſſet. Notanda eſt ἴσχανε in voce κεχάρισται, quæ a χάρις deducitur, adeóq; a Bezâ rectè vertitur *gratificatus eſt*. Confer. Rom. 4. v. 13, 14, 15. Quia verò promiſſio vitæ æternæ, in Evangelio facta, in meritoriâ Jeſu Chriſti ſatisfactione fundata ſit, ac ſanguine ipſius pretioſiſſimo ſancita, ideo fidei obedientia perpetuò reſpicit ad Chriſtum, tanquam ad unicum propitiatorem, cujus tam in vitâ quàm in morte perfectiſſima obedientia ſola effecerit, ut imperfecta & languida noſtra obedientia Deo ad ſalutem placeat, vitæq; æternæ præmium reportet. Rectè igitur Melanchthon in locis præcipuis Theologicis de voce fidei: *Cum dicimus: Fide juſtificamur, monſtramus Filium Dei ſedentem ad dextram Patris, interpellantem pro nobis; propter hunc dicimus nobis donari reconciliationem, detrahimus meritum reconciliationis noſtris virtutibus, quæcunq; aſſunt.* Atq; hac ratione Evangelica obedientia, fidei nomine expreſſa, eam obedientiam eaq; opera omnia excludit, quæ gratuitæ promiſſioni fiduciæq;

Vide Rom. 3. 24, 25.

Corp. Theol. p. 424.

fiduciæq; in Christo Mediatore repugnant, hoc est, quæ cum fiduciâ & opinione meriti nostri fiunt. Sed hæc omnia pleniorem lucem accipient ex iis, quæ posteà dicturi sumus, cùm ad analysin Paulinæ disputationis ventum sit. Hæc interim de sensu vocis *fidei* apud Paulum dixisse sufficiat.

Cap. VI.

Quid per opera intelligat Paulus. Ex præcedentibus colligitur, ipsum de operibus loqui non quibuscunq; sed certi cujusdam generis; nempe de operibus Legis Mosaicæ. Idq; ex scopo Paulinæ disputationis in Epistolâ tum ad Romanos, tum ad Galatas evincitur. Legem dein Mosaicam ità oppugnat Paulus, ut etiam dogmata Judæorum ipsi addita perstringat. Deniq; quia etiam cum Gentium Philosophis ipsi res erat, contra opera quoquè Legis naturalis, h.e. ex meris naturæ viribus profecta obiter & quasi aliud agendo disputat.

ALtera ambiguitas apud Paulum in voce *operum*, ut diximus, latet. Et sequitur quidem illud ex eo, quod modò posuimus, nempe, fidem in Paulinis Epistolis universa Christianæ pietatis opera complecti. Hôc enim posito manifestum fit, opera, quæ Paulus a justificatione excludit, non qualiacunque, sed certi (I.)

alicujus generis eſſe. Cujuſmodi autem ea ſint, diſtinctè exponere, non minimi fortaſſe negotii res eſt: Imò hic labor, hoc opus eſt; ad ipſum difficultatis apicem jam perventum eſt.

(II.) Quò itaq; feliciùs hunc nodum expediamus, illud imprimis diligenter inquirendum, quis ſis Apoſtoli ſcopus in ſuis contra opera diſputationibus. De ſcopo autem illo optima judicandi ratio eſt, ut qui fuerint adverſarii, quibuſcum hanc litem habuerit Paulus, accuratè notemus. Optimè enim Iſidorus Clarius in Rom. 3. v. 20. *Si cogitaremus, quæ verſarętur eo tempore controverſia, non erit admodum difficile ſcopum aſſequi hujus Epiſtolæ. At ſinè hac conſideratione luditur opera.*

(III.) Rem totam ſic paucis accipe. Evangelium Jeſu Chriſti, a primâ ipſius ad Judæos prædicatione, gravi hôc præjudicio ab iis oneratum fuit, quòd ſcil. religioni & legi, quam a Deo ipſo, mediatore Moſe, miraculis multis magníſq; confirmatam acceperant, ex diametro ferè repugnaret. Huic calumniæ (talis enim revera erat) ſe opponit ac legem ſuam luculenter defendit Chriſtus ipſe in celebri, quam ad Diſcipulos habuit, concione Mat. cap. 5. & 6. & 7. apertè profeſſus, ſe non veniſſe νόμον καταλῦσαι ut legem deſtrueret, ſed πληρῶσαι ut eam perficeret. Quippe illa, quæ in lege ſunt (ut Juſtinus loquitur) φύσει καλὰ καὶ εὐσεβῆ καὶ δίκαια, perfecit Chriſtus explicando ea clariùs quàm antè unquam explicata fuerunt, & præceptis quibuſdam exactioribus muniendo, & in eorum obſequium animos redigendo promiſſorum magnitudine & certitudine, ſpiritûſq; ſui obſignatione. Ritus autem implevit Chriſtus

Vid. Grot. in Mat. 5. 17.

Christus & consummavit, id exhibendo, cujus causâ erant reperti, quódq; ritus ipsi figurabant. Delevit autem eosdem eo ipso implemento ac consummatione; non tam tollendo legis vinculum, quàm causam subtrahendo, propter quam lex ea nata erat, & cui morienti ex primævo decreto erat commoritura.

Hæc tamen Judæi noluerunt intelligere, sed Dei finem ac propositum in dandâ lege nescientes, eámq; sempiternam fore somniantes, doctrinæ longè melioris revelatione contemptui habitâ, mortuis, imò jam penè mortiferis suis ceremoniis mordicus adhæserunt. Nimirum ità secum ipsis statuebant, legem, quâ jam tum fruebantur, indubitato divinam fuisse atq; ab ipso Deo profectam: ídq; documentis omni exceptione majoribus demonstratum: Summæ itaq; imprudentiæ atq; adeo impietatis rem fore, cum lege novâ, diversâ, nedum contrariâ, qualiscunq; tandem ea esset, aut quocunq; prætextu incrustata, ipsam commutare. Hac animi persuasione præmuniti etiam qui inter Judæos erant melioris luti, contra Christi miracula, in iis licèt Dei ipsius digitus satis conspicuus esset, animum planè obfirmârunt; iisq; tanquam tentationibus, a Deo iis ad probandam ipsorum in lege suâ constantiam immissis, repugnârunt. Cæteri, pro suo quisq; ingenio, facilè prætextus invenerunt, quibus eadem miracula rejicere jure viderentur. (IV.)

Hoc certè præjudicium quamplurimos inter Judæos ab Evangelio Christi amplectendo retinebat. Neq; id solum, sed etiam qui ex iis miraculorum Christi evidentiâ convicti Evangelio ipsius crediderunt, tantâ tamen (V.)

tamen legis Moſaicæ reverentiâ tenebantur, tanto rituum patriorum amore, ut vix ac ne vix quidem ab iis ſe divelli paterentur. Unde factum fuit, ut a nonnullis, etiam poſtquam ſua Chriſto nomina dederunt, Lex adhuc Moſaica retenta fuerit. Nimirum neq; ut Evangelium Chriſti tot tantiſq; miraculis confirmatum reſpuerent, neq; (ex alterâ parte) ut a lege Moſaicâ, quam a Deo eſſe planè ac plenè perſuaſi erant, deſciſcerent, animum ullo modo ſuum potuerunt inducere. In hôc bivio diu hærentes, tandem huc devenerunt, ut utramq; Legem tum Moſaicam tum Chriſti conjungendas decernerent: Simili planè nexu, quo Mezentius apud Virgilium vivis hominibus cadavera putida ligâſſe fingitur:

(VI.) Atq; eventu prorſus infelici. Huic enim zeli Judaizantium Chriſtianorum flammæ oleum addere non deſiêrunt peſſimi quidam doctores, qui, licèt & ipſi Chriſtianiſmum profiterentur, rebus tamen in Eccleſiâ turbandis invigilarent, & nec Legem Moſaicam neq; Chriſti aliàs curarent, quàm ut ex utrâq; quæſtum ſuum facerent. Donec tandem eò furoris deventum eſſet, ut Lex Moſaica non tantùm Judæis fidelibus, ſed & Gentibus ad fidem Chriſti converſis ad ſalutem obſervatu planè neceſſaria ſtatueretur. Id miras in Eccleſiis converſarum Gentium turbas excitavit, adeò ut ſacrum ab Apoſtolis concilium hac ipſâ de re Hieroſolymis celebraretur; in quo tandem lis a parte Gentium deciditur, atq; iis exoptatiſſima a ritibus Moſaicis manumiſſio autoritate Apoſtolicâ decernitur. Ex hôc ſaluberrimo decreto fluxerunt pax, conſolatio, atq; in fide Chriſti confirmatio non tantùm ad Eccleſias illas, in quibus hos motus primùm

ac

ac præcipuè excitârunt infelicissimi doctores; sed & pari gaudio perfusæ erant, quotquot essent Gentium Ecclesiæ, quibus a Judaizantibus Christianis eadem molestia crearetur. Verbo dicam, hôc Mosaici jugi terriculamento sublato, quæ priùs ab Evangelio tali onere impedito abhorruerunt, jam tum ad fidem Christi turmatim confluxerunt Gentes. Itaq; Ecclesiæ confirmabantur fide, & exuberabant numero quotidie, Act. 16. 4, 5.

Ast (proh dolor !) non diu permansit florentissimus hic Ecclesiarum Gentilium status. Etenim non multum temporis effluxit, ex quo pessimi isti operatores, canes isti Circumcisionis (hôc nomine ab Apostolo jure merito nuncupati, Phil. 3. 2.) denuo surrexerint, atq; in altâ pace securas in caulâ Christi oves miserè ac ferociori jam crudelitate deprædati fuerint. Ità factus est ultimus Ecclesiarum Gentilium status priori deterior. Etenim jam penè totum Christianismum corruperat hoc Judaicum fermentum. Ubiq; fermè inter Gentes reviviscunt priùs mortuæ & tantùm non sepultæ ceremoniæ. Duæ erant imprimis Eccesiæ, ut videtur, ubi maximè prævaluerunt isti Legis doctores, Romanorum sc. ac Galatensium. Quarum in posteriori ità ferè universa pessum dederant pacis Ecclesiasticæ turbatores, ut mitissimo Apostolo hoc votum extorserint: ***Utinam etiam abscindantur, qui vos inquietant, Gal. 5. 12.*** (VII.) *Gal. 5. 9.*

In hos igitur Christianismi inter Gentes corruptores, zelo Dei accensus, insurgit magnus Gentium Apostolus. Atq; ut pernicioſam eorum doctrinam radicitus evelleret, & omnem iis in posterum de lege gloriandi ansam præscinderet ; (simúlq; Judæos, adhuc a fide (VIII.)

Chriſti prorſus alienos, & in Lege ſpem ſalutis ſuæ unicam collocantes, vel ad veritatem pertraheret, vel os ſaltem iis occluderet) de toto atq; integro Fœdere Moſaico diſputationem, quaſi ex profeſſo, inſtituit, ejus originem, naturam, finem deniq; & uſum latè aperiens; multíſq; argumentis, in utrâq; tum ad Romanos tum ad Galatas Epiſtolâ, confirmans, Dei propoſitum nequaquam fuiſſe, ut lex iſta pro fœdere vitæ ac ſalutis æternæ haberetur; per ipſam neminem unquam ad veram juſtificationem perveniſſe, neminem poſthac perventurum. Quibus ſic explicatis, nemo eſt, (ut opinor) qui non videat, opera, quæ oppugnat Paulus, imprimis de operibus in lege Moſaicâ præſcriptis intelligenda eſſe. Quod etiam ab ipſo Apoſtolo nonnunquam exprimitur, nempe, ubicunq; ferè non ἔργα ſimpliciter ſed ἔργα νόμου nominat.

(IX.) Illud porrò apprimè notandum, Apoſtolum ità legis Moſaicæ opera oppugnare, ut ſimul etiam eâdemq; operâ, quas legi aſſuerunt inter Judæos Scribæ & Phariſæi, corruptiſſimas ſententias rejiciat. Nimirū Lex Moſaica, ex ſe ſatis imperfecta, horum doctorum gloſſis vaníſq; interpretamentis diluta, multò adhuc imperfectior evaſerat, quámq; habuerat vim, eam ferè totam amiſerat. Tot diſtinctionibus, tot diſpenſationibus præcepta Dei enervârunt, ut jam legem in lege fruſtrà quæſiviſſes, atq; eo deventum eſſet, ut religio populi Dei, diviníſq; oraculis inſtructi, penè infra Paganiſmum, melioríſq; Philoſophiæ rudimenta ſubſiſteret. Erat jam tempus ut manum ſuam exereret Jehova, cùm ità planè irritam feciſſent homines legem ſuam, Pſal. 119. 126. Idq; per Chriſtum fecit, qui in ſuâ ad Diſcipulos concione, Mat. 5, &c. hiſce Phariſæorum dogmatis

dogmatis se opponit, suósq; ità seriò monet v. 20: *Nisi abundaverit vestra justitia plusquàm illa Scribarum & Pharisæorum, nequaquam ingressuri estis in regnum cælorum.* Legis peritos (ut bene monet Grotius) *In loc.* Christus nominat, ut Judæorum eruditissimos; Pharisæos, ut peculiaris sanctimoniæ famâ nobiles, & quorum secta erat in Judaismo ἀκριβεστάτη, Act. 26 5. Eóq; ostendit, miserum tunc temporis ac planè deploratum fuisse Ecclesiæ Judaicæ statum, quòd in ipsâ lege suâ interpretandâ primarii eorum doctores & ductores tam fœdè turpitérq; erraverint. Neq; vero simile est, Pharisæorum doctrinam jam Pauli ætate meliorem factam fuisse. Steterunt proculdubio vanis hisce commentis pervicacissima recutitorum gens, iisq; mordicus adhæserunt. Idque, si non aliunde pateret, vel ipsius Pauli exemplo satis manifestum fit; utpote qui ante conversionem suam, (ut de se ipse testatur, Gal. 1.14.) fuit περισσοτέρως ζηλωτὴς τῶν πατρικῶν παραδόσεων. Erat ergo justitia, quam ex lege quærebant Judæi, non tam legis, quàm sua: non ea, quam Deus ab ipsis postulavit, sed quam sibi ipsis stultè imaginati sunt, suóq; ipsorum cerebello procuderunt. Eóq; etiam nomine a Paulo meritò vocatur ἰδία ἑαυτῶν δικαιοσύνη oppositè ad δικαιοσύνην Θεοῦ, Rom. 10.3.

Deniq; quia Apostolo non tantùm cum Synagogæ Magistris, sed etiam cum Gentium Philosophis res erat, opera etiam ad normam legis naturalis directa, atq; ex viribus meræ naturæ profecta exagitat, eáq; ad salutem nihil quicquam valere affirmat. Illud verò demonstrando (cum justitiæ suæ non adeò confiderent Gentes) haud multùm laborat Apostolus, obiter tantùm, & paucis, & quasi aliud agendo perstringere contentus. (X.)

Eſt hæc Paulinæ diſputationis ſumma; ad hanc normam, quæcunq; contra operum juſtitiam tum in Epiſtolis ad Romanos & Galatas, tum alibi ab ipſo dicta occurrunt, exigenda ſunt.

Cap. VII.

Argumenta, quibus ipſam Moſis Legem a juſtificatione rejicit Paulus, enucleantur. Diſputatio Apoſtoli etiam ad præcepta legis, quæ vocantur, moralia pertingit. At non ſimpliciter conſiderata, ſed eatenus tantùm, quatenus pars erant conditionis in Fœdere Moſaico præſcriptæ. Hinc argumenta duplicis generis, vel quæ ad totam legem pertinent, vel quæ partem ejus tantùm ritualem reſpiciunt. Argumentum primum uniuniverſam Moſis legem æquè reſpiciens, a defectu gratiæ condonantis ſive remiſſionis peccatorum. An lex Moſis ſub ullâ conſideratione lex obedientiæ uſquequaq; perfectæ dici potuit? Et an hôc fundamento argumentatio Apoſtoli, Rom. 3.20. & Gal. 3.10. nitatur? Pars quæſtionis negativa argumentis adſtruitur. Argumentis contrariæ partis reſpondetur.

VErùm enimvero non ſatis eſſe duximus, ſcopum & propoſitum Sancti Pauli in diſputatione de operibus, qualiáq; opera intelligat, generatim indicaſſe; diſtinctiùs

distinctiùs hîc omnino ac particulariùs agendum. Cùm enim tum opera legis Mosaicæ tum dogmata Judaica isti addita non omnia ejusdem generis fuerint ; operæ pretium erit, ut quæ legis opera, quæ Judæorum dogmata, quibúsq; rationibus utraq; ab Apostolo oppugnentur, enucleatiùs explicetur.

Ad legem ipsam quod attinet, ex duabus maximè partibus ea constat, moralibus sc. ac ritualibus præceptis ; utraq; proculdubio respexit Paulus. De præceptis enim legis Mosaicæ etiam quæ moralia sunt (quicquid contradicant nonnulli) Paulum agere nimis manifestum est ex ipsius verbis, Rom.3.20. *propterea ex operibus legis nulla caro in conspectu ejus justificabitur ; per legem enim est cognitio peccati.* Unde colligi potest, legem, cujus opera excludit Paulus, eam esse, per quam sit cognitio peccati : quod de lege morali in Decalogo scriptâ dici extra controversiam est. Sic enim se ipse Apostolus exponit, Rom.7. v. 7. citans illud ex Decalogo *non concupisces.* Quin & in ipso capite ferè per totum de lege imprimis Morali apertè agit. Sic quod cap.3.31. ejusdem Epistolæ dicit : *Legem ergo destruimus per fidem ? Absit : sed legem statuimus* : minùs commodè intelligas de lege ceremoniali, quæ per fidem Christi statui vix dici possit. Illud quoq; capitis sequentis : *Lex enim iram operatur : ubi enim non est lex, nec prævaricatio* : de lege morali præcipuè veritatem habet. Nam prævaricationes pleræq; omnes sunt contra Legem moralem. Ad opera igitur etiam legis moralis proculdubio pertinet Apostoli disputatio. (II.)

Interea tamen & illud addendum, æquè clarum (III.)

eſſe, opera legis Moralis a Paulo non ſimpliciter a juſtificatione ſecludi; ſed eatenus tantùm, quatenus in Fœdere Moſaico præſcripta erant, ac pars conditionis iſti Fœderi annexæ fierent: verbo dicam, quatenus a gratiâ Evangelii ſejuncta conſiderari poterant. Doctiſſimus Eſtius nodo huic ſolvendo hanc adhibet diſtinctionem: *Notandum eſt (inquit) opus legis bifariam ſumi: vel pro opere quod lex præſcribit, quale opus verè bonum eſt; de quo cap. 2.* Factores legis juſtificabuntur, *vel pro opere quod fit ex lege, id eſt ex ſolâ legis cognitione, & non ex fide. Quo poſteriori modo loquitur hîc Paulus de operibus legis, ea nimirum intelligens quæ quis facit ſolâ lege adjutus. Cujuſmodi erant quæ faciebant & adhuc faciunt Judæi, non exiſtimantes gratiam Redemptoris ad juſtè vivendum eſſe ſibi neceſſariam. Qualiacunq; enim ea ſint, ad veram juſtitiam nihil conducunt. Hoc quippe eſt ex operibus legis neminem juſtificari coram Deo.* Et veriſſimum quidem eſt, per opera legis intelligere plerumque Apoſtolum opera vi legis facta, eadémq; imprimis opera a juſtificatione ſecludere: Interim æquè certum eſt, ex operibus legis Moralis, etiamſi rectè fiant, imò ad amuſſim legis exacta ſint, ad veram juſtificationem neminem poſſe pervenire per *Fœdus Moſaicum*. Quippe quod veram juſtificationem, h. e. cum æternæ vitæ donatione conjuctam, nullam præſtet. Jngens illud beneficium ex ſolo gratiæ fœdere Mediatoris ſanguine ſancito proficiſcitur. Adeóq; ſi Fœdus Moſaicum reſpicias, etiam opera legis Moralis a juſtificatione omnino excludenda ſunt, atq; ab Apoſtolo revera excluduntur. Sed fuſiùs hæc demonſtrabimus, cùm ad argumenta Apoſtoli deveniamus, cujus integram de operibus diſputationem (quo ſenſus ejus luculentior

In Rom 3. 2c.

tior appareat) prolixè ac membratim explicare decrevimus.

Argumenta igitur, quibus ipsam legem oppugnat Paulus, in duas classes dispertiri possunt. Altera eorum erit, quæ ad totum atq; integrum Fœdus Mosaicum pertingunt: Eorum altera, quæ Legem ceremonialem imprimis respiciunt. Ac prioris quidem generis duo sunt maximè argumenta, quibus pugnat Apostolus, a duplici Fœderis Mosaici defectu desumpta; a defectu sc. gratiæ tum condonantis, tum adjuvantis. (IV.)

Primum Apostoli argumentum integrum Fœdus Mosaicum respiciens deducitur a defectu, quo Fœdus illud laboravit, gratiæ condonantis, sive remissionis peccatorum. Ubi Apostolus ostendit tam Judæorum, quàm Gentilium universalem reatum, omnésq; ac singulos iis teneri peccatis, quorum venia nulla sive remissio vera quidem ac perfecta in lege istâ speranda esset. Hunc esse Pauli scopum in cap 3. Epist. ad Roman. clarum est. Ibi enim post longum peccatorum tum Judæis, tum Gentibus in lege intentatorum descriptum catalogum v. 10. & deinceps, tandem v. 20. hanc conclusionem infert: *Propterea ex operibus legis nulla caro justificabitur in conspectu ejus, sc. Dei.* Eodem etiam referenda sunt, quæ Apostolus disputat in Epist. ad Galat. cap. 3. ubi hac etiam ratione probat, omnes, qui sub lege sunt, maledictioni esse subjectos, quia scriptum est: *Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ in libro legis scripta sunt, ut ea faciat* v. 10. (V.)

Verùm hîc in ipso limine sentio me in gravissimam difficultatem (VI.)

difficultatem dilapſum. Quæritur enim an hæc Apoſtoli argumentatio eo fundamento nitatur, quod ſtatuat, Legem Moſaicam, quatenus ea Judæis data erat, fuiſſe legem obedientiæ uſquequaq; perfectæ atq; omnibus numeris abſolutæ, ac proinde præſtatu impoſſibilem? Atq; an hâc ratione Apoſtolus concludat, homines omnes ex lege iſtâ peccatores, & per, ac propter peccata ſua mortis ac maledictionis æternæ reos eſſe, adeóq; neminem per eandem legem juſtificari poſſe? Ità quidem ſentiunt pleriq; affirmantes, Legem Moſis omnes eos, ad quos pertinebat, (ſi non abſolutè, ſub conditione tamen, viz. nisì ad Fœdus Evangelicæ gratiæ confugerent) obligâſſe, ídq; ſub periculo æternæ mortis, ad abſolutiſſimam obedientiam, hoc eſt, talem, quæ omnem & omnimodam in ſupremo gradu ἀναμαρτησίαν complectitur, etiam eam quæ perpetua eſt, & omnem imperfectionem, infirmitatem, inadvertentiam excludit per omnem vitam. Sed horum ſententiæ ut ſubſcribam, perſuaderi non poſſum, ob rationes, quas mox redditurus ſum. Interim, ad totius hujus controverſiæ ſtatum rectiùs percipiendum, illud imprimis accuratiſſimè tenendum eſt, hæc duo, *aliquem a Deo indignum haberi, qui juſtitiæ atq; æternæ vitæ præmium reportet*, & *dignum aliquem a Deo judicari, qui æternæ mortis ſupplicio plectatur*, ἐκ διὰ παῶν differre. Ad prius illud ſcil. ut quis indignus a Deo habeatur, qui æternæ vitæ præmium reportet, ſufficit, quòd omnimodâ iſtâ, quam modo deſcripſi, ἀναμαρτησίᾳ careat. Poteſt enim Deus, ídq; jure merito, homini ob minimam imperfectionem æternæ vitæ præmium denegare. Imò poteſt Deus, ſi velit, abſolutiſſimæ etiam obedientiæ, ſi omnino actu illa in homine aliquo reperiretur, immenſum illud vitæ æternæ bonum detrahere,

trahere, utpote quod donum Dei merè gratuitum sit, neq; ullis ullius creaturæ meritis deberi possit. Ad posterius illud, nempe, ut quis æternæ mortis supplicio dignus a Deo judicetur, requiritur omnino, ut eam obedientiam non præstiterit, quam præstare potuit. Unde sequitur, neminem ob defectum absolutissimæ justitiæ reum æternæ mortis, hoc est, cruciatuum ac pœnarum, quæ post hanc vitam manent, jure merito agi posse; cum talis justitia homini simpliciter in hac vitâ impossibilis sit. Manifestum autem est, Apostolum in disputatione, de quâ agitur, probare voluisse, tam Judæos, quàm Gentes indiscriminatim, ob non præstitam legis justitiam, non modò æternæ vitæ præmio indignos, sed & ὑπόδικους τῷ Θεῷ iræ divinæ ac morti æternæ obnoxios fuisse, idq; ità ἵνα πᾶν τὸ στόμα φραγῇ *ut omnibus os obstrueretur*, Rom. 3. v. 19. hoc est, ut tam Gentes quàm Judæi essent ἀναπολόγητοι ut suprà 1. 20. & 2. 1. Quid autem (ut Episcopii hîc verbis utar) magis absimile a vero quàm Apostolum reos voluisse agere homines mortis ac condemnationis, id est, justissimæ pœnæ, ob violatam aut non servatam legem, quam non violare aut servare iis impossibile prorsus esse judicâsset? Neq; credibile est, quenquam adversariorum Pauli fuisse, qui non ultro illi largiturus fuisset, neminem hominem esse posse, qui legem sic exactè ac semper servet, ut nunquam vel in minimo delinquat, ac proinde sic ex Lege neminem justificari posse; & qui non simul Apostolo objecturus fuisset, malè homines omnes reos formaliter agi pœnæ, quando certum est, impossibile iis esse, ut culpam evitent, id est, legem perfectâ & perpetuâ istâ ratione servent. Fundamentum horum omnium illud est, quòd justitiæ divinæ repugnet, ut quisquam ad planè

Resp. ad 64. quæst. quæst. 20.

impoſſibilia (ſub periculo præſertim æternæ mortis) teneatur.

(VII.) Quod hîc excipiunt nonnulli, Deum in primo homine ante lapſum dediſſe nobis vires ad abſolutiſſimam illam obedientiam præſtandam ſufficientes; nos verò vires iſtas peccato, quod is in noſtrâ omnium perſonâ perpetravit, amiſiſſe, ac proinde etiam nunc a nobis talem obedientiam, idq; ſub periculo æternæ mortis, Deum meritiſſimo jure poſſe exigere: hoc, inquam, nimis abſurdum eſt. Cùm enim homo per lapſum vires, quas amiſit, non efficienter (ut loquuntur) ſed meritoriè, hoc eſt, per actum Dei pœnalem, eaſdem ab ipſo ſubtrahentis, amiſerit, ut eandem obedientiam iſtis viribus amiſſis, etiam nunc ab homine Deus exigat, ab ejus tam ſapientiâ, quàm juſtitiâ perinde alienum videtur, ac ſiquis Magiſtratus, alicujus ob crimen aliquod pedibus exciſis, ipſi primùm mandaret, ut aliquò iret, deinde quòd non iret, capitali ipſum ſupplicio afficeret. Abſit, ut talia de Deo optimo, maximo, ſapientiſſimo vel cogitemus.

(VIII.) Ad Legem Moſaicam veniamus. Eam verò perfectæ obedientiæ legem fuiſſe multo minùs veriſimile eſt. Quod ut manifeſtum fiat, accuratè obſervandum, (quod a Grotio notatum fuit) legem veterem dupli-

De ſatisf. Chriſti, c. 10. p. 183, 184.

cem omnino σκίαν habuiſſe, ſeu dupliciter ſpectari poſſe, 1° Carnaliter & ſecundùm literam, quâ inſtrumentum fuit πολιτείας Judaicæ. 2° Spiritualiter, quâ σκιὰν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, Heb. 10. 1. In hac poſteriori σκίᾳ, cùm Lex nihil aliud fuerit, quàm ipſum Evangelium typis adumbratum, nemo ſatis ſanæ mentis eam fuiſſe perfectiſſimæ obedientiæ legem dixerit, eo ſc. ſenſu,

sc. sensu, quo lex perfectæ obedientiæ in hac controversiâ intelligitur. Reliquum est igitur, ut sub priori consideratione Legem Mosis fuisse perfectissimæ obedientiæ legem affirmemus. Atqui illud statuere mirè esset absurdum, quia 1° In eâ lege Judæis Sacrificia Deus disertè imperâsse legitur, quibus delicta, quæ ex legis contemptu atq; elatâ manu non fierent, expiarentur, utì legere est, Num. 15. a v. 22. ad v. 29. inclusivè. Jam verò ubi aliqua peccatorum venia conceditur, ibi perfectæ obedientiæ exactio locum habere non potest: sunt enim hæc ἀσύμπτα 2° Tantum abest, ut Lex Mosaica a Judæis perfectam obedientiam postulârit, ut nimis manifestum sit, nonnulla in eâ lege iis a Deo propter σκληροκαρδίαν ipsorum permissa fuisse, quæ vix, ac ne vix quidem a peccato excusari poterant. In hôc censu ponenda sunt imprimis Polygamia ac licentia divortii ob causas leviores, quâ de re, vide Deut. 24.1,&c. coll. Mat. 19.3. *&c.* Concludo igitur; cum per Legem Mosaicam carnaliter spectatam multa Judæis peccata remissa fuerint, quædam (quæ nobis saltem Christianis peccata censentur) etiam disertè permissa, extra controversiam poni debere, Legem istam eo modo consideratam, obedientiam perfectam atq; omnibus numeris absolutam nequaquam exegisse.

(IX.) Non desunt tamen argumenta, quibus nonnulli hypothesin istam veram esse probare conantur, atq; indè Paulum impossibilitatem justificationis per Legem Mosaicam collegisse. Ea scrupolosè expendemus, visuri, numquid solidi in se habeant, quod tam apertæ veritati præjudicare debeat: duo imprimis adferunt.

(X.) Primum eorum argumentum deſumptum eſt ex loco paulo ſuperiùs a nobis allegato, nempe Gal. 3. 10. *Quotquot ex operibus Legis ſunt, ſub maledictione ſunt. Scriptum eſt enim, maledictus eſt quiſquis non manſerit in omnibus, &c.* Ubi (inquiunt) manifeſtum eſt, Apoſtolum impoſſibilitatem juſtificationis ex Lege Moſaicâ inde colligere, quòd per legem iſtam nemo a maledictione liber ſit, qui non omnibus legis ejuſdem mandatis perfectè functus fuerit. Reſp. Non neceſſe eſt neq; conveniens, ut in loco citato phraſis iſta *in omnibus permanere* ſignificet perfectiſſimam obedientiam, ſive omnimodam ἀναμαρτησίαν, qualem antea deſcripſimus; cum talis obedientia homini carne circundato impoſſibilis ſit, neq; æquitati divinæ conſentaneum videatur, ut quis ob ejus defectum æternæ maledictioni obnoxius fiat. * Eſt igitur citati teſtimonii ſenſus: Omnem eum eſſe maledictum, i. e. execrabilem, & pœnis a lege intentatis obnoxium ac devotum, qui non perſeveranter omnia faciat atq; obſervet, quæ Lex præſcribit obſervanda. Cenſetur autem omnia facere, qui a fine legis non aberrat, qui eſſentialia legis (ut diximus) ſarta tecta conſervat, ſive (ut alii loquuntur) qui cuſtodit ea omnia legis præcepta, quæ continent *ſubſtantiam vitæ*: cujuſmodi ſunt omnia, quæ in maledictionibus a Moſe exprimuntur, Deut. 27. Verbo dicam, qui nihil ſciens prudens contra legem Dei in ſe admiſit, etiamſi fortaſſe in aliquibus ſive ex ignorantiâ ſive inadvertentiâ deliquerit.

* *Ad clariorem hujus loci intellectum conſule (ſi placet) quæ a nobis dicta ſunt, hujus diſſertationis, c. 16. Parag. 7, 8, 9.*

(XI.) Magnam huic textui lucem affert Locus ei geminus ſancti Jacobi, cap. 2. v. 10. *Quicunq; totam legem ſervaverit, offendat autem in uno, factus eſt omnium*

reus

reus πάντων ἔνοχος, h. e. pœnæ & maledictioni Legis transgressoribus intentatæ obnoxius. Quis non videt locum hunc Jacobi, testimonio a Paula citato per omnia respondere? At nihil certius, quàm hæc Jacobi verba de omnimodâ ἀναμαρτησία nequaquam esse interpretanda, cum de eâ Legis obligatione manifestè loquatur Apostolus, quæ ad nos etiam Christianos pertineat. Statuendum est igitur offensionem hîc intelligi non quamcunque, ut quidam voluerunt, etiam leviſſimam, de quâ loquitur Jacobus, cap. seq. *In multis offendimus omnes.* Atq; iterum: *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir.* Etiamsi enim vox πταίειν videatur de lapsu aliquo loqui leviori; tamen ex loci contextu & ratione ipsâ manifestum est, Jacobum loqui non nisi de ejusmodi peccatis, quibus quis legem sciens prudens transgreditur. Ipsa ratio hunc sensum postulat. Quomodo enim verum est, eum, qui totam cæteroquin legem servaverit, si in verbo otioso, aut risu immoderato imprudenter offenderit, omnium reum fieri? Contextus Apostoli idem docet, nam primò ea tantum peccata disertè nominat, quæ graviora sunt, qualia homicidium, adulterium, v. 11. Deinde ratio, quâ dictum suum confirmat, ibidem expressa hanc interpretationem exigit: *quia qui dixerit ne mœcheris, dixerit etiam ne occidas.* Quasi dicat: cum omnium legum divinarum eadem est ratio, eadem autoritas, qui unam istarum violat, & sciens prudens transgreditur, is eo facto omnium autoritatem convellit ac spernit; nec videtur ideo cæteras servare, quia earum autoritatem tantam esse arbitretur, ut violare eas sit nefas, sed quia adversùs eas non ità peccare libeat. Cur enim aliàs non observaret & illam, quam violat, legem, cum eadem sit illius, quæ cæterarum

eſt autoritas; ſiquidem ab eodem legiſlatore eſt lata, a quo cæteræ omnes ſuam autoritatem habent? Quòd ſi illi ità liberet peccare adversùs cæteras leges atq; hanc unam, quam violat; æquè facilè id videretur facturus. Loquitur igitur manifeſtè Jacobus de iis peccatis, quæ contra finem Legis atq; autoritatem legiſlatoris fiunt. *Epiſt 29.* Cui conſentaneum eſt, quod ſcribit Auguſtinus ad Hieronymum, quem in Epiſtolâ ſatis prolixâ hôc ipſo de loco conſuluit. Summa eſt: eum, qui in uno offendit eſſe omnium reum, quia contra charitatem facit, ex quâ tota Lex pendet, & Prophetæ. Nam, inquit, meritò fit omnium reus, qui contra illam facit, ex quâ pendent omnia.

(XII.) Regeret fortean aliquis: Eſto: exponatur eo modo Jacobi locus. Atqui eadem interpretatio Pauli ſcopo in illo ad Galatas loco nullo modo convenit. Cùm enim non aliâ ratione probet Apoſtolus, omnes, qui ſub lege ſunt, maledictioni ſubjectos eſſe, nisi quia ſcriptum eſt: *Maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus &c.* Satis manifeſtè innuit, neminem in omnibus permanere poſſe, ſive Legem abſolutiſſimam obedientiam poſtulaſſe, quæ a nemine præſtari poſſit. Reſp. Omnino nego in argumentatione Apoſtoli illud innui; quod ut manifeſtum fiat, revocetur ea ad formam Syllogiſticam, hoc modo:

Maledictus eſt, qui non permanſerit in omnibus, quæ lex præcipit.

At quicunq; ex operibus legis ſunt, non permanent in illis omnibus.

Ergo: Quicunq; ſunt ex operibus legis ſub maledicto ſunt.

Nimirum diſertè loquitur Apoſtolus de iis, qui

ἐξ ἔργων νόμου, sunt, v. 10. h. e. qui in lege justitiam quærunt, vel ignoratâ, vel spretâ gratiâ Evangelii: quos opponit iis qui ἐκ πίστεως sunt v. 9. h. e. qui Evangelio credunt ejúsq; gratiam amplexantur, quiq; benedictionem Abrahami, promissum spiritûs, quo legis justitiam implerent, ejusdemq; adeò σπέρμα effugerent, sortiti sunt. v. 14. De illis quidem innuit, eos in omnibus, quæ Lex præcipit nec permansisse, nec permanere potuisse: de his verò nequaquam ità statuit. Verbo dicam, contra possibilitatem legis, quatenus ea ut lex, h. e. sub pœnâ mortis æternæ nobis imponitur, vel unquam a lapsu primi hominis humano generi imposita fuit, per gratiam Evangelicam in omnibus implendi ne verbulum unquam dixit Apostolus; imò possibilitatem illam sæpius apertè agnoscit, ut postea videbimus.

Restat alterum adversariorum argumentum (quo tanquam invictissimo gloriantur) desumptum ex loco illo celebri, Deut. 6. 5. *Itaq; diliges Jehovam Deum tuum ex toto corde tuo, & ex totâ animâ tuâ, & ex totis viribus tuis.* Vides hîc, inquiunt, summam ac perfectissimam Dei dilectionem ab omnibus in lege requiri. (XIII.)

Resp. Qui hôc pugnant argumento, suo se gladio jugulant. Cùm enim dilectionem hîc aliam non postulet Deus, quàm quæ ex toto corde, ex toto animo, atq; *ex omnibus viribus* fiat, manifestum fit, nil a nobis præter aut supra vires nostras (eâ scil. gratiæ mensurâ, quam Deus unicuiq; nostrûm in hac vitâ communicat, vel certè communicare paratus est, adjutas) postulari. Certum autem est, posse nos omnes ex omnibus viribus nostris obedire Deo; quia manifesta

manifeſta eſſet ἀπολογία, non poſſe nos aliquid pro viribus præſtare. Veritas hujus reſponſionis his rationibus firmiſſimè ſtabilitur. 1° Quòd promittat Deus, ſe populo ſuo daturum, quod hîc poſtulat; circumciſurum ſcil. cor eorum, ut diligant eum ex toto corde, &c. Deu. 30. 6. 2° Quod Deus ipſe teſteur fuiſſe, qui eum hôc modo dilexerunt. Sic de Aza Rege & toto populo dicitur: *Quòd quæſiverint Dominum in toto corde, & in totâ animâ ſuâ*, 2 Paral. 15. 2. De Davide legimus, *quod ſecutus Deum fuerit toto corde, faciens quod bene placitum erat in conſpectu ejus*, 1 Reg. 14 8. Sed inſigne eſt teſtimonium, quod de Joſia Rege præbet Spiritus ſanctus, *quòd reverſus fuerit ad Deum in omni corde ſuo, & in totâ animâ ſuâ & IN UNIVERSA VIRTUTE SUA JUXTA OMNEM LEGEM MOSIS.* 2 Reg. 23. 35. Nimirùm id toto corde, totis viribus dicitur fieri, in quo quis præcipuum ſtudium & cogitationem ponit; quomodo dicimus aliquem totum eſſe in literis, ut rectè Eſtius, quem ſuper hac quæſtione conſulas in Sent. l. 3. diſt. 27. §. 6, 7, 8.

(XIV.) Illud jam huic diſputatiunculæ pro coronide adjiciam, ſententiam hanc noſtram de poſſibilitate implendi legem (quatenus ea ut lex impoſita a Deo hominibus unquam fuerit) dogma eſſe non novitium, ſed veterum omnium, qui, antequam purioris ac primitivæ doctrinæ rivulos turbâſſet controverſia Pelagiana, ſcripſere, communi calculo ac ſuffragio comprobatum. Author Quæſt. & Reſponſ. ad Orthodoxos (inter opera Juſtini) in Reſponſione ad Quæſt. 103. (quæ eſt: Quomodo Deus quæ ſupra vires ſunt imperans, hoc eſt, ut ne peccemus, peccantem ſubjicit tormentis; cùm homo Legem implere non poſſit? Teſtante

testante Apostolo: Non justificabitur ex operibus Legis omnis caro) hæc habet observatu dignissima: Τί δέ ὅτι πᾶσα ἡ κατὰ τὸν νόμον δικαιοσύνη; Τὸ ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἑαυτὸν, τὸν πλησίον δὲ ὡς ἑαυτόν. ὅπερ οὐκ ἔστιν ἀδύνατον ἀνθρώποις βουληθῆναι. Τὸ γὰρ, ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ, οὐ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὰ ἀδύνατα λέγει, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τὰ δυνατά. Τῇ γὰρ βουλήσει πρὸς τὸ δυνατὰ κεχρήμεθα, οὐ πρὸς τὰ ἀδύνατα. Τοῖς δὲ δυνατοῖς καὶ ἐφ' ἡμῖν ὖσιν, ὁ ἔπαινος ἢ ὁ ψόγος μέτεστι πεπραχθέντων ἢ μὴ πεπραχθέντων. τὸ δὲ, διὰ τὸ μὴ ἐθέλειν, καὶ οὐ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι, ἁμαρτάνομεν ἄνθρωποι. I. *Quæ verò est universa secundùm legem justitia? Diligere Deum supra seipsum, & proximum ut seipsum; quod impossibile non est hominibus voluntatem ad id adjungentibus. Quocirca illud, ex operibus Legis non justificatum iri omnem carnem, non propterea dicit (Apostolus) quòd præstare impossibilia non possimus, sed quod facere possibilia non velimus. Voluntate namq; ad possibilia utimur, non ad impossibilia. Nam operibus, quæ possibilia sunt, & in potestate nostrâ sita, si vel fiant, vel non fiant, aut laus debetur aut vituperatio. Eo autem quòd non velimus, non eo quòd non possimus, omnes peccamus homines.* Basilius Magnus Homil. in illud Mosis, *Attende tibi ipsi*, sententiam eorum, qui præcepta Legis impossibilia esse præstatû affirmant, ut impiam ac minimè tolerandam rejicit. Verba sunt: Ἀσεβὲς ὂν τὸ λέγειν, ἀδύνατα εἶναι τὰ τοῦ πνεύματος παραγγέλματα. *Impium est asserere, præcepta Spiritûs S. impossibilia esse observatû.* Eadem Chrysostomi mens fuit. Nam Hom. 18. in Mat. ait, Μὴ τοίνυν ἀδύνατα εἶναι νομίζωμεν τὰ ἐπιτάγματα. Καὶ γὰρ μετὰ τῆς συμφέροντος σφοδρᾶς ὄντα, εὔκολον, ἐὰν νήφωμεν. *Ne igitur impossibilia putemus esse præcepta, quæ certè & utilia nobis sunt, & valde facilia, si totâ utiq; mente vigilemus.* Similia habet Homil. 8. de pœnitentiâ, item in Psal. 101. Neq; aliter senserunt Catholici pleriq; qui post & contra Pelagium scrip-

ſerunt. Imò & Auguſtinus ipſe (utcunq; aliàs in controverſiâ iſtâ ſatis infelici nimiùm incaluerit) non dubitabat fateri Deum poſſibilia mandâſſe, & quidem ſenſu iſto, quòd & ſingula & omnia ſinguli omnéſq; fideles impl'ere valeant. Quid, quòd juxtà cum Baſilio contrariam ſententiam impietatis, adeóq; blaſphemiæ condemnat? Nam. Serm. 191. De tempore, hæc habet verba: *Execramur etiam blaſphemiam eorum, qui dicunt, impoſſibile aliquid homini a Deo eſſe præceptum, & mandata Dei non a ſingulis, ſed ab omnibus in communi poſſe ſervari.* Vide Voſſii Hiſt. Pelag. li. 5. par. 1. Antitheſ. 6.

CAP. VIII.

Vera argumenti Apoſtolici fundamenta aperiuntur. Quæ duo ſunt. 1 *Tam Judæos, quàm Gentes indiſcriminatim, atq; omnes ex utrâq; natione univerſim gravium peccatorum reos fuiſſe, atq; adeò judicio atq; iræ divinæ obnoxios.* 2 *Nullam in lege Moſaicâ veram ac perfectam peccatorum remiſſionem, ſive ab irâ divinâ ac morte æternâ peccatis debitâ liberationem promitti. Hinc quomodo concluſionem ſuam inferat Apoſtolus oſtenditur.*

(I.) EX iis, quæ jam diximus, abunde ſatis liquere arbitror, legem Moſaicam perfectiſſimam obedientiam, h. e. omnem & omnimodam in ſupremo gradu ἀκρίβειαν ſub periculo æternæ mortis non requiſiviſſe: neq; hac hypotheſi argumentationem Apoſtolicam ſuperſtructam

perstructam esse. Restat, ut quâ tandem ratione conclusionem suam probet Apostolus, dispiciamus. Existimo igitur (salvo meliore judicio) hanc Apostoli ratiocinationem duobus maximè fundamentis niti. *Vide Episcop. Respons. ad 64. Quæstiones. Quæst. 20.*

Primò, tam Judæos quàm Gentes indiscriminatim, atq; omnes ex utrâq; natione universim gravium peccatorum reos fuisse atq adeò judicio & iræ divinæ obnoxios. Illud de Judæis imprimis nec non omnibus, qui in Lege justitiam quærebant, innititur (u capite præcedente diximus in responsione ad argumentum primum) in loco illo, Gal. 3. 10. Sed fu è de omnibus indiscriminatim idem d monstrarur, Rom. 3. Ubi gravium multorum criminum actionem tum Judæis tum Gentibus intendit Apostolus. (II.)

Vt autem totus istius loci contextus rectiùs intelligatur, duo apprimè observanda sunt: alterum ad actionem ipsam pertinens; alterum personas, quibus actio intenditur, respiciens. (III.)

1° Ad ipsam actionem quod attinet, notandum, eam esse de peccatis non quibuscunq; etiam leviss imis; sed de peccatis magis propriè sic dictis, h. e. gravioribus atq; æternâ morte dignis. Clarè id liquet, 1 Ex verbis quibus thesis ab Apostolo in capite præcedente probata, & in hoc ipso capite amplius demonstrata exprimitur, v. 9. Προητιασάμεθα· *antè causati sumus & Judæos & Græcos omnes* ὑφ' ἁμαρτίαν εἶναι *sub peccato esse.* Ubi phrasis illa ὑφ' ἁμαρτίαν εἶναι manifestè significat *sub peccati esse Dominio, seu gravibus peccatis addictum esse.* Qualis quisquis est, ab Apostolo dicitur πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν venditus sub peccato infrà cap. 7 v. 14. 2. Ex toto Apostoli contextu, in quo peccata, quæ enumerantur, omnia gravioris sunt generis, ut cuivis eum inspicienti facilè patebit. *Omnis mundus i. e. maxima pars hominum in peccatis gravissimis meruit, non ob aliquid aganum. (h e. non ob natu a imperfectione) sed ob facta perfida & crudelia, &c. Grot. in Rom. 3. v. 19.* (IV.)

2 Si de personis quæras, quibus actio intenditur, ii

ſunt tam Gentes quàm Judæi, v. 9, 19, 23. ſed utriq; in ſtatu, quo erant ante & citra gratiam Evangelii, ſpectati. Quod vel ex ſcopo Apoſtoli manifeſtum eſt, cui id erat propoſitum, ut utroſq; tum Judæos tum Gentes de reatu & miſeriâ ſuâ convictos ad gratiam Evangelii quærendam atq; amplexandam accenderet. Contendit igitur Paulus, tum Gentes tum Judæos in ſtatu iſto conſideratos omnes ſub peccato eſſe. Dices: At erant nonnulli ſaltem inter Judæos, qui ante fidem Chriſti vitam egerunt ſanctam & inculpatam, atq; a vitiis iſtis, quæ hîc recenſet Apoſtolus, & eorum ſimilibus alieniſſimam. Quales fuerunt Zacharias, Elizabeth, Simeon, Anna, aliiq; Reſp. Fateor, imò nullus dubito, quin inter Gentes etiam fuerint nonnulli, qui a vitiis hîc memoratis abhorruerint, atq; adeò virtutem ac juſtitiam, quâ ipſis cognita erat, ſincerè coluerint & ex animo. Atq; ut in eâ ſim ſententiâ, & recta ratio ſuadet, & autor mihi eſt Apoſtolus ipſe, qui illud ipſum non obſcurè docet hujus Epiſtolæ, cap. 2. v. 14, 15, 26, 27. Verùm quia de Judæis tantùm procedit objectio, de iis ſolùm reſpondebimus; lectori interim illud relinquentes, ut eandem reſponſionem Gentibus etiam (mutatis mutandis) accommodet. Dico igitur quòd 1. Pii iſti inter Judæos fuerunt oppidò pauci, & ad cæteros comparati quaſi gutta in mari. Ideóq; eorum non magna ab Apoſtolo habenda erat ratio; ſed æquum fuit, ut numeroſiſſimæ impiorum turbæ (ut non nemo loquitur) ſuffragaretur rariſſima bonorum paucitas: Et certè locutiones ejuſmodi univerſales, qualibus hîc utitur Apoſtolus, creberrimè occurrunt in Scripturis, quas tamen hyperbolen continere manifeſtum eſt. vide Joan. 3. 32. Iſa. 66. 23. Joel 2. 28. Act. 2. 17. Pſ. 14. 2, 3. & 145. 14, 15. Phil. 2. 21, &c. 2 Pauci illi, qui ſub Lege juſti fuerunt, non ex Lege juſtitiam ſuam acceperunt, ſed illam debuerunt,

buerunt, acceptam gratiæ Evangelicæ; quæ etiam antè Evangelii promulgationem per omnia retrò sæcula (parciùs quidem ac rariùs) vim suam exeruit. Verbo dicam, spiritu ducebantur non Legis, sed Evangelii, adeóq; inter eos qui ἐκ πίστεως ex fide sunt, non ἐξ ἔργων νόμου ex operibus Legis censeri meruerunt. Unde Autor Epistolæ ad Hebræos egregia omnia piorum, qui in veteris Testamenti historiâ clarescunt, opera non a Lege sed sed a fide profecta esse ostendit. 3 Verò simile est, etiam paucos illos non ita se per totum vitæ suæ curriculum gessisse, quin aliquando in peccata aliqua, aut peccatum saltem aliquod gravius ac morte dignum prolapsi fuerint. Imò pro certo illud habendum est; siquidem de iis ipsis viris, quibus in vet. Test. divinæ legis inculpata & perfecta observatio tribuitur, disertè tamen legitur, quòd aliquando in peccata quædam, eáq; enormia & morte dignissima inciderint: uti de Aza 2 Paral. 16. per totum, de Davide 1 Reg. 15. 5. De Josia 2 Paral. 35. 22. Atq; in hunc sensum interpretandum existimem, quod apud Apostolum sequitur, v. 23. *Omnes peccâruni & desit tuuntur gloriâ Dei.* Nimirum propositio illa planè universalis videtur, ut neminem excipiat qui non peccatorum quorundam, vel peccati alicujus gravioris sive aliquando, sive aliquandiu reus fuerit.

Atq; hoc videtur esse illud ipsum, quod Scriptura passim asserit, nominatim 1 Reg. 8. 46. *Non enim est homo, qui non peccat,* & 1 Jo. 1. 8. *Si dixerimus nos peccatum non habere, nos ipsos fallimus & veritas in nobis non est.* & v. 10. *Si dixerimus nos non peccâsse, mendacem facimus eum, & sermo ejus non est in nobis.* Quam orationem de peccatis propriè dictis, non de levioribus culpis duntaxat intelligendam, & prorsus universalem esse res loquitur, & quæ deinde in illâ (V.)

ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν (*nempe* ἀναμάρτητοι) ἀδύνατοι δὲ ἦσαν ἐκ μεταβολῆς σπουδαίως ἔτι σπουδάζειν, ἔστιν ὅτε τῷ προσελθεῖν λόγῳ πλέον τι πείσαι λόγου καὶ ἀκοῆς δεῖ τοιοῦτοι ὄντες τῷ λόγῳ προσέρχεται, χωρεῖς γὰρ λόγους καὶ ταῦτα τελείους, ἀμήχανον ἀναμαχήσασθαι ἀνθρώπῳ. Origen. Cont. Celsi l. 3. p. 153. edit. Spenc.

Epistolâ, c. 2. v. 1, 2. adduntur. Ubi tamen & illud notandum, sanctum Johannem in tempore loqui præterito; si dicamus ὅτι οὐκ ἡμαρτήκαμεν non peccasse, sc. ante Evangelii cognitionem. Nimirum voluit sanctus Apostolus, ut Christiani, ad quos scribit, ab ingrati animi crimine sedulò sibi caverent nèq; quòd a vitiis purgati essent, vel sibi ipsis, vel legi sive Mosis, sive naturæ, sed gratiæ tantùm Evangelicæ tribuerent. Alioquin non videtur negare, post Evangelii notitiam acceptámq; ipsius gratiam potuisse quosdam esse sinè peccato, ità ut peccati vox ab ipso sumitur, non ut meras ignorantias, aut subitos motus significet, sed ut eos actus malos, qui tractum habent (ut loquitur Grotius) & deliberationem non antevertunt. Imò illud possibile esse non obscurè innuit, 1 Epist. c. 2. v. 1. ubi Christianos seriò hortatur, ne peccent. Regeret fortè aliquis, Apostolum in capite prædicto, v. 8. uti etiam tempore præsenti, si dicamus ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν nos peccatum non habere, &c. Innuit igitur neminem vel post fidem Evangelii a peccatis istis ma is propriè sic dictis purum esse, vel esse posse. Sed facilis est responsio: Nam ἁμαρτίαν ἔχειν & ἁμαρτάνειν seu ἁμαρτίαν πιεῖν non idem significant. * Quippe ἁμαρτίαν ἔχειν (ut rectè Grotius) non est, nunc in peccato esse, sed ob peccata priùs commissa reum vel esse vel posse fieri, ut manifestissimè apparet ex Joan. 9. 41. & 15 22, 24. Sensus ergo est: Si dicamus, nos ante notitiam Evangelii non graviter peccâsse, eâq; propter mortis æternæ reos fuisse, atq; adeò etiamnum reos fore, nisi succurreret gratia & misericordia Evangelii, planè mendaces & turpiter ingrati sumus in Evangelium ac veritatem illam, quam profitemur. Quid multis? Manifestus est sui interpres Johannes ipse, cùm quod priùs dixerat ἁμαρτίαν ἔχομεν postea non per ἁμαρτάνομεν in præsenti, sed ἡμαρτήκαμεν in præterito exponit. Sed ad Paulum revertamur. Ex

* *Hoc est enim nos habere peccatum, reum non esse peccati. Aug. T. 7. de nupt. & concup. li. 1. ca. 26.*

Ex iis quæ diximus apparet, primæ hypotheseos, quâ nititur Apostoli argumentum, summam hanc esse; Judæos, nedum Gentes, si longè maximam eorum partem spectes, planè sub peccati dominio fuisse, turpissimisq; vitiis manciparos. Qui verò fuerunt ex utrâq; natione optimi & sanctissimi, non ità vitam suam instituisse, quin aliquando in peccata aliqua, vel peccatum saltem aliquod gravius & morte dignum inciderint: atq; adeò omnes tum Judæos tum Gentes indiscriminatim ac sinè exceptione ὑπόδικους τῷ Θεῷ, v. 19. iræ divinæ ac morti æternæ obnoxios fuisse. (VI.)

Alterum, quod in argumento suo supponit Apostolus, illud est; nullam in lege Mosaicâ veram ac perfectam peccatorum remissionem, sive ab irâ divinâ ac morte æternâ peccatis debitâ liberationem promitti. Huc satis manifestè respexit Apostolus, v. 20. prædicti capitis, ubi deductâ ex priori tantùm hypothesi conclusione suâ, sc. neminem ex operibus Legis in conspectu Dei justificari posse; mox & hanc alteram (sinè quâ tota ejus argumentatio infirma fuisset) subjungit his verbis: διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας *per legem enim (est) cognitio peccati.* Quæ sententia proculdubiò exclusivè est intelligenda, hôc modo: per Legem tantùm est cognitio peccati, non remissio; per Legem ergo nulla est justificatio. (VII.)

Non me latet esse nonnullos (quibus in eâ sententiâ præivit Origenes) qui hanc clausulam de lege non Mosis, sed naturæ interpretandam censent. Sed falluntur. Nam, 1° Quamvis multi ante legem scriptam habuerint agnitionem malefactorum suorum, accusantibus ipsos suis conscientiis; obscurior tamen & imperfectior erat ea notitia. Nam lumen naturale rationis ità peccato fuit obnubilatum, ut multa, quæ peccata sunt, non putarentur esse peccata; multa quoq; levia (VIII.)

Vide Estium in loc.

levia ducerentur, quæ gravia ſunt. At verò per legem a Deo datam & tabulis inſcriptam multo clarior & perfectior acceſſit peccati cognitio; nec ſolùm quatenus rectæ rationi peccatum repugnat, verùm etiam quâ Dei offenſa eſt & a Deo graviter puniendum: quod utrumq; per ſolam naturæ legem pauci nec nisi imperfectè, poterant cognoſcere. Confer Rom. 7.7. 2° Si de lege naturæ partem hanc interpreteris, non perinde contra Judæum valebit, qui dicere poterit: etſi per legem naturæ tantùm peccati cognitio ſit; legi tamen divinæ, quam ipſe accepit, amplius eſſe tribuendum. Dices: At ſi tantùm de Lege Moſis ſcriptâ verba Apoſtoli interpreteris, nihil ea contra Gentiles valebunt; quippe quibus cum lege iſtâ nihil fuerit commune. Sequitur igitur clauſulam illam de utrâq; lege tum Moſis tum naturæ exponendam eſſe. Reſp. Nequaquam: nam 1 ſi ſolummodo de lege ſcriptâ Apoſtolum intelligas, manebit adhuc argumentum ejus contra Gentes firmiſſimum; quippe a majori ad minus ductum, hoc modo: Si lex a Deo data, tanquam legis naturalis per peccatum obſcuratæ quædam interpres, explicans eam ac renovans, juſtitiam præſtare non potuit: multo minùs id poteſt ſola lex naturalis. Quare ſi ex operibus legis ſcriptæ nemo Judæus juſtificatur, conſequenter intelligendum relinquitur, multo minùs Gentilem juſtificari poſſe ex operibus legis naturæ. Sed 2 quod de lege Moſaicâ concludit Paulus, ad Gentes quàm maximè pertinet; quippe ex quibus plurimi, qui Evangelio crediderant, doctorum vel Judaicorum, vel Judaizantium præſtigiis in tantam legis Moſaicæ admirationem adducti eſſent, ut ſanctiſſimum Chriſti Evangelium vel planè contemnerent, vel minùs æſtimarent. Imò horum imprimis ex Gentibus miſerè ſeductorum gratiâ Apoſtolus

ſtolus operoſam hanc contra legem Moſis diſputationem proculdubio ſuſcepit.

Porrò hunc legis Moſaicæ defectum, quòd ſc. nullam ab irâ divinâ peccatis debitâ liberationem promiſerit, clariùs oſtendit Apoſtolus ad Gal. 3. v. 10. ubi omnes, qui ſunt ex operibus Legis ὑπὸ κατάραν εἶναι ſub maledicto eſſe pronunciat; h. e. ità ſententiâ Legis maledictoriâ obſtrictos, ut iis nulla omnino ex ipsâ Lege libertatis ſpes affulgeat. Quod apertiùs adhuc docet, v. 13. oſtendens, Chriſtum ſolum, qui κατάρα pro nobis factus eſt, ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου ab hac Legis maledictione nos redemiſſe. (IX.)

Diximus autem exertè, legem Moſis nullam peccatorum veram ac perfectam remiſſionem continere. Quia ſatis norîm, veniam aliquam (qualis qualis erat) peccatis, iiſq; voluntariis & gravioribus, in lege Moſaicâ datam fuiſſe. Quamvis enim peccata, quæ per ſuperbiam, rebellionem manifeſtariam, aut elatâ, ut Scriptura loquitur, manu fierent, nullis ſacrificiis expiari poterant, ſed morte citra miſericordiam aut veniam mulctabantur, niſi ſpecialis gratia Dei interveniret, ut Num. 15. v. 25 26, &c. manifeſtè legere eſt: inter iſta tamen peccata (ut optimè notavit vir doctiſſimus) cenſenda non ſunt ea omnia, quæ voluntaria ſunt, aut ſponte deditâq; aliquo modo operâ fiunt; ſed ea tantum, quæ Dei præceptorum impio contemptu, aut contumacis animi protervitate contrahuntur; proinde quibus pœna mortis a Deo conſtituta eſt. Qui contra ſentiunt, in aperto errore verſari, patet ex eo, quòd videamus, Deum etiam ordinare ſacrificia pro iſtiuſmodi peccatis, qualia ſunt, non reſtituere depoſitum, per fraudem alicui aliquid ereptum ire, repertam alterius rem negare, idq; juramento interpoſito, Lev. 6. v. 2, 3, 4, &c. Remiſſio itaq; in Lege Moſaicâ (X.)

Episcop. Inſtit. Theol. l. 3. c. 3. Sect. 2.

peccatis, iisq; gravioribus concessa erat.
Externa, civilis, temporaria, quæq; tantùm ad vitam hanc carnalem spectabat.

(XI.) Nam Lex, quatenus erat instrumentum civilis societatis ad beatitudinem πολιτικὴν ordinatum, longævam in vitam pollicebatur, qui secundùm Legem viverent Lev 18.5. Ut e contrà violentam ejus transgressoribus mortem minabatur; ut cognoscimus ex, Exod. 20. Verum misericors Deus summus τοιμοθίνης ne peccantium suppliciis populus omnis deleretur, statuit, ut quædam atrocissima quidem delicta (quæ vitæ & consuetudini hominum civili, & politiæ isti θεοκρατικῇ, conjutandæ gratiâ lex Mosaica instituta erat, apertum bellum indixerunt, qualia idololatria, homicidium, adulterium, &c.) non nisi morte expiarentur. Sed pro hominibus carne immundis, aut peccato non ità atrociter contaminatis victimæ mactarentur; itáq; pœna mortis temporariæ, quam homo commeruit, in bestiam transferretur. Præbebant itaq; sacrificia Mosaica carnalem tantùm ἀπολύτρωσιν, quatenus ex instituto divino liberabant quidem a morte aut violentâ, aut immaturâ; nullum autem contra mortem ipsam remedium adferebant. Verbo dicam, non præstabant ejusmodi remissionem, quæ cum donatione vitæ æternæ conjuncta esset; quippe cujus in lege Mosis nulla mentio, nedum promissio facta fuerit.

(XII.) Huc clarè respexit divinus Autor Epistolæ ad Hebræos, cap. 9. ubi de sacrificiis in Lege præscriptis locutus, negat ea potuisse πλειῶσαι κατὰ τὴν συνείδησιν τὸν λατρεύοντα, v. 9. h. e. ab interno arq; æterno peccati reatu in conspectu Dei hominem liberare; sed profuisse tantùm σαρκὸς καθαρότητα, ibid. v. 13. ad carnis purgationem, i. e. ut homo exteriùs a pœnâ ac morte corporali liberaretur. Eôdem etiam referenda sunt, quæ alibi

alibi multis argumentis contendit sanctus scriptor; sc. perfectionem a Sacerdotio Aaronico, i. e. á sacrificiis ab istis Sacerdotibus oblatis nullam esse sperandam. c. 7. 11. Legem nihil, i. e. neminem perfectum reddidisse, ibid. v. 19 Legem non potuisse ad eam accedentes, h. e. cultum in eâ præscriptum observantes, perfectos ac consummatos reddere, c. 10. v. 1. Quibus in locis per perfectionem imprimis intelligit auror plenam ac perfectam h. e. æternam a peccatis omnibus non solùm levioribus, sed & gravissimis absolutionem: quam per legem Mosaicam præstari meritissimo jure negat.

Qui hæc probè teneat, ei non obscurum erit, quâ de causâ Apostolus legi Mosis justificationem detrahat; nempe, non quia perfectissimam atq. adeò impossibilem obedientiam, tanquam conditionem justificationis postulet: quin potiùs quòd nullam omnino veram justificationem, h. e. cum vitæ æternæ donatione conjunctam, sub quavis conditione concedat. (XIII.)

Ex his itaq; præmissis suam tandem conclusionem infert Apostolus; sc. neq: Judæos neq Gentes (quos sub verbis πᾶσα σὰρξ comprehendit) per legem Mosis justificari posse ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ in conspectu Dei, v. 20. Quæ verba signanter & emphaticè addita sunt; quia concedenda erat Legi sua quædam δικαίωσις, sed apud homines, & quæ ad temporalem tantùm felicitatem proderat, non ad regnum cœlorum obtinendum. Quod optime explicat Autor Commentariorum, qui Ambrosio tribuuntur, his verbis: *Verum est, quia nemo per Legem justificatur, sed apud Deum; justificatur autem apud mundum, ut securus sit in vitâ præsenti: Si autem apud Deum justificari vult, sequatur fidem; alioquin hic securus, reus erit in futurum.* (XIV.)

Tota igitur hæc Apostoli argumentatio hôc Syllogismo comprehendi potest: (XV.)

Nemo per Legem Mosis in foro Dei justificari potest, qui eorum peccatorum reus sit, quorum nulla in foro Dei remissio per legem istam conceditur.

Atqui omnes (tam Judæi, quam Græci) eorum peccatorum rei sunt, quorum nulla in foro Dei remissio per legem Mosis conceditur.

Ergo: Nemo (neq; Judæus, neq; Græcus) per legem Mosis in foro Dei justificari potest.

Hinc porro infert Apostolus, & Judæis & Græcis confugiendum esse ad aliud plenioris misericordiæ fœdus; scilicet fœdus illud in Christi Jesu sanguine stabilitum, in quo non temporalis tantum, sed διὰ παντὸς λύτρωσις καὶ σωτηρία, Heb. 5.9, & 9.12. plenissima ac perfectissima omnium peccatorum, etiam gravissimorum, remissio cum vitæ æternæ donatione conjuncta omnibus iis promittitur, qui ex fide in Christum a peccatis istis ex animo resipuerint, seq; Deo & sanctæ vitæ dicaverint. Nimirum idem hîc tam in Gentes quam Judæos urget Paulus, quod aliàs Judæos imprimis seriò monuerat, Act. 13. 38,39. his verbis: *Notum igitur sit vobis fratres, annuntiari vobis remissionem peccatorum per istum (Christum sc.) & ab omnibus, a quibus non potuistis per legem Mosis justificari, per hunc credentem quemvis justificari.* Ubi duo videtur Apostolus affirmare, nempe, non tantum per Jesum remissionem peccatorum, spiritualem sc. (quam Lex non omninò concesserit) annunciari; sed & credentem justificari in ipso ab omnibus, a quibus nemo per legem Mosis (ne carnaliter quidem) justificari poterat. Ac de primo Apostoli argumento hactenus.

Cap.

Cap. IX.

Alterum Apostoli Argumentum ab infirmitate Legis, sive à defectu in Lege gratiæ auxiliaris sumptum. Loca quædam eò spectantia notantur. Imprimis cap. 7. Epistolæ ad Roman: latius aperitur. Clarè ostenditur Paulum ibi agere de homine sub Lege constituto, & Evangelii gratiâ destituto Argumentis pro contraria parte respondetur. Exponitur locus ad Galat: 5. v. 17.

ALterum Argumentum, quo Paulus impossibilitatem justificationis ex Lege Mosaica liquidò demonstrat, quodque totam legem ex æquo respicit, sumitur ab altero fœderis istius defectu, gratiæ scilicet adjuvantis sive auxiliaris. Nempe sicuti lex vetus nullam præteritis peccatis veniam indulsit plenam ac perfectam; ita neque auxilium futuris præcavendis sufficiens suppeditavit. Multus est in hoc argumento ac frequens Apostolus, ostendens: Legem ex se valde infirmam esse, viribusque planè destitutam, quibus miseri homines à peccati dominio atque inolitâ peccandi consuetudine ad veram Deo gratam ac salutiferam justitiam perducantur. (I.)

(II.) Hûc pertinet locus ille nobilis Rom. 8. 3. Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει, διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου, bene transtulit Latinus: *Quod impossible erat legi*; cassus enim patrius talibus adjectivis additus idem valet, quod dativus. Ἐν ᾧ valet hic *quia vel in quantum* Ἠσθένει infirma erat, minus potuit. Διὰ τῆς σαρκὸς, *quia caro, i. e. carnales hominum affectus vires ejus retuderunt.* Ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας *in similitudine carnis peccato obnoxiæ.* Καὶ περὶ ἁμαρτίας *propter peccata*, ut idem significet, quod διὰ τὰ παραπτώματα, Rom. 4. v. 25. vel, ut alii: *Sacrificium pro peccatis*, ut v. Heb. 10. 6. & 13. 11. Κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. *h. e. per carnem suam morti traditam interfecit peccatum*: vel *per oblationem illam carnis suæ interfecit peccatum in carne nostra*: Κατακρίνειν enim hic per Metonymiam antecedentis pro consequente dicitur pro interficere, sicut κατάκριμα pro morte; quia damnati interfici solent. Interfecit verò i. e. interficiendi nobis vires præstitit. Interficere est efficientiam adimere. Simplicissimus itaque loci sensus hic est: Lex nullo modo potuit carnales hominum affectus reprimere, aut à vi ac tyrannide peccati inhabitantis ipsos liberare atque ad veram justitiam perducere. Hoc præstare potuit ac revera præstitit solus Dei Filius, qui non solùm merito mortis suæ mortem æternam peccatis nostris debitam à nobis abstulit, sed & ejusdem mortis vi atque efficaciâ efficit, ut nos ipsi peccato moreremur, ac Deo veræque justitiæ viveremus, vel ut mox sequitur v. 4. *ut justitia Legis impleretur in nobis.* Idem

Idem voluit Autor Epistolæ ad Hebræos, cum ἀθέτησιν προαγούσης ἐντολῆς abolitionem præcedentis mandati necessariam esse concludit διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές propter ipsius infirmitatem atque inutilitatem cap. 7. v. 18. Ἐντολὴ enim poni videtur pro tota congerie ἐντολῶν præceptorum Mosaicorum, seu pro tota lege Mosis: Etsi de lege imprimis ceremoniali sermo ibi fiat. Quod apertiùs adhuc docet Divinus ille Scriptor cap. 8. v. 7. ubi de toto atque integro fœdere Mosaico locutus, dicit ipsum non fuisse ἄμεμπτον omnino inculpabile, seu ab omni prorsus defectu liberum, adeoque innuit, fœdus illud defectu aliquo laborasse. Qualis autem defectus iste fuerit ex verbis Jeremiæ ostendit v. 9. quod scilicet infirmum erat pactum illud iisque destitutum auxiliis, quibus Fœderatos in officio contineret atque efficeret, ut in mandatis ipsius persisterent. Cum enim Deus apud Prophetam dicat, se ideo fœdus Mosaicum abolituram, aliudque in ejus locum suffecturum, quod Judæi in fœdere isto non perstitissent; manifestè innuit, illud ipsum, quòd Populus Judaicus in fœdere divino non perstiterit, non solùm ex populi vitio, sed ex aliquo fœderis ipsius defectu accidisse. Quæ enim aliàs pactum ipsum tollendi necessitas? Quid opus novo? (III.)

Sed non necesse est, ut, ad hanc rem illustrandam, loca hinc illinc, quasi carptim, proferamus; cum ad manum sit integrum Epistolæ ad Romanos caput, in quo materiam hanc ex professo tractet Apostolus, caput scilicet septimum. Ubi post- (IV.)

quam magnum illud aperuerat myſterium (primo omnium Apoſtolorum ipſi inter multa divinitùs patefacta 2. Cor. 12. revelatum) nempe non ſolùm Gentes converſas, ſed etiam ipſos Judæos, qui Chriſti fidem amplexi eſſent, non ampliùs obligari vinculo legis per Moſen datæ, ſed ab ea obligatione perinde liberos eſſe, ac mulier libera eſt à matrimonii vinculo, mortuo marito; verſibus quatuor prioribus: incipit tandem v. 5.6. quale quantumque ſit hoc beneficium ac privilegium oſtendere, ut Judæos ad illud ambabus (quod aiunt) ulnis amplexandum accenderet. Verba ſunt Ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν τῇ σαρκὶ, *quando ſub carnali legis pedagogia eramus*, (ſic enim verba iſta exponenda eſſe, patet ex antitheſi ad ſequentia, Νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου) τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου, (Supple cum Chryſoſtomo φανόμενα, aut γνωριζόμενα, vel etiam γινόμενα) ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν *perficiebantur in membris noſtris univerſis* εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ *ut ex lege hunc ſolummodo fructum perciperimus, ut per peccata contra eam admiſſa æternæ morti ſimus obnoxii.* Νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου *nunc verò liberati ſumus à lege*, ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατειχόμεθα i. e. *Soluto Legis vinculo, quo antea tenebamur.* ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος, i. e. *ut non ampliùs in carnalibus ceremoniis atque externis tantùm exercitiis ſanctiſſimo ſerviremus Numini; ſed ad veram illam vitæ novitatem, atque internam animi puritatem, quæ veteris Legis finis ac complementum erat, perveniremus.*

(V.) Obſervandum eſt hîc, quod Apoſtolus non contentus dicere, Legem non valuiſſe ad pravos hominum

hominum affectus tollendos rem in contrarium deducit suo more, ut probet, non solùm Legem ad auferendas malas cupiditates non profuisse, sed & per accidens iis excitandis atque inflammandis inservisse. Illud innuit his verbis: Τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου. Scilicet affectus isti mali non solùm per Legem innotuerunt, sed & ex Lege aliquo modo ortum suum, aut saltem incrementum sumpserunt. Quippe Adam ille noster vetus, & voluptuarius peccati animus, inhibitione legis irritatior factus, ut suoptè ingenio nititur in vetitum, vim suam cœpit exerere, dum rei vetitæ desiderio furit ardentiùs atque insanit. Vel, ut alii volunt, quia lex quædam peccata, præsertim interna, qualis est cupiditas rei vetitæ, nullis pœnis coercebat, hinc homines, ἀφορμὴν λαβόντες v. 8. arreptâ ansâ atque occasione peccandi, securè & cum spe impunitatis hujusmodi internis immunditiis fræna laxarunt. Ut, ut est, certum est, Apostolum statuere, legem Mosaicam huic pravæ cupiditatis morbo non tantùm remedium nullum adhibuisse, sed etiam morbum istum, ex quo lex lata erat, in pejus fuisse dilapsum.

Hoc autem dictum quia Judæis odiosum poterat videri, iisque ansam præbere fugillandi Apostolum, quasi doceret, legem esse causam peccati, atq; ob id malam: ideò v. 7. objectionem hanc prudenter anticipat diluitque ostendens: Legem hîc ab omni culpa per se alienam esse, quippe quæ omne id quòd legis est, præstiterit, prohibendo peccata, imò & interna peccati desideria, quæ absque lege essent, peccata fuisse homines vix, ac ne vix quidem, (VI.)

dem agnoviſſent. Quid ergo? quod homines poſt latam legem pejores evaſiſſent, id ex genio legis non acciderat, ſed ex vitio hominum ipſorum ſacroſanctâ lege abutentium. In his immoratur Apoſtolus uſque ad v. 13. ubi novam objectionem ex prioris ſolutione ortam proponit his verbis: *Ergòne quod bonum eſt, mihi factum eſt mors, i.e. cauſa mortis?* Reſpondet Apoſtolus μὴ γένοιτο abſit, ut cauſa mortis dicatur, cùm ſit tantùm occaſio quædam; neque id data, ſed arrepta. Sed peccatum eſt verè ac propriè cauſa mortis illius, ſive potiùs carnales hominum vitiis mancipatorum affectus, legi πνεύματι contrarii ac repugnantes: unde factum eſt, ut cum nôrint legem atque adeò ipſi obedire vellent, cupiditatibus tamen abrepti non poſſint v. 14. 15. Deinde ab hoc ipſo argumentum trahit, quo ſanctitatem legis vindicaret; quod ſcilicet ipſimet mali homines eam, dum transgrediuntur, approbent, conſcientiâ ſuâ ob peccata contra eam admiſſa ipſos ſurdis verberibus flagellante v. 16. Atque in hâc luctâ inter mentem & membra, inter conſcientiam & carnem hominis ſub lege conſtituti, & gratiâ Evangelicâ deſtituti (figuratè quidem & in propria perſona) magnificentiſſimis verbis deſcribendâ pergit Apoſtolus uſque ad finem capitis.

Exinde autem cap. 8. v. 1, 2. repetit ea, quæ dixerat cap. 7. v. 5, 6. (unde uſque ad initium capitis octavi ad reſpondendum objectioni v. 7. capitis ſeptimi factæ manifeſtam diſgreſſionem fecerat) nempe, tum vinculum legis Moſaicæ ſolutum eſſe, neminemque propter non obſervatas ejus ceremonias damnatum iri, qui modò viam illam

illam vitæ ſpiritualis in Evangelio præſcriptam incedat v. 1. tum omnes verè Chriſtianos per Evangelium ab iſto peccati dominio eſſe liberatos, à quo ut liberarentur per legem Moſaicam nulla erat vel ſpes vel poſſibilitas, v. 2, 3, 4.

(VII.) Eſt hæc hujus capitis analyſis ſive reſolutio adeò facilis ac perſpicua, ut mirum ſit, ac penè prodigii inſtar habendum, reperiri viros doctos, qui Apoſtolum in poſteriori ejus parte ſtatum hominis regeniti ac ſub gratiâ Evangelicâ conſtituti deſcribere ſomnient. Ea certè ſententia, præterquam quòd à ſenſu omnis ferè antiquitatis ante Auguſtinum aliena ſit, imò & ab ipſo Auguſtino aliquando rejecta fuerit, laborat etiam gravibus incommodis (ne quid gravius dicam) atque abſurditatibus planè palpabilibus.

(VIII.) Primo enim ſupponit, Apoſtolum ſermonem hîc interſerere planè ἀναγκαιότατον & ab inſtituto ſuo remotiſſimum. Etenim luce clarius eſt, ipſum circa initium capitis loqui de inefficacitate legis ad homines à peccati dominio liberandos; imò oſtendere tantum abeſſe ut lex id præſtet, ut è contra vim pravæ cupiditatis irritet atque augeat. Ex ea doctrina, non ex ulla alia naſcuntur objectiones, quas Apoſtolus v. 7. & 13. diſcutiendas ſuſcipit. Eſt autem omninò abſurdum atque abhorrens, Apoſtolum objectionibus ex legis inefficacitate in iis, qui gratiâ Evangelii carent, deſcriptione & repræſentatione ſtatus ſui ſub Evangelio reſpondere. Deinde, cum in confeſſo ſit apud omnes, Apoſtolum à v. 7. uſque ad v. 14. loqui de ſtatu hominis

hominis, qui eſt ſub lege; quænam, obſecro, idonea ratio vel fingi poteſt, cur ſtatuamus, eum in verſu decimo quarto & decimo quinto mutare inſtitutum? Præſertim cùm verba verſus decimi quarti manifeſtam antedictorum rationem contineant, ut ex cauſativa particula γὰρ, quo verſus iſte ſuperioribus connectitur, clarè liquet. Jam verò objectio v. 13. propoſita hæc erat: rem eſſe miram, ut lex ea, quæ ſuâ naturâ ſancta & bona eſt, cauſa mortis cuiquam eſſe poſſit. Ad eam igitur objectionem diſſolvendam, quid, quæſo, faciet, quod verſibus ſequentibus comprehenditur, ſi Apoſtolus ibi de regeneratione ſua loquitur; quandoquidem in ſtatu regenerationis ſuæ non ampliùs ſub legis diſpenſatione conſtitutus eſt, neque quicquam commercii cum ea habet? Ratiocinatio illa, quæ conditionem hominis ſub Evangelio degentis repræſentat, eóne quicquam pertinet, ut oſtendatur, legem non eſſe cauſam mortis iis, qui vivunt ſub œconomia legali? Inſtituatur paraphraſis v. 13. 14. & ſequentium ad normam hujus interpretationis, & pro mirè concinnata Apoſtolici ſermonis ſerie arenam planè ſine calce reperies.

Vide Amyrald: Conſider. 2. cap. 7. ad Roman: p. 23. 24.

(IX.) Quod ergo objici ſolet de mutatione temporis in v. 14. adeò leve eſt, ut meritò pudeat viros graves tali argumento pugnare. Quid enim? Quia Apoſtolus à tempore præterito ad præſens tranſiit, ideóne ſtatuendum erit, ipſum etiam à propoſito ſuo in materiam ab eo remotiſſimam receſſiſſe? Quis neſcit, hanc temporum mutationem, vel in eodem orationis contextu, omnibus ferè Scriptoribus

toribus satis familiarem esse; maximè cum res, de qua agitur, eadem, quæ erat, adhuc maneat? Quid, quod ratio hujus mutationis ex ipso contextu satis manifesta sit? Apostolus enim v. 9. hominem hîc repræsentatum consideraverat in eo statu, quo erat priusquam Legem accepisset. Deinde in sequentibus usq; ad v. 14. eventum ostendit, qui homini isti post acceptam Legem contigit; quod sc. & majoris culpæ reus & graviori pœnæ obnoxius per Legem factus fuerit. Huc usq; igitur par erat, ut Apostolus præterito tempore uteretur. At vers. 14. causam ostendit, cur ex Lege aliud in homine consequatur, quàm id, quod per se Lex propositum habet. Alia, inquit, est natura Legis, alia hominum, qui sub Lege sunt. Lex est spiritualis, à Deo Spiritu profecta, & Spiritualem vivendi rationem præscribens; at homo sub Lege constitutus carnalis est, & carnis affectibus planè mancipatus. Non autem conveniebat, ut Apostolus causam præsentem commonstrans in tempore loqueretur præterito, aut diceret: [Lex erat spiritualis, sed ego eram carnalis:] quin dicendum erat potius in præsenti: [Lex est spiritualis, Ego sum carnalis,] ut cuivis rem attendenti facilè liquebit.

Neq; ista sententia sermonem affingit Apostolo (X.)
ἀπροσδιόνυσον tantùm, sed & sibi ipsi contrarium ac repugnantem. Certè enim quæ de persona in hoc capite descripta dicuntur, ita ex diametro repugnant iis, quæ Paulò ante cap. 6. & postea statim cap. 8. nec non alibi homini regenito ab Apostolo tribuuntur, ut luci cum tenebris, vitæ

cum morte, cœlo cum inferis meliùs conveniat, quàm his ſecum invicem. De homine hîc deſcripto dicitur; *Ego ſum carnalis*, verſ. 14. at de regenito dicitur, quod *non ſecundùm carnem ambuler, ſed ſecundùm ſpiritum*, cap. 8. v. 1. De homine hîc deſcripto dicitur, quod *peccato plane mancipatus ſit*, inſtar eorum, qui venditione toti traduntur in Domini alicujus imperium ac poteſtatem, verſ. 14. (cui ſimile de Achabo non tantùm regum ſed & mortalium ferè peſſimo dicit Scriptura ubi in Græco eſt ἐπεράθη ποιῆσαι τὸ πονηρὸν. 1 Reg. 21. 20.) at de regenito affirmatur, quod *liberatus à peccato ſervus factus ſit juſtitiæ*, cap. 6. 18. Homini hîc deſcripto cognitionem quidem, atque inefficacem boni velleitatem tribuit Apoſtolus; facultatem verò, quod bonum eſt, faciendi omnino detrahit, verſ. 18. 19. at de Regenitis omnibus affirmat Apoſtolus, quod in iis Deus & τὸ velle & τὸ perficere operetur, Phil. 2. verſ. 13. Et de ſeipſo, quod per gratiam Chriſti omnia potuerit, Phil. 4. 13. Denique de homine hîc deſcripto dicitur, quod *lex membrorum captivum eum reddat legi peccati*, verſ. 26. at de regenito affirmatur mox, cap. 8. 2. quod *lex Spiritûs vitæ in Chriſto liberaverit eum à lege peccati & mortis.*

(XI.) *Paræus, in Rom. 7. v. 14.*

Quod nonnulli dicunt: *Paulum de ſe hæc omnia jure affirmare potuiſſe, reſpectu infirmitatum iſtarum, quibus & ſanctiſſimi obnoxii manent, quamdiu in carne vivunt, licet iis non ſint lethales, quoniam reluctantibus & deplorantibus eas non imputantur, ſed remittuntur propter Chriſtum:*

illud

illud (inquam) omni probabilitatis specie caret. Quis enim credat, *hominem carnalem esse, peccati vernam, ad faciendum, quod bonum est, inhabilem, legi peccati captivum duci, legi peccati servire; quis*, inquam, credat, his omnibus nihil aliud significari, quàm infirmitates istas, quæ vel sanctissimis in hâc vitâ adhærere solent? Quibus verbis poterat Paulus hominis statum pessimis vitiis mancipati significantiùs exprimere? Quanto intervallo distat hæc phrasium istarum interpretatio, à manifesto & ubique aliàs in S. Scripturis usitato earum sensu? Denique, quid est, si hoc non sit, Pauli verba σχεβλῦσαι, ac vim S. Scripturis manifestam facere?

Age, jam ratiunculas illas, quibus contraria interpretatio propugnari solet, discutiamus. Eas proponit ac pro virili defendit Paræus in explicatione hujus capitis. (XII.) *In explic. cap. 7. ad Rom. dub. 4. p. 492, 493, 494.*

1°. *Manifestum est, inquit, de se, non de alio loqui Apostolum, quia continuat querelam de se, in prima persona per totos duodecem versus. Ego sum carnalis, &c. Nec apice ullo innuit, de alio sibi sermonem esse. Nimis ergo audax erit fictio, & depravatio manifesti textûs sic torquere verba: non ego sum, sed alius quidam est carnalis, &c.*

Resp. Frigidum sanè argumentum magno fervore prolatum. Quis enim in Paulinis epistolis adeò peregrinus est, ut nesciat, hunc μεταχηματισμὸν, quo in sua persona, quæ ad alios pertinent, exprimere gaudet, esse figuram Apostolo satis familiarem? Certe luculentissimum hujus loquendi

formulæ exemplum habemus, 1 Cor. 4. coll. v. 6. ibi enim Apoſtolus apertè dicit ſe μετασχηματίζειν. Similia vide Rom. 3. 7. 1 Cor. 6. 12, 15. & 10. 23, 29, 30. Gal. 2. 18.

Nec malè à veteribus notatum, hoc ſchema Apoſtolo tunc uſitatiſſimum fuiſſe, cùm modeſtiæ cauſâ res odioſas ſic exprimere voluerit. Sic Chryſoſtomus: Ἀεὶ τὰ φορτικὰ διὰ τῆς ἰδικῆς προσώπου γυμνάζει. Et Hieronymus ad Danielem: *Peccata populi quia unus è populo fuit enumerat perſona ſua: quod & Apoſtolum in epiſtola ad Romanos (ad hunc locum veroſimiliter alludit) facere legimus.*

(XIII.) *Vide ſupra.* Urget Paræus: *Reperiri quidem in Scripturis perſonarum Enallagen; ſed eam quovis loco ex textu facilè liquere, hîc vero nullo modo liquere.* Imò verò, inquam ego, ſi ullo in loco liquet, certè hic liquidò liquet. Ut enim taceam allata jam argumenta, quæ hanc figuram planè neceſſariò poſtulant; cum Apoſtolus ſatisfacere vellet iſti objectioni, Legem eſſe cauſam peccati, atque reſpondere, tantum abeſſe, ut peccati cauſa ſit, ut ea ſola peccati naturam accuratè ſolidéque demonſtret: ait ſe, abſque Lege eſſet, quid ſit concupiſcentia nunquam fuiſſe cogniturum, & olim cùm eſſet χωρὶς νόμου ſine Lege, eam à ſe minimè fuiſſe cognitam, verſ. 9. Equidem illud *eſſe* χωρὶς νόμου in Apoſtoli ſcriptis Gentilium ſtatum & conditionem ſignificat, vel eorum, qui lege ſcriptâ carent, ut opponitur eorum conditioni, qui vivunt ſub œconomia legali. Vivere enim χωρὶς νόμου & ἀνόμως vel ἄνομος idem ſignificant: vide Rom.

Rom. 2. 12. & 1 Cor. 9. 20. 21. Nunquam autem certè Apoſtolus eo modo ſine Lege fuit, ſiquidem Judæus erat genere, à teneris unguiculis Gamalielis diſcipulus, qui Legis doctrinam unà cum lacte ſuxerat. Neceſſe eſt igitur, ut ſtatuamus, Apoſtolum in ſua perſona voluiſſe repræſentare ſtatum Judæorum; primo quales fuerint χωρὶς νόμου *ante Legem latam:* Dein, quales facti ſint ἐλθόντος δὲ ἐντολῆς *poſtquam Lex data eſſet.* Quod ſi ſermonem ab hac perſonarum Enallage auſpicatus eſt, quæ ratio nos eò inducat, ut credamus, eum ab illa deſtitiſſe in verſibus ſequentibus?

Reſpondet hic Paræus: *Paulum dicere ſe* χωρὶς νόμου *fuiſſe, non quod Legem non haberet, aut ignoraret: ſed quia negligentius conſideraret, non intelligens concupiſcentias omnes per eam damnari tanquam mortalia peccata.* Sic verba illa ἐλθόντος δὲ ἐντολῆς *veniente præcepto,* ita exponit: *id dicit ſibi veniſſe, non quod prius non habuerit, ſed quod priùs non intellexerit. Quæ enim habemus, nec intelligimus, quaſi non habemus.* Sic ille. Sed quis jam depravationis manifeſti textûs reus ſit, judicet æquus lector. Nam, 1°. Quis unquam dixerit, eum ſine Lege eſſe, qui cùm legem habeat, nec ignoret, eam non penitiùs intellexerit? Sacra certè Scriptura ita nunquam loquitur. Unicum exemplum poſtulo. 2°. Quid ſibi velint verba iſta ἐλθόντος δὲ ἐντολῆς in proclivi eſt ſtatuere ex loco huic gemino, Ro. 5. 20. Νόμος δὲ παρεισῆλθεν ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα. Quis non agnoſcit locum, de quo agitur, huic planè ſimilem? Quod enim hîc dicitur νόμος παρεισῆλθεν ibi (XIV.) Ita v. 9.

ibi exprimitur per ἐλθόντος & ἐντολῆς, Quod hîc ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα ibi ἡ ἁμαρτία ἀνέζησε. At ingreſſum Legis in loco Ro. 5. non Spiritualem Legis intellectum; ſed primum ejus in mundum ingreſſum, ſive hominibus dationem ſignificare nimis manifeſtum eſt: idem ergo ſignificat adventus præcepti in loco altero. 3°. Denique quæro, quo tempore Paulus ſe ſine Lege, h. e. ſine verâ Legis intelligentiâ vixiſſe affirmet? Huic quæſtioni exprofeſſo reſpondet Paræus in explicatione dubii tertii hujus capitis, his verbis: *Aut de prima, aut de media, aut de præſente ſua ætate loquitur. De præſenti quod non loquatur conſtat. Nec de pueritia ſua. Effecta enim, quæ tribuit peccato & Legi, in pueritiam non cadunt: nec loquitur de elementari tantum Legis notitia; ſed qualis eſt adultorum, imò doctorum Legis, de quibus ſupra, cap. 2. verſ. 17. De ætate igitur media, quam in Phariſaiſmo exegit, eum loqui manifeſtum eſt.* Et in ſequentibus contendit, Paulum per totum illud tempus dicto ſenſu ſine Lege fuiſſe. Ex his autem Paræi verbis ſic argumentor: Si Paulus, quamdiu in Phariſaiſmo vixerit, ſine Lege fuit; ergo tum demùm ad eum venit præceptum, cùm ad fidem Chriſti adductus fuerit. Atqui illud verbis Pauli ipſius clarè repugnat, qui dicat, veniente præcepto, *peccatum in ſe revixiſſe, ſe verò mortuum fuiſſe, Legem ei in mortem ceſſiſſe, peccatum, arrepta ex Lege occaſione, ipſum occidiſſe, verſ.* 9, 10, 11. Quæ omnia Paulo ad Chriſtum converſo accidiſſe, nemo ſatis ſanæ mentis dixerit. Sed ita nimirum viri docti, dum claris Scripturæ verbis vim inferant, crucem

Vid. etiam Calvin in locum.

crucem etiam sibi ipsis & lectoribus suis solent figere, quâ suspensi utrique hæreant. Ex his autem liquere arbitror, plusquàm apice aliquo innui, Apostolum in hoc capite non de se loqui; sed alienam personam sustinere. Atque ad primum argumentum plus satis.

Secundò, objicit idem vir doctus: *Velle bonum, nolle malum, odisse peccatum; non est nisi renatorum: Apostolo in hac lucta adjacet velle bonum, v.* 15,18,21. *nolle & odisse malum, v.* 15,16,19,20. *Ergo loquitur de se, & de se etiam renato.* (XV.)

Resp. velle quidem bonum fortiter & constanter; certoque animi decreto ac proposito non nisi renatorum est: At de tali volitione manifestum est Apostolum non loqui, sed tantùm *de velleitate quadam* levique & evanido boni desiderio, quale (proh dolor!) in nimis multis, qui boni non sunt, reperiri solet. Verum esse, quod dicimus, hinc liquet, quod Apostolus discrimen hîc statuat inter duo illa τὸ θέλειν & κατεργάζεσθαι καλὸν velle bonum & bonum perficere v. 18. Quum autem duo ista sic distinguuntur & opponuntur inter se, adeò ut facultatibus nostris attribuatur quidem τὸ velle, τὸ perficere haudquaquam; velle significat inclinationem quandam ac propensionem duntaxat, non autem voluntatem definitam, vehementem, absolutam & constantem: talis enim certè voluntas actionem post se necessariò trahit. Ait ergo Paulus, inclinari se quidem ac propendere bonum versùs; at non ita definitè tamen & vehementer & constanter ac perseveranter id velle, ut actio sequatur, neque id se assequi posse

Vide Amyrald: Consider. cap. 7. ad Roman: p. 41.

poſſe confirmat. Isne igitur eſt regenerationis illius propè divini viri ſtatus, ut ad pietatem & virtutem leviter inclinetur, nunquam tamen id à ſe impetrare queat, ut earum officiis defungatur.

Vide Amyrald. p. 38. & 37.

Idem ferè eſto judicium de odio illo peccati, de quo loquitur Apoſtolus. Concedatur enim certè phraſi iſti quantalibet magna emphaſis; attamen nemo malum odit eo ipſo momento, quo id perpetrat. Nunquam quiſquam concupiſcentiæ illecebris ad peccandum pertractus fuit, qui peccaret invitus: iſta enim directè inter ſe pugnant, ut quiſquam invitus peccet, & tamen concupiſcentiâ ad peccandum pelliciatur. Omne igitur iſtud odium, quo homo hic repræſentatus malum proſequebatur, ſpectat ad illud tempus, quo concupiſcentia vel nondum in ipſo, objectorum præſentia, commota erat; vel nondum rationis repugnantiam ſuperaverat. Poſtquam concupiſcentia prævaluit, prorſus neceſſe fuit, ut toto illo tempore, quo rationem ſubjectam tenuit, odium illud mali ceſsârit. Egregiam verò laudem, ſic eſſe regeneratum, ut malum odio habeamus, cùm nulla nos perturbatio, nulla appetitûs commotio ad id perpetrandum impellit: id verò ſtatim ac mali committendi occaſio ſeſe obtulit, noſque ad id impetrandum ſollicitavit aliqua cupiditas, ex animo diligamus! Quis neſcit, hocce mali odium non rarò etiam in peſſimis reperiri? Quis autem miretur, hujuſmodi luctam in Judæo, lege Dei imbuto, reperiri, qui eandem etiam in Pagano inveniat? Locus eſt inſignis Senecæ: Epiſt. 52. *Quid eſt hoc, Lucili, quod nos*

nos aliò tendentes aliò trahit, & eò, unde recedere cupimus, impellit? Quid colluctatur cum animo nostro, nec permittit nobis quidquam semel velle? Fluctuamur inter varia consilia: nihil liberè volumus, nihil absolutè, nihil semper. Et tritum est illud poetæ Medeam ita loquentem inducentis:

——Video meliora proboque,
——Deteriora sequor——

Ut non incommodè Pagano homini hæc verba tribuerit Lactantius: *Volo equidem non peccare, sed vincor. Indutus enim sum carne fragili & imbecilla. Hæc est, quæ concupiscit, quæ irascitur, quæ dolet, quæ moritimet. Itaque ducor incertus; & pecco non quia volo, sed quia cogor. Sentio me & ipse peccare; sed necessitas fragilitatis impellit, cui repugnare non possum.* *De veræ Sapient. l. 4. c. 24.*

Unum illud addam: Sumatur hîc descriptio hominis renati ab ipso Paræo data: Renatorum, inquit, est: (XVI.)

Peccatum nolle & aliquando facere,
Bonum velle & plerumque facere. *Explic. dub. 4. in resp. ad arg. 2.*

Etsi hæc descriptio homini in hoc capite repræsentato cum ulla veritatis specie aptari possit, obtineat (per me licet) Paræi interpretatio. At quomodo, quæso, is peccatum ita nolit, ut aliquando tantum faciat, qui peccati planè mancipium sit? Quomodo is bonum ita vult, ut plerumque faciat, qui, quomodo bonum faciat, οὐχ ἱσταται h. e. (ut ex antithesi ad præcedens verbum παράκειται liquet) à quo bene agendi vis ac facultas longissimè absit? Unde ipse Paræus ad v. 19.

non enim facio bonum quod volo &c. concedit, etsi non perpetuò, tamen οὐ διὰ τὸ πολὺ, ejusmodi ἐμπίπτειν, (quâ scilicet bonum quod voluit, non fecerit, malum fecerit, quod noluit) passum fuisse Apostolum, & pati renatos: ita egregiè sibi ipsi contradicens.

(XVII.) Tertiò objicitur: *Consentiri legi quod bona sit, & in lege delectari est renatorum proprium, Psal.* 1. 2. & 119. 77, 103. *Apostolus in hac luctâ consentit legi quod bona sit, v.* 16. *& in lege delectatur v.* 22. *loquitur igitur ut renatus.*

Resp. Quod ad consensum attinet legi divinæ præbitum, nihil manifestius est, quàm illum regenitis cum irregenitis communem esse. Qui id negat, pari jure neget, esse ullum hominis irregeniti contra dictamen conscientiæ peccatum. Quoties enim quis peccat contra conscientiam, eam legem transgreditur, quam in animo suo convictus est bonam esse, nec violari debere. Hoc igitur argumenti membrum ab ipso communi sensu atque experientia satis liquidò refellitur. Alterum objectionis membrum discutiamus. Atque hîc miros canunt triumphos adversarii, quasi victoriâ jam potiti. Sic enim Paræus in verba illa: *Delector enim lege Dei. Hoc desiderio, inquit, manifestè se ab incontinentibus Philosophorum discernit, & se spiritualem testatur, licèt carnalem priùs dixerit: neque enim quisquam nisi spiritualis lege Dei delectatur.* Sed hoc aliquid, quo tumet vir doctus, planè nihil est. Nam 1. συνήδομαι τῷ νόμῳ, idem planè videtur esse ac σύμφημι τῷ νόμῳ v. 16. quod significat consentire legi. Ut hîc sit metonymia

nymia consequentis pro antecedente, *gaudere* pro *approbare*; quia quæ approbamus, iisdem etiam gaudere solemus. Unam certè & eandem legis approbationem variis vocibus exprimit Apostolus sic infra v. 25. τῷ νοΐ δουλεύειν νόμῳ *mente servire legi Dei*; ubi servire non est actu atque opere ipso obedire legi; (id enim mentis non est) sed consentire legi tanquam justæ, sanctæ & bonæ, atque agnoscere omnimodam ipsi obedientiam deberi. Hanc autem legis approbationem etiam in irregenitum cadere, modò vidimus. 2o. Concesso, vocem hanc delectationem propriè dictam notare, Paræum id nihil juvat. Quid enim si, ut bonum velle irregenito competere ostendimus, sic etiam bono gaudere ac delectari in eundem cadere affirmemus? Certè nihil novum aut à prioribus diversum affirmemus. Quatenùs enim quis quid vult, eatenùs etiam eo gaudet ac delectatur: nec possunt hæc à se invicem disjungi. Quid, quod S. Scripturæ hoc gaudium etiam in irregenitis aliquando reperiri disertè testantur? Sic Herodes dicitur, conciones sancti Baptistæ ἡδέως suaviter ac non sine magna animi voluptate audivisse, Mar. 6. 20. Judæi dicuntur ἀγαλλιασθῆναι ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ, præ gaudio exultasse in luce ejusdem Johannis Jo. 5. 35. Temporarii verbum cum gaudio suscepisse Mat. 13, 20. Qui in locis istis dicunt, non veram ac solidam legi Dei condelectationem intelligi; sed fluxam atque evanidam: cur non vident eandem responsionem æquè, imò multò magis, huic loco accommodam esse. Certè enim homini hîc repræsentato non firmam & constantem in lege Dei delectationem tribuit Paulus; sed

ejuſmodi, quæ, cum offerant ſeſe carnis illecebræ ab iis adeò vincitur atque abſorbetur, ut miſer homo tandem legi peccati, quæ eſt in membris, plane captivus abducatur, verſ. 22, 23. Hujuſmodi autem legi divinæ condelectationem homini irregenito quis invideat? quis tribuat regenito?

(XVIII.) Objicitur quartò: *Soli renati habent hominem interiorem, i. e. novum: Apoſtolus in hac lucta habet hominem interiorem (nam ſecundùm eum ait, ſe delectari lege Dei) Loquitur igitur ut renatus.*

Reſp. Argumentum hoc falſo nititur ſuppoſito, ſc. hominem interiorem & novum idem apud Apoſtolum ſignificare; quod à vero longiſſimè abeſt. Nam (ut optimè notat Grotius), non idem eſt ὁ ἔσω ἄνθρωπος, & ὁ καινὸς, nec idem ὁ ἔξω & ὁ παλαιὸς. Vetus & novus homo nomine ſubjecti ſignificant ejus qualitates: At cum dicitur ὁ ἔσω & ὁ ἔξω ἄνθρωπος nomen totius per Synechdochen datur partibus. Itaq; ὁ καινὸς ἄνθρωπος eſt homo renovatus, ὁ παλαιὸς homo corruptus, h.e. in ſtatu peccati conſtitutus. Ὁ ἔσω ἄνθρωπος eſt anima rationalis, ὁ ἔξω corpus cum affectibus corporeis. Liquet illud ex 2 Cor. 4. 16. ubi cum per hominem exteriorem manifeſtum ſit, Apoſtolum intelligere corpus ſuum, quod inedia, vigiliis, carcere, verberibus, omne genus afflictionibus maceratum indies infirmabatur; planum eſt etiam hominem interiorem, alteri oppoſitum, ſignificare animam rationalem, partem Apoſtoli meliorem, quæ nullis afflictionibus labefactari potuerit,

In Loc.

potuerit, quin potius ex iisdem melior evaserit, novaque indies pietatis incrementa acquisiverit. Nimirum potuerunt quidem Pauli persecutores corpus ejus flagris cœdere, tormentis exercere, imò & occidere; at nihil amplius potuerunt. Non potuit eorum malitia ad animam ipsius pertingere; quippe quæ, in secura Dei solius custodia ἐξω βίλες extra periculum posita fuerit. Confer Luc. 12. 4, 5. Sic qui hic ὁ ἔσω ἄνθρωπος, vocatur etiam ὁ κρυπτὸς τ καρδίας ἄνθρωπος, 1 Pet. 3. 4. ubi exterior corporis ornatus opponitur interiori ornatui hominis occulti in corde, i.e. animi. Præt reà simul hîc ponuntur in eodem homine homo interior & exterior; at ubi novus est homo, ibi vetus esse desiit. Manent quidem nonnullæ veteris hominis relliquiæ etiam in renovatis: sed relliquiæ istæ nunquam (quod sciam) nomine veteris hominis in Scripturis veniunt; siquidem vetus homo notat corpus peccati (ut ita dicam) completum cum omnibus atque integris suis membris. Postremò manifestum est, συνήδομαι τῷ νόμῳ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, vers. 22. Idem esse quod τῷ νοὶ δουλεύειν τῷ νόμῳ, vers. 25. Idem ergò est ὁ νοῦς & ὁ ἔσω ἄνθρωπος *mens & interior* homo. At mentem esse in unoquoque homine, nemo nisi mentis inops negarit. Hæc Paræus, pro more suo, satis fastuosè contemnens vocat frivolas ratiunculas. At certè quæ ab eo iis respondentur adeo sunt frivola, ut pigeat ea commemorare: statim ac leguntur refutantur. Duo præterea à doctissimo Grotio in hunc locum annotata addam. Quorum prius est: Apostolum hic loqui ex usu aliorum Scriptorum. Qui hic ὁ ἔσω ἄνθρωπος, à Philone (libro pejorem

insidiari

inſidiari meliori inſcripto) vocatur ὁ ἄνθρωπος ἐν ἑκάστῃ τῇ ψυχῇ κατοικῶν. Ubi & eum eſſe ait, qui ἀφανῶς ἡμᾶς ἔνδοθεν ἐλέγχει. Et libro de agricultura eundem vocat τὸν ἡγεμόνα ἄνθρωπον, additque ἄνθρωπος ὁ ἐν ἑκάστῳ ἡμῶν τίς ἂν εἴη πλὴν ὁ νοῦς. Et libro περὶ τῆς εἰς προπαιδεύματα συνόδου dicit, Deum à nobis laudari debere, ἐπὶ τῷ ᾧ, ὃς κυρίως ἄνθρωπός ἐστιν ἐν ἀνθρώπῳ, κρείττων, ἐν χείροσι. Imò Paulus hîc cum vulgo loquitur. Nam & Plautus dixit ſalutem *interioris hominis*. Poſterius illud à Grotio etiam obſervatum * illud eſt: locum hunc à vetuſtiſſimo Patre Tertulliano in eundem planè ſenſum exponi. Sic enim ille libro de reſurrectione: *Ita vocabulum* homo *conſociatarum duarum ſubſtantiarum quodammodo fibula eſt; ſub quo vocabulo non poſſunt eſſe niſi cohærentes. Porrò Apoſtolus* interiorem hominem *non tam animam, quàm mentem atque animum intelligi mavult, i. e. non ſubſtantiam ipſam, ſed ſubſtantiæ ſaporem.*

* *Cui conſentit Origines* ἄνθρωπος τυγχάνει ψυχὴ χρωμένη σώματι λεγομένῳ ὁ ἔσω ἄνθρωπος &c. *Cont. Celſ. l. 7. pag. 357. Edit: Spenceri. Vide & l. 2. p. 88. lin: 25. ejusdem editionis.*

(XIX.) Objicitur quintò: *Ingemiſcere de ſua miſeria ob vim peccati, deſiderare liberationem, agnoſcere & celebrare gratiam Dei per Chriſtum, non eſt niſi renatorum: Apoſtolus ſuſpirat & gratias agit de liberatione per Chriſtum, v. 24, 25. Loquitur igitur ut renatus.*

Reſp. Si verba v. 24, 25. quibus nititur hoc argumentum, accuratiùs expendantur, ſtatim apparebit, ea pro adverſariis nihil facere; quin potiùs ſententiam noſtram apertiſſimè confirmare. Apoſtolus enim v. 24. addit exclamationem, ſive ταλαιπωρίαν homini, qualem in verſibus præcedentibus deſcripſerat, convenientem; miſerum &, ſi legem

legem spectes, planè desperatum ejus statum ostendens. Deinde v. 25. gratiam Dei per Christum celebrat, quâ solâ à miserrimo hoc statu tum ipse liberatus fuerit, tum aliis liberationis via & facta fuerit & patefacta. Quæ ὑχαριςία per περιςθίκυν est legenda. Quasi dicat: Miserrimus sanè est hominis sub lege constituti, quem in superioribus descripsi, status; quippe qui corpori mortis, h. e. peccati dominio, atque ob id morti ipsi subjectus sit. At gratiæ immortales & habendæ & agendæ sunt Maximo illi atque Optimo Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, cujus ope atque interventu tum ipse ab hoc corpere mortis liberationem consecutus sim; tum alii, si ad mei exemplum Evangelium ejus amplexentur, liberationem sint consecuturi. Nam (ut mox cap. 8 3, v. 4.) dicit, *quod legi impossible erat propter carnem; Deus suo ipsius Filio misso &c. interfecit peccatum in carne, ut justitia legis impleretur in nobis.* Vide jam si non hæc invictissimum pro nostra sententia argumentum præbeant.

Status hominis in hoc capite descripti est status miseriæ, status peccati ac mortis, status denique à quo, quicunque Christi sunt, liberantur:

At status renatorum non est hujusmodi.

Ergò, status renatorum non est status hominis in hoc capite descripti.

Sextum

(XX.) Sextum atque ultimum argumentum à verbis istis versûs ultimi desumunt: Ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ μὲν τοῦ δουλεύω νόμῳ Θεοῦ &c. Sic enim in verba ista Paræus. *Quod dicit* αὐτὸς ἐγὼ, *ipse ego dubitationem omnem tollit, quod non de alio sed de seipso, nec de præterito, sed de præsente statu, qualis erat, dum hæc scriberet, loquatur Apostolus. Ego ipse, inquit, non alius aliquis præter me, servio, inquit, non servivi.* Pergit: *Nimis igitur proterve Julianus Pelagianus olim de alio quodam nondum renato loqui finxit Apostolum. Viderint proinde, quibus Juliana Glossa adeò arridet, quomodo ab hac protervia se liberent.*

Resp. Nimis fuit temerarius Paræus, qui ex levicula hac grammatica ineptia sententiam tot tantisq; suffultam argumentis tam confidenter rejecerit, ejusq; patronos proterviæ arguerit. At fefellit etiam grammatica sua virum magnum. Etenim, ut de præsenti tempore nihil dicam (cùm illud ineptum esse cavillum priùs ostendimus) non est necesse, ut αὐτὸς ἐγὼ, reddatur *ipse ego*; cùm meliùs verti possit *ille ego*, i.e. homo is, quem sub primæ personæ pronomine descripsi, ut optimè notavit Grotius; Itaque tantum abest, ut pronomen αὐτὸς Apostolum de seipso loqui evincat, ut contrarium inde deduci possit. Nam de se Apostolus si locutus fuisset, verosimiliter ἐγὼ simpliciter dixisset, neque enim opus fuisset aliâ adjectione. At quia alium quempiam in sua persona hactenùs descripserat (interseritâ tantùm παρενθετικῶς sui ipsius nomine breviculâ gratiarum actione, initio hujus commatis) idcircò majoris perspicuitatis gratiâ αὐτὸς ἐγὼ *ille ego* dicit;

dicit, ut etiam hæc ultima verba non de seipso (ut immediatè præcedentia) sed de eodem illo homine in superioribus delineato intelligerentur.

Porrò hæc ultima Apostoli verba ἴμερσαν habent (XXI.) ad probandum illud, in quo hactenus per totum ferè caput laboraverat, maximè efficacem, & pro epilogo sunt brevissimè summam totius præcedentis sermonis repetente. Ἄρα οὖν &c. Quasi dicat: ut igitur digressionem hanc (à v. 7. huc usque continuatam) tandem claudam, cum unus idemque ille homo, quem hactenus in propria persona depinxi, carne quidem abreptus legi peccati serviat, mente tamen atque animi ipsius judicio legi Dei consentiat ipsique velit obedire; vel hinc manifestum fit tum illud (cui contrarium v. 7. objiciebatur) scilicet legem in se suaque natura ab omni culpa liberam esse, quin & bonam, puram, ac sanctam esse, ut quod maximè; quippe cujus sanctitatem vel iidem illi, qui eam transgrediuntur, suæ ipsorum conscientiæ calculo comprobent: tum illud etiam (quod v. 5. docuimus, & ex quo hæc objiciendi ansam arripere poterant adversarii) scilicet legem, licèt in se sanctam, esse tamen, propter carnales hominum affectus vim ejus retundentes, ad ipsos à peccati dominio liberandos planè inefficacem; utpote quæ intellectum quidem cognitione peccati instruat; at nullas vires carni domandæ, dominioque peccati frangendo pares subministret.

Quod addit Paræus de Juliano Pelagiano, ve- (XXII.)

reor ne eo ſine ab ipſo dictum fuerit, ut hinc odium ſententiæ noſtræ apud imperitos conciliaret; quaſi ſcilicet monſtroſus eſſet quidam fœtus ab inſigni aliquo Hereſiarchâ in lucem primum editus. Cùm tamen hanc fuiſſe ſententiam Origenis, & Græcorum Patrum ferè omnium, & ex parte Latinorum ante Auguſtinum, atque adeò ipſius aliquando Auguſtini, & ipſe ſatis nôrit, & alicubi in hoc ipſum caput apertè fateatur. Sed hujus ſcholæ diſputatoribus omnes à ſe, in unico licet S. Scripturæ capitulo, diverſum ſentientes inter infames continuò Hæreticos cenſere ſolenne eſt. Liceat intereà mihi piis Grotii verbis uti: *Deo laus ſit, quod optimi i. e. trium priorum ſæculorum Chriſtiani hunc locum, ſic ut oportet, intellexerint, dictante illo ſpiritu, per quem vita ipſorum regebatur.*

In v. 14.

In v. 19.

(XXIII.) Atque in hac gratiarum actione deſiſſet noſtra de cap. 7. ad Roman: diſputatio, niſi præter allata jam ex ipſo capite argumenta, reſtaret adhuc ratio altera a loco parallelo deducta, quæ (meo quidem judicio) eſt omnium, quæ pro ſententia adverſariorum adduci poſſunt, ſpecioſiſſima. Locum obiter tangit Paræus, ſed urget ex profeſſo * Eſtius. Is eſt ad Galat: 5. 17. Ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός (ταῦτα δὲ ἀντίκειται ἀλλήλοις) ἵνα μὴ ἃ ἂν θέλητε ταῦτα ποιῆτε. i. e. *Caro enim concupiſcit adverſùs ſpiritum, ſpiritus verò adverſùs carnem (hæc autem interpoſita ſunt) ut non, quæ velletis, eadem faciatis. Quæ verba, inquit, Eſtius, cum perſimulia ſunt iis, quæ in cap. 7. ad Romanos leguntur: video aliam legem in membris*

* *In Rom.* 7. v. 14.

membris meis repugnantem legi mentis meæ, & non enim quod volo, hoc ago, & velle adjacet mihi: perficere autem bonum non invenio: atque ad renatos haud dubiè pertinent: satis profecto ostendunt, etiam hunc locum (nempe cap. 7. ad Romanos) ad personam hominis renati ac spiritualis esse referendum, cui cum carne bellum est intestinum & continuum.

Resp. 1. Mira certè meritò videri debet interpretandi ratio ex quavis verborum similitudine in loco aliquo Scripturæ, sensum alteri loco affingere à manifesto scopo ac proposito autoris in loco isto omninò alienum. Abundè autem evicimus, scopum Apostoli in cap. 7. ad Romanos illum esse, ut ostendat inefficacitatem legis à gratia Evangelii sejunctæ ad vim peccati frangendam, eoque nomine miserum hominis statum sub lege tantùm constituti. Qualiscunque igitur sensus sit loci ad Galat. 5. certum est, Apostolum in cap. 7. ad Roman: de homine per gratiam Evangelii renato nullo modo agere. Sed 2. nec similitudinem in locis istis, quàm Estius sibi imaginatus est, agnoscimus. Imò si quis utrumque locum accuratè expendat, latum inter ea discrimen videbit. Conveniunt quidem in hoc, quòd in utroque lucta quædam in homine describitur; at lucta ista longè diversissima, seu *luctatores* seu luctæ & certaminis *eventum* respicias.

Ad *Luctatores* quod attinet, ij sunt in cap. 7. (XXIV.)
ad Roman: appetitus sensitivus & ratio sive intellectus, cognitione legis imbutus, ab Apostolo dicti *Caro & interior Homo*, *Caro & mens*, *Lex*

membrorum & Lex mentis. At Galat. 5. certamen est inter *Carnem & Spiritum*, scilicet spiritum Christi, ut ex v. 18. coll. Rom. 8. 14. apparet, i. e. animum hominis luce & gratiâ Evangelii donatum. Apprimè enim observandum est, Apostolum in toto isto certamine, quod describit cap. 7. ad Rom. de spiritu Christi ne νὺ quidem dicere; mentem solummodò, & legem mentis, & interiorem hominem carni opponens. At contrà cap. 8. ad Roman. (ubi statum renatorum per gratiam Evangelii manifestè describit) de carne & spiritu ubique agit, & in hoc ad Galat. loco; non ampliùs vel mentem simpliciter, vel legem mentis, vel interiorem hominem nominans. Quod manifestum est judicium, in septimo isto capite Apostolum de homine agere, cui nullum suppetit adversùs carnem auxilium, præterquam ratio sive intellectus, notitiâ legis instructus, quique proinde spiritu Christi omninò caret.

(XXV.) Ad luctæ & certaminis *Eventum* quod spectat, non dicit hîc Apostolus, hominem per gratiam Evangelii renatum, non posse bonum, quod velit, perficere, nedum carni, sive legi peccati in carne, sive legi membrorum captivum duci, sive peccati mancipium esse; quæ omnia de homine sub lege constituto cap. 7. ad Rom: dicit. Imò si verba ejus attendas, contrarium planè de renatis hîc statuit. Quod manifestum fiet, si verba illa ἵνα μὴ ἃ ἂν θέλητε ταῦτα ποιῆτε * referantur ad membrum proximè præcedens, scilicet τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκὸς (verbis τοῦτο δὲ ἀντίκειται ἀλλήλοις, interpositis παρενθετικῶς.) atq; ita exponuntur non de bonis spiritûs,

Sunt qui verba ista referunt ad utrumque membrum præcedens, quibus haud magnoperè repugno, vide Crell. in loc. & Hamond.

ritûs, sed malis carnis operibus hoc modo: Caro quidem concupiscit adversùs spiritum, at contrà spiritus etiam concupiscit adversùs carnem, atque ejusmodi in vobis imperium exercet, ut non faciatis mala ista, quæ alioquin per carnem facere velletis. Est hic Grotii sensus, qui mihi certè clarissimus videtur: nam 1°. longè convenientius est, ut ultima commatis verba ad membrûm proximè præcedens, quàm ad partem remotiorem referantur, ut cuivis vel mediocriter rem attendenti facilè liquebit. 2°. Sensus hic optimè quadrat scopo & contextui Apostoli. Nam v. 13. Galatas hortatus, nè Evangelii libertatem arriperent, ut datam carni occasionem, præscribit iis in remedium inimicæ carnis, ut spiritu ambulent: V. 16. *Hoc autem dico, ambulate in spiritu, & cupiditates carnis non perfeceritis*, (verba enim μὴ τελέσητε, non esse imperativè reddenda optimè ostendit Grotius in locum.) Mox ratio sequitur v. 17. *Caro enim concupiscit adversùs spiritum, spiritus autem adversùs carnem &c. ut non quæ velletis, ea faciatis.* Quasi dicat, etsi carnem versùs propenditis, ejusque desideria haud illubenter perficere velletis, si tamen estis sub imperio & ductu spiritûs Christi, fieri non potest ut cupiditatibus istis morem geratis. Dat quidem operam caro, ut in obsequium suum vos trahat; sed non potest; nam & spiritus etiam concupiscit adversùs carnem, & magnus est ille spiritus & prævalebit, efficietque, ut non perficiatis ista carnis desideria, quæ alioquin facere velletis. Nisi ita hæc verba exponantur, concipi vix potest, quomodo rationem contineant hortatûs præcedentis; imò

imò propoſitioni ratio contradiceret. Finge enim Apoſtolum ita locutum fuiſſe: *Ambulate in ſpiritu & carnis cupiditates non perfeceritis: nam ſpiritus & caro ſibi invicem repugnant, ut bona quæ facere velletis, facere non valeatis.* Quàm hæc incongrua & ſibi repugnans oratio! Nam illud certè, quod caro ita ſpiritum vincat, ut impediat nos ab iis, quæ ſpiritus dictat, perficiendis, tantum abeſt, ut idonea ſit ratio, cur in ſpiritu quis ambulet, ut contrarium planè ſuadeat. Quid enim attinet in ſpiritu ambulare, ſi ſpiritus ille adversùs tyrannidem & dominium carnis nihil valeat? At ſecundùm Grotii interpretationem, contextus Apoſtoli, ut vidimus, clarus eſt & conſpicuus & ſibi optimè conſentiens.

(XXVI.) Si quis tamen contra rationes tam manifeſtas contendere velit, clauſulam illam ἵνα μὴ ἃ ἂν θέλητε ταῦτα ποιῆτε ſignificare ejuſmodi in ſpiritum carnis victoriam, quâ per carnem quis bona, quæ ſpiritus dictat præſtare non poſſit; ei neceſſe erit ſtatuere, Apoſtolum ad Galatas hîc loqui non ut ſalutiferâ nativitate donatos, ſed, licèt cognitione Evangelii illuminatos & ſpiritu Chriſti quadantenus affectos, ſub carnis tamen dominio adhuc manentes, & cum lege quàm Evangelio plus commercii habentes. De verè enim renatis apertè dicit hoc ipſo capite Apoſtolus: *ſi ſpiritu ambuletis* (*quod faciunt omnes renati Rom.* 8.1.) *opera carnis non perfeceritis v.*16. *ſi ſpiritu ducimini* (*quod de renatis etiam omnibus affirmat Apoſtolus Rom.* 8.14.) *non eſtis ſub lege v.* 18. i. e. ut jam majores annis facti, non opus habetis lege adoleſcentiæ

adoleſcentiæ cuſtode. Confer. verſ. 23. Sed apertiſſimè loquitur, verſ. 24. *Qui Christi ſunt, carnem crucifixerunt cum affectibus & cupiditatibus.* Saltem hæ ſententiæ manifeſtè oſtendunt, Apoſtolum in cap. 7. ad Roman. de verè per Evangelium renatis non agere. Qui enim in ſpiritu ita ambulant, ut carnis cupiditates non perficiant, qui ſpiritu ducuntur, deniq; qui carnem crucifixerunt cum omnibus cupiditatibus; quomodo illi dici poſſunt carnales, peccati mancipia, legi peccati in membris captivi, legi peccati ſervire, quæ omnia de homine in cap. 7. ad Rom. deſcripto diſertè affirmantur? Ut locus hic ad Galat. adverſariorum de capite contraverſo ſententiam (quocunq; ſe verterint) manifeſtè deſtruat.

Atque hæc de ſenſu cap. 7. ad Roman. in quo eò diutius immorati ſumus, tum quod ibidem argumentum Apoſtoli ab infirmitate Legis ex profeſſo tractetur; tum quod contraria interpretatione admiſſâ, cauſa, quam agimus, manifeſtè corruat. Si enim inefficax iſta boni velleitas, quæ ſola homini in capite iſto repræſentato tribuitur, totum illud ſit, quod gratia Chriſti in nobis efficiat; tum certè de honore & eximia illa Evangelii præſtantia, de bonorum operum ſanctæq; vitæ neceſſitate actum omnino eſt; velle bene vivere ſat erit, re ipſa bene vivere non erit neceſſe. (XXVII.)

CAP.

Cap. X.

Argumentum Apoſtoli ab infirmitate legis diſtinctiùs explicatur. Lex duplici auxilio caruit, ſc. promiſſo vitæ æternæ, ac dono Spiritûs Sancti. Quantus fuerit prior ille defectus. Loca nonnulla proferuntur eò ſpectantia. Dubia quatuor in iſta materia ſolvuntur.

(I.) ARgumentum Apoſtoli ab infirmitate Legis generatim expoſuimus. At verò quia in hoc cardine ratiocinatio Pauli contra juſtificationem ex Lege penè tota vertatur; idcirco operæ erit pretium, rem hanc paulò enucleatius exponere.

(II.) Obſervandum eſt igitur, legem veterem duplicis gratiæ auxiliaris defectu laboraſſe, externæ, ſc. atque internæ. Per externam gratiam intelligo promiſſum vitæ æternæ; per internam verò donum Spiritûs Sancti: quibus utriſque caruit fœdus Moſaicum.

(III.) Quod ad prius illud attinet, non exiguum erat impotentiæ Legis indicium, quod promiſſiones ejus & comminationes, in quibus vis legis cujuſcunque ſita eſt, non erant niſi temporales ac terrenæ.

renæ. Has enim facilè contemnere ac posthabere possunt homines affectibus suis, adeò ut ipsis indulgere malint, quàm tali spe aut metu adduci ut ab iis complendis sibi caveant. Virtus quidem res est sua pulchritudine amabilis, sed ardua tamen, nec sine labore improbo ac studio pertinaci acquirenda. Torpescit autem labor, flaccessit studium, quod spe majoris præmii non refocillatur. At studio virtutis haud sufficit præmium, quod vitæ hujus cancellis circumscribitur. Nam vita brevis est, ars hæc (si qua alia) bene vivendi longa. Perit magna vitæ pars, antequam reverâ vivere didicimus. Quod si non esset, mortua tamen est spes illa, quæ morte finitur: frigidum solatium, quod mors gelida brevi occupatura est: denique inquieta quies, quam subindè amara lethi indies propius absentis recordatio interturbat. Verbo dicam, non multum movebunt veri æstimatoris animum bona illa, quæ non sine labore parta, nec sine cura custodita, nec sine tædio fruenda tandem de repentè diffluunt ac fugiunt possessorem: morti ipsum relinquentia, quæ eò acerbior esse solet, quò vita, quam morte commutamus, fuit suavior. Non potuit igitur Lex Mosis, quæ nihil ultra hanc vitam boni promiserit, studium virtutis sincerum, ardens, constans, indefessum in hominibus efficere.

Sed est aliquid prætereá. Lex Mosis eo ipso (IV.)
quod promissa & minas tantùm temporales continebat, ad ingenerandum hominibus genium atq; ingenium humile ac sordidum atque a verâ ac ge-

nuinâ pietate planè alienum apta nata erat. Præcipuæ pietatis partes hæ ſunt : abnegatio noſtri, crucis tolerantia, aſſidua oratio, futuræ vitæ meditatio, uſus bonorum vitæ hujus ſobrius ac moderatus. Quî autem fieri poterat, ut hujuſmodi pietatem efficeret in hominibus lex iſta, quæ ad terrena tantùm commoda ac mundanas delicias mentem atque animum ipſorum alligaverit? Quâ animum ad Deum ſemper elevare, preces ad ipſum aſſiduas fundere poteſt, qui felicitatem in terris repoſitam habet? Ejus certè animus terræ affigitur, qui quicquid habet expetendum, illic putat collocatum. Ubi theſaurus noſter, ibi cor noſtrum eſſe teſtatur ipſa veritas: Non poteſt autem ad Deum ſeſe erigere animus, quin ſe ſimul à terris abſtrahat, atque in cœlum elevet. Deinde quî temperantiam & eximiam quandam animi ac corporis puritatem ſectari poterat, qui virtutis ſuæ mercedem in bonorum corpori ſervientium perfruitione collocabat? Quorſum enim ultra neceſſitatem promittebatur bonorum caducorum abundantia, ſi ad voluptatem iis non licebat uti? Prætereà, quâ ratione avaritiæ penitus valedicere poteſt, qui in opibus, omniq; bonorum affluentia laborum ſuorum fructum ponit? Poſtremò, quî fieri poteſt, ut crucem æquo animo toleret, qui ſpe malorum triſtium evitandi ad virtutem adductus eſt?

(V.) Hinc certè fit, ut ſi præceptorum Moſaicorum rationem ad iſta tempora accommodatam conſideres, animadvertes eam iſti pietatis præmio apprimè fuiſſe conſentaneam : præcepta promiſſis mirè quadrabant. Etſi

Etsi enim Deus etiam perfectiorem illam pietatem populo suo in lege non paucis judiciis significaret; quam tamen legibus latis pœnâque sancitis exigebat, religio erat rudis admodùm, tenuis, pusilla, angusta. Quàm multa illis permissa, quæ nobis Christianis vel omninò non liceant, vel parùm conveniant? Quot eximia pietatis officia, quæ in lege vel leviter tantùm perstricta, vel obscuriùs significata, vel omninò præterita? Quod adeò verum est, ut precatio ipsa, primarium pietatis officium, in quod nobis Christianis assiduè incumbendum est, nusquam in lege universaliter i. e. toti populo atque omni tempore præscripta legatur. Sacerdoti quidem summo disertè præscribitur, ut pro populo toto oraret, & oratione certâ populo benediceret, utì manifestum est ex Numer: cap. 6. vers: ultimis. Imò & populo consummatâ decimatione, precandi formula præscribitur, Deut. 26. 12, 13, 14, 15. Ut in manifesto fuisse errore videatur doctissimus Episcopius, cùm dicat, nusquam & nunquam in lege precationem populo præscriptam legi. Illud tamen verissimum esse credo, præceptum deprecatione expressum atque universale, h. e. quod ad omnes omni occasione pertineat, in lege Mosaica nullum dari. Ideoque * Rabbini inter 613. præcepta clarum atque expressum hujusmodi de precando & invocando Deum, præceptum nullum allegant, ut abeodem Episcopio observatum est; sed ex generali isto verbo עבד i. e. colere, vel servire *Exod.* 23. 25. illud extendunt, ad Cabalam suam & oralem legem hîc confugientes. Sed illud obiter.

Instit: Theol: l. 3. sect: 3. c. 1. p. 61.

* *Vide insignes testimonium ex Cosroes libro pranitique productum ab Arnold: Poleuke in Praefat. ad operum Episcopii Theol. partem alteram.*

(VI.) Hunc autem legis Moſaicæ defectum, quod ſcilicet nullum habeat futuræ vitæ promiſſum, non uno in loco perſtringit Apoſtolus. Atque hûc quidem nonnulli referunt textum priùs laudatum Rom. 8. 3. ubi dicit Apoſtolus, impoſſible fuiſſe legi liberare homines à peccati dominio, *eò quod infirmabatur per carnem* i.e. inquiunt illi, quod non niſi promiſſa carnalia continebat. Sed quia in poſteriori ejuſdem commatis clauſula, huic oppoſita (ubi Chriſtus dicitur id præſtitiſſe, quod lex non potuit, interfeciſſe ſcilicet peccatum in carne) vox σὰρξ alio ſenſu i.e. uſitato, manifeſtè ſumitur; ideò communis interpretatio videtur mihi potiùs eligenda. Magis appoſitus eſt locus ille capitis præcedentis v. 5. ubi lex Moſis appellatur σὰρξ i. e. caro. Nam verba illa ὅτε ἦμεν ἐν σαρκὶ exponenda eſſe *cum eramus ſub lege*, manifeſtum eſt ex antitheſi, quam habent ad v. 6. nec non ex ſcopo Apoſtoli in toto capite, nempe, deſcribere ſtatum hominis ſub lege poſiti. Lex autem Moſaica caro videtur dici, non tantùm quia pleraque ejus præcepta carnalia tantùm erant atque externa, verùm etiam, quia promiſſa, quibus lex iſta ſancita erat, non ultra vitam hanc carnalem ſpectabant. In eundem ſenſum exponit Grotius verba Apoſtoli 2. Cor. 3. ubi de novi fœderis ſupra veteris præſtantia ex profeſſo agens, veterem legem appellat διακονίαν τῆς θανάτου *miniſterium mortis* v. 7. quia ſcilicet omnia ejus promiſſa morte terminabantur ſine ulla ſpe reſtitutionis. Sic v. 6. dicitur lex Moſis ἀποκτείνειν *occidere*, nempe ut notat idem Grotius, ſicut Hebræis המית *vivificare* dicitur de

eo,

eo, qui aliquem non interfecit; (ut Exod. 1. 17. Jud. 8. 19.) Sic *interficere* dicitur, qui hominem morti relinquit, nec ab ea liberat. Sed, ut verum fatear, crediderim phrases istas ἀποκτείνειν γράμμα & ἀποκτείνειν aliud quippiam significare; nempe, legem Mosis scriptam, si sola sit ac spiritu destituta, occidere, h. e. eos, quibus data est, iræ divinæ mortique æternæ reddere obnoxios; non suo quidem vitio, sed ob carnis infirmitatem. Quem sensum manifestè comprobant, quæ Apostolus alibi de lege dicit, scilicet Rom. 7. v. 8, 9, 10, 11. & cap. 4. v. 15. Clariora videntur Apostoli verba Gal. 3. 13. *Lex non est ex fide, sed qui fecerit ea in iis vivet.* h. e. Lex neque fidem postulat, neque ea promittit, quæ fidem propriè dictam (quæ est ἔλεγχος οὐ βλεπομένων Heb. 11. 1. confer & Rom. 8. 24.) postulant; quippe ejusmodi tantùm promittit bona, quæ in ipsum sensum incurrunt, & ad vitam hanc aspectabilem pertinent: de futura vita ne verbum quidem dicit, nullis vitæ hujusmodi promissis ad pietatem nos extimulat; sed postulat, ut præcepta ejus faciamus, non addito talis promissi incitamento: tantum dicens, *vives*, h. e. vitam ages hîc felicem ac prosperam, ut ex Lev. 18. 5. appareret. Sed apertissimus est locus ille ejusdem capitis v. 21. Εἰ γὰρ ἐδόθη νόμος ὁ δυνάμενος ζωοποιῆσαι &c. *Si data est lex, quæ posset vitam dare, revera ex lege esset justitia.* Dicitur lex id dare vel facere, quod promittit. Sensus ergo est: Si lex habuisset promissa vitæ, nempe, æternæ, tunc etiam homines per legem veram ac spiritualem justitiam, vel veram ac perfectam justificationem, hoc est, cum vitæ æternæ donatione conjunctam, assequi potuissent.

tuissent. At longe aliter se res habet: Lex promissa tantùm continet ad hanc vitam spectantia; adeóque neque ad veram pietatem homines adducere, nec perfecta justificatione ipsos donare potis est.

(VII.) His ex Paulo allatis concinunt, quæ à divino Autore (quisquis ille fuerit) epistolæ ad Hebræos de hoc ipso argumento dicta sunt. Illustris est locus, Heb. 7. 19. Οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος, ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος, δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ. Singula fere verba hîc expendenda sunt: vox τελειοῦν, ut sæpius diximus, notat expiationem, eamq; perfectissimam, omnium peccatorum, etiam gravissimorum; & pœnarum non modo temporalium, sed etiam æternarum. Οὐδὲν, ut Superius etiam notavimus, ponitur pro οὐδένα, neutrum pro masculino. Ἐπεισαγωγὴ κρείττονος ἐλπίδος quid sit dubitatur. Nonnulli enim referunt hæc verba ad ipsam Legem, hoc modo: *nihil enim perfecit Lex, sed fuit introductio spei melioris.* i. e. inquiunt ad rem longè meliorem, sc. Christum. Sed primò, Hæc interpretatio antithesi tollit inter Legem & Evangelium, quæ hîc manifesta est. Deinde præpositio ἐπὶ in ἐπεισαγωγὴ significat posterius aliquid, ut in ἐπιδιατάσσεται, Gal. 3. 15. Malè igitur ab iis vertitur ἐπεισαγωγὴ *introductio* cùm significet *superintroductio* sive *post introductio*: Post introductio autem spei melioris ponitur pro *Spes melior post introducta*: ut manifestè hîc designetur Evangelium, in quo melior illa spes revelatur. Repetendum autem est hîc vox ἐτελείωσεν è superioribus. Postremò ἐγγίζειν, ut à Grotio notatum est, pro-

Vide Jac. Capel. in Lexam.

priè

priè est vox Sacerdotalis, Ezekiel 4. 13. & 43. 19.

Significat autem hic ἐγγίζειν τῷ Θεῷ per fidem, pœnitentiam, novæq; vitæ susceptionem ad Deum accedere, ipsique in Hostiam vivam, sanctam placentemque nos ipsos quasi offerre: vide Jac. 4. 8. Soph. 3. 2. Innuunt autem manifestè hæc postrema verba causam ac rationem, cur spes ista ab Evangelio introducta & melior sit, & ad perfectam expiationem nos adducat: quod scilicet appropinquare nos faciat Deo favorem ejus precibus ambiendo, toto corde ipsi serviendo, ipsiusque mandatis in omnibus obtemperando. Cùm autem hoc modo Deum appropinquamus, Deus invicem nobis appropinquat, h. e. arctissimo amoris vinculo nos complectitur, peccata omnia nobis per Sacrificium Filii sui plenissimè ac perfectissimè condonat, vitâque nos donat æternâ. *Si enim Deo appropinquamus, appropinquabit ipse nobis*, Jac. 4. 8. Lex autem quia hâc meliori spe caruit, non potuit ad Deum eo modo nos adducere, ideóque nec perfectæ expiationis participes reddere. Hanc autem rem disertiùs adhuc exponit idem Autor cap. 8. quando Fœdus novum i. e. Evangelium, quo spes melior introducta est, præstantius Fœdus vocat, quàm Fœdus legale, quia præstantioribus promissis sancitum est v. 6. Plura loca his non absimilia proferre non esset admodùm difficile; sed prudenti Lectori hæc sufficiant. Dubia jam nonnulla ac ζητήματα hâc de re soluta non indigna proponemus ac discutiemus.

Primò: Quæritur, an in V. Testamento nul- (VIII.)
lum

lum omninò extet vitæ æternæ promissum? De eo enim à nonnullis dubitatur.

Resp. Huic quæstioni optimè mihi videtur respondere Augustinus, distinguens nomen Veteris Testamenti: nam eo intelligi ait aut pactum illud, quod in monte Sinai factum est, aut omnia quæ in Mose, Hagiographis, ac Prophetis continentur. Si vetus Testamentum posteriori sensu accipiatur, concedi fortè an possit, esse in eo nonnulla futuræ vitæ non obscura judicia; præsertim in libro Psalmorum, Daniele & Ezekiele: quanquam vel in his libris clarum ac disertum æternæ vitæ promissum vix ac ne vix quidem reperias. Sed hæc, qualiacunque erant, non erant nisi præludia & anticipationes gratiæ Evangelicæ; ad legem non pertinebant. Lex enim quatenus Apostolo in suis cum Judæis disputationibus consideratur, propriè designat pactum in Sinai factum: vide Gal. 4. v. 24. Illud autem promissa habuit terrena & terrena tantùm, ut videre est Exod. 23. 25, 26. Lev. 26. 3. & Deut. 7. 12, 13. & 18. 2. &c.

Si quis contra sentiat, ejus est locum dare, ubi æternæ vitæ promissio extat: quod certè impossibile est. Verum est quidem, terrena illa promissa data legi operum signa fuisse eorum bonorum, quæ legem spiritûs sequebantur, atque hæc sub illis Dei ipsius intentione fuisse comprehensa. Verum est etiam, extare quædam in ipsa lege promissa generalia seu generalibus terminis facta, in quibus vitam æternam non tantùm contineri posse, sed & intentione divinâ contentam fuisse manifestum est: cujusmodi sunt, *Ego ero Deus tuus, & ego benedicam vobis, &c.* Hisce enim promissis sic generatim

neratim conceptis, atque enuntiatis contineri posse quælibet bona, etiam ea, quæ non nisi post mortem eveniunt, quis dubitat? Deum enim velle, Deum alicujus esse, quid aliud est, quàm Deum velle, divinâ benevolentiâ aliquem complecti? Divina autem benevolentia, sive quæ Deo digna est, quid est aliud, quàm benevolentia summa, & quâ major ulteriorque dari non potest; proindè benenevolentia duratione longissima i. e. æterna; effectu potentissima, providè à morte atque interitu liberans? Sub his autem verbis Dei intentione comprehensam fuisse vitam æternam, ex interpretatione ipsius Christi ejusque Apostolorum manifestum est: vide Mat. 22. 31, 32. Heb. 11. 16. 2 Cor. 6. v. 16, 17, 18. coll. cap. 7. v. 1. Apoc. 21. 3, 7.

Verùm hæc non sufficiunt, ut dicamus vitam æternam in Fœdere Mosaico promissam fuisse: nam, Primò promissa, præsertim Fœderi annexa, debent esse clara ac diserta, & ejusmodi, ut ab utrâque parte stipulante intelligi possint. Promissa autem hæc typica & generalia, non additâ aliundè interpretatione, penè impossibile erat, ut quis isto sensu intelligeret. De typis constat. Ad generalia promissa quod attinet, cùm generalia omnia obscuriora sint, imprimis quando sunt permixta in numeris penè specialibus promissis, per quæ ad certam quandam bonorum speciem restringi videntur; ut hîc se res habet; fieri vix potuit, ut quis generalia ista promissa, aliter quàm ut cumulum bonorum specialium continentia intelligeret, aut ultra vitæ hujus spatium extenderet. Deinde vita hæc æterna typis adumbrata, ac promissis

generalibus comprehenſa non data fuit (ut modò innuimus) externæ iſti juſtitiæ in litera legis exactæ; ſed ſpirituali illi puritati ac pietati, cujus altera iſta externa tantùm umbra fuit. Sicuti enim ſub cortice bonorum temporalium latuerunt bona æterna, ita etiam religio corporalis in lege præſcripta, umbra fuit & typus ſpiritualis juſtitiæ in Evangelio clarius revelandæ. Verbo dicam: Lex carnaliter & ſecundùm literam ſpectata nec ſpiritualem juſtitiam exegit, nec vitam æternam promiſit: ſpiritualiter verò conſiderata erat ipſiſſimum Evangelium; nec de ea hoc modo ſumpta, controverſiam hìc ullam movet Apoſtolus.

(IX.) 2°. An igitur, inquies, fuerunt ſub lege, qui vitam æternam ſperarent?

Reſp. Qui meliores erant & perſpicaciores in populo Judaico, veroſimile eſt eos ſeu generalium promiſſionum vi, ſeu temporalium bonorum levi æſtimatione, ſeu divinæ bonitatis intuitu, ſeu animæ ſuæ, melioris quàm caduci boni appetentis, conſideratione, ſeu Enochi exemplo (cui ſequiori ævo acceſſit Eliæ raptus.) ſeu Patriarchàrum traditione, (quibus Deus multis indiciis ſpem futurorum bonorum fecerat, in quorum judiciorum genere non minimum erat & illud, quod multi eximiè boni terreſtris felicitatis expertes vixerint, quod argumentum latè exequitur Scriptor ad Hebræos cap. 11.) ſeu aliis rationibus adductos, credidiſſe Deum, præter ſpecialia iſta bona ad hanc vitam pertinentia, & legibus Moſaicis comprehenſa, etiam alia poſt mortem cultoribus ſuis fidis

Vide Epiſcop. ubi ſuprà.

fidis largiri velle. Imò statuendum illud omninò est, ne viros sanctos eximiosque in populo Dei suum instar tum vixisse tum devixisse credatur. Nec refert, quòd hujus fidei vix ac ne vix quidem ulla in canonicis V. T. Scripturis mentio fiat. Nam certum est, Abrahamum filium promissionis, mactare jussum non recusâsse, hâc ratiocinatione sustentatum, Deum potentiâ tantâ præditum esse, ut filium jam mortuum in vitam revocare, eumque ei redivivum restituere posset. Certum, inquam, illud est, quia divinus Autor Epistolæ ad Hebræos id disertè testetur, cap. 11. 19. Hujus tamen verè admirandæ fidei, atque Evangelicæ supparis, in historia Abrahami nec volam nec vestigium reperias.

Præterea floruerunt singulis sæculis in populo Judaico viri Dei ac Prophetæ cælitùs edocti, quos, inter tot arcana ipsis patefacta, mysticum hunc legis sensum penitùs ignorasse, nihilque de futura vita intellexisse nemo prudens suspicabitur. Cùm autem nefas sit vel cogitasse, viros optimos sapientiam, quâ ipsi pollebant, aliis invidisse, credendum omninò est, eos, sicubi idoneos invenerint auditores, evolvisse iis obtecta in lege mysteria, singulisque tantum aperuisse, quantum captus ipsorum & utilitatis ratio ferebat. In publicis autem concionibus Prophetæ ac Sapientes ita loquebantur, ut nec in contemptum adducerent arcana sanctioris disciplinæ, & tamen Auditorem attentum ad investigandi sollicitudinem excitarent. Atque hinc natum arbitratur maximus Grotius discrimen antiquitùs inter Judæos celebratum, scriptæ legis (X.)

Annot. ad Mat. v. 20.

legis, & legis oralis, quam & קבלה i.e. παράδοσι, ſeu traditionem vocant; utramque dicentes à Moſe profectam: non quod res aliæ fuerunt in traditione quàm in lege ſcripta; ſed quod ea quæ in lege ſcripta occultiùs continebantur, ſtudioſis indagatoribus enodaret accuratior interpretatio.

(XI.) Atque hæc quidem docendi ratio apud populum craſſior, limatior apud τὸ στοιχεῖον obtinuiſſe videtur (ut notavit idem vir incomparabilis) uſque ad ea tempora, quæ Babylonicum exilium ſunt ſecuta. Tum verò primus omnium Daniel de reſurrectione egit apertiùs; quem ſecutus eſt & Ezekiel.

Ibidem.

Hinc incipiunt Sapientes, quos חכמים vocant, qui humanitùs, non divinitùs inſtructi, Prophetis, ſed impari authoritate, ſucceſſerunt. Hi verò ex Daniele doctrinam reſurrectionis vitæque futuræ propalàm, & apud univerſam Judæorum multitudinem promulgarunt; donec tandem circa Macchabaica tempora ea doctrina pridem è latebris ducta, inter populares religionis principia, ipſosque fidei Judaicæ articulos locum obtinuerit, ut ex eorum temporum annalibus manifeſtum eſt: Vid. 2. Mac: 7. v. 9, 23. 26, coll. Heb. 11. 35.

(XII.) Si cauſam quæris, cur ab exilio primùm Babylonico doctrina hæc arcanis Judæorum eruta, in apricum prolata fuerit, rationem ſatis ingenioſam atque accommodam reddit Grotius. Nempe grave tum periculum imminebat, ne gens Judaica ſolita ea tantùm audire, quæ in ſenſum caderent, ablato

Ubi ſuprà.

lato imperii ſui ſplendore, gemens ſub externo dominatu, damni, cruciatûs, mortis denique metu ſollicita, à veri Dei cultu deficeret: adeóque planè neceſſarium erat, ut populus adversùs tentamenta præmuniretur, quod fieri ſatis non poterat, niſi palàm Dei causâ morientibus propoſitâ ſpe vitæ melioris. Nec fructu ſuo caruit ea doctrina. Hâc enim κρείττονος ἀναστάσεως ſpe animati Macchabaicis temporibus quamplurimi præ legis ſtudio exquiſitiſſimas mortes pertulerunt, ut Macchabæorum hiſtoria nos docet & à Scriptore Epiſtolæ ad Hebræos loco modò laudato annotatum eſt. Huic & alteri addi poſſit ratio non contemnenda, quòd ſcilicet Evangelii tempora tum appropinquabant: hanc autem οἰκονομίαν & hunc ordinem in diſpenſando miſericordiæ ſuæ fœdere tenuit Dominus, ut quò propiùs temporis progreſſu ad plenam exhibitionem accedebatur, eò majoribus illud revelationis incrementis illuſtraret, majorque indiès lucis amplitudo ſe exereret, donec tandem, nubibus omnibus diſcuſſis, Sol juſtitiæ Chriſtus univerſum terrarum orbem ad plenum illuminavit. Quam rationem etiam Grotius ipſe alibi expreſſit: *Cùm jam, inquit, appeteret tempus melioris fœderis, voluit Deus per Prophetas & Sapientes venturo Soli auroram quandam præmittere præviam.* Quò iterùm reſpexit, cùm omne tempus poſt reditum ex Babylone aptiſſimâ certè appellatione *veſtibulum Evangelii nuncupavit.*

Diſcuſſ. p. 141.

In Annott. ad Eph. 2. v. 12.

3°. Ex ſolutione prioris nova oritur quæſtio: (XIII.) quo ſcilicet ſenſu Chriſtus vitam atque immortalitatem in lucem produxiſſe dicatur, 2. Tim. 1. 10.

cùm ex antedictis pateat, doctrinam futuræ vitæ inter Judæos multis ante Chriſtum annis communiter receptam fuiſſe?

Reſp. 1. Textus hic forſitan intelligi poſſit de gentibus Evangelio illuminatis, quas priùs fuiſſe τῆς ἐπαγγελίας ἐλπίδα μὴ ἔχοντας καὶ ἄθεους ἐν τῷ κόσμῳ diſertè teſtatur Apoſtolus Eph. 2. v. 12. Atque in hunc ſenſum manifeſtè inclinant verba immediatè ſequentia v. 11. οἵτινες ὁτὲ μὲν ἡμεῖς τὰ ἔθνη ἐν σαρκὶ οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστία ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς (N.B.) ἐν σαρκὶ. Dices: At fuerunt inter ipſas gentes, qui de vita poſt hujus conſpicuæ vitæ interitum ſpem habebant aliquam. Fateor: quin & Gentes ferè omnes moratiores, ipſaſque adeò barbaras opinio quædam de immortalitate animarum ac veluti fama pervaſerat. Interim: 1. Non pauci ex ipſis Philoſophis aliter ſenſerunt. Epicurius & ejus de grege porci qui erant, futuram vitam planè deridebant. Imò & Ariſtoteles ipſe de animæ immortalitate vel nihil omninò vel obſcurè ſaltem ſcripſit. 2. Qui huic dogmati vel imprimis favere videbantur, multum de eo hæſitarunt, illudque opinati ſunt potius quàm crediderunt. Teſtimonia hâc de re appoſitiſſima videre eſt apud Grotium in annot. ad lib. 2. de verâ Rel: Chriſt: p. 54. 3. in re ipſâ explicandâ variæ erant diſcrepantes eorum ſententiæ. Stoici animas putabant manere, ſed non ultrà quàm ad tempus ἐκπύρωσις. Pythagorici μετεμψύχωσιν propugnarunt, de qua poeta quidam:

Vide Grotium in Annot. ad l. 1. de vera Rel. Chriſt. p. 38, 39.

Morte carent animæ, ſemperque priore relictâ
Sede, novis domibus vivunt, &c.

et

——— *Muta ferarum*
Cogit

Cogit vincla pati, truculentos ingerit ursis,
Prædonesque lupis, fallaces vulpibus addit.
Atque ubi per varios annos per mille figuras
Egit, lethæo purgatos flumine tandem
Rursùs ad humanæ revocat primordia formæ.

Platonici demùm (divinissima Philosophorum secta) veluti relationem quandam statuerunt, animasque hominum perpetuis vicibus nunc beatas nunc verò miseras fieri. Ut verè de Philosophis generatim Justinus Martyr in colloquio cum Tryphone: Οὐδὲν οὖν ἴσασι περὶ τούτων οἱ φιλόσοφοι, οὐδὲ γὰρ ἔστι ποτὲ ἐν ψυχῇ, ἔχειν εἰπεῖν. i.e. *Nihil horum nôrunt Philosophi: neque vel sit anima valent dicere.* 4. Denique qui inter gentes de vita futura nonnihil locuti sunt, uni tantùm hominis parti, animæ scilicet, eam restringebant; de corporis resurrectione ne somniantes quidem. Unde legimus, Paulum Apostolum, Athenis de resurrectione disputantem, à Philosophis, tanquam rem absurdam narrantem, sannis ac ludibriis exceptum fuisse. Act. 17-18,32.

p.222. Edit. Morell. Parisi. 1636.

2. Interim tamen verba citati textus ipsis etiam Judæis jure aptari posse manifestum est. Huic enim doctrinæ, quâ ab ipsis cognita erat, lucem attulit Christus triplicem. (XIV.)

Vide Grot. in Mat. 5.20.

1°. Lucem peremptoriæ decisionis. Nimirum sicuti inter Gentium Philosophos immortalitatem animarum alii asserebant, alii negabant; ita etiam apud Judæos dogma tanti ad pietatem momenti erat τῶν ἀμφισβητουμένων. Aiebant Pharisæi, sed negabant Sadducæi; quippe nihil recipientes, nisi quod

quod totidem verbis in ſacris Scripturis expreſſum reperirent: Phariſæis contrà fermè nihil afferentibus, quo probarent quod contenderent, præter Cabalæ ſeu traditionis authoritatem. Poterant quidem Phariſæi locum Danielis adducere, neque ejus authoritatem aſpernari auſi fuiſſent Sadducæi; (illos enim præter Pentateuchum, cæteros omnes Prophetas repudiâſſe, ſpiſſum eſſe errorem ex Joſephi Hiſtorici verbis malè intellectis natum, liquido, mea quidem ſententia demonſtravit magnum illud literarum lumen Joſephus Scaliger.) Sed locus unicus iſque talis, qui ſub luxuriantis prophetici ſtyli prætextu facilè eludi poterat, & de liberatione tantùm ex Babylonica captivitate intelligi, argumentum erat pertinacis Sophiſtæ ori occludendo haud ſufficiens. Inter diverſæ igitur ſcholæ certamina fluctuantibus multorum animis, doctrinam de reſurrectione, & futuro ſeculo tradebat Chriſtus, Prophetarum Princeps, verbis diſertiſſimis, idque Dei nomine, eamque tanquam rem certam miniméque dubiam publicè omnibus annuntiabat.

Conſule Grot: in locum.

(XV.) 2°. Addidit etiam huic doctrinæ Chriſtus lucem claræ ac dilucidæ explicationis. Quippe naturam futuræ vitæ etiam ipſi Judæorum Magiſtri in pleriſque turpiter ignorarunt. Cujus rei teſtis eſt locupletiſſimus Maimonides ipſe, qui in explicatione capitis 10. tractatus Sanhedrim initio ſic (vertente Pocockio noſtro) loquitur: *Scias eorum, qui legem amplectuntur, ſententias, de beatitudine quam aſſecuturus eſt homo mandata iſta, quæ præcepit nobis Deus, per manus Moſis Doctoris noſtri præſtando,*

standō, & de miseria, quæ nos ob earum transgressionem consequetur, pro diversitate intellectuum valde discrepare: quin & multùm in hac materia confundi intellectus, adeò ut vix reperias quempiam cui hoc argumentum liquidò innotuerit; imò haudquaquam reperies de eo sermonem ab aliquo liberiùs institutum, qui non sit admodum confusus. Ut quod de sequioris ævi Rabbinis, qui post Maimonidem vixerunt, pronuntiat eruditissimus Pocockius, de iis etiam, qui ipsum longè anteceſſerunt, haud minus verè dici possit, quod scilicet, *Haud aliud fere reperias, de quo pluribus eorum inter se convenisse asseras, quàm credendum & expectandum esse aliquid, quod resurrectio audiat, de re ipsa singulis fere diversa asserentibus, &c.* De impiorum exitu res erat, ut & hodie est, planè incerta: alii resurrecturos credebant, aliis contradicentibus. Quod ad piorum felicitatem attinet, credebant multi eam fore diuturnam quidem, at non æternam. Deinde felicitatem illam crassam, terrenam, atque ex bonorum corpori servientium affluentiâ conflatam somniârunt. Quemadmodùm enim nunc dierum Thalmudistæ epulas sibi fingunt, in quibus Behemothum & Leviathanem & Bariuchne bovem, piscem, avem sint esitaturi; (de qua fabula vide Buxdorfium cum Judæis bellè ludentem) ita Christi quoque tempore Judæi vitam quidem post hanc felicem, sed huic nostræ similem, animo conceperunt. Unde Josephus Essenorum sententiam (sectæ inter Judæos χειλιαστικωτέρης) exprimens de futuri sæculi felicitate, iisdem fere verbis utitur, quæ olim apud Græcos de fortunatis insulis canebantur.

Not: *Miscell. cap. 6. p. 87. 88.*

Syn: Judaic: c. 36. p. 535.

Ἄλλως: *l. 2. c. 12.*

Nam bonis dari ait τὸν ἀνὴρ ἀπαρχὴν διαγωγῆς καὶ χρόνου ἔτι ἄμβροτος, ἔτι ἀγήρατος, ἔτι πανύμνοις ἐφαρμόζουσαν, ἀλλὰ δὴ τῆς ὁσιωτάτης ἀεὶ ζάτου ἐπιστήμης ἀναπίμπλαν. Hinc nata erat captiosa ista Sadducæorum interrogatio Christo proposita, de muliere, quæ septem fratres successivè maritos habuit, cuinam istorum post resurrectionem denuò reddenda esset, Mat. 22. 28. Nimirum Sadducæi, Pharisæorum Antagonistæ, à Christo credebant doceri resurrectionem ex iisdem hypothesibus, quibus nitebantur Pharisæi. Si autem inter alias corporis voluptates, etiam conjugii usum in futura vita mansurum existimârunt. Hæc tam crassa, tam caliginosa, clarâ ac spirituali luce donavit Christus; de pœnis impiorum apertè agens, piorumque præmia statuens non tantùm diuturna, sed & æterna: & quidem non qualiacunque, sed quæ in Angelorum consortio, Deique ipsius conspicuâ ac beatificâ visione ac fruitione consisterent.

(XVI.) 3°. Denique, quod omnium maximum est, attulit Christus huic doctrinæ lucem firmæ obsignationis, multis magnisque miraculis fidem ejus hominibus faciendo, in quibus maximum illud erat, quod mortuos in vitam palàm revocaverit, ipseq; se, post mortem obitam, vivum multis ostenderit. Quo facto nihil ab æquis animis ad hanc rem confirmandam amplius desiderari poterat. Jam enim evidenter constabat, *statutum esse diem, quo justè judicaturus est (Deus) orbem terrarum per eum virum, quem definiit; fide ejus rei palàm factâ omnibus, illo ex mortuis suscitato*, ut solidè argumentatur Apostolus, Act. 17. 31.

Quarto

Quarto atque ultimo in loco quæri fortasse potest: quomodo per legem non potuissent ad veram justitiam adduci Judæi, qui futuræ vitæ spem ex lege concepissent? (XVII.)

Resp. Præterquam quod spes ista vacillans admodùm & confusa erat, illud imprimis in causa fuit, quòd Judæi in externa legis justitia; cui nunquam erat promissa, vitam hanc æternam quærebant. Hinc enim factum fuit, ut hâc spe ad veram illam ac Deo dignam pietatem adducti non essent; quippe arbitrati, alterâ illâ corporali legis justitiâ se felicitatem istam adepturos. Pernicioſum hunc Judæorum errorem notavit Christus ipse Ioh. 5. v. 39. Ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν· καί ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ. Per αἱ γραφαὶ hîc etsi intelligi possint omnia V. T. scripta, peculiariter tamen designari videntur scripta, & lex Mosis, ut colligere est ex v. 45, 46. Sensus ergò est: Plus æquo legi Mosis tribuitis; existimatis enim legis præcepta observantibus promitti vitam æternam, atque directè eam vitam illis libris contineri. At verò si scripta ista non tantùm legitis, sed & attento animo expenditis (hoc enim significat ἐρευνᾶτε) facilè agnoscetis, ea vobis me quasi digito ostendere, vosque ad me dirigere, tanquam fontem ac datorem hujus vitæ, atque ad spiritualem illam justitiam, quam ego doceo, ut unicam vitæ ejusdem adipiscendæ viam. *Vide Grot. in Locum atque etiam Maldonatum.*

Ac profectò magna erat Iudæorum perversitas, quod in promissis Mosaicis mysterium agnoscentes, ipsi tamen præceptorum literæ mordicùs adhæserint,

rint; cùm facilè videre potuiſſent, inter literam promiſſi & literam præcepti, & è contra inter ſpiritum promiſſi & præcepti κοινὸν eſſe prorſus neceſſariam.

Atque hæc de defectu in lege Moſis gratiæ auxiliaris externæ, promiſſis ſcilicet vitæ æternæ dicta ſunto:

CAP.

Cap. XI.

Altera Legis Mosaicæ infirmitas, quòd Spiritûs S. dono caruerit. Loca quædam illud ipsum testantia explicantur. Solvuntur etiam ea de re Quæstiones duæ. Ostenditur, Apostolum justificationem ex Evangelio, oppositè ad Legem, adstruere apodictico argumento à donis illis Spiritûs S. conspicuis, quæ fidem Evangelii in primæva Ecclesia passim sequebantur. Lux inde affertur Grotii observationi satis frequenti Spiritum sc. Sanctum in N. T. post fidem poni.

(1.) REstat ut breviter agamus de altero illo in Lege gratiæ auxiliaris defectu, auxilii nimirum interni, h. e. doni Spiritûs Sancti. Sanè erat impossibile, ut ad Spiritualem justitiam adducerentur homines per eam legem, quæ ipsis nullum Spiritûs auxilium vel promiserit vel dederit. Absque enim divinâ illâ ac potente Spiritûs S. vi atque efficaciâ fieri omnino non potest, ut quis à vitiis purgetur, aut à dominatrice, vi ac tyrannide peccati liberetur; nedum ut ad egregiam illam sanctitatem, ad opera illa verè Heroica, quæ tanto

tanto præmio, quantum eſt æternæ vitæ donum, aliquatenùs conveniant, alacri conſtantiq; animo feratur

(II.) De hoc fœderis Moſaici maximo defectu paſſim etiam loquitur Apoſtolus. Nimirum hoc nomine miniſterium Legis appellat διακονίαν γράμματος, 2 Cor. 3. 6. quia ſc. miniſtratio erat mere externa, non tantùm ex præceptis externis & carnalibus conflata, ſed omni internâ ἐνεργείᾳ atque efficaciâ prorſus vacua. In hunc ſenſum ſe pleniùs explicat, verſ. 7. cùm de lege iterùm dicit, quod ſit διακονία τοῦ θανάτου ἐν γράμμασιν ἐντετυπωμένη ἐν λίθοις, *miniſterium mortis in literis poſitum atque informatum lapidibus*: dicitur enim Lex miniſterium in literis poſitum & informatum lapidibus, tum quia præcepta ejus erant maximam partem externa; tum imprimis quod exteriùs tantùm propoſita erant, nulla ſpiritûs vi atque efficaciâ comitata, quæ ad interiorem hominem atque ad ipſum cor penetraret. Evangelium contrà hoc ornat elogio, quod ſit διακονία πνεύματος, verſ. 6. *miniſterium Spiritûs*; quia ſc. præcepta ejus ſint tum ſuâ naturâ ſpiritualia, tum imprimis magnâ ſpiritûs vi atque efficaciâ interiùs in cordibus hominum impreſſa atque inſculpta. Apoſtolum enim cum Evangelium appellat διακονίαν πνεύματος, non modò genium ac naturam ipſius Evangelicæ doctrinæ, (ut multi putant) ſed & vim hanc divini Spiritûs ipſam individuo nexu comitantem reſpicere luce clarius eſt, ex loco illo, 2 Cor. 3. 3. ubi de Evangelio à Corinthiis ipſius miniſterio fide accepto dicit Apoſtolus, quod ſit ἐπιστολὴ Χριστοῦ ἐνεγεγραμμένη, οὐ μέλανι, ἀλλὰ πνεύματι Θεοῦ ζῶντος, οὐκ ἐν πλαξὶ

πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίναις. *Epistola Christi inscripta, non atramento, sed Spiritu Dei vivi; non in tabulis lapideis, sed in carneis tabulis cordis.* Quæ posteriora verba manifestè alludunt ad discrimen inter ministerium Legis & Evangelii in hoc præcipuè positum, quod Lex exteriùs tantùm data sit, ac Scriptis tabulis consignata; Evangelium verò interiùs administratum, ac Spiritu Dei vivi in ipsis hominum cordibus inscriptum. In hunc etiam sensum proculdubiò interpretandus est Apostolus, Ro. 8. 2. cùm de Evangelio, oppositè ad Legem, (de qua capite præcedente fusè egerat) locutus, vocat illud νόμον τῦ πνεύματος τ ζωῆς ἐν χριστῷ Ἰησοῦ *Legem spiritûs vitæ seu vivificantis in Christo Jesu.* Hîc enim τὸ πνεῦμα τ ζωῆς non respicere ipsam legis Evangelicæ naturam spiritualibus præceptis atque ad spiritum hominis penetrantibus constantem (quod video nonnullis placuisse) manifestum est; quia Spiritus ille dicitur esse non in ipsa Lege Evangelica, sed in Jesu Christo, sc. tanquam capite, atque ab eo in ecclesiam corpus ejus derivatus. Dicitur autem (ni fallor) Evangelium lex hujus spiritûs, quia tum in Evangelio promissus sit, tum illud individuo nexu comitetur. Ad hæc per Spiritum ipsius Christi, non per nudam Evangelii doctrinam liberari homines à lege peccati ac mortis, nisi volumus apertè παλαγαρίζειν, omninò fatendum est. Quid, quod si hæc interpretatio admittatur, Lex Mosis, quà moralia præcepta continet, perinde atque Evangelium dici possit ministerium ac Lex spiritûs; cùm, teste Apostolo, Rom. 7. 14. sua sit natura πνευματικὴ spiritualis, & spiritualem justitiam

ſtitiam doceat. His omnibus clariſſimam lucem affert locus ille, Gal. 3. verſ. 14. ubi κατάρᾳ τῦ νόμυ maledictioni Legis, de quâ mentionem fecerat verſu præcedente, opponit Apoſtolus εὐλογίαν τῦ Ἀβραὰμ benedictionem Abrahami, eamque benedictionem exponit per ἐπαγγελίαν τῦ πνεύματ☉ promiſſum ſpiritûs, ſeu ſpiritum promiſſum. Promiſſum igitur ſpiritûs ſancti magnum eſt illud fœderis Evangelici privilegium, in quo ejus ἔξοχὴ ſupra Legem ac ſumma excellentia præcipuè ſita ſit. Pro coronide adjiciam teſtimonium ſancti Johannis Evangelii ejus, cap. 1. verſ. 17. ὁ νόμ☉ διὰ Μωϋσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησῦ Χριςῦ ἐγένετο: Ubi (ut notat Grotius) intrans curſu confodit Apoſtolus dogma Ebionis Jeſum Moſi poſthabentis jam ipſius tempore eccleſiæ Chriſti nimis notum. Ἀλήθεια autem opponitur umbris Legis: χάρις præcipuè eſt copia illa Spiritûs paſſim in Chriſtianos effuſa, ſtatui veteris legis incognita: Druſio enim, qui χάρις hîc non per חן ſed חסד *benignitas, h. e. gratuitus Dei favor*, exponendum cenſet, repugnant verba, verſ. 14, & 15. quæ de gratia illa, quâ plenus eſt Chriſtus, quæq; ex ejus plenitudine in nos dimanat, apertè loquuntur.

(3.) Jam hîc etiam quæſtionem unam & alteram ſolvendam exhibebimus.

1°. Primò quæritur: An nullum omnino extet in Lege Moſis Spiritûs Sancti promiſſum?

Reſp. Legem, ſi per eam intelligas pactum in monte Sinai factum, & Mediatore Moſe populo Iſraelitico datum, (quæ, ut modo diximus, eſt max-

maximè propria ac genuina ipsius in Paulinis epistolis notio atque acceptio) nullum spiritûs sancti promissum continere manifestum est. Si, inquam, per eam intelligas pactum in Sinai factum; quia in Hagiographis & Scriptis propheticis, quæ nomine Legis & Veteris Test. laxiùs sumpto non rarò veniunt, de Spiritu Sancto tum ex gratia divina promisso tum precibus hominum impetrato passim legimus. Imo & in Mosaicis scriptis, licet non in ipso Mosaico fœdere, promissum (ni fallor) satis clarum de gratia Spiritûs Sancti Israelitis à Deo danda reperire est. Ejusmodi certè est illud, Deut. 30. vers. 6. *Circumcidet Jehova Deus tuus animam tuam & animam seminis tui, ad diligendum Jehovam Deum tuum ex toto corde tuo, &c.* Etenim circumcisionem cordis, præsertim ejusmodi, qua ad Deum toto corde diligendum homines præparentur, non sine magnâ spiritûs sancti vi atque efficaciâ fieri posse, apud omnes, qui à Pelagio diversum sentiunt, in confesso est. Sed hoc etiam ad Evangelicam justitiam pertinebat, quam sub cortice externorum rituum & ceremoniarum latitantem primùm Moses ipse, dein Prophetæ alii digito quasi commonstrarunt. Justitia enim fidei, quæ in Evangelio πεφανέρωται, olim erat χωρὶς τῆς ἐξ ἔργων μαρτυρουμένη, ut disertè affirmat Apostolus Rom. 3. 21. Dixi autem exertè hanc spiritûs sancti promissionem in ipso Mosaico fœdere non haberi. Addam aliquid amplius, partem eam fuisse Novi Testamenti, ab ipso Mose promulgati. Nam fœdus cum Judæis sancitum, Deut. 29. & seq. (in quo hæc verba reperiuntur) planè diversum

fuiſſe à fœdere in monte Sinai facto, adeóque renovationem continuiſſe pacti cum Abrahamo initi, h. e. fœderis Evangelici tùm temporis obſcuriùs revelati, multis argumentis demonſtrari poteſt.

1°. Diſertè dicitur, cap. 29. verſ. 1. verba, quæ ibidem ſequuntur, fuiſſe *verba fœderis, quod Deus præcepit Moſi, ut pangeret cum Iſraelitis, præter fœdus illud, quod pepigerat cum illis in Chorebo.* Qui renovationem tantùm hîc intelligunt fœderis in monte Sinai facti, nugas agunt, quin & textûs ipſius apertiſſimis verbis contradicunt. Neque enim verba fœderis in Sinai facti repetita ac renovata ullo ſenſu dici poſſunt verba fœderis, quod Deus ſancivit præter illud, quod in monte Sinai pepigerat.

2°. Diſertè dicitur, hoc fœdus idem prorsùs fuiſſe cum eo, quod Deus juramento ſanciverat cum Iſraelitici populi majoribus, Abrahamo putà, Iſaaco & Jacobo: ejuſdem cap. verſ. 12, 13. Quod fœdus ipſum Evangelicum fuit obſcuriùs revelatum, ipſo Apoſtolo Paulo interprete, Gal. 3. 16, 17.

3°. Nonnulla hujus fœderis verba citat Paulus, ut verba fœderis Evangelici, quæ fidei juſtitiam manifeſtò præ ſe ferant. Vide Rom. 10 6. & ſeq. coll. Deut. 30. 11. & ſeq. Haud me fugit eſſe nonnullos, qui ſtatuunt, hæc Moſis verba ab Apoſtolo ad fidei juſtitiam per alluſionem tantùm accomodari; ſed fidem non faciunt, cùm Paulus verba iſta manifeſtò alleget, ut ipſiſſima verba juſtitiæ fidei, h. e. fœderis Evangelici, in quo juſtitia iſta revelatur. Atque ut verum fatear, ſem-

per

per existimavi, allusiones istas (ad quas confugiunt quidam, tanquam ad sacrum suæ ignorantiæ asylum) plerumq; aliud nihil esse, quàm sacræ scripturæ abutiones manifestas. Sed non necesse erat, hoc saltem in loco, ut tali κακοηθείᾳ uterentur.

Nam 4°. Quæcunque in hoc fœderè continentur, in Evangelium mirè quadrant.

1. Quod ad præcepta attinet, præscribuntur hîc ea tantùm, quæ ad mores pertinent, & per se honesta sunt, illorum rituum, qui, si verba spectes, pueriles videri possent, quorumque totum fœdus legale ferè plenum est, nullâ factâ mentione. Addas: totam illam obedientiam, quæ hîc requiritur, ad sincerum sedulumq; studium Deo in omnibus obediendi referri, Vid. c. 30. v. 10, 16, 20.

2. Ad promissa quod spectat, plenam hîc omnium peccatorum, etiam gravissimorum, remissionem post peractam pœnitentiam repromittit Deus, cap. 30. vers. 1, 2, 3, 4. quæ gratia in fœdere legali nuspiam concessa est, ut suprà fusiùs ostendimus. Deinde gratia spiritûs sancti, quâ corda hominum circumcidantur, ut Jehovam diligant ex toto corde atque ex tota anima, hoc in loco, de quo agimus, (nempe prædicti capitis vers. 6.) clarè promittitur. Hui! quàm procul ab usitata Mosaicorum scriptorum venâ!

5°. Fœdus illud, de quo prædixit Jeremias cap. 31. vers. 31. & seq. fœdus esse Evangelicum, negarit Christianus nemo; cum divinus Auctor epistolæ ad Hebræos idipsum expresè doceat, cap. 8. vers. 8. & seq. Jam quæ de pacto isto prænuntiat Propheta, omnia huic

fœderi Moabitico ad amuſſim reſpondent. Appellat ſuum fœdus Jeremias fœdus novum, ab eo, quod cum Majoribus populi Iſraelitici Ægypto exeunti bus pepigerat Deus, omninò diverſum : idem etiam de Moabitico fœdere dicit Moſes. Cauſam reddit Jeremias, cur novum Deus pactum, Sinaiticum aboliturus, molitus fuerit, nempè quod Iſraelitæ, præpotentiore gratiâ deſtituti, Sinaiticum illud irritum feciſſent, præceptis ejuſdem non obtemperando, verſ. 32. Eandem cauſam & Moſes manifeſtè deſignat. *Nondum (inquit) dederat vobis Jehova mentem ad cognoſcendum, & oculos ad videndum, & aures ad audiendum uſq; ad diem hunc*, Deut. 29. verſ. 4. Q. d. *Pactum priùs vobiſcum pepigerat Deus, in quo voluntatem ſuam præceptis, tùm promiſſis, tùm minis, tùm deniq; miraculis omne genus ſatis ſuperq; communitis, vobis ipſis patefecerat. Sed vidit fœdus illud parum vobis profuiſſe, vidit vobis opus eſſe efficaciore adhuc gratiâ, quâ nempè corda veſtra circumcidantur, &c. ideóque novum fœdus meditatur, in quo gratiam illam efficaciſſimam vobis adſtipulaturus ſit.* Eandem autem cordis circumciſionem proculdubiò deſignant verba Jeremiæ, verſ. 33. prædicti capitis: *Indam legem meam menti eorum, & cordi eorum inſcribam eam.* Porrò remiſſio iſta omnium peccatorum, quæ pœnitentibus promittitur à Moſe, Deut. 30. verſ. 1. & ſeq. à Jeremia etiam clarè exprimitur prædicti, cap. verſ. 34. *Ero propitius iniquitatibus eorum, & peccatorum ipſorum, & tranſgreſſionum ipſorum non recordabor amplius.* Denique Jeremias claritatem oſtendit adeóque facilitatem præceptorum,

ceptorum, quæ in novo suo fœdere continebantur, ob quam Dei populo non opus esset laboriosâ disquisitione, aut exactiori disciplinâ, ut præcepta istius fœderis cognoscerent implerentque, ejusdem capitis v. 34. Idem Mosen quoque voluisse manifestum erit, si verba ejus Deut. 30. v. 11. & seq. cum iis, quæ Apostolus ad eundem locum differit, Rom. 10. v. 6. & seq. accuratiùs perpenderis. Mihi certè clara videntur omnia. Sextò ac postremò, ut res hæc tota extra omnem controversiæ aleam ponatur, ipsi Hebræorum Magistri ea, quæ Deut. 29. & deinceps continentur ad Messiæ tempus omninò referenda censuerunt. Testem advoco fide dignissimum P. Fagium, qui ad Deut. 30. v. 11. hæc annotat: *Diligenter observandum est, ex consensu Hebræorum, caput hoc ad regnum Christi pertinere. Unde etiam Bachai dicit, hoc loco promissionem esse, quòd sub Rege Messiah omnibus, qui de fœdere sunt, circumcisio cordis contingat, citans Joelem c. 2. 28.* Fagio consentit Grotius in ejusdem capitis v. 6.

In his ideò prolixiùs immorati sumus, tùm ut vel hinc manifestum fieret, omnia quæ in Mosaicis scriptis continentur, ad Fœdus Mosaicum, propriè sic dictum, nequaquam pertinere, adeóque quàm vera ac prorsus necessaria sit distinctio Augustini (de qua aliquoties jam dictum est) legem veterem χωρίς sumptam ad solum pactum in monte Sinai factum restringentis: tùm imprimis, ut exinde etiam clarè eluceret, optima ac sapientissima Dei οἰκονομία, quam in dispensando gratiæ suæ fœdere usurpare visum ipsi fuerit. Pepigerat Deus cum Abrahamo Fœdus illud gratiosum multis ante

latam legem annis; cui poſteà placuit ipſi ſuperaddere pactum aliud, multis, iiſque operoſis, ritibus ac ceremoniis conflatum, quibus rudem & carnalem Abrahami poſteritatem, recèns ex Ægypto eductam, adeóque paganicis ritibus ac ſuperſtitionibus nimis addictam, in officio contineret, i. e. ab Ethnicorum idololatrico cultu arceret. Quod optimè expreſſit Tertullianus (adverſ: Marcion: 2.) his verbis: *Sacrificiorum onera & operationum & oblationum negotioſas ſcrupuloſitates nemo reprehẽdat, quaſi Deus talia propriè ſibi deſideraverit, qui tam manifeſtè exclamat: quò mihi multitudinem ſacrificiorum veſtrorum? & quis exquiſivit iſta de manibus veſtris? ſed illam Dei induſtriam ſentiat, quæ populum pronum in idololatriam & tranſgreſſionem ejuſmodi officiis religioni ſuæ voluit adſtringere, quibus ſuperſtitio ſæculi agebatur, ut ab ea avocaret illos, ſibi jubens fieri quaſi deſideranti, ne ſimulacris faciendis delinquerent.* Conf: Gal. 3. 19. Sed prævidens ſapientiſſimus Deus, fore, ut hoc ipſius propoſitum populus obtuſi pectoris non intelligeret, poſt latam iſtam carnalem legem, præcepit Moſi, ut Iſraelitis novum fœdus promulgaret, ſeu potiùs ut vetus illud, cum Abrahamo ante multos annos initum, (quod ſpiritualem imprimis juſtitiam exigebat, & gratiâ ac miſericordiâ plenum erat) renovaret. Ut hinc tandem cognoſcerent Iudæi, pactum Abrahamiticum etiam poſt latam legem ritualem adhuc viguiſſe, adeóque pro fœdere habendum fuiſſe, cui unicè ſalus ipſorum innitetur. Conf. Gal. 3. 17. Quis hìc cum Apoſtolo non exclamet, Ω βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ. Rom.

Rom. 11. 33. Sed hæc obiter etsi haudquaquam frustrá : Pergo:

2°. Hinc solvi possit & altera quæstio, an scilicet Spiritus Sanctus V. Testamenti temporibus datus fuerit ? (IV.) 2°.

Resp: Omninò: neque enim aliàs tot viros pios ac sanctos sub lege Mosis fuissent reperire. Sed 1°. datus erat Spiritus sub lege quidem, at non ex lege; quippe hæc gratia mutuò erat accepta ac sumpta de gratiâ evangelicâ. Hinc Spiritus promissus dicitur à Paulo in eo, quem modò laudavimus, loco εὐλογία Ἀβραὰμ benedictio Abrahami, non Mosis Gal. 3. 14. quia scilicet ingens hoc beneficium ex promisso Abrahæ facto, non ex Mosaico fœdere, i.e. ex Evangelio, non ex lege effluxit.

2°. Deinde, etsi spiritum suum largitus est Deus ipsum rogantibus tàm sub veteri, quàm sub novo Testamento, magno tamen discrimine id factum fuit. Legis enim temporibus dedit Dominus spiritûs sui gratiam parcè admodùm ac restrictè, sub Evangelio largiter atque effusissimè; Hinc tempore N. Fœderis dicit Deus οὐκ ἐκ μέτρου δίδωσι non admetiri sed effundere spiritum, primùm in caput Christum, deinde in Ecclesiam corpus ejus, Joh. 3. 34. Jam enim spiritum ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως & Tit. 3. 6. vide & Joh. 7. 38. Act. 2. 17. Hûc etiam refero locum illum S. Iohannis satis celebrem Ioh. 1. 16. ubi qui sub Evangelio vivunt, dicuntur ἐκ τοῦ πληρώματος χριστοῦ accepisse χάριν ἀντὶ χάριτος *gratiam super gratiam*, *h.e. gratiam abundantem*, (V.)

dantem, sive gratiam gratiâ cumulatam. Sic enim verba illa interpretanda esse censeo; ut hîc χάρις ἀντὶ χάριτος idem planè sit, quod Siracides χάρις ἐπὶ χάριν dixit cap. 26.18. χάρις ἐπὶ χάριν γυνὴ αἰσχυντηρὰ ἡ πιστὴ *gratia cumulata est pudica & fidelis uxor*: q.d. pudicitia quidem in uxore magna est Dei gratia, si autem accesserit & fidelitas, talis uxor gratiâ cumulata est, quippe cujus pudicitiæ, thesauro ex se satis amplo, fidelitas etiam, rara mulierum virtus, quasi in cumulum addatur. Negat quidem Beza se reperîsse unquam hanc particulam ἀντὶ ita usurpatam ab idoneo aliquo Autore. Sed opportunè huic occurrit nobisque succurrit Davenantius noster, qui meminit ab amico suo doctissimo Dunæo hunc usum hujus propositionis observatum fuisse apud Theognidem hisce versiculis:

De Just. actuali c. 61. p. 614.

Τεθναίμην δ' εἰ μή τι κακῶν ἀμπαύμα μετέλθω,
Εὑροίμην, δώρῃς τ' ἀντ' ἀνιῶν ἀνίας.

Moriar, si nullum levamentum malarum curarum invenero, dederisque calamitates super calamitates.

(VI.) Objiciet hîc fortasse aliquis, extitisse sub lege nonnullos Spiritûs Sancti donis instructissimos, quibuscum vel pauci vel nulli in Ecclesia Christiana sint conferendi, quo in censu fuerunt Moses ipse, David, ac Prophetæ omnes.

Resp. 1. Horum numerus perpusillus erat; non autem quid in paucos gratiæ contulerit Dominus, hîc quæritur; sed quam erga populum Judaicum ordinariam dispensationem secutus sit. 2. Paucis

istis

istis sub lege evaserunt quamplurimi sub Evangelio donis Spiritûs Sancti atque admirabili vitæ sanctitate pares, imò longè superiores; quo in numero fuerunt Apostoli ac plerique primorum temporum Christiani. 3. Nunquam tanta ullis tunc contigit Spiritûs S. gratia, quæ non sæculi obscuritatem ac statum infantilem aliquâ ex parte reciperet. Hinc qui inter Prophetas V. T. primas tenuerunt ὁ μικρότερος ἐν βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ab ipso Christo postponuntur, Mat. 11. 11. Nimirûm amplitudine ac perspicuitate revelationis & notitiæ de liberatione humani generis: namque id ante Iohannem mysterium fuit, Iohannis tempore cœpit illucescere post Christi passionem & resurrectionem & missum Spiritum Sanctum meridianâ luce clarius patuit: confer Mat. 13. 17. 1 Pet. 1. 10, 11, 12.

3°. Denique, (quod quæstioni propositæ, quâ argumentationem Apostoli spectat, plenè, imò cumulatè satisfacit,) etsi datus erat olim in & sub lege Spiritus Sanctus, exhibito tamen Evangelio, non ampliùs legis sectatoribus impertiebatur; sed eorum erat privilegium, qui relictâ lege, fidem Evangelio habuerunt. Deseruit sanctissima Columba Mosis Arcam, ac pedem sedemque fixit in Christi Ecclesiâ. Literam dereliquit spiritus, velut corpus anima, evasitque jam lex verè mortua litera. Cujus rei manifestum erat indicium conspicua Spiritûs Sancti dona à Synagoga ad Ecclesiam translata, cum in die Pentecostes non fulgur & tonitru & horrore plena tempestas; (ut olim hoc ipso die datâ è monte Sinai lege, veteri) sed vis ingens divini Spiritûs cœlitùs di- (VII.)

lapſa, & linguarum ignitarum forma aſpectabilis ſuper Apoſtolis reſideret, ac paulò poſt in ipſum vulgus Chriſtianorum dona eadem miraculoſa paſſim ac liberaliter effuſa eſſent: legis interim cultores nullo manente ſpiritu, niſi ſpiritu ſoporis, Rom. 11. 8. digno utique iis ſpiritu, qui corpore ipſo ablato, umbram deperirent.

(VIII.) Atque ita de improviſo incidimus in illud ipſum quod ad extremum notandum reſervavimus: Apoſtolum ſcilicet alicubi doctrinam ſuam de juſtificatione per fidem ſine Moſaicæ legis operibus ſtabilitum ire conſpicuis iſtis & miraculoſis Spiritûs Sancti donis, quæ fidem Evangelio habitam paſſim ſequebantur. Argumento hoc planè apodictico utitur Paulus ad Galat. cap. 3. v. 2. hâc *ipſorum*: *Hoc ſolum velim diſcere ex vobis, ex operibus legis ſpiritum accepiſtis, an ex auditu fidei?* De ſpiritu enim miraculorum loqui hîc Apoſtolum patet ex v. 5. *Qui igitur ſubminiſtret vobis ſpiritum, & efficit virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei id facit?* Quaſi dicat: Tantum huic rei, de qua nunc interrogo, reſpondete, & ſatis eſt ad vos revincendos; dona illa ſpiritûs eximia, quæ accepiſtis, habuiſtis ex circumciſione & cæteris factis legis, an ex auditu fidei? Quod ſi ex fide in Chriſtum (quod inficiari non audebitis) omnia hæc bona eſtis aſſecuti, (ut de ingratitudine nihil dicam, quæ eſt hæc veſtrûm inſania ab Evangelio argumento tam evidente atque in ipſum ſenſum incurrente comprobato deſciſcere? Hinc cum in Hieroſolymitano concilio magna illa agitabatur quæſtio, an circumciſio & cæteri ritus Moſaici

Mosaici gentibus ad Christum conversis imponendi essent; Petrus Apostolorum Princeps hoc uno argumento negativam quæstionis partem adstruxit, quod scilicet Cornelio iisque qui cum eo erant, gentium primitiis, ipsius ministerio Evangelizatis dona hæc Spiritûs Sancti conspicua à Deo data essent. Hoc enim facto, inquit Petrus, ὁ καρδιογνώστης θεὸς ἐμαρτύρησεν αὐτοῖς δοὺς αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καθὼς καὶ ἡμῖν, *Scrutator cordium Deus testimonium illis præbuit (quod scilicet sine circumcisione ipsi placerent) dando ipsis Spiritum illum Sanctum, æquè ac nobis*, qui nempe circumcisi sumus ac Mosis instituta observamus.

Testimonium enim illud fuisse spiritum donorum miraculosorum ex ipsa historia liquet Act. 10.46. Hinc etiam quibus inter gentes post fidem Evangelio habitam spiritus hic datus erat, σφραγίζεσθαι dicuntur, & quasi arrhabonem quendam à Deo accepisse, scilicet gratiæ ipsius in præsenti futuræque gloriæ. 2. Cor. 1. 22. Eph. 1. 13. & 4.30. His enim in locis, ut & alibi sæpè per spiritum intelligi dona hæc spiritûs conspicua, vel hinc manifestum est, quod Apostolus spiritum illum apertè designet, & quasi digito monstret, ipsumque in testimonium proferat, tum iis, ad quos scribit, tum aliis quibuscunque de veritate Evangelicæ doctrinæ convincendis abundè sufficiens. Ut de spiritu hoc gentibus impertito non incommodè dici possint, quæ de circumcisione locutus est Apostolus, quod scilicet fuerit σφραγὶς τῆς δικαιοσύνης τῆς πίστεως τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ, *sigillum justitiæ fidei, quam præputiati habuerunt.* Rom. 4.11.

(IX. Hæc autem (ut obiter id dicam) lucem afferunt obſervationi, quæ doctiſſimo Grotio mirificè adeò placuit, ut eam ex quovis fere loco colligendi anſam arripuerit; ſc. Spiritum S. in N. T. ſæpiſſimè poni poſt fidem. Vera enim eſt hæc obſervatio, ſi de copioſa hâc donorum conſpicuorum effuſione, quæ primævæ Eccleſiæ propria erat, intelligatur; vel etiam de pleniori illâ Spiritus menſurâ, quam per & poſt fidem charitate formatam etiam nunc accipiunt fideles. Interim ſpecialem aliquam Spiritûs divini operationem fidem efficacem ſemper præcedere, certum eſt; nec credo aliam fuiſſe ſummi viri mentem, etſi nonnullis in locis verba ejus nimis crudè concepta videantur.

Cap. XII.

Consectaria duo ex iis, quæ in tribus præcedentibus capitibus de infirmitate Legis explicantur, deducta. Quorum prius est: Apostolum ejusmodi tantum opera à justificatione ἀπλῶς secludere, quæ sine gratia Evangelii, vi Legis Mosaicæ, & (consequenter) naturalis facta sunt. Id porrò triplici argumento ex ipsis Pauli epistolis demonstratur. Tribus Paræi argumentis pro contrariâ parte ita respondetur, ut lux inde clarior deducto consectario accedat.

IN explicando Apostoli argumento ab infirmitate Legis sumpto si cui fortè nimis prolixi visi sumus, expendat, oro, quantopere hæc conducant tum ad Paulum rectiùs intelligendum, tum ad doctrinam Jacobi de justificatione ex operibus firmiùs stabiliendam: quod utrumque ut intelligat, jam operam dabo. (I.)

Ad prius illud quod attinet, quisquis ea, quæ diximus, penitiùs intellexerit, facilè is videbit, opera, quæ Paulus à justificatione simpliciter excludit, (II.)

cludit, ejuſmodi tantùm eſſe, quæ ſine gratia Evangelica perficiuntur vi Legis Moſaicæ, vel etiam naturalis. (Nam quæ adverſus legem Moſaicam diſputat Paulus, multo fortiùs, ut jam alicubi notavimus, contra naturæ legem militant.) Eſt illud evidentiſſimum ex antedictis conſectarium. Cum enim Paulus hoc imprimis argumento pugnat contra juſtificationem ex lege ſive Moſis, ſive naturæ, quod utraque iſta lex iis viribus planè deſtituta ſit, quibus homines ad juſtitiam veram, Deo dignam ipſiq; gratam adducantur; manifeſtè hinc ſequitur, ab ipſo iſtam ſolummodò juſtitiam eaq; opera à juſtificatione excludi, quæ ab infirmitate humanâ in ſtatu ſive Legis, ſive naturæ proficiſcuntur.

(3.) Sed hoc ipſum aliis etiam rationibus ex ipſo Paulo petitis liquidò conſtat.

Ac primò quidem non leve, aut contemnendum hujus rei Argumentum mihi videtur, quod Apoſtolus, contra operum juſtitiam diſputans, opera ſimpliciter nominet, nullo addito niſi *Legis* epitheto; nunquam verò (quod ſciam) *bona* opera à juſtificatione excludat. Hoc ipſo enim non obſcurè innuit, ſe opera tantùm ex ingenio viribuſq; humanis profecta, omnique ſupernaturali bonitate deſtituta rejicere. Fateor, ab ipſo alicubi nominari ἔργα τὰ ἐν δικαιοσύνῃ *opera juſtitiæ*, Tit. 3. 5. ſed ibidem ſe explicat verbis immediatè ſequentibus: ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, *quæ ipſi* (*h. e. ex propriis viribus*) *fecimus*. Sed de hoc loco mox pleniùs acturi ſumus. Hinc Eph. 2. opera, quæ à ſalute excludit Apoſtolus, ἔργα opera ſimpliciter

pliciter appellantur, vers. 9. quæ verò opera tanquam ad salutem necessaria admittit, quibusque perficiendis gratia Christi præparari nos & quasi creari affirmat, καλὰ ἔργα *bona* opera dicit, vers. 10.

2°. Ex tota Apostolicæ disputationis serie illud manifestum fit, ipsum ejusmodi tantùm opera rejicere, quæ admissa hominibus gloriandi seque coram Deo efferendi materiam præbere viderentur: vide Rom. 3. 27. & 4. 2. Eph. 2. 9. Id verò de operibus, quæ proprio Marte, sine gratiæ adjutorio efficimus, dici tantùm posse, quis non videt? Quæ enim quis opera gratiâ divinâ tum præveniente excitatus, tum comitante adjutus præstat; Deo optimo maximo deberi, eorumque gloriam in ipsum tanquam summum ac primum autorem redundare manifestum est. Bona hæc, quæ præstamus, opera; non tam opera nostra sunt, quûm Dei ipsius in nobis. Nemo autem coram Deo jure gloriari possit ea de re, quam Deo debet. At (inquit Paræus) finguntur hæc gratiæ opera procedere simul ex virtute liberi arbitrii, ita ut huic aliqua ex parte debeantur. (4.) *In solut. dub. 3. c. 3. ad Rom. p. 221.*

Resp. Bona nostra opera gratiâ Dei præeunte, libero arbitrio famulante fieri, non est fictio nostra, sed ipsa veritas, quam & Sacræ Scripturæ innumeris ferè in locis apertè testantur, & recta ratio nos docet, ac denique universi trium optimorum sæculorum Scriptores unanimi consensu agnovere. Neque tamen liberum hoc arbitrium impedit, quo minùs tum justitia

juſtitia noſtra tum inde ſecuta ſalus Deo, tanquam primo, imò & unico autori tribuenda ſit; cum illud ante & citra gratiam divinam ne tantillum quidem ex ſe & à ſe habuiſſet boni, nempe, quod verè bonum eſſet, atque ad ſalutem valeret. Quicquid boni voluntas poſſit, id gratiæ in ſolidum debet; tantùm quod poſſit & malè agere ex ſe habet. Sine iſta voluntatis libertate tantum abeſt, ut bona noſtra opera fiant, ut ne bona quidem eſſe poſſint, aut ad præmium ordinari, magis quàm brutorum actiones, aut etiam motus inanimatorum. Poſita autem hac libertate gloriam divinæ gratiæ non ita iri diminutum, quin Deo autori accepta referenda ſint, quæcunq; facimus bona opera, ex ipſa (ni fallor) adverſariorum confeſſione argumento ἀνατρέπτῳ evicturi ſumus.

(V.) Quippe etiamſi ſtatuant illi, primam hominis ad Deum converſionem operatione divinæ gratiæ planè irreſiſtibili fieri, agnoſcunt tamen unanimi conſenſu in actibus bonis ſubſequentibus, ſaltem quibuſdam, ejuſmodi arbitrii libertatem, qua renatus ita benè agat ut poſſit non agere, imò ſæpe non benè agat cum poſſit. Diſerta ſunt imprimis verba Theologorum noſtrorum in judicio ſuo Synodo Dordracenæ exhibito. Ibi enim ad art. 3 & 4. de converſione, quà denotat actum hominis ſe ad Deum convertentis, locuti, hæc habent verba, Theſ. 3. *Deus hominem converſum & fidelem non ita ſemper movet ad bonos actus ſubſequentes, ut tollat ipſam voluntatem reſiſtendi, ſed quandoq; permittit.*

permittit illum vitio suo deficere à ductu gratiæ, & in particularibus multis actibus concupiscentiæ suæ parêre. Et in explicatione ejusdem thesεως addunt: *Non deest quidem per totum vitæ nostræ cursum motus & ductus Spiritûs divini; ita tamen ut gratiæ deesse possimus, imò ut nimis sæpe desimus, ac subinde concupiscentiis nostris liberè turpiterq; pareamus*: Quod probant ex locis illis, Gal. 5. 17. Eph. 4. 30. Deniq; inter theses heterodoxas hanc damnant. (Ut certè merito damnanda est, atque ad inferos, unde prodiit, releganda) Thes. 4. *Hominem non posse plus boni facere, quàm facit, nec plus mali omittere quàm omittit.* Et in explicatione contendunt thesin istam falsam esse, sive de homine irregenito intelligatur, sive etiam de renato. His autem positis, quæro: Utrum bona ista opera subsequentia, quæ ita liberè ab homine renato fiant, ipsi gloriandi materiam præbeant, annon potiùs eorum honos & gloria in Deum autorem referenda sit? Posterius illud dubio procul strenuè affirmabunt adversarii, à priori toto animo abhorrebunt. Concedant igitur necesse est, concursum liberi arbitrii cum gratiâ divinâ in operibus bonis non impedire, quo minùs eorum honos Deo in solidum debeatur; neq; homini ipsi ullam in sese gloriandi materiam præbere. Neque enim alium liberi arbitrii concursum in ullo bono opere statuimus, quam ipsi adversarii in multis bonis operibus agnoscunt. Sed hæc obiter: pergo.

3°. Denique, hanc esse Pauli mentem (nempe, ut rejiciat opera tantùm absq; gratia Evangelii (VI.)

facta) vel ex iis ipſis locis, in quibus opera in univerſum omnia imprimis excludi videantur, rem accuratiùs perpendenti facilè liquebit. Proferantur loca iſta, atque agmen ducat Textus ille nobilis, qui contra juſtificationem ex operibus argumentum planè Herculeum ſuppeditare nonnullis videtur, atque in eorum diſputationibus proram penè ac puppim facit. Is eſt ad Philipp. c. 3. ubi cùm omnia alia (modò Chriſtum lucrifaceret) ſe pro rettrimento duxiſſe dixiſſet Apoſtolus v. 5. addit v. 9. καὶ ἵνα εὑρεθῶ ἐν αὐτῷ μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην, τὴν ἐκ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Χριστοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην.

Quam hìc reprobet, quamque ſuſpiret juſtitiam Apoſtolus, cuivis ſine partium ſtudio ejus verba expendenti in aperto erit. Ad prius quod attinet, appellat juſtitiam iſtam, juſtitiam ſuam τὴν ἐμὴν δικαιοσύνην h. e. ex ſuis viribus profectam: neque enim juſtitiam illam, quam in ipſo gratia Chriſti effecerat, ſuam dicere fuiſſet auſus, quin potiùs Chriſto Autori grato animo acceptam tuliſſet. Deindè ne cui mens ejus dubia eſſet, apertiùs adhuc loquitur τὴν ἐκ νόμου eam quæ ex lege eſt, h. e. eam, quæ per legem humanâ ope ſine gratia Evangelii parari poſſit. Denique hanc legis juſtitiam diſtinctè ac per partes verſibus præcedentibus expoſuerat. Summa hæc eſt: quod non paucis carnalibus legis privilegiis ornatus erat, quod omnia legis ritualia accuratè obſervaverat, quodque à peccatis gravioribus, quibus pœna in lege annexa fuit, planè inſons erat; ut ſecundùm legis iſtius judicium omninò ἄμεμπτον inculpabilem ſe dicere non vereatur. Jam ſecundo in loco, quam exoptet juſtitiam Apoſtolus, non minùs evidens eſt; nimirum

τὴν

τὴν διὰ πίστεως Χριστοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην ἐπὶ τῇ πίστει h.e. *justitiam illam, quam per fidem Christi Deus in nobis operatur, & propterea ut opus suum approbat.* Optimè enim hîc Estius, *Non, inquit, nostram vocat justitiam, quæ* in nobis est, *sed quæ* à nobis; *sicut & Dei justitiam, quæ* à Deo *est, non quæ in* Deo, *& quâ Deus ipse justus sit.* Neq; enim in Textu dicitur δικαιοσύνη Θεοῦ justitia Dei; (quanquam si ita esset, genitivus Θεοῦ causam efficientem denotaret, ut Rom. 10. 3. sed) ἡ ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνη, *illa quæ ex vel à Deo est justitia.*

Qualis autem sit hæc, quæ à Deo per fidem est, justitia, verbis immediatè sequentibus v. 10. distinctiùs etiam explicat Paulus: τοῦ γνῶναι αὐτὸν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ &c. *ut cognoscam eum (Christum scilicet) & vim resurrectionis ejus, & communionem perpessionum ejus, dum conformis fio morti ejus.* Obtinet hîc communis Theologorum regula, verba scilicet notitiæ in Scripturis sæpissimè connotare affectus. Cognoscere igitur Christum ejusque mortem & resurrectionem est in se sentire re ipsâ & experiri vim mortis ac resurrectionis Christi ejusmodi, quâ quis peccato ipse moriatur, inque novam ac sanctam vitam resurgat. Confer Rom. 6. per totum. Atque hæc cognitio dubio procul est τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Χριστοῦ supereminens illa Christi cognitio, quam tanto affectu anhelat v. 8. hujus capitis. Certè vix potuit Apostolus (meo quidem judicio) suam de utraque justitia, legis & Evangelii, mentem apertiùs exprimere.

Ad locum illum jam venio, quem modo stri- (VII.)

tim notavi, scilicet Tit.3.v.5,6. Οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου ὃ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως, &c.

Si quæras, cujusmodi opera à justificatione ac salute excludat Apostolus, clarè hîc respondet ipse: ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, pronomine ἡμεῖς emphaticè addito; *quæ fecimus ipsi* h.e. ex propriis viribus. Deinde operibus hujusmodi ex humano ingenio profectis opponit gratiam illam Dei ex mera sua misericordia in nos per Christum largiter effusam, quâ regeneramur ac renovamur, quâque solâ operibus verè bonis idonei reddimur: Quodque prioribus ademerat, his concedit operibus, h.e. per hæc, non illa nos servatos affirmat.

Cùm enim dicit Paulus servari nos διὰ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου per renovationem Spiritûs Sancti, intelligit omnes illas virtutes ac bona opera, quæ à corde per Spiritum Sanctum renovato fluunt. Quippe nuda potentia, facultas, sive (ut loqui amant quidam) habitus infusus cujusvis gratiæ, puta fidei, spei, charitatis, &c. neminem salvat; sed actus cujusque virtutis, seu virtutes ipsæ. Hæc autem Apostoli verba plenè ac perfectè describunt totum salutis ac justificationis humanæ negotium. Exprimitur enim hîc: 1°. Causa salutis προτυμένη, scilicet ἔλεος θεοῦ mera Dei misericordia, quæ et χρηστότης καὶ φιλανθρωπία θεοῦ Dei bonitas & philanthropia appellatur v.4. 2°. Causa προκαταρκτικὴ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ Christus ejusque meritum. 3°. Medium sive conditio salutis obtinendæ, quæ exprimitur 1. negativè οὐκ ἐξ ἔργων ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς non per opera, quæ fecimus ipsi ex propriis viribus. 2. Affirmativè

νὲ ἀλλὰ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας per regenerationem illam ac renovationem Spiritûs S. quam in Baptismo accipimus. Porro ex hoc Textu clarè liquet, Apostolum à salutis ac justificationis negotio non rejicere omnem inhærentem justitiam (quippe per justitiam, quæ in nobis per renovationem Spiritûs S. efficitur, servari nos disertè statuit,) sed illam solummodò justitiam, quæ ita in nobis inhæret, ut *à nobis* sit, h.e. ex propriis viribus proficiscatur. Postremò ex his in proclivi est conjicere, quid sibi velit Apostolus, cum v. 7. concludat nos, δικαιωθέντας τῇ ἐκείνου χάριτι *justificari gratiâ Dei*; quod scilicet solâ Spiritûs S. gratiâ gratis à Deo per Christum nobis impertitâ ea præstare valeamus, quibus ex pacto Evangelico ad justificationem æternamque salutem pervenitur.

Huic geminus est locus ille (quem etiam modò laudavimus) Eph. 2. v. 8, 9, 10. Τῇ γὰρ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι διὰ τῆς πίστεως (καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν, θεοῦ τὸ δῶρον) οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μή τις καυχήσηται, αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, &c. (VIII.)

Per fidem hic intelligo obedientiam Evangelio præstitam, cujus fides specialiter sic dicta, non tantùm initium est, sed & radix ac fundamentum, quam interpretationem rationibus satis firmis jam antè munivimus: ne quis hîc nos id petere, quod in quæstione est, arbitretur. Hanc autem obedientiam ne quis sibi tribueret, sollicitè ab Apostolo cautum est; ideóque addit: *Hoc autem (nempe illud ipsum, quod credidistis) non ex vobis ipsis; est enim Dei donum.* Quomodo id verum sit, mox distinctiùs exponit; interim pergit: *non ex operibus, ne quis glorietur*, i.e. non ex operi-

bus, quæ proprio marte, ſine gratia Dei edidiſtis; ſic enim (aliàs nequaquam) materia aliqua gloriandi in vobis ipſis ſupereſſe videretur, ut ἐξ ὑμῶν hîc idem valeat, quod ἐξ ὑμῶν. Denique totum illud, quod priùs dixerat, *gratiâ ſcilicet ipſos ſervatos, per fidem, idque ex dono Dei, non ex operibus*, confirmat explicatque his verbis: *Opus enim ejus (nempe Dei) ſumus, utpote creati in Jeſu Chriſto ad opera bona, quæ ante præparavit Deus, ut in iis ambularemus.* Conjungit ſe hîc in primâ perſonâ cum Epheſiis Apoſtolus, cùm tamen quæ dicit, ad ipſos imprimis ſpectent. Senſus ergò eſt: Tantùm abeſt, ut propriis veſtris operibus abſque gratia Dei ſervati ſitis, ut è contra non ſine admirandâ planè gratiæ divinæ vi atque efficaciâ denuò quaſi à Deo formati ſitis, atque ex rudi iſtâ mole, in qua ignorantiæ ac peccati tenebris olim obſiti jacuiſtis, veluti creati in id, ut opera jam verè bona, quibus ad juſtificationem atque æternam ſalutem pervenitur, proferre valeatis. Nulla igitur relinquitur vobis gloriandi materia, vobis, inquam, ſaltem, quibus non vulgaris gratia, imò ὑπερβάλλων πλοῦτος τῆς χάριτος, ut dicit v. 7. contigit. Etſi enim hoc Apoſtoli argumentum ad omnes juſtificatos pertinet, eſt tamen in eo aliquid ſingulare (ut ex contextu patet) quod Epheſios, priùs Gentiles, propiùs reſpicit; quorum ex idololatria, ac turpiſſimis Paganiſmi vitiis in lucem Evangelii evocatio opus erat Dei eximium ac planè extraordinarium.

(IX.) His locis addi poſſunt ea, in quibus operibus gratioſam Dei vocationem opponit Paulus, ut Rom.

Rom. 9. 11. ubi electio hominis ad salutem fieri dicitur ἐκ ἐξ ἔργων *non ex operibus*, ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος *ex vocante*. Hîc enim manifestum est, Apostolum ea solummodò opera rejicere, quæ quis suâ sponte facit, ante & citra omnem vocationem divinam; nequaquam verò ea, quæ præstat homo à Deo gratis vocante præventus atque excitatus: neque enim ista vocationi divinæ repugnant: confer 2. Tim. 1. 9.

Sic etiam cum χάρις & ἔργα gratiam & opera ita inter se opponat Apostolus, ut illam hæc, hæc illam destruere affirmet Rom. 11. 6. sole meridiano clarius est, ab ipso istiusmodi tantùm opera intelligi, quæ absque gratia fiunt: certè enim opera gratiæ gratiam non destruunt. Neque ad rem facit, si dicas, per gratiam, quæ operibus hîc à Paulo opponitur, non intelligi gratiam Dei quoad effectum, sed quoad affectum, i. e. gratuitum Dei favorem; Esto enim: nihilominùs manet illud verum, opera gratiæ, sive quæ gratiâ Dei in nobis operante fiunt, nullatenùs destruere gratiam, seu favorem illum Dei, quo nos complectitur; sed illum ipsum apertè stabilire. Gratia enim illa, quâ perficiuntur ejusmodi opera, à gratuito Dei favore profluit, atque eâ ipsâ de causâ gratiæ nomine insignitur; neque enim gratia dici posset, quod ex gratuito Dei favore non procedit. Ut rectè hîc cum Paulo argumentemur: si ex gratiæ operibus servamur, ergò ex gratia: ἐπεὶ ἡ χάρις οὐκ ἔτι γίνεται χάρις, *alioquin gratia non amplius esset gratia.* (X.)

Ex his jam locis liquere arbitror, Apostolum, cum (XI.)

cum juſtificari nos ac ſalvari gratìs, gratiâ, ſine operibus, omnemque gloriandi materiam in toto hoc negotio penitùs excluſam eſſe, toties contendat, hoc imprimis fundamento niti; quòd quicquid boni ad juſtificationem ac ſalutem æternam conſequendam à nobis præſtitum ſit, id totum ex gratiâ Dei, gratìs nobis per Chriſtum datâ, promanet, ipſique acceptum referri debeat: ac proindè mentem ipſius fuiſſe, opera ſolummodò ex libero hominis arbitrio, gratiâ Evangelii deſtituto, profecta à ſalutis ac juſtificationis negotio excludere: ἴσμ ἴδι δικῖαι.

(XII.) Hiſce autem ſatìs luculenter à nobis, ut arbitror demonſtratis acriter repugnat Paræus, multis contendens, hanc Pauli interpretationem corruptam eſſe gloſſam, atque omnia univerſim opera, tam quæ ex fide & gratia Evangelii, quàm quæ ſine ea facta ſunt, à juſtificationis negotio ab Apoſtolo penitùs excludi. Argumenta ejus (demptis iis, quæ ad hominem ſunt; quippe Stapletoni aliorumque Jeſuitarum hypotheſibus oppoſita, ac proinde ad nos nihil quicquam ſpectantia) hæc ferè ſunt.

In Rom. 3. dub. 6. p. 220, 221.

(XIII.) Argumentum 1. *Operibus malis, vel non bonis non neceſſe fuit Apoſtolum detrahere juſtificationem; hoc enim per ſe fuit in confeſſo: At omnia opera ſine gratia & ſine fide ſunt mala, vel non bona: Abſurdum eſt igitur ſtatuere, Apoſtolum contra ejuſmodi opera diſputare.*

Reſp. Argumentum hoc (pace tanti viri dixerim) nihil aliud eſt, quàm ineptum Sophiſma.

Etiamſi

Etiamsi enim operibus malis vel non bonis neminem justificari in confesso sit; opera tamen sine gratiâ Evangelii facta mala vel non bona esse, apud eos, quibuscum Paulo lis erat, tantum abest, ut in confesso fuerit, ut è contra illud ipsum fuerit τὸ κεκριμένον inter Paulum ipsosque. Strenuè negabant hi, affirmabat ille, multis argumentis contendens, ante & citra gratiam Evangelii nihil quicquam ab homine præstari posse, quod verè bonum sit, Deóve ad salutem æternam gratum acceptumque.

Arg. 2. *Abrahami & Davidis opera non erant sine gratia & fide facta: At hæc etiam à justificatione excluduntur, Rom. 4. Falsum est igitur, quod sola opera sine gratia & fide facta excludantur.* (XIV.)

Resp. De Davide non necesse est, ut multùm laboremus, cùm Apostolus ibi loci testimonium tantùm ex illo citet, quo probet, quod de Abrahamo priùs dixerat. Ad Abrahamum verò quod attinet, supponit in hoc argumento Paræus, quod in quæstione est, ipsum sc. spectari ab Apostolo, qualis erat post revelationem vocationemque divinam ipsi factam. Si enim statuamus, considerari à Paulo Abrahamum, qualis erat ante extraordinariæ vocationis gratiam, tum manifestè concidit totum Paræi argumentum. Posterius autem illud verum esse, non obscurè liquet ex capitis citati vers. 1. ubi totius de Abrahamo in sequentibus, saltem usq; ad vers. 9. controversiæ status ex professo ponitur his verbis: τί οὖν ἐροῦμεν; Ἀβραὰμ τὸν πατέρα ἡμῶν εὑρηκέναι κατὰ σάρκα; *quid igitur dicemus?*

mus? Abrahamum patrem noſtrum inveniſſe, quod ad carnem attinet? Duplici quidem ratione conſtrui poſſunt hæc verba; primo, nota interrogationis ad ἐροῦμεν poſitâ, ut τί οὖν ἐροῦμεν ſit tantùm quæſtionis introductio, (ut cap. 6. 1. & 7. 7. & alibi) verba ſequentia quæſtio ipſa introducta, hoc modo: *Quid igitur dicemus? nempe, an dicemus, Abrahamum patrem noſtrum inveniſſe ſecundum carnem?* Et tum εὑρηκέναι idem valebit, quod εὑρηκέναι χάριν Luc. 1. 30. vel ἀποστόν, quæ vox jam præceſſerat, & tacita negatio ſuberit interrogationi ejuſmodi: *minime verò* ſic Grotius. Secundò poſſunt ita legi hæc verba, ut τί conjungatur cum εὑρηκέναι, & ad ipſam quæſtionem referatur ad hunc modum: *Quid igitur dicemus Abrahamum patrem noſtrum inveniſſe (h. e. conſecutum eſſe) ſecundùm carnem?* Cui interrogationi reſponſio ſubintelligenda eſt: *nihil ſanè quicquam*, vel aliquid ſimile. Sed res hæc haud tanti eſt, ut de eâ multùm litigemus, ſiquidem utrobiq; ſenſus idem maneat.

(XV) Majoris momenti eſt quæſtio iſta, utrum verba κατὰ σάρκα conjungenda ſint cum εὑρηκέναι vel cum τὸν πατέρα? Origines, Ambroſius & Latini quidam codices vetuſti, quos ſecutus eſt & Eraſmus, κατὰ σάρκα referunt ad τὸν πατέρα. Sed (meo quidem judicio) peſſimè: nam. Primò, lectio hæc (fatente Eraſmo) fidei Græcorum Exemplarium plerorumque (dicere, opinor, potuiſſet omnium) repugnat. Deinde, ſi Hyperbaton in Græco ſermone ſtatuas, adhuc deſiderabitur articulus: legendum enim eſſet (ut notat ipſe Eraſmus)

τὸν

τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν κατὰ σάρκα. Denique (quod sententiam istam maximè urget) si hoc modo legatur textus, falsum suberit Apostoli verbis; fingeretur enim ita dixisse: *Quid igitur dicemus, patrem nostrum secundùm carnem Abrahamum à Deo consecutum fuisse?* nihil sané: At hoc falsissimum est; nam multa & magna consecutus est Abrahamus. Necesse est igitur, ut limitatio addatur, nempe κατὰ σάρκα. Sed vide hîc, quo studium partium viros alioquin doctos rapiat; Paræus enim allegatâ interpretatione istâ, hæc verba subjungit; *Quàm facilè amplector contra Sophistas, ne cavillentur, justificationem detrahi operibus Abrahæ tantùm iis, quæ fecit secundùm carnem, h. e. ante conversionem & sine fide.* Sed quid est, si hoc non sit, Sophistam agere? Maneat ergò κατὰ σάρκα referendum esse ad εὑρηκέναι non ad τὸν πατέρα ac proindè interrogationem Apostoli in negativam hanc propositionem esse resolvendam: *Pater noster Abrahamus nihil à Deo consecutus est, vel nullam cum Deo inivit gratiam, h. e. non fuit justificatus, secundùm carnem.* *In locum.*

Illud unum restat inquirendum, quid per κατὰ σάρκα intelligat Apostolus. Atque hîc duplicem tantùm interpretationem dari posse video; vel primò ut κατὰ σάρκα idem valeat, quod per circumcisionem & opera externa & carnalia, quam interpretationem multi interpretes sequuntur: vel secundò ut κατὰ σάρκα significet *ex viribus naturæ sine gratia*; Et sic propositionis negativæ hic erit sensus: Abraham non fuit justificatus (XVI).

catus apud Deum operibus ullis ex propriis viribus profectis, ac libero ſuo arbitrio citra gratiam divinam præſtitis. Poſteriorem interpretationem lubens amplector ob has rationes; primò, quia hæc ſit uſitatiſſima acceptio vocis πίστις in novo Teſtamento, quæ frequenter ſpiritui, gratiæ, revelationi divinæ opponitur: vide Mat. 16,17. Gal. 1.10. Deinde, quia controverſia de circumciſione novâ quæſtione ab Apoſtolo diſertè proponi videtur v. 9. Denique huic negativæ propoſitioni ita intellectæ optimè quadrant argumenta, quibus ipſam in ſequentibus confirmat Apoſtolus. Quod ut Lectori pateat, age, ea breviter percurremus.

(XVII.) Primum ejus argumentum habemus v. 2. Εἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλὰ οὐ πρὸς τὸν Θεόν. Continent hæc verba rationem negationis præcedentis ab effectu negato: Si Abraham ex operibus ſine gratia factis juſtificatus fuiſſet, habuiſſet aliquam apud Deum gloriandi materiam, quaſi id ex ſe præſtitiſſet, quod in Dei judicio præmium reportaret. Atqui certum eſt Abrahamum quamcunque laudem meruerit apud homines, nullam gloriationem habuiſſe apud Deum: Non ergò operibus juſtificatus fuit Abraham. Verba enim πρὸς τὸν Θεὸν intelligenda ſunt cum ἔχει καύχημα in majori; & vice versâ verba ἔχει καύχημα repetenda ſunt cum οὐ πρὸς τὸν Θεὸν in minori: quippe argumentum eſt à remotione conſequentis, ad remotionem antecedentis.

Haud me fugit, veterum nonnullos argumentum Apoſtoli aliter formare, nempe hoc modo:

Si

Si operibus, i. e. factis externis, justificatus est Abraham, non habet gloriationem apud Deum; cùm externa ejusmodi justitia, ut, ut hominibus, glorioſa appareat, Dei tamen conſpectu ſordeſcat: At gloriationem habuit Abrahamus apud Deum, i. e. ab ipſo Deo fuit approbatus; ergò Abraham non eſt operibus juſtificatus. Miror, ſummos interpretes Eſtium & Grotium hanc Patrum expoſitionem ſecutos eſſe. Etſiamſi enim concluſio ſit de mente Apoſtoli, præmiſſæ tamen (ut rectè Paræus) textui nullo modo quadrant. Major enim in textu eſt affirmans abſque negatione: Si eſt operibus juſtificatus ἔχει καύχημα; cùm major propoſitio, quam ponunt Patres, negans ſit. Minor contrà, quam aſſumunt Veteres, affirmans eſt, cùm in textu ſit negans: ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν Θεόν. Qui dixerit verſiculum ſecundum totum ad majorem argumenti propoſitionem pertinere, næ is Syllogiſmum Apoſtoli mirè ellipticum fecerit, utpote ex una tantùm propoſitione conſtantem, nec minori, neque concluſione expreſſa. Prætereà manifeſtè loquitur Paulus de eadem gloriatione, quam paulò ante cap. 3. v. 27. per legem fidei omninò excluſam eſſe diſertè affirmaverat; quamque adeò Abrahamo, quem per illam fidei legem juſtificatum fuiſſe, ubique contendit, tribuere non potuit, niſi velimus, ipſum in eodem orationis contextu pugnantia ſcripſiſſe. Diſtinctio enim Toleti inter καύχημα, quam vocem hîc uſurpat Paulus, & καύχησις, quâ ſuprà uſus erat, ut hæc jactantiam, ſive gloriationem propriam (ut loquitur) notet; illa verò idem, quod laus aut approbatio ſignificet, perquam puerilis eſt nulloque

subnixa fundamento. Verum est quidem, quod dicit Grotius, esse aliquod καύχημα justum & licitum etiam apud Deum, infrà cap. 5. v. 2, 3, 11. 1. Cor. 1. 31. & 2. Cor. 10. 17. At verò æquè certum est, solitum esse Apostolum, quoties de justificationis negotio, ut hîc, agitur, omnem omninò gloriationem rejicere. Quid, quod secundùm hanc interpretationem Apostolus sibi ipsi in terminis contradiceret? Fingeretur enim ita disputasse: Si Abrahamus ex operibus justificatus fuit, h. e. justus in Dei conspectu vel factus vel habitus (utro enim sensu vocem δικαιοῦσθαι hîc interpreteris, parum refert) tum ab hominibus tantùm laudem meruit, nullam vel laudem, vel mercedem à Deo reportavit. Annon hoc perinde est ac si dixisset Apostolus: Si Abraham ex operibus justificatus fuit, non fuit justificatus? si dixeris justificari hîc accipi pro *justum censeri ab hominibus*, reclamat totus Apostoli contextus, in quo de justificatione hominis in conspectu ipsius Dei quæstionem agitari, clarius est quàm ut probatione indigeat. Deinde sic etiam inepta erit in verbis Apostoli παιτιλογία, nempe talis: Si ex operibus Abraham approbatus fuit ab hominibus, tum ab hominibus tantùm approbatus fuit, non coram Deo. Hâc autem ratiocinatione quid absurdius?

(XVIII.) Obiter autem hîc notandum, quòd ἐξ ἔργων & κατὰ σάρκα idem apud Apostolum significent, & fatentibus Bezâ & Piscatore, & regulis Syllogisticis id necessariò postulantibus. Syllogismus enim Apostoli, ut vidimus, est hujusmodi:

Si Abraham ex operibus justificatus est, habet de quo glorietur apud Deum: At Abraham nihil habet,

habet, de quo glorietur apud Deum: ergò non est operibus justificatus. Concluſio hujus Syllogiſmi planè eadem esse debet ac propoſitio, cui probandæ argumentum allatum erat, v. 1. poſita, quæ fuit: *Abraham non est justificatus secundùm carnem.* Idem est igitur κατὰ σάρκα, quod ἐξ ἔργων. Unde etiam efficitur, per opera apud Paulum non intelligi opera ex gratiâ profecta; quippe quæ nullo ſenſu dici poſſint fieri, vel esse κατὰ σάρκα.

(XIX.) Pergit argumentando Apoſtolus, idque ex teſtimonio Scripturæ v. 3. *Quid enim dicit Scriptura? Credidit Abraham Deo, & illud imputatum est ei in justitiam.* Allatum est hoc teſtimonium ad probandum vel propoſitionem v. 1. poſitam, nempe Abrahamum non fuiſſe juſtificatum per opera è ſuôpte ingenio profecta: vel aſſumptionem præcedentis argumenti v. 2. ſcilicet Abrahamum nihil habuiſſe, de quo in juſtificationis negotio gloriaretur apud Deum. Et profectò utrique iſti rei declarandæ pulchrè inſervit.

(XX.) Referri poteſt ad probationem propoſitionis v. 1. poſitæ ad hunc modum: Si ex ſe & ante vocationem divinam bona ulla opera feciſſet Abrahamus, quibus juſtificationem adeptus ſit; Scriptura certè eorum operum mentionem feciſſet, iiſque juſtificationem ejus tribuiſſet. Atqui illud non facit Scriptura; ſed contra juſtitiam ei imputatam fuiſſe oſtendit non niſi per ac poſt fidem ejus, promiſſis divinis, ex merâ gratia prius ipſi factis, habitam; ex qua proindè fide quicquid unquam eximii

eximii fecerit Abrahamus profectum eſt: non igitur juſtitiam adeptus eſt κατὰ σάρκα i.e. ex operibus ullis ante & citra fidem factis. Vel ſic: Teſtimonium juſtitiæ, Abrahamo in Scripturis datum, fidei ejus atque inde natæ obedientiæ diſertè tribuitur: nullam igitur vel laudem, vel juſtitiæ mercedem conſecutus eſt Abrahamus κατὰ σάρκα ex operibus ante & citra fidem factis. Apprimè enim hîc notandum, Apoſtolum fidem Abrahami opponere operibus ejus non quibuſcunque, etiam ex fide profectis (illa enim in fide ejus cenſentur, ut fructus in ſemine) ſed iis tantùm operibus, quæ præſtitit κατὰ σάρκα v.l. h.e. ſuis viribus ante gratiam divinam ipſi factam.

(XXI.) Sed hoc Scripturæ teſtimonium referri etiam poteſt ad probationem aſſumptionis v.2. poſitæ, nempe, Abrahamum nihil habuiſſe, de quo in juſtificationis negotio apud Deum gloriaretur. Imò hûc imprimis referendum eſſe liquet non modò ex cauſativa particula γὰρ, quæ innuit verſiculum hunc prioris ἀποδειξιν continere; verùm etiam ex ſequente ſermone v.4,5. Ubi ex citato teſtimonio apertè colligit Apoſtolus, mercedem Abrahamo imputatam fuiſſe non ex debito, utì operantibus tribui ſolet, ſed ex mera gratia; ac proinde nihil habuiſſe Abrahamum, de quo in juſtificationis negotio gloriaretur apud Deum.

(XXII.) At quâ ratione, inquies, id colligit Apoſtolus ex allegatis Scripturæ verbis?

Reſp: Nonnulli putant vim argumenti ſitam eſſe, in ſignificatione vocis ἐλογίσθη, quaſi λογίζεσθαι Apoſtolo

postolo idem esset ac λογίζεσθαι κατὰ χάριν, & significaret gratiosam acceptationem, retributionem ex justitia, vel nunquam, vel non nisi improprié. Unde Erasmus verbum λογίζεται v. 6. interpretatur, *acceptum fert*, subjungens: *Est autem acceptum ferre pro accepto habere, quod non acceperis, quæ apud Jureconsultos, ni fallor, vocatur acceptilatio.* Atque hanc Erasmi interpretationem sequuntur multi interpretes doctissimi, Apostoli argumentum ita formantes: Si Abrahamo merces ex debito retributa esset, non diceret Scriptura Deum ipsi *imputasse justitiam*, (siquidem imputatio notat donationem gratuitam.) At dicit Scriptura Deum Abrahamo *imputasse justitiam*, ergo &c. Sed hæc interpretatio mihi non placet, cùm ex Scripturis liqueat, verbum חשב, cui respondet λογίζομαι, usurpari etiam de imputatione alicujus rei in peccatum, sive in pœnam peccati 2. Sam. 19. 19. quam imputationem ex justitia fieri nemo negârit. Quin & eadem vox frequenter in Scripturis significat veram & justam de re aliquâ æstimationem sive judicium, ut Deut. 2. 11, 20. Quid, quod Paulus ipse, idque hoc ipso in loco, vocem hanc usurpat de retributione ex debito v. 4.? Ibi enim verbum λογίζεται ἀπὸ χάριτος repetendum esse cum κατὰ τὸ ὀφείλημα, nimis manifestum est. Censeo itaque collectionem Apostoli, quâ infert ex textu citato justificationem Abrahami fuisse merè gratuitam, haud niti nudâ significatione vocis λογίζεσθαι, sed partim naturâ rei, quæ Abrahamo in justitiam imputari dicitur; partim priori statu & qualitate personæ, cui imputata erat.

Res, quæ Abrahamo in juſtitiam imputari dicitur, erat fides indéque nata obedientia. Fidei autem obedientia, ut aliquoties diximus, ipsâ ſui notione meritum omninò omne excludit. Supponit enim gratioſam Dei revelationem credenti priùs factam, atque adeò promiſſa talia, quæ ſuâ excellentiâ credentem fortiter extimulent ad obedientiam illam Deo præſtandam, ſub cujus conditione bona promiſſa acquirenda ſunt, quæque univerſum iſtum laborem, (quantus, quantus ſit) qui ex eorum fide ſuſcipitur, non tantùm exæquent, ſed & longiſſimè ſuperent. Ita planè ſe res habuit in exemplo Abrahami: Credidit quidem ille Deo, ſed priùs ſe Deus ipſi gratioſè ac modo planè extraordinario revelaverat Act. 7. 2, 3. Juſſui divino paruit ad longum, moleſtum, periculoſum iter vocanti; atqui alas itineri addidit Deus ipſe, bona tam ingentia promittens, quæ ſuâ ſpe vel decrepitum ſenem juvenili robore perfunderent, atque ad moleſtiam quantamcunque alacriter ferendam animarent. Quicquid igitur Abrahamus laude dignum effecit, id totum gratioſæ revelationi, ac liberaliſſimis promiſſis, ipſi à Deo ex mera ſua miſericordia factis acceptum referri debet. Nulla igitur Abrahamo gloriandi materia, nullum meritum. Hûc reſpexiſſe videtur Apoſtolus v. 5. ubi cum id, quod v. 4. de operante negatum erat, ipſi ſcilicet mercedem imputatam eſſe κατὰ χάριν, repetendum erat in ſequenti oppoſitione ac de credente affirmandum hoc modo: *At credenti merces imputatur ſecundùm gratiam* planè aliter facit Paulus: *Credenti* (*inquit*) *fides ejus imputatur*

imputatur in justitiam. Quasi diceret: Eo ipso, quod fides ejus imputatur in justitiam, justificatio ejus est merè gratuita; cùm fides per se gratiam sonet & meritum excludat.

Hic autem (sed ὰς τὸ παρὸν) aliquantisper in- (XXIV.)
hærendum verbis Apostoli v. 4. *Ei, qui operatur, merces non imputatur ex gratia sed ex debito.* Qui locus, ut clariùs intelligatur, duo inquirenda sunt, primò, quid significet vox ἐργαζόμενος, dein, quid sibi voluerit Apostolus, cùm τῷ ἐργαζομένῳ mercedem κατ' ὀφείλημα reddi affirmet. Ad prius illud quod attinet, ὁ ἐργαζόμενος eum indigitat, qui operatur ex se suisque viribus, nullis gratiæ divinæ auxiliis adjutus. Nam is mihi videtur propriè dici ὁ ἐργαζόμενος. Qui enim per gratiam Dei operatur, non tam is operatur, quàm gratia Dei in ipso, 1. Cor. 15. 10. Gal. 2. 20. Et hunc sensum firmat loci contextus. Præterquam enim quod Apostolus (uti vidimus) disputationem ex professo instituit de operibus Abrahami, quæ præstitit κατὰ σάρκα initio capitis: illud quoque adprimè observandum, quòd ὁ ἐργαζόμενος hîc directè opponatur τῷ πιστεύοντι, h. e. ei qui operatur ex fide divinorum promissorum, atque adeò cujus opera gratiæ divinæ, quæ ipsum maximis & liberalissimis promissis ad operandum excitavit (additâ magnâ Spiritûs efficaciâ, quæ etiam non nisi post ac per fidem accipitur) deputanda sint. Jam secundo in loco ad verba illa κατὰ τὸ ὀφείλημα quod spectat, ut ea strictè ac rigidè accipiantur, nulla ratio patitur. Nemini enim licet perfectissime operanti, idque ex meræ naturæ viribus, merces

vitæ æternæ propriè deberi dici potuiſſet. Ne ipſi quidem primo homini ſi perſtitiſſet in ſua innocentia, neque ullo unquam peccato fœdus divinum violaſſet, id potuiſſet tribui. Verbo dicam, nulli creaturæ, licèt excellentiſſima ea ſit, excellentiſſimoque modo operetur, illud competat, ut vitæ æternæ præmium ei ex ſtricto jure debeatur. Præterquam enim quòd bonum æternæ vitæ ſit abſolutiſſimum, immenſum, infinitum, atque adeò omnia omnium creaturarum opera infinitis gradibus tranſcendens; illud etiam Apoſtoli ῥήτημα tale eſt, ut ei à nemine reſponderi poſſit, τίς προέδωκεν αὐτῷ καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; Rom. 11.35.

Certò igitur certius eſt, hæc Apoſtoli verba, *operanti autem merces non imputatur ex gratia ſed ex debito*, non abſolutè ac ſimpliciter intelligenda eſſe, ſed comparatè: ut ſignificet Apoſtolus, mercedem ei, qui eo quem diximus modo operatur, non ex tam mera ac pura puta Dei gratia tribui, quàm ſi credenti, h. e. ex fide operanti detur. Senſus itaque verborum Apoſtoli hic eſt: Ei quidem, qui operatur, h. e. nativis viribus ſine Dei gratia Deo obtemperat, ac juſtitiam præſtat, ſi merces à Deo vitæ æternæ retribueretur, videretur ea quaſi ex debito dari, & ſupereſſet tali operanti ſaltem aliqua gloriandi ſpecies: at cùm imputatur merces ei, qui non operatur, ſed credit, i.e. qui nihil ex ſe operatur ſed ex fide & poſt fidem Deo ſe gratioſè revelanti habitam; illuſtris hîc apparet gratia Divina, ἐξεκλείσθη ἡ καύχησις excluſa eſt gloriatio, Rom. 3. 27. meritum omne humanum foràs ejicitur. Imò conſpicitur hîc χάριν ἀντὶ χάριτος duplicata Dei gratia: primò, quod hanc fidei

fidei obedientiam gratia sua, omne ejus meritum antevertente, in homine efficiat; dein, quod eandem obedientiam, quam ipse in homine effecerit, in justitiam ei imputet, præmioque immenso afficiat, haud aliter, quàm si ex se illam præstitisset.

Considerat etiam Apostolus in hâc sua argumentatione statum priorem & conditionem personæ, nempe Abrahami, cui fides hæc in justitiam imputata erat. Erat is ἀσεβὴς impius & gravibus peccatis implicatus, ideóque signanter dicit Paulus Abrahamum credidisse ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ *in eum, qui justificat impium*: eo innuens tantum abfuisse, ut Abrahamus ante vocationem divinam bonis ullis operibus Deum promeruerit, ut è contra maximorum peccatorum reus fuerit; adeóque miram fuisse Dei misericordiam, tum quòd tanto peccatori seipsum singulari planè ratione revelaverit, ipsumque vocarit ad sui cultum; tum quod ipsum revelanti credentem, vocanti obsequentem, non tantùm peccatorum istorum veniâ beaverit, sed & maximis insuper præmiis affecerit. At quænam, inquies, fuit ista Abrahami ante vocationem suam impietas? (XXV.)

Respondeo: Idololatria impietatum maxima, ut apertè testatur ipsa Scriptura Josh. 24. 23. &c. Neque enim audiendi sunt, qui magno conatu loco isti alium sensum affingere, atque Abrahamum ab hoc turpissimo scelere vindicare, nescio quibus argutiis student. Verba textûs satis manifesta sunt; dicit enim Deus numero multitudinis: *Patres Ebræorum servisse Diis alienis*; exprimit autem

quos intelligat *Thare Patrem Abrahami & Patrem Nachoris*, ita ut tres illos patrem cum liberis in eâdem categoriâ ponat. Postquam etiam dixisset: *Servierunt Diis alienis*, addit: *Et assumpsi Patrem vestrum Abrahamum v.* 3. evidenter indicans in beneficiis erga Israelitas hoc commemorari, quod cùm Majores eorum, nempe uterque Israelis avus Paternus & Maternus, Abraham & Nachor, cum Patre suo in Chaldæa degentes alios Deos colerent: Deus Abrahamum ex mera sua misericordia, nullo ejus merito assumpsit, eique hæreditatem & hæredem dedit. Ut locus hic claram argumento Apostoli lucem afferat.

(XXVI.) Videtur etiam his verbis Paulus tacito quidem at fortissimo argumento perstringere Judæorum arrogantiam, qui ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοὶ peccatores & idololatras Gentiles Gal. 2. 15. licèt ad verum Deum in Christo per fidem, pœnitentiam, novæque vitæ susceptionem conversos averserentur; & nisi vel longâ & jugi operatione probatos, vel saltem circumcisione & sacrificiis purgatos ad justificationis gratiam nequaquam admitterent. Ostendit enim his verbis Apostolus, Abrahamum Patrem ipsorum (atque in eo quidem ipsos) eodem planè modo ex idololatria & Deorum falsorum cultu vocatum fuisse, & statim post fidem promissis Dei habitam, atque obedientiam vocationi divinæ præstitam, (etiam non adhuc susceptâ circumcisione, ut mox ostenditur) Deo fuisse gratum acceptumque. Quis non hîc miretur divinum Apostoli ingenium! Interim ad omnes justificatos hoc pertinet, cùm nemo sit, qui gravium peccatorum

torum ante acceptam gratiam non sit reus, quique proindè veniâ & remissione divinâ non indigeat. Quod optimè probat Apostolus testimonio ex Davide allato v.6,7,8. Deinde ad controversiam de circumcisione transit v.9.

In hoc Abrahami exemplo diutius forsitan immorati sumus, quàm proposita objectio postularet; at non temerè aut inconsultò id fecimus. Cùm enim Abrahamus hîc à Paulo consideretur, ut Pater fidelium, ac magnum illud justificatorum omnium exemplar v.11,12. fieri non potest, quin probè intellecto Apostoli sermone de ipsius justificatione, lux inde magna disputationi hûic de justificatione universæ accrescat. Accedit quod hinc clarè eluceat concordia inter Jacobum & Paulum, cùm ex eodem Abrahami exemplo hîc hominem justificari sine operibus, ille justificari hominem ex operibus concludat. Nempe, considerat Abrahamum Paulus κατὰ σάρκα, qualis erat ante vocationem; Jacobus verò ut gratiâ & vocatione divinâ jam donatum. Justificationem ejus operibus antefidem factis ille detrahit; tribuit hic operibus ex fide profectis: nulla hîc inter Apostolos contradictio. Quod fusè explicat Augustinus *Tom.4.quæst. lib.3. quæst. 76.* Claudam hunc de Abrahamo sermonem insigni testimonio S. Clementis Romani Pauli συνεργὸν & συνεργόν, adeóque sensum Apostoli optimè edocti, qui, in genuinâ ad Corinthios Epistolâ, ad omnes justificatos, quod hîc de Abrahamo dicit Apostolus, accommodans sic loquitur: Καὶ ἡμεῖς διὰ θελήματος αὐτοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ κληθέντες, οὐ δι' ἑαυτῶν δικαιούμεθα, οὐδὲ διὰ τῆς ἡμετέρας σοφίας, ἢ συνέσεως, ἢ εὐσεβείας,

(XXVII.)

εὐσεβείας, ἢ ἔργων ὧν κατειργάσαμεθα ἐν ὁσιότητι καρδίας, ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεως, δι' ἧς πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος ὁ παντοκράτωρ Θεὸς ἐδικαίωσε. Nimirum cùm Paulus Abrahamum ejusque filios fide solâ sine operibus justificari contendit, ejusmodi tantùm opera (si Clementi interpreti credimus) excludit, quæ ex propriâ hominis sapientiâ, intelligentiâ, pietate, sanctitate, h. e. ex libero ejus arbitrio, gratiâ Christi destituto profluunt. Ac sanè opera, quæ ex fide gratiâque proficiscuntur, à justificatione non excludi per Christi Evangelium, non uno in loco nos docet vir idem Apostolicus. Nam paulò superiùs de eodem Abrahamo locutus, hæc habet: πίνος χάριν εὐλογήθη ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀβραάμ: οὐχὶ δικαιοσύνην καὶ ἀλήθειαν διὰ πίστεως ποιήσας; *Pag. 40.* 1. *Cujus gratiâ Abraham pater noster benedictus fuit? nonne quia justitiam & veritatem per fidem operatus est?* Quin & alibi remissionem peccatorum, h. e. justificationem, non nisi ex præceptorum Dei per charitatem impletione obtineri disertis verbis ostendit: Μακάριοι ἐσμὲν, ἀγαπητοὶ, εἰ τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ ἐποιοῦμεν ἐν ὁμονοίᾳ ἀγάπης, εἰς τὸ ἀφεθῆναι ἡμῖν διὰ ἀγάπης, τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· γέγραπται γάρ, Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι μακάριος ἀνὴρ ᾧ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν, οὐδὲ ἔστιν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος. *Pag. 65.* 1. *Beati sumus, dilecti, si præcepta Domini in Charitatis concordia implevérimus, ut per charitatem peccata nostra nobis remittantur, Scriptum enim est, Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Psal. 32. Beatus vir, cui non imputabit Dominus peccatum, neque est in ore ejus dolus.* Ubi etiam apprimè observandum est, S. Clementem colligere, veram charitatem ejusdemq; opera ad remissionem peccatorum

catorum, h. e. ad justificationem necessariò requiri, ex iisdem Davidis verbis, quibus B. Paulus justificationem ex fide sola voluit adstruere. Neque temerè hîc raciocinatus est vir Apostolicus, cùm verba Davidis liquidò ostendant, nemini beatitudinem remissionis peccatorum contingere, qui non sit ab omni fuco doloq; immunis, h. e. verâ atq; infucatâ charitate erga Deum proximumq; suum inflammatus.

Arg. 3. Restat ultimum Paræi argumentum (XXVIII) quo probare nititur, etiam opera verè bona atque ex fide profecta à justificatione excludi. *Si, inquit, bona opera nulla fiunt nisi à justificatis (sequuntur enim justificatos, non præcedunt justificandos, ait Augustinus) falsum igitur, quod ipsa justificent coram Deo: justificarent enim jam justificatos.*

Resp. De Augustini effato superiùs diximus quantum sufficere putamus. Ad hypothesin vero hujus argumenti quod attinet, nempe: nullum opus verè bonum præcedere posse justificationem: ea est & falsissima & periculosissima. Ea enim concessa, sequeretur. 1°. Deum justificare homines impios adhuc manentes, in peccato hærentes, ab omni sanctitate alienos; quod ab horrenda blasphemia propè abest, & multis Scripturæ locis aiserтè repugnat. Vid. Exod. 34. 7. 1 Reg. 8. 32. Prov. 17. 15. Ps. 5. 4, 5. & 11. 4, 5, 7. Esai. 48. 22, & 57. 22. —— Sequeretur: 2°. Ne ex fide quidem hominem justificari posse; fides enim est bonum opus. Si itaque nullum opus verè bonum præcedat justificationem, neq; fides præcedit, ac

proinde fide juſtificari dici non poſſumus: juſtificaret enim jam juſtificatos. Nec juvabit hic Paræum uſitatum iſtud εἰρον φάμενον, ſc. fidem juſtificare non quatenus eſt opus bonum, ſed ut inſtrumentum apprehendendi Chriſtum. Non enim illud hic quæritur, an fides quatenus eſt opus bonum juſtificet; ſed an fides ſit bonum opus, & an præcedat juſtificationem: quod utrumque apud ſanos omnes, ni fallor, in confeſſo eſt. Si autem fides ſit opus bonum, & juſtificationem præcedat, ſequetur, falſum eſſe nullum opus verè bonum præcedere poſſe juſtificationem. Sequeretur denique 3°. Opera pœnitentiæ non eſſe opera verè bona, cum ea præcedere juſtificationem, ſive remiſſionem peccatorum, & Scripturæ (ut ſuperius oſtendimus) apertè teſtentur, & Proteſtantes omnes ſaniores libenter agnoſcant. Res eſt, nulla opera verè bona præcedere poſſe gratiam Dei, cum ſine gratia illa ne præſtari quidem poſſint. At poſſunt opera bona præcedere juſtificationem, imò & revera præcedunt; quippe datur gratia ante juſtificationem, ut præſtentur ea, quibus ad juſtificationem perveniatur.

(XXIX.) Eſt & altera in hoc Paræi argumento hypotheſis perindè falſa ac prior, nempe, jam juſtificatos non poſſe amplius juſtificari; quippe certum eſt (quod etiam ante oſtendimus) juſtificationem eſſe actum continuum, neq; ante obitum perfectum ac conſummatum. Etiamſi igitur per pauciora illa & minora pœnitentiæ opera ad primam juſtificationis gratiam pervenimus;

mus; tamen si tempus adhuc benè operandi conceditur, omnino necessaria sunt opera gratiæ subsequentia ad acceptam justificationem conservandam, atque ad finem usque perducendam. Gratia enim Dei in Christo per fidem ac pœnitentiam adepta, continuo insuper bene operandi cursu non custodita amittitur. Diserta sunt ac fermè innumera Scripturæ loca, quæ id docent: inter alia consule, Mat. 18. 32, 33, 34, 35. Jo. 15. 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10. Rom. 11. 19, 20, 21, 22. Gal. 3. 3, 4. Heb. 3. 14, & 10. 23, 24, 26, 35, 36. 2 Jo. v. 8.

Cap. XIII.

Conſectarium alterum ex argumento Apoſtoli ab infirmitate Legis elicitum, nempe, tantum abeſſe, ut à Paulo neceſſitas bonorum operum ad juſtificationem tollatur; ut è contra ſcopus ipſius ſit oſtendere veram operum juſtitiam eſſe omnino ad juſtificationem neceſſariam; atque Evangelium eſſe unicum illud efficax inſtrumentum, quo ad juſtitiam illam adduci quis poſſit. Loca quædam eò ſpectantia notantur. Primarium inter Legem & Evangelium diſcrimen oſtenditur.

(I.) REſtat, ut alterum illud ſuperiùs indicatum breviter etiam explicemus; nempe, quantum ex hoc Apoſtoli argumento roboris doctrinæ Jacobi de juſtificatione ex operibus accreſcat. Res certè in aperto eſt, nec longa, aut operoſa probatione indiget.

(II.) Nimirum tantum abeſt, ut à Paulo neceſſitas bonorum operum ad juſtificationem conſequendam tollatur, ut è contra Scopus ipſius ſit duo hæc oſtendere 1°. Veram operum juſtitiam eſſe omnino

omnino ad justificationem necessariam. Quippe cum hoc imprimis argumento pugnet Apostolus contra justificationem ex Lege, quod ea per se impar sit hominibus ad veram operum justitiam adducendis, manifestè supponit (ut cum Scholâ loquar) sine tali justitia neminem ad justificationem pervenire posse. Nisi enim illud supponatur, argumentum ejus omninò invalidum esse cuivis mediocriter rem attendenti liquebit. 2°. Evangelium esse unicum illud efficax instrumentum, quo ad justitiam illam pervenire quis possit. Quod enim Legi detrahit Apostolus, concedit Evangelio. Infirma erat lex Mosis, nec poterat hominem justificare, quia iis ipsum auxiliis destitutum reliquit, quibus pietatem illam assequeretur, sine qua Deo Sanctissimo ad salutem placere sit prorsus impossibile. E contra lex Christi potentissima est, ac miseris peccatoribus ad justificationem perducendis abunde sufficiens; quippe quæ omnia ad eandem illam pietatem in ipsis efficiendam necessaria affatim suppeditet: tum vitæ æternæ lucem apertissimè revelando, atq; adeò ipsius fidem apertissimis documentis faciendo; tum imprimis gratiam Spiritûs S. non tantùm necessariam, sed & copiosam atq; abundantem largiendo.

Est hic evidentissimus hujus argumenti scopus, (III.)
ut in eo explicando multis testimoniis evicimus; quibus & hæc addas. Cùm cap. 8. ad Roman. v. 1. dixisset Apostolus, nullam esse condemnationem iis, qui in Christo Jesu sunt, h. e. qui Evangelio credunt, plenè ac perfectè esse justificatos; hanc sub-

ſubjungit rationem, v. 2. *Lex enim Spiritûs vitæ in Chriſto Jeſu liberavit me à lege peccati & mortis*, h. e. Spiritus ille Chriſti vivificus, qui Evangelium comitatur, liberavit me primùm à peccandi conſuetudine, dein à morte æternâ, quæ conſuetudinem illam neceſſariò ſequitur: manifeſtè oſtendens, ideò per ſolum Evangelium liberari nos à reatu peccati, h. e. juſtificari, quia ex illo ſolo promanet gratia illa efficaciſſima, qua à peccati dominio liberati, piæ ſanctæq; vitæ aſſeramur. Quæ enim hic commentatur Paræus meræ ſunt nebulæ, quibus veritatem ipſo ſole clariorem obfuſcare nititur. Quid enim? Legem peccati exponit de lege Moſis. At legem Dei appellari ab Apoſtolo legem peccati pluſquam dura eſſet locutio. Quid, quod hæc interpretatio verbis Apoſtoli, verſ. 22, 23, 25. præcedentis capitis manifeſtè repugnat? Ibi enim Lex peccati legi Dei directè opponitur, ac de vi illa dominatrice peccati in carne membriſque reſidente, ac Legi Dei repugnante exponitur. Hoc ipſum quoque clariùs adhuc liiquet ex verſ. 3, & 4. hujus octavi capitis; ubi oſtendit Apoſtolus, illud, quod Legi ἀδύνατον erat, Chriſtum præſtitiſſe, nempe ut peccatum in carne interficeretur, & δικαίωμα *juſtitia Legis impleretur in nobis non ſecundùm carnem, ſed ſecundùm Spiritum ambulantibus.* Audi hîc iterùm Paræum ita hæc verba exponentem: *Ut maledictioni Legis maledictâ morte crucis Chriſti ſatisfieret, ea ſatisfactio nobis imputaretur, non ſecus atque in nobis impleta fuiſſet.* Quid hâc interpretatione audacius? Nam, primò, exponit Paræus δικαίωμα Legis per maledictionem ejus, quod

quod de justitia in Lege præscriptâ intelligi debere, & res ipsa loquitur, & ex hujus epistolæ cap. 2. vers. 26. clarè liquet. Deinde interpretatur locum de *justitia* quadam quæ extra nos sit, nobisque tantùm imputata; cùm Apostolus disertè dicat, hanc Legis *justitiam* impleri ἐν ἡμῖν in nobis: Denique Apostolum audire recusat se liquidò explicantem, quomodo hæc Legis *justitia* in nobis impleatur, in hoc sc. *quod non secundùm carnem sed secundùm spiritum ambulemus.*

His locis convenienter meritò interpretati sunt Antiquorum nonnulli locum illum Rom. 3. ult. ubi Apostolus objectionem contra suam de justificatione doctrinam proponit diluitque his verbis: Νόμον οὖν καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως; μὴ γένοιτο, ἀλλὰ νόμον ἱστῶμεν. Nempe (ut notant Chrysostomus & Augustinus) fides dicitur *stabilire legem*, quia gratiam impetrat, quâ lex impleatur. Quippe legis firmitas, impletio, consummatio potissimùm in observatione præceptorum ejus sita est. Et reverà lex gratia Evangelii destituta, suo loco, suo honore stare non poterat; quin ab hominibus carnis affectibus mancipatis contempta & quasi conculcata jacuit: additâ autem hâc gratiâ, sedem & veluti solium recuperavit, ac jus suum finemque primarium, nempe ad obedientiam ipsi præstandam homines adducendi obtinuit. (IV.)

Plura loca his adstipulantia haud difficile esset proferre, nisi in re jam fusiùs probata id supervacaneum esset. Illud tantùm Coronidis loco adjiciam, liquere hinc, quodnam sit inter legem (V.)

per

per ſe ſpectatam atque Evangelium præcipuum diſcrimen; hoc ſcilicet quod Evangelium largiatur gratiam juſtitiæ illi præſtandæ neceſſariam, quam lex tantummodò oſtendit. In hoc potiſſimùm eximia illa Evangelii ſuprà legem ἐξοχὴ ac præſtantia ab Apoſtolo manifeſtè ſtatuitur. Hinc ſumma illa, quibus Evangelium exornat Elogia, quòd ſit διακονία πνεύματος, νόμος πνεύματος ζωῆς, δύναμις Θεοῦ, δύναμις Θεοῦ εἰς σωτηρίαν &c. Hæc utinam ſeriò expendiſſent Reformatorum Theologorum plerique, qui de diſcrimine Legis & Evangelii multa ſcripſerunt, *quique* (*ut ſalsè Grotius*) *in hac de juſtificatione controverſiâ triumphant, quaſi incognitam pluribus ſæculis lucem è cœlo detuliſſent.*

Vide Heb. 8. 10, 11.

Vot. pro pac. ad Art. 4. p. 21.

Cap.

Cap. XIV.

Loca quædam, in quibus Apostolus Legem imprimis ritualem oppugnat, indicantur. Externum & ritualem Legis cultum à justificatione ita rejicit, ut in ejus locum internam ac spiritualem Evangelii justitiam substituat. Argumentum inde contra Solifidianos invictum.

DE Argumentis Apostoli ad totam Mosis legem (I.)
(ne excepta quidem ea parte quæ præcepta
continet moralia) spectantibus fusè egimus, Quod
proximo in loco considerandum venit, de legibus
atque institutis Fœderis Mosaici ceremonialibus,
pauculis expediemus.

Controversia de circumcisione & ritibus Mosai- (II.)
cis, famosa atque Apostoli ævo nimis agitata ex
professo proponitur Ep. ad Rom. cap. 4. Ubi
postquam in superioribus beatitudinem hominis
in remissione peccatorum consistere testimonio ex
Davide allato probaverat Paulus; mox v. 9. sta-
tum quæstionis disceptandæ format his verbis:
*Ista igitur beatitudo, in circumcisionem solum-
modò, an et in præputium cadit?* q. d. Num
igitur circumcisio & cæteri ritus Mosaici ad justi-

ficationem planè neceſſarii ſunt, an ſine iis juſtificatio obtineri poteſt? Ritus iſtos nequaquam eſſe neceſſarios luculenter oſtendit in ſequentibus. In hunc etiam Scopum manifeſtè collimat tota ferè ad Galatas Epiſtola, in qua concluſio, quam in ſe probandam ſuſcipit Apoſtolus, clariſſimis hiſce verbis exponitur cap. 5, 6. *In Chriſto Jeſu neque circumciſio quicquam valet, neque præputium, ſed fides per charitatem perfecta.* Atque iterum (paucis mutatis) cap. 6, 15. *In Chriſto Jeſu neque circumciſio quicquam valet, neque præputium, ſed nova creatura.*

(III.) Argumenta, quibus hanc theſin confirmat Apoſtolus, non neceſſe eſt ut explicemus, cùm de operibus legis ritualis, an & quatenùs à juſtificatione excludantur, nulla jam inter Chriſtianos lis & controverſia.

(IV.) Unicum illud (utpote ad propoſitum noſtrum quàm maximè ſpectans) obſervandum duxi; viz: Apoſtolum opera legis ritualia & externa ita à juſtificatione excludere, ut his opponat internam animi puritatem, atque ea opera quæ à corde fide purificato verâque charitate inflammato fluunt: adeò ut quod illis eripit, his largiatur: illa ad juſtificationem, ad ſalutem nequaquam neceſſaria; hæc omninò: illa nihil; hæc multum admodùm valere ſtatuat. Patet illud ex locis ſæpiùs citatis Gal. 5. 6. & 6. 15. & 1. Cor. 7. 19. quibus hæc addas loca illuſtria & ſeriâ attentione digna, Col. 2. 11, 12, 13. Rom. 2. 28, 29. Philipp. 3. 2, 3. Hinc Argumentum

gumentum formamus contra Solifidianos ἀντιλύτην.

Quatenùs Paulus opera ritualia & externa ut non necessaria rejicit, eatenùs opera spiritualia & interna, ut necessaria admittit.

Sed opera ritualia rejicit ut non necessaria ad justificationem.

Ergò: Opera spiritualia, ut ad justificationem necessaria admittit.

Ac profectò non alio fine externam illam justitiam in lege præscriptam pœnis adeò severis exigebat Deus, quàm ut hinc manifestum fieret; justitiam illam spiritualem in Evangelio clariùs revelandam atque alterâ illâ adumbratam aquè imò multo magis esse necessariam. Non minus nobis necessaria est * circumcisio cordis, quàm Judæis erat circumcisio carnis: sine hac illos ab externa populi sui communione excindebat Deus; sine illa nos à spe salutis ac regno cœlorum excluſurus. Nullus iis ad Dei templum ejusque Sacra erat aditus, nisi ab omni corporali immunditia lavatis; nobis nisi ab omni inquinamento carnis & spiritûs purificatis ac sanctimoniam in timore Dei ad finem perducentibus nullus patet in Sacrarium cœleste & ἀχειροποίητον introitus. Si ab illis exegit Deus pecudum sanguinem atque adipem, à nobis multò magis postulat, ut nos ipsos ipsi Hostiam vivam, sanctam placentem, cultum illum nostrum rationalem sistamus; imò, si opus sit, pro

(V.)

* *Hinc Justinus, cordis circumcisionem cum fide Christi conjunctam, conditionem esse in nova lege ad justificationem hominis necessariò requisitam docet. Nam in Dialog: cum Tryph: postquam ex Gen. 15. 6. probasset, Abrahamo adhuc incircumciso justitiam fuisse imputatam hac subjungit:* Καὶ ἡμεῖς ἐν ἀκροβυσίᾳ ὄντες τῷ Θεῷ διὰ τὸ Χριστοῦ, καὶ πιστεύοντες τὴν αὐτὴν δικαιοσύνην ἔχοντες τῇ τῶν ἀφελληνισμένων τῆς κακοπιθείας, τῷ ἐκ καρδίας, δικαιοσύνῃ ἐν ᾧ μέλλει τῷ Θεῷ ἀληθίζομαι φανῆναι, *pag.* 320. *edit: Paris,* 1636.

veritate ipsius testanda nostrum ultrò fundamus sanguinem: & sic in cæteris. Qui igitur necessitatem bonorum operum ad justificationem ex claris Evangelii præceptis nondum edocti sunt, Mosen adeant vel per obscura ejus rudimenta de errore suo turpissimo revincendi.

CAP.

Cap. XV.

Notantur dogmata Judaica de ratione justificationis ac salutis obtinendæ à Paulo perstricta. Primus eorum error, quod vel nimiam humano arbitrio vim ac libertatem tribuerint, vel saltem gratiæ Divinæ necessitatem ignorârint. Quod ex Rabbinis & Josepho ipso ostenditur. Insignis Jacobi locus cap. 1. v. 13. & seq. illustratur.

AUdivimus Apostolum adversùs ipsam Mosis legem per se spectatam prolixè disputantem, ut quæ legis opera oppugnet Paulus, quibusque causam suam agat argumentis, jam cuivis, ut opinor, satis manifestum sit. Iis tamen, quæ hactenus disseruimus, clariorem adhuc (ni fallor) lucem attulerint, quæ de corruptis Judæorum dogmatibus ultimo in loco, ad fidem nostram liberandam, dicturi sumus. Certè enim ad quamvis disputationem rectè intelligendam, haud parùm refert occultas adversariorum, quibuscum disputatur, super controversâ materiâ sensus & collaterales, (ut ita dicam) quas tuentur, hypotheses probè cognoscere. Has enim prudentem disputatorem inter argumentandum aliquoties respicere (1.)

atque identidem tacitè perſtringere à vero non abſimile eſt. Hìc autem rem non agemus incertis conjecturis, neque quicquam Judæis affingemus, quod ex probatis ipſorum Scriptoribus eos reverà ſenſiſſe non liquidò conſtare credimus.

(II.) Primus igitur Judaicæ Synagogæ error, iſque capitalis ac fons penè cæterorum omnium is fuit, quòd nimiam quandam voluntati atque arbitrio humano vim ac libertatem attribuerint, vel ſaltem gratiæ divinæ neceſſitatem non agnoverint. Nimirum putabant, proprias naturæ vires, addito tantùm legis adminiculo, velut commonitorio quodam, ipſis ſuffecturas ad juſtitiam atque adeò vitam æternam comparandam.

(III.) Celebris eſt & perantiqua Sapientum ſententia in ipſo Talmude alicubi commemorata, quæque in diverbium ferè inter Judæos abiit: יש כל ביד השמים חוץ מיראת השמים i.e. *omnia ſunt in manu cœli excepto timore Dei.* Cujus dicti ſenſum Rabbi Saadia Gaon (ita κατ' ἐξοχὴν dictus) hunc eſſe ait, quod ejuſmodi in anima ac voluntate humana libertas ſita ſit, quæ quodammodo ab ipſo Deo ſit independens; atque hanc fuiſſe communem Rabbinorum ſententiam non veretur aſſerere.

In Lib. Stepher. Emunah.

(IV.) Idem etiam dictum citat & ſuo calculo comprobat Maimonides *in octo capitulis commentario ſuo in Pirke Aboth præmiſſis, cap. 8. de indole humana:* *Quod (inquit) ad ſententiam illam, quæ apud ſapientes habetur, omnia ſunt in manu Dei &c.*

Verſionis Pocockiana, p. 236.

eſt

est illa certè vera. Et paulò post sententiam istam ita explicat: *Præcepta & interdicta legalia sunt de factis, in quibus homini est electio, ut faciat ea, vel non faciat; atque in ista parte animæ est timor Domini, nec est in manu Dei, sed permissa libero hominis arbitrio.* Pag. 237. & 238.

Quin & multa sunt, quæ in eo ipso capite de voluntatis libertate audacter asserit Maimonides, velut in opprobrium gratiæ divinæ. *Scias (inquit) rem, in quam consentiunt & lex nostra & Græcorum Philosophia verisquè probationibus confirmatam esse, hominis actiones omnes in ipsius potestatem traditas esse, sine ulla omninò ad eas coactione, neque esse extrinsecus aliquod impellens, quod ipsum ad virtutem aut vitium inflectat, præter unam temperaturæ dispositionem, quâ fit ut res illi facilior sit, aut difficilior.* En! quàm bellè concordent (fatente Maimonide) in hâc de libertate arbitrii controversiâ Hebræorum Magistrorum placita cum Philosophia Græcorum. Nihil magis viderunt de gratiæ necessitate isti altè Sapientes, quàm ipsi Ethnici & Pagani. Imò certè minùs. Maimonides enim nihil esse asserit, quod hominem extrinsecùs ad virtutem inflectat, præter unam temperaturæ dispositionem, quâ fit ut virtus ei facilior sit; de gratiâ & auxilio divino ne (V.) Pag. 234.

γὶς quidem dicit: cujus tamen necessitatem Plato, Pythagoras & plerique Philosophi veteres constanter agnoverunt. Plato Menone: Ἐι δὲ νῦν ἡμῖν περὶ τοῦ λόγου τούτου καλῶς ἐζητήκαμέν τε καὶ ἐλέχθημεν, ἀρετὴ ἂν εἴη οὔτε φύσει, οὔτε διδακτὸν, ἀλλὰ θείᾳ μοίρᾳ παραγιγνομένη. Jamblichus cap. 28. de Pythagora: φίλοις πιστὸν ὁμο-

ἀρθρωπίαν

ἔτι ἔχομεν, ἀλλὰ δεῖ πόθεν ζητοῦντες τὸ ἓν παρὰ τοῦ Θεοῦ &c. Seneca Epiſt. 41. *Animum excellentem moderatum &c. cœleſtis potentia agitat: non poteſt res tanta ſine adminiculo Numinis ſtare.* Atque iterum. *Nulla ſine Deo mens bona eſt.*

(VI.) Sed ad Maimonidem redeo, cujus de temperaturæ diſpoſitione ſententia ex ipſius verbis in ipſo initio ejuſdem capitis manifeſtior adhuc eſt: *Fieri non poteſt (inquit) ut producatur homo ab ortu ſuo naturâ vel virtute, vel vitio præditus; ſed neque poſſibile eſt, ut producatur naturâ artis alicujus practici peritus: hoc autem fieri poteſt, ut producatur aptus natus ſive ad virtutem aliquam, ſive vitium, adeò ut actiones ad ea ſpectantes faciliores ipſi ſint, quàm quæ ad alia &c.* Nimirùm homo, ex ſententia magni Doctoris eodem planè modo naturâ comparatus eſt ad virtutem ſalutarem & artem practicam: neutram quidem ab ortu actu ipſo habet, utraque tamen diſciplinâ & uſu acquirenda; quod tum demùm faciliùs fiet, cùm acceſſerit bona naturæ indoles, & temperaturæ diſpoſitio. Atque hîc quidem ἰσχναίαν temperamenti conferre dicit ad virtutem faciliùs acquirendam, haud negans, fieri poſſe, ut qui peſſimâ temperaturæ diſpoſitione laborat, longo uſu & aſſuefactione ſapiens bonuſque evadat. Alibi tamen ſui oblitus (quod Scriptoribus iſtis πολυγράφοις non rarò uſu venit) affirmat, bonam vel non malam naturæ indolem ad virtutem acquirendam eſſe omninò neceſſariam: Et quibuſdam ejuſmodi à nativitate temperamentum contingere, quod nullâ omninò exercitatione poſſit corrigi.

Vide ſequentia p. 233.

corrigi. Sic enim more Nevochim par. 1. cap. 34. *Sunt quidam, qui à principio nativitatis suæ ejusmodi temperamentum nacti sunt, cum quo perfectio nullo modo potest consistere; ut E. G. Qui cor habet vehementer calidum & forte, iræ frena ponere non potest, etiamsi summam adhibuerit exercitationem, &c. ita reperies quosdam, qui sunt leves & inquieti, quorum motus inordinati & perturbati, de corruptione compositionis & malitia temperamenti, quod nequit corrigi, luculenter testantur. In talibus hominibus nunquam videtur intelligentia perfecta, ac proinde cum illis aliquid tentare velle in hoc negotio, mera est stultitia.* Sed illud obiter.

Pergit Maimonides capite citato suum illud (VII.)
ἀυτεξούσιον stabilire. *Summa (inquit) rei est, ut credas Deum sicut voluerit, ut esset homo erectâ* P. 241. & 242.
statura, lato pectore, digitis præditus, ita etiam voluisse ut pro libitu suo moveretur & quiesceret, & actiones sub electione cadentes, nullo ipsum ad eas cogente, vel ab iisdem cohibente faceret; uti in libro veraci explicatum est, ubi hanc sententiam explicans dicit: Ecce homo factus est ut unus è nobis, ad sciendum bonum & malum, &c. Paraphrasis autem Chaldaica ita interpretatur sen- Gen. 3, 22.
sum, ut vis verborum, ut unus ex nobis ad sciendum bonum & malum, *hæc sit: quod ipse jam factus fuerit unus in mundo, scil. species, cui nulla alia similis esset, quæ cum ipsâ hoc respectu, qui jam illi contigit, communicaret: quisnam autem fuit ille? scil. quod ipse pro arbitrio suo nota haberet bona & mala, ut utrum eorum vellet facere*

poſſet, &c. Et mox in ſequentibus affirmat: *illud neceſſariò ſequi exiſtentiam hominis, ſcil. ut pro arbitrio ſuo actiones bonas aut malas præſtet quandocunque voluerit, &c.*

Ac Paulo poſt: *ipſum (hominem ſc.) oportet aſſuefacere ſe actionibus bonis, quibus acquirantur ipſi virtutes, malas autem fugere, quo amoveantur ab ipſo vitia, ſi in ipſo fuerint, neque dicat: Inſedit mihi affectus, qui mutari non poſſit, cùm omnis affectus mutari poſſit, & à bono in malum & à malo ad bonum, atq; hoc ipſius arbitrio permiſſum ſit.*

(VIII.) Rurſus illud fundamenti loco ſtatuit: *Libero hominis arbitrio permiſſas eſſe actiones ſuas, ut quicquid libuerit facere faciat, & quicquid noluerit facere non faciat, (niſi hoc ipſo ob delictum aliquod, quod commiſerit, punierit ipſum Deus, ut tollat arbitrium ipſius) atque acquiſitionem virtutum & vitiorum penes ipſum eſſe. Quare oportet re ipſum ſe ad acquirendas virtutes excitare, cùm non ſit exterius aliquod impellens, quod ipſum ad eas impellat: Atq; hoc eſſe quod dicunt (ſapientes) inter hujus libri monita, Si non ego mihi quis mihi?*

Pag. 253.

Pag. 257. Tandem putido huic de indole humana ſermoni finem imponit his verbis: *Conſtat ergo ex his omnibus, quæ diximus, actiones hominis ipſius arbitrio permiſſas eſſe, ac penes ipſum eſſe, ut ſit vel virtute præſtans, vel malus, &c.*

(IX.) Fateor his omnibus Maimonidem imprimis oppugnatum ire ſententiam eorum, qui coactionem

&

& fatalem quandam actionibus humanis neceſſitatem impoſuerunt. Sic enim ipſe profitetur non longe ab initio ejuſdem capitis: *Hoc autem ideò tibi declaravi, ne futilia iſta, quæ falſo comminiſcuntur Aſtrologi, pro veris habeas, cùm à nativitatibus ſuis homines virtute aut vitio præditos conſtitui aſſerant, eoſq; ad actiones iſtas neceſſariò & vi adigi.* Sed,

Incidit in Scyllam, dum vult vitare Charybdin.

Dum enim futilia Aſtrologorum rejicit, impia & blaſphemiæ plena ex ſuo profert; atque ita coactionem tollit, ut ejus loco abſolutam quandam ἀυτεξουσίαν & ejuſmodi arbitrii libertatem, quæ à gratia & operatione divina omninò independens ſit, manifeſtè ſubſtituat.

Dices: Fuerunt hæc Rabbinorum ſequioris ævi placita, ex quibus de veteri Judæorum doctrina judicium ferre iniquum, vel ſaltem temerarium eſt. Fateor: quin nec illud ibo inficias Maimonidis & modernorum Judæorum de libero arbitrio ſententiam in aliquibus diverſam fuiſſe à veterum quorundam opinione: ita tamen ut tam hic quàm illi pariter in Divinam gratiam fuerint injurii. Aſcendamus igitur ad ipſa Chriſti & Apoſtolorum tempora. (X.)

Religio Judaica tum temporis in duas potiſſimùm ſectas diviſa erat, Sadducæorum & Phariſæorum. Eſſeni enim vix inter Judæos numerandi; utpote qui (ut rectè Baronius) Schiſ- (XI.)

matici fuerint, & Schiſmate ſuo à cæteris diviſi, h. e. à Phariſæis, Sadducæis & cæteris Judæis univerſis. Neque enim Sacrificabant in Templo, eò quòd ſanctioribus (ut ipſi putabant) in conventibus ſuis ceremoniis uterentur. Quin & extra urbem, in vicis à celebritate locorum remotiſſimis plerumq; degebant; * ideoq; de iis nulla in Scripturis mentio, ſed nec, quod nonnulli putant, inſinuatio: quanquam eos Chriſti ſæculo extitiſſe inter Judæos ex Joſepho & Philone liquidò conſtet.

* *Cauſam aliam aſſignat Grotius, vet. pro pac. p. 95. Cureorum Eſſenorum mentionem Chriſtus omnem faciat, cauſas attuli, quod inſtituta illorum eſſent pia, & quod ex illis maximè Chriſtus novum ſibi collegit populum.*

(XII.) Ad Sadducæos autem quod attinet, ex eodem Joſepho apertiſſimum eſt, ſtatuiſſe eos independentem arbitrii libertatem, qualem à Maimonide & poſteribus Rabbinis defenſam vidimus. Dicebant enim, referente Joſepho, lib. 13. Originum. Ἅπαντα ἐφ' ἡμῖν αὐτοῖς τίθενται, ὡς ἢ τῶν ἀγαθῶν αἴτιοι ἡμᾶς αὐτοὺς γινομένους, ἢ τὰ χείρω παρὰ ἡμετέραν ἀβουλίαν λαμβάνειν τοὺς. *Omnia in noſtra poteſtate ſita eſſe, ut & bonorum autores nos ipſi ſimus, & mala ex propria ſtultitia & temeritate eligamus.* Et alibi. l. 2. c. 12. Τὸν Θεὸν εἶναι τὸ δρᾶν τι κακὸν ἢ μὴ δρᾶν (ſic enim legendum non ἐφορᾶν recte monet Grotius) τίθενται. Negabant Deum autorem fuiſſe, ut quis vel peccet, vel à peccato abſtineat. Rurſus in ſequentibus de iiſdem Sadducæis: Φασὶ δὲ ἐπ' ἀνθρώποις ἐκλογὴν τὸ τε καλὸν, ἢ τὸ κακὸν πραττεῖν, ἢ τὸ κατὰ γνώμην ἑκάστῳ τύπον ἑκατέρῳ προσίναι. i. e. *in electione hominis poſitum dicebant cum bonum tum etiam malum, & unumquemque pro arbitrio ſuo ad utrumlibet accedere.* Hujus tamen ſectæ diſciplinam ſequebantur plerique omnes illi Pontifices, qui

In Mat. 22. verſ. 23.

Act. 5. 17.

qui per Christi Domini œconomiam & Apostolorum tempora altaribus adstabant.

Si de Pharisæis quæras, videntur illi in contrario fuisse errore, liberum arbitrium penitùs tollentes omniaq; fatali cuidam necessitati subjicientes. Sic enim disertè Josephus Antig. lib. 18. cap. 2. Φαρισαῖοι εἱμαρμένῃ τὰ πάντα ἀξιοῦσι, *credunt omnia Fato fieri*. Sunt tamen alia nonnulla Josephi loca, in quibus aliter sensisse Pharisæos videtur statuere, de quorum sensu fervet adhuc inter doctos lis & controversia. Drusius à seipso dissidere Josephum audacter affirmat. Montacutius noster falsum esse, quod scripsit dicere non dubitavit. Baronius pronuntiat, Pharisæos omnia Fato tribuisse: Sed Baronium errasse contendit Casaubonus, ex ipso Josepho ostendere aggressus, Pharisæos mixturam quandam Fati & liberæ voluntatis credidisse, quicum etiam Grotius videtur sensisse. (XIII.)

In Mat. 22. 23.

Sub incudem revocemus loca illa Josephi, quæ huic liti ansam præbuerunt. Ἀλωσ. lib. 2. cap. 12. Ἑιμαρμένη τε καὶ θεῷ πεποίηται πάντα, καὶ τὸ μὲν πείθεσθαι τὰ δίκαια καὶ μὴ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπ' ἀνθρώποις κεῖσθαι βουλῇ δ' ἑκάστου καὶ τὴν εἱμαρμένην. Cui comparandus est alter Josephi locus, lib. 13. Orig. cap. 9. Ubi Pharisæorum sententiam fuisse dicit: τινὰ καὶ ἡ πάντα ἡ εἱμαρμένης εἶναι ἔργον, πολλὰ δ' ἐφ' ἑαυτοῖς ὑπάρχειν, συμβαίνειν τε καὶ ἡ γίνεσθαι. Καὶ τὸ μὲν πείθεσθαι τὰ δίκαια καὶ μὴ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπ' ἀνθρώποις κεῖσθαι. Ecce omnes rerum eventus inter hæc tria, Deum, Fatum, liberum hominis arbitrium quasi distribuerunt. Quid tribuerint singulis inquirendum. Ad Deum quod attinet, de partibus (XIV.)

ejus

ejus in rerum eventu quid ſenſerint Phariſæi non ſatis exprimit Joſephus, tantum dicens, Deo & Fato ipſos omnia tribuiſſe. Videntur mihi ſenſiſſe, nihil à Deo immediatè & de novo fieri, ſed tantùm mediante εἱμαρμένη illa, ab ipſo priùs in rerum creatione ſtabilitâ. Eodem planè modo, quo Maimonides interpretatur dictum illud ſapientum, Omnia fieri voluntate Dei: *Quod ad dictum (inquit) omnibus notum, cui & ſimilia reperiuntur in dictis Sapientum, nec non literis conſignata, ſcil. Ut ſurgat homo vel ſedeat, omneſq; ejus motus fieri voluntate atque arbitrio ejus; eſt hæc ſententia vera, ſed certo modo, idque ut ſi projiciente quopiam lapidem in aerem, qui deorſum deſcenderet, dicamus, deſcendiſſe illum voluntate Dei, verum eſt hoc dictum, quia voluit Deus, ut terra tota in centro eſſet, ideoq; cùm ſurſùm projecta fuerit aliqua ejus pars, ea centrum versùs moveretur. Non quod Deus nunc demum, cùm mota fuerit hæc terræ pars, voluerit ut deorſum moveretur. Atque hâc de re diſcrepant Scholaſtici, quos audivi dicentes, voluntatem eſſe in omni re, de tempore ad tempus, perpetuò. Nos autem non ita ſentimus, verùm voluntatem fuiſſe ſex diebus creationis, & exinde res omnes juxta naturas ſuas continuò fluere, quemadmodum dicit: Quod fuit idem eſt quod erit, & quod futurum eſt, jam fuit, non eſt quid novum ſub ſole.* Imò (quod miraculi inſtar habendum eſt) ipſa, quæ vocantur, miracula negat immediatâ aliquâ Dei ſeu voluntate, ſeu providentiâ fieri, ſed ex occultis ſuis cauſis in rerum creatione priùs diſpoſitis ſuo tempore, quaſi exſilire, cum inſanientibus ſuis ſapientibus non veretur aſſerere. Hæc enim

In Octo. Capitul. cap. 8. de indole humana. p. 239. & 240.

Eccles. 1. 9.

apud

apud eum mox ſequuntur: *Atque hoc eſt, quod ſapientes adegit, ut dicerent de omnibus miraculis, quæ ab ordinario rerum curſu deflectunt, quæ vel fuerunt, vel vi promiſſi futura ſunt, præceſſiſſe de ipſis voluntatem ſex diebus creationis, & tum temporis naturæ rerum iſtarum inditum fuiſſe, ut contingeret, quod in illis contigit; quod cum tempore illi conſtituto contigit, viſum eſt eſſe rem recens productam, non autem ita revera eſſe* Addit. *Ac multum in hanc ſententiam locuti ſunt in Miſhdraſh Roheleth, atque alibi. Porro è dictis ipſorum in hunc ſenſum eſt*: Mundus ſecundùm ordinem ſuum procedit: *Quin & reperies ipſos ſemper in omnibus ſermonibus ſuis ſeduld cavere, ne voluntatem* Divinam *in ſingulis rerum ac temporum momentis ſtatuant, &c.* Atque hanc fuiſſe ipſiſſimam Phariſæorum mentem, ex Joſephi verbis liquet, cùm mox dicit, ipſos credidiſſe, βοηθεῖν τὰ ἑκάστοις ἡ εἱμαρμένην. *Fatum ad ſingulos eventus auxilium conferre.* Nempe ſtatuebant, nihil præter, ſupra, aut contra ſuam illam εἱμαρμένην à Deo fieri. In altero autem Joſephi loco, omnes rerum eventus ſuis cauſis aſſignantes, ſtatuunt Phariſæi, quædam Fato quidem omnino tribuenda, quædam etiam libero hominis arbitrio, nihil autem affirmant à Deo immediatè fieri. Multò igitur minùs ex Joſepho conſtat Phariſæos ſpecialem illam Dei providentiam, quæ gratiam & opem ad ſingulos bonos actus neceſſariam ſubminiſtrat, agnoviſſe; quod tamen Grotius ex Joſepho apertiſſimum eſſe, idq; ab ipſo alibi oſtendi aſſerit, annotata ſua ad Mat. 22. v. 23. ubi hæc Joſephi loca citat, ni fallor, indigitans.

עולם כמהגר הולך

In Luc. 18. 11.

De

(XV.) De Fato jam videamus. Eo dubio procul intellexerunt Phariſæi ordinem & κατάστασιν Cœli, aſtrorum & cauſarum ſecundarum ex iis pendentium à causâ omnium primâ conſtitutam ac ſtabilitam; quam μύριον τάγμα appellat Joſephus, Saducæorum ex adverſo de Fato ſententiam ſic exprimens ἄλως l. 2. c. 12. Σαδδουκαῖοι δὲ τὸ μύριον τάγμα τῆς μὲν οἱμαρμένης παντάπασιν ἀναιροῦσιν, &c. At quid demùm huic Fato conceſſêre Phariſæi? nempe, τινὰ οἱμαρμένης εἶναι ἔργον, *quædam fatali omninò neceſſitate evenire*, ſcilicet non ſolùm *res merè naturales, in quibus non eſt homini liberum arbitrium: v. 9. ut ſit procerus aut brevis &c.* de quibus ſolùm interpretatur Maimonides dictum illud Sapientum: *Omnia ſunt in manu Cœli, &c.* verum etiam *quædam ex iis quæ ſub electione hominis cadunt, v. 9. ut hanc talem in uxorem ducat, ut ſint hæ opes in manu ipſius &c.* ad quæ dictum illud Sapientum extendendo, multum errâſſe homines ait idem Maimonides. Nempe de his ſolum, quæ ſub electione cadunt, inter Phariſæos & Sadducæos quæſtio erat. Atque hinc (ut id obiter notem) inter modernos etiam Judæos mos obtinuit, ut ad nuptias vocati viro & fœminæ matrimonio jungendis bonam fortunam optarent hâc formulâ. מזל טוב q.d. *Sit bona vel fauſta planeta*: (ſic enim exponendam vocem Mazal docet Maimonides) quæ etiam verba deſponſatæ puellæ annulo ſolebant inſcribere, ut notat Munſterus ad Geneſ. 30. v. 11.

In octo Capit. cap. 8. de indole humana p. 237, 238.

More Nevochim par. 2. c. 10.

Interim agnoſcebant Phariſæi πᾶσι ἐφ' ἑαυτοῖς ἐπίρ-

χειν,

χει, συμβαίνοντα ἢ μὴ γίνεσθαι, *quædam etiam in nostro arbitrio sita esse, ut fiant, vel non*: Καὶ τὰ μὲν πράττειν τὸ εἱμαρμένον βοηθεῖν· τὰ δὲ μὴ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν ἀνθρώποις κεῖσθαι. *Justa verò facere vel secùs* plerumque *in hominis potestate esse*. Ut in iis actibus, qui sub virtutem aut vitium cadunt, Fatum minùs agere, hominis verò arbitrium imprimis conspici existimârint: quanquam neque hi omnes, ex mente Pharisæorum, in hominis erant potestate; dicebant enim *plerumque*, non *semper*.

Porrò vel ex hisce actibus, quæ libero fiunt arbitrio, Fatum non voluerunt Pharisæi omninò excluſum; dicebant enim: βοηθεῖν εἰς ἕκαστον τὸν εἱμαρμένον *Fatum ad singulos actus auxilium conferre*.

Interim dicere maluerunt, Fatum *juvare*, quàm *cogere*: Quod Rabbi Abraham Zachuth etiam testatur, de Pharisæis sic scribens: *Credunt Planetam juvare, nihilominùs relinquitur liberum arbitrium in manu hominis.* Atque ex hoc potiùs veterum Pharisæorum sensu, quàm ex Maimonidis, aut Neoterici alicujus Rabbini placitis interpretandum judico dictum illud Sapientum, de quo sæpiùs meminimus: *Omnia sunt in manu Cœli excepto timore Dei*, h. e. omnia sunt fatali astrorum imperio subjecta, solo hominis arbitrio excepto, in iis rebus, quæ ad religionem pertinent. (XVII.)

Estque hæc plausibilior sententiæ Pharisaicæ descriptio, utpote à Josepho, qui & ipse Pharisaicæ sectæ favebat, facta. Ex qua tamen non obscurè liquere credo, Pharisæos, quicquid in contrarium (XVIII.)

obtenderunt, consequenter omnem arbitrii libertatem sustulisse. Statuerunt enim, ut ex ipso Josepho vidimus, liberum hominis arbitrium in quibusdam actibus, etiam ad religionem pertinentibus, fatali astrorum vi atque efficaciâ constringi. Si in quibusdam cur non in omnibus? Certè enim in singulis actibus eadem est arbitrii, eadem cœli vis.

Et si vel unico fatalis catenæ annulo humana voluntas religetur, de libertate ejus actum omninò & conclamatum est. Præterea dicebant, Fatum ad singulos actus juvare; ex quo sequitur, nihil ab homine præter aut contra suum fatum fieri sive bonum, sive malum. e. g. Detur aliquis ab ortu suo pestilenti Sydere afflatus, adeóque Ἀσπαστὰ laborans; Quæro, an homo iste malus necessariò evasurus sit? Si sit, per Fatum, ergò tollitur liberum hominis arbitrium: Sin accidere possit, ut bonus fiat, sequetur, eum contra Fatum suum agere posse, ac proinde Fatum ad singulos actus auxilium non conferre. Nec mirum est (ut rectè doctissimus Montacutius noster) hosce hypocritas, legis Divinæ interpolatores, improbos & sceleribus coopertos, justè à Deo relictos, in profanas, contrarias ac repugnantes sententias abiisse. Præsertim cùm & hodie inter Christianos reperiantur non pauci, viri alioquin pii & docti, qui absolutum atque irresistibile Dei decretum (Fatum Pharisaicum absit, ut iis impingam) cum arbitrii libertate componi posse existiment. Denique admodùm difficile est in lubrico hoc Astrologiæ studio pedem figere. Qui hæc semel arcana ingreditur, nescit quousque progrediatur.

Apparat. p. 262.

progrediatur. Qui aliquid astris concedit, tandem omnia tribuet. Quod & in hodiernis Astrologis videmus, qui fiduciâ hujus suæ scientiæ eo usque ferè procedunt, ut quicquid singulare, imò & miraculosum, ac prorsùs extraordinariâ Dei virtute factum unquam est, astrorum situi ac viribus tribuant. Hi tamen nihil habent in ore frequentiùs, quàm

Astra regunt homines, sed regit astra Deus.

Et

——*Sapiens dominabitur astris.*

His motus rationibus arbitror, simplicem veritatem scripsisse Josephum, cùm in loco primùm citato de Phariſæis simpliciter pronuntiat ὡς οὐδὲν οἰομένους τὸ πάντα αὐτῶν *existimasse eos omnia fato fieri*: ac proinde multò certius esse, lapsum fuisse Grotium & virum illum undequaque doctissimum, quem sequi se profitetur, quàm in Phariſæorum sententia explicanda lapsum Epiphanium, qui eos per Astrologiæ studium, omnia fatali necessitati subjecisse asserat. Præsertim cùm ante Epiphanium Justinus, qui Apostolorum ætati vicinus fuit in Dial: cum Tryphone eundem Judæis errorem impingat. *Vide Grot: in Mat. 22. v. 23.* *Pag. 370. edit. Paris. 1636.*

Ad propositum redeo. Ex iis, quæ diximus nimis manifestum est, Phariſæos & malas suas actiones malo fato imputasse, & quicquid in bonis actibus libero hominis arbitrio detraxerunt, non gratiæ divinæ; sed fatali astrorum vi atque efficaciæ tribuisse: ac credidisse ad salutarem virtutem planetam quàm spiritum, bonam indolem quàm (XIX.)

novam naturam, εὐκρασίαν temperamenti quàm ἀναγέννησιν & παλιγγενεσίαν Spiritûs Divini, plus contuliſſe. Atque hoc ipſum Phariſæum in Parabola voluiſſe credo, cùm gratias Deo agit, quod non eſſet ſicut Publicanus, &c. Fruſtrà enim ſunt, qui confeſtim inde colligunt, Phariſæos gratiæ neceſſitatem agnoviſſe. Videtur enim Phariſæus hoc quod bonus eſſet providentiæ iſti divinæ tribuiſſe, quæ feliciorem ipſi in nativitate ſua, quàm Publicano, cœli & Aſtrorum κατάστασιν indéque natam εὐκρασίαν temperamenti & εὐφυΐαν ingenii conceſſerit. Quod ſingulare prorsùs Dei donum cenſuit & ipſe Maimonides, illud miro acumine ex prov. 31. 10. extundens. *Quod autem inquit Solomon: mulierem ſtrenuam quis inveniat: perſpicua & clara eſt parabola; quod videlicet cum homini contingit materia bona & conveniens, quæ ei non prævalet, nec diſpoſitionem ejus corrumpit ac deſtruit, pro ſingulari dono Dei ſit agnoſcendum & habendum.* Rationem mox ſubdit: *Materia bona & conveniens facilè regi poteſt.*

More Nevochim Par. 3. c. 8.

(XX.) Hunc Phariſæorum peſtiferum errorem ad Judæos ſcribens Jacobus videtur mihi ſatis manifeſtè perſtringere cap. 1. v. 13, 14, 15, 16, 17, 18. Cujus periodi verſibus tribus prioribus monet Judæos, ne tentati, h.e. tentatione victi (verbum enim πειράζεσθαι intelligendum hîc cum pleno effectu, ut Gal. 6. 1. quo etiam ſenſu activum πειράζειν ſumitur, 1. Cor. 7. 5. 1. Theſſ. 3. 5.) malas ſuas actiones fatali cuidam neceſſitati, atque adeò Deo, qui eam ſtabiliret, tribuerent; ſed, ut oportuit,

oportuit, suo ipsorum arbitrio concupiscentiâ illecto ascriberent. Verba sunt: *Nemo quum tentatur, dicat, à Deo tentor. Nam Deus tentari malis non potest, nec quemquam ipse tentat. Sed unusquisque tentatur, dum à propriâ cupiditate abstrahitur & inescatur. Deinde cupiditas, posteaquàm concepit, parit peccatum: peccatum verò peractum gignit mortem.* Quam hæc ἐιμαρμένη Pharisaicæ quadrabant! Constat enim eorum de fato doctrinam, si non directè, saltem consequenter peccati autorem Deum fecisse. Si enim nihil fiat nisi juvante Fato, (quod dicebant Pharisæi) sequitur nihil mali ab homine fieri, ad quod Fatum, adeóque Deus autor Fati non contribuat; & neminem rectè agere posse Fato contranitente. Præterea Sadducæorum sententia dubio procul Pharisæis erat oppositа: at illi posuerunt τὸν Θεὸν ἔχειν τῆς ὕλης κακὸν, & mala nos facere ἐξ ἐπιτάξεως ἀβύλου dixerunt. Contrarium ergo statuebant Pharisæi. Insequentibus eosdem Judæos hortatur Apostolus, ut caveant, ne bonas suas actiones fatali illi astrorum imperio tribuerent. Verba ex fonte petemus, quia mirè sunt emphatica. Μὴ πλανᾶσθε ἀδελφοὶ μοῦ ἀγαπητοὶ, πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δόρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων παρ' ᾧ οὐκ ἔνι παραλλαγὴ, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα. Μὴ πλανᾶσθε. Mos est loquendi (ut notat Grotius) ubi falsas opiniones, quæ aut irrepsere in quorundam animos, aut irrepere possent, amoliri volumus: ut 1. Cor. 6. 9. & 15. 33. Gal. 6. 7. 1. Joh. 3. 7. At quænam ista opinio, à qua Judæis tantum erat periculi? scil. ex fatali vi astrorum, non per gratiam Dei ex li-

bero ejus beneplacito in nos dimanantem, salutarem hominibus virtutem contingere. Hunc errorem mirâ elegantiâ perstringit in iis, quæ sequuntur. Πῶν ἄνω ἔχειν &c. Vera & perfecta virtus, h. e. quàm salus comitatur, (quippe imperfectas quasdam ad virtutem dispositiones ab ipsa nativitate hominibus contingere non negat) è cœlo & astris non defluit, sed ἄνωθεν à superiore fonte, ab eo, qui astris sublimior est, ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων, ab eo qui pater est, h. e. Creator luminum sive stellarum. Ἄνωθεν hîc idem significat, quod מרום Job. 22. 12. *Annon Deus in altitudine cœli? & aspice caput siderum, ut excelsa sunt.* Ubi *in altitudine cœli* est, *in cœlo altissimo*, quod *cœlum cœlorum* à Davide, & *cœlum tertium* ab Apostolo vocatur. Nam tres cœli in sacris, infimum, medium, & supremum. Infimum continet omnes tres regiones aeris: Medium complectitur illud, in quo sol, luna, sidera & stellæ: In supremo est solium Divinæ Majestatis. Itaque verborum Jobi sensus hic est: *Vide, quàm excelsum sit cœlum illud, in quo stellæ emicant; & tùm considera quantò excelsior sit Deus ille, qui longè sublimiori throno insidens, caput siderum ac stellarum calcat.* Παῖς τῶν φώτων est in Scripturis ἀπὸ λεγόμενον. Est tamen, ni fallor, in vetere Testamento, ubi astra vocantur בני אלהים *Filii Dei*, nempe, Job. 38. 7. *Cum canerent simul stellæ matutinæ, & vociferati sunt omnes Filii Dei.* Ubi per *Filios Dei* in posteriori commatis parte Hebræi communiter *stellas* intelligunt. Neque ulla est in ea interpretatione πλεονασμός, cum in priori membro *stellæ matutinæ*

tutinæ non quascunque stellas, sed *lucidissimas* significent: nam בקר sæpè idem, quod אור. Stellæ itaque matutinæ (juxta Hebræos) sunt septem ministrantes, h.e. planetæ, quæ & כוכבי אור *stellæ luminis* vocantur, Psal. 148. 3. Sed, ad nostram interpretationem stabiliendam, non necesse est, ut has subtilitates aucupemur. Nam τὰ φῶτα ad literam sonant *lumina*, & vi articuli *certa quædam lumina*, & per Synecdochen *cœlestia*. Πατὴρ est Hebræis *creator*, sive *auctor*, ut Πατὴρ τῶν πνευμάτων, Heb. 12. 9. Simili appellatione Philo Judæus * dixit ὑπερκόσμιον ἄστρον, πηγὴν τῶν αἰσθητῶν ἄστρων, *astrum super cœleste, fontem astrorum sensibilium*, & πανόψιον, ἀφ' ἧς ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ οἱ ἄλλοι πλανῆται καὶ τὸ ἀπλανὲς, ἀφίσται καθ' ὅσον ἰσχύει λόγος, τὸ φέγγος τῆς ἁγίας *Universalem splendorem, à quo Sol, Luna, cæteraque stellæ tam fixæ, quàm Erraticæ hauriunt singulæ, pro viribus, convenientes sibi splendores.* Hic sensus verborum περὶ τῶν φώτων simplicissimus est & literalis, cui comparati cæteri omnes æquo judici violenti videbuntur ac distorti. Ut non possim non mirari, in tantâ doctissimorum & κριτικωτάτων interpretum copiâ, neminem adhùc (quòd sciam) reperiri, qui in hanc nostram interpretationem inciderit. Præsertim eùm voces, quæ sequuntur in hoc commate, sint (vel ipsis notantibus) omnes Astronomicæ.

* ὁ δὲ ἡγεμὼν νοῦς, p. 6. edit. Paris. 1640.

Πατὴρ ἥλιος ἐστι παραλλαγῆ, ἢ τροπῆς ἀνατολαῖς, q. d. Sol ipse, Luminarium Cœlestium princeps, suas habet παραλλαγὰς sive παραλλάξεις; aliter conspicitur in ortu, aliter in meridie, aliter in occasu. Præterea

Vide Grot. in Loc.

tereà habet τροπὰς, annuos à nobis abscessus, quos *Solstitia* dicimus, Græci τροπάς. Pro iis abscessibus alias nobis umbras jacit, quod est ἀποσκιάζειν. At Deus ille, à quo virtus omnis salutaris descendit, ut astris (quibus tanta nonnulli tribuunt) atque adeò sole ipso superior est, ita lux ejus infinitis gradibus perfectior. Non oritur ille, neque occidit, neque abscedit: mera lux est sine umbræ mixturâ.

Tandem huic eleganti sermoni finem imponit divinus Scriptor v. 18. Βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας &c. q. d. Quod fideles & pii sumus, non evenit ex fatali aliqua necessitate, sed ex liberrimo Dei per Christum beneplacito: neque id debetur ἐνεργείᾳ isti temperamenti, quæ ἐξ ἐνεργείας Cœli in nostrâ nobis nativitate obtigit; sed ἀναγεννήσει ἐκ παλιγγενεσίᾳ novæ & cœlesti illi nativitati, quam per Evangelium effecit in nobis Spiritus divinus. Omnia certè clarissima mihi videntur, sed judicent eruditi.

(XXI.) Ut tandem sermoni huic satis prolixo finem imponam, perspicere hinc quivis possit, quàm crassâ ac profundâ gratiæ ignorantiâ laborârint universi Judæorum Magistri: Sadducæis statuentibus absolutam arbitrii ἀνεξουσίαν, Pharisæis fato & astris divinæ gratiæ honorem deferentibus: adeóque quàm necessariam navârit operam Paulus, qui gratiæ divinæ vim atque efficaciam, & arbitrii & naturæ humanæ viribus oppositam, toties & tam magnificis verbis prædicet.

CAP.

Cap. XVI.

Secundus Judæorum error, quod spem salutis suæ posuerunt in civili illa justitia, quæ in Lege disertis pœnis sancita erat. Hinc factum, ut subsiterint in obedientia, vel 1. negativâ vel 2. externâ, vel ad summum 3. partiali ac dimidiatâ. Quorum singula ex S. Scripturis & Hebræoum scriptis explicantur ac demonstrantur.

ALter Judæorum error crassissimus quidem, at quem maxima eorum pars errarunt, is fuit; quod justitiâ quâdam civili, quâque pœnas in lege intentatas effugerent, contenti, de perfectiori illâ pietate in lege etiam insinuatâ, præstandâ non cogitârint: neq; ad sanctitatem illam eximiam, quam omnes sinceri Numinis cultores affectare debent, adspirârint. (I.)

Videtur hic eorum error à priori quodam modo natus, atque ei, veluti in subsidium additus. Conceptâ enim inani illâ in animo de viribus suis fiduciâ, intererat eorum, imò planè necessarium erat, ut justitiam etiam quandam sibi fabricarent viribus istis commensuratam, h. e. tenuem, pusillam, angustam: ita in Legem Dei crudelitatem (II.)

exercentes non diſſimilem ei, qua refert Plutarchus Procruſten uſum fuiſſe in ſuos hoſpites; nimirum ne Lex vires ipſorum excederet, Legem ipſam ad ſuum modulum exigentes, atque ipſius perfectioni detrahentes, ut perfectionem iſtam ſuam ſartam tectam conſervarent. Fieri tamen poteſt, ut è contrà error iſte Judæorum ſuprà commemoratus, de ſufficientiâ ſuarum virium ſine ſpecialis gratiæ adjutorio, inde profectus fuerit, quod juſtam Divinæ Legis amplitudinem non intellexerint; quin potiùs obedientiam in eâ præſcriptam, dilutam, anguſtam, facilem ſibi imaginati, ſuis viribus plus æquo tribuerint, nec præpotentioris gratiæ neceſſitatem agnoverint: ad inſtar ejus, qui hoſtem ſibi ſtramineum ſiſtens, magnos inde ſumit animos, atque ex facili ſibi ſpondet victoriam.

(III.) Verùm undecunque error hic profectus ſit, Judæos ita erraſſe, ab ipſo Paulo, qui & doctrinam Judaicam à ſummo Legis perito Gamaliele hauſerat & Phariſaicæ ſectæ nomen dederat, cognoſci poſſit. Is igitur quo tempore Phariſæus erat, vixiſſe ſe ait inculpatum, quod ad juſtitiam attinebat eam, quæ eſt in Lege, Phil. 3. 6. Ubi Legis nomen (ut recte Grotius) palam eſt ita uſurpari, quomodo dixit Seneca *exiguum eſſe quiddam ad legem bonum eſſe.* Eam nimirum legem intelligit Apoſtolus, quam in cognoſcendis cauſis Ebræi Judices ſequi tenebantur, qui neque animum poterant introſpicere, neque verò ad punienda omnia ſecùs facta, ſed ea duntaxat, quæ ſocietatem civilem præcipuè læderent, poteſtatem

In Mat. 5. verſ. 20.

testatem acceperant. Ideò igitur se secundùm Legis justitiam ἄμεμπτον esse dicit, quod nullum crimen in se admisisset, propter quod judicio Legis externo, aut pœnæ alicui in Lege constitutæ ac per Judices irrogandæ fieret obnoxius. Certè enim vix alio sensu se quod ad Legis justitiam attinet, inculpatum vixisse in Pharisaismo, dicere vel potuisset, vel ausus fuisset. Hanc tamen qualemcunq; justitiam & se olim ante fidem suam magni fecisse non obscurè fatetur, vers. 7. & à Contribulibus suis etiamnum in Judaismo versantibus, tanquam egregium aliquod, de quo gloriari poterant, summo in pretio habitam fuisse innuit, vers. 4.

Ex hoc impurissimo fonte non paucæ Judæorum de obedientiâ Deo præstandâ pessimæ opiniones manârunt. Paucas ex multis annotabimus. (IV.)

1°. Hinc factum est, ut in religione plerumq; negativa acquieverint, satis esse existimantes si à delictis, præsertim enormibus, abstinerent, opera interim pietatis & charitatis, Deo proximoq; debita parum curantes: h. e. in peccatis commissionis, quæ vocantur, evitandis præcipuam operam posuerunt, omissionis peccata susq; deq; habentes; quippe negativis præceptis pœna ut plurimùm annexa erat, affirmativis admodum raró.

Hinc legimus Pharisæum Deo gratias egisse, quod non esset, sicut reliqui homines, raptores, injusti, mœchi, vel etiam ut è longinquo orans Publicanus, Luc. 18. 11. in magnâ laude ponens non esse in sceleratissimorum numero. At quid

boni fecerat Thraſo iſte ſuperbus? Nihil habuit, quod coram Deo prætenderet, præter frivola quædam ac merè externa opera: *Jejuno* (*inquit*) *bis hebdomade, decimo, quæcunque poſſideo.* verſ. 12. Quâ de causâ Clemens Alexandrinus Phariſaicam & Chriſtianam juſtitiam hoc modo explicat: Ἐὰν μὴ πλειονάσῃ ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη πλέον τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων τῶν κατ' ἀποχὴν κακῶν δικαιουμένων, οὐ τῇ μετὰ τὸν τόπον τελειώσεως, καὶ τῇ τὸν πλησίον ἀγαπᾷν καὶ ἐυεργετεῖν δύναται, οὐκ ἔστιν βασιλικοί.

Nimirum Phariſæi erant tantùm κατ' ἀποχὴν κακῶν δικαιούμενοι, juſti, quod ad abſtinentiam à criminibus attinet. Egregiam verò laudem! Quid enim vel Poeta Ethnicus?

Nec furtum feci, nec fugi. Si mihi dicat
Servus, habet pretium; loris non ureris, aio.
Non hominem occidi; non paſces in cruce corvos.

Ex hac tamen à gravioribus peccatis abſtinentia, non tantum impunitatem ſibi promiſerunt, ſed & meritum ſomniarunt delirantes Phariſæi. Hinc Rabbinorum iſtud è Tripode oraculum (Miſhnah li. Kidduſhin). *Quiſquis à violatione præcepti abſtinuerit* נותנים לו שכר כעושה מצוה *præmium ei tribuetur, quaſi præceptum obſervaſſet.*

(V.) 2°. Ex hoc fonte effluxit peſſimum illud Phariſæorum dogma, quo delicta cordis (puta invidiam, ſuperbiam, avaritiam, iracundiam, deſideria immunda, &c.) parvi penderent; illa tantùm in factis externis conſpicitur, juſtitiâ contenti. Nimirum (ut optimè Grotius) quanquam ſcirent, legem

In Matt. 5. verſ. 20.

legem latam à Deo, mentium inspectore, qui & ex animo se diligi vellet, & pravas cupiditates interdiceret; tamen quia talibus præceptis pœna nulla disertè erat opposita, ideò ea habuerunt pro consiliis potiùs quàm præceptis, aut certè partim quotidianis victimis, partim annuo Sacro piaculari ita putabant eas labes expurgari, ut nulla earum memoria apud Deum restaret. Ut, ut est, certè non tantum Iudæorum vulgus, sed & Scribas & Pharisæos ipsos in turpissimo hoc errore fuisse nimis manifestum est. Hinc Christus ipse Mat. 5. Pharisaicis dogmatibus sua opponens sanctissima præcepta, affirmat v. 21, 22. quod cum Pharisæi ea tantùm pro delictis haberent, quæ solent legitimis pœnis coerceri; ideóque ab homicidio absterrerent homines, quia homicidas gladio feriri lex imperâsset; ipse tamen voluerit, ut etiam iracundiam caverent discipuli sui; certò persuasi, ei quoque propositam esse pœnam in sæculo altero non minùs gravem, quàm ea est, quam hîc homicidæ sustinent: quòd si quis iracundiæ maledicentiam adjunxerit, eum pœnam istâ graviorem laturum, qualis est pœna lapidationis, à magno Synedrio irrogari solita: aut etiam si atrocior fuerit maledicentia, exquisitiores cruciatus passurum, quales esse solent eorum, qui in valle Hinnomi lentis ignibus ustulantur.

Hanc enim esse simplicissimam ejus loci paraphrasin, non temerè dixit Grotius. Simili planè modo dilutam Pharisæorum septimi præcepti interpretationem perstringit Christus v. 27, 28. ostendens violati illius præcepti reum esse, non solùm qui externum adulterii actum perpetrat (quod

putarunt & docuerunt Phariſæi) ſed etiam, qui in conſpectam aliûs uxorem impuro fertur deſiderio. Hinc etiam toties & tam acriter Phariſæos iſtos avaritiæ, ſuperbiæ, aliarumque internarum impuritatum increpuit Dominus, ut videre eſt. Luc. 16. 13, 14. & 18. 10. Mat. 23. 25, 26, 27, 28.

(VI.) Poſtremò hanc fuiſſe ipſam Judæorum ſententiam ex probatis ipſorum Scriptoribus luce clarius apparet. Duo tantùm teſtimonia à Grotio, atque ante eum, ab aliis, citata (at ea quidem appoſitiſſima) in medium proferam. Prius eſt illud Joſephi, qui in Phariſaiſmo, ut ipſe fatur, accuratè inſtitutus, Polybium Hiſtoricum reprehendit, quod mortem Antiochi adſcripſerit cogitato quidem, at non perpetrato Sacrilegio; hæc verba ſubjungens: τὸ γὰρ μισεῖν πεποίηται τὸ ἔργον βεβλασφήμου ἂν ἦν τιμωρίας ἄξιον. h. e. *Cùm non perpetrârit, quod in animo habuerat, ſcelus, ſupplicium haud commeritus eſt.* Sed apertiùs adhuc loquitur magnus ille Ebræorum Magiſter David Kimchi, qui verba iſta Pſal. 66. 18. *Iniquitatem ſi vidiſſem in corde meo, non exaudiſſet Dominus*, planè contra manifeſtam Davidis ſententiam ita interpretatur: *Etiamſi viderim iniquitatem in corde meo, quam vel paratus eſſem in actum producere, ut, ut illa ſit coram Deo, acſi eam labiis protuliſſem, tamen non audiet eam Dominus*: q. d. *non ducet mihi eam ſceleri: cogitationem enim pravam Deus non habet vice facti, niſi concepta fuerit in ipſius fidem ac religionem.* Proh pudor! Quam hæc διαστολὴ τῆ Ισραὴλ indigna? Quippe omnia animi decreta,

Vide Corneli. Alap. in Mat. 5.

decreta, quæ quo minùs implerentur, penès hominem non stetit, exceptâ solâ defectione à Judaismo, statuit à Deo non imputari, neque pro peccatis duci.

(VII.) 3o. נפתוּ illud ⸗ & alium errorem procreavit, quo eorum præceptorum, quæ nullis pœnis difertis sancita erant, mutilatam quandam & (si ita loqui liceat) partialem obedientiam plusquam sufficere credebant cæci illi cæcorum duces. Nimirum satis legi fieri credentes, si præcepta sub pœna mortis exacta custodirent, quicquid in cæteris præstiterint, pro supererogatione quâdam ducebant. Miram hanc doctrinam tradunt Judæorum magistri in Mishnahli: Maccoth. sect. ult. ubi docent, ideò tam ingentem præceptorum numerum in lege datum esse Judæis, (quippe præcepta 613. enumerant) ut ex iis, quæ vellent, sibi seligerent, quibus præstandis vitam æternam promererent. Sic enim locum illum explicat Obadias de Bartenora: *quisquis vel unum aliquod ex* 613. *præceptis sincerè observaverit,* הנה זכה בזה לחיי עולם הבא *ecce is illud præstando vitam merebitur æternam.* Ubi cùm *vel unum aliquod præceptum* dicit intelligendum puto de iis præceptis, quæ pœnâ mortis non erant sancita: illa enim universa absolutè esse ad salutem observatu necessaria, fieri vix potuit, ut non crederent Judæi. Etsi non negârim, quædam Rabbinorum dicta contrarium sensum postulare videri; nec mirum sit magistros istos justo Dei judicio occæcatos in errores vel absurdissimos incidisse.

Notum

(VIII.) Notum eſt & tritum apud Iudæos axioma à Maimonide commemoratum העוסק במצוה פטור ממצוה *Qui operam dat præcepto liber eſt à præcepto. Cui geminum eſt illud:* אין מעבירין על המצוות *Non licet præcepta tranſilire.* Quod ita exponit Maimonides: *Quiſquis operam dat uni alicui præcepto cuſtodiendo, ab eo non debet deſiſtere, ut ad aliud præceptum obſervandum tranſeat.* Diſerta ſunt etiam verba Hebræorum Doctorum in Miſhnah. lib. Kidd. cap. 1. ſect. 10. כל העושה מצוה אחת וכו׳ *Quiſquis unum aliquod præceptum obſervaverit, ei benè erit, & dies ejus perpetuabuntur & poſſidebit terram &c.* Non mihi latet dictis hiſce Rabinorum pluſquam crudis à Maimonide aliiſque granum ſalis adhiberi, ſed & ipſe ſal inſipidus eſt. Statuunt enim neceſſarium eſſe, ut bonum illud opus, quod quis præſtat, tale ſit & tanti, ut illo addito, merita ejus præponderent malis actionibus: quâ poſitâ conditione, de ſalute ſecurum eum eſſe jubent. Quâ de re qui plura Rabbinorum teſtimonia legere volet, conſulat Smitthæi noſtri (viri Rabbinicæ eruditionis peritiſſimi) inter ſelectos ſermones Anglicè conſcriptos, Diſſertationem de legali juſtitia, ejuſdemque imprimis caput ſecundum.

(IX.) Inſulſum hoc & impium ſcholæ Phariſaicæ commentum redarguere videtur Dominus noſter Mat. 5. v. 19. his verbis: *Quiſquis ſolverit unum ex mandatis hiſce minimis, atque ita docuerit homines, minimus vocabitur in regno cœlorum &c.* Quàm hæc ad Phariſæos pertinebant, qui multa Dei

Dei præcepta (paucis quibusdam curatis) & ipsi susque deque habebant, & aliis, ut idem facerent, autores & magistri erant? Ideóque mox sequitur v. 20. *Dico enim vobis, nisi abundaverit justitia vestra, plusquam Scribarum & Pharisæorum, &c.*

Nec minùs apertè Jacobus ad Judæos Christianos jam factos scribens cap. 2. v. 10, 11. *Quitotam legem servat, in uno autem transgreditur, toti legi obnoxium se reddidit &c.* q. d. Cavete nobis à mutilata illa præceptorum observantia, quam olim in Judaismo versantes à magistris vestris didicistis: longè enim aliam Dominus ille, cujus nunc discipuli estis, obedientiam à vobis postulat; nempe, ut omnibus & singulis ejus mandatis custodiendis sincerum sedulumque studium adhibeatis. Hanc Jacobi interpretationem (quæ certè sponte mihi sese obtulit) video Paulo Burgensi Judæo etiam placuisse, ut & doctissimo interpreti Estio; qui etiam eodem refert ista Pauli verba, Gal. 3. 10. *Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, &c.*

Hujus autem doctrinæ, aliàs satìs periculosæ, & maximum certè periculum in eo situm erat, quod plerique hunc sibi delectum permissum credentes, ex præceptis Dei ea maximè sibi observanda sumerent, quæ minora erant ac præstatu faciliora, quæque carni suæ erant minùs ingrata, aliis longè majoris momenti susque deque habitis. Quod & à Pharisæis factum esse testatur Christus ipse, Mat. 23. 23. ubi notatur τὸ ἀνηθον eorum in observando decimandi præcepto, quòd (X.)

vel minutiora olera (quæ an Lex comprehendisset, controversum erat) non solvere iis religio erat: iis interim neglectis, quæ erant τὰ βαρύτερα τῦ νόμυ, qualia judicium, misericordia & fides.

Cap. XVII.

Tertius error Judæorum, imprimis Phariſæorum, quod in frivolis quibuſdam ritibus, atque inſtitutis αὐτοσχεδίοις *juſtitiam ponerent, iiſque ſumma Dei mandata poſtponerent. Item quartus atque ultimus, quod larvata iſta juſtitia contenti, de Meſſia non cogitarent, qui meliori ipſos juſtitia impertiret. Denique ex iſta dogmatum Judaicorum deſcriptione conſectaria quatuor ad Paulum recte intelligendum perutilia deducuntur.*

(I.) POrrò non minima Judæorum, imprimis Phariſæorum, ſtultitia erat, quod juſtitiam ſtatuebant in frivolis quibuſdam, atq; adeò ridiculis operibus, ritibus & ceremoniis ſuo cerebello procuſis; quibus etiam tantum tribuebant, ut iis ipſa Dei præcepta, eáque maximi momenti, poſthaberent. Hujus generis erat ante cibum ac poſt reditum à foro aut cœtu hominum frequentiori (ubi perſonæ reíve alicujus immundæ contactu facile iis erat pollui) accurata ac ſollicita manuum lavatio. Mar. 7. 3. In qua eam διεῖβαν obſervarunt, ut ſe laverint μίχρι τῦ ἀγκῶνος ad cubitum

uſque, ut rectè, meo judicio, πυγμῇ exponit Theophylactus. Nempe iis mos erat, manus inter lavandum in altum attollere, & digitis contractis ſuperfuſam aquam excipere, quam neceſſe fuit inde ad cubitum uſque defluere. Quin & lotiones poculorum & lagenarum & vaſorum æris (teſtacea enim frangebant, ſi polluta crederent) & lectorum ſummâ cum religione obſervabant; ut teſtatur Marcus ibid. v. 4. Addens etiam diſertè fuiſſe alias multas id genus nugaciſſimas ceremonias, quas ſedulo cuſtodiendas à ſenioribus acceperant. De quibus multa legere eſt in libris Judæorum, eorumque qui de moribus ipſorum ſcripſerunt; quas hic etiam recenſuiſſem, niſi meminiſſem ejus, quod Poeta cecinit,

Turpe eſt difficiles habere nugas,
Et ſtultus labor eſt ineptiarum.

(II.) Phariſæos autem in frigidis hiſce ritibus juſtitiam collocaſſe, liquet ex citato capite v. 5. ubi dicuntur ob eos neglectos diſcipulos Chriſti criminis quaſi piacularis arguiſſe. Quin & eos ceremonias iſtas Dei ipſius mandatis, iiſque maximis prætuliſſe, Chriſtus ipſe teſtatur verſ. 8. ubi dicit ipſos neglexiſſe mandatum Dei (dilectionis ſcil. mandatum Dei κατ' ἐξοχὴν dictum) ut traditiones iſtas ſuas obſervarent: quippe ridiculis quidem iſtis, at operoſis ritibus ſummè intenti, præceptum illud maximi momenti parùm curabant; quod ipſum ſatis fuit mali. At deinde gradu facto, Chriſtus inſuper demonſtrat, fuiſſe quaſdam eorum μοχθηρίας, quæ non tantùm averterent ab internæ

ternæ pietatis ſtudio, verùm etiam directè repugnarent præceptis à Deo traditis; ut ſolet ſuperſtitio in pejus procedere, verſ. 9, 10, &c. Hæ autem traditiones fuerunt proculdubiò in earum numero, quas à patribus ipſius acceptas ſe ante fidem ſuam ardentiſſimo zelo affectâſſe teſtatur Paulus, Gal. 1. 14.

4°. In hâc ſordidâ juſtitiâ (quis non miretur?) ſecure & ſuaviter acquieſcentes Judæi, eamque non minus apud Deum quam apud homines valere credentes, de ſeriò expetendâ peccatorum remiſſione non erant ſolliciti; neque vero expurgandis animis extirpandiſque vitiis iſtis, quæ inter homines diſſimulari ſolent, operam navabant: neq; (hinc fundi Judæorum calamitas) Meſſiâ tali opus putabant, qui medicinam afferret ei parti, quam ipſi ægrotare non ſentiebant: vide Mat. 9, 10, 11, 12. Joh. 5. 39. 40. & 9. 39, 40, 41. (III.)

Meſſiam quidem expectabant, at qualem ipſi ſibi finxerunt; nempe, Regem quendam glorioſum, vi & armis & opibus præpollentem, qui à jugo Romanæ ſervitutis Judaicam Gentem liberaturus eſſet, ac regnum Davidis ſuper omnia orbis terrarum imperia evecturus. Meſſiam autem morte ſuâ peccata ipſorum expiaturum adeò non credebant, ut ipſum mori iis probroſum videretur; unde Crux Chriſti dicitur fuiſſe Judæis σκάνδαλον, offendiculum, 1. Cor. 1. 23. Legem Moſis in ipſo finem & complementum ſuum habiturum, ipſumque doctrinæ ſuæ luce ſpiritûſque efficaciâ homines ad juſtitiam illâ, quam ſibi ipſis ſtultè imaginati ſunt, imò quam legis ipſius litera præſcripſerat,

longè ſulimiorem perducturum, ne ſomniârunt quidem: quippè magni illius myſterii profundâ laborantes ignorantiâ, Chriſtum ſcilicet futurum τέλος τῦ νόμυ εἰς δικαιοσύνην finem, perfectionem ac complementum legis, ut deinde per ipſum ſolum fierent veræ juſtitiæ participes, quotquot in eum crediturî eſſent, Rom. 10. 4.

(IV.) Atque is fuit Judæorum in hac de juſtificatione & operibus doctrina ſenſus, quo, ad inſtitutum noſtrum quod attinet, ſufficienter explicato, conſectaria inde nonnulla ad rem, quam præ manibus habemus, haud prorsùs inutilia deducemus.

Ac primò quidem hinc conſtat, toto eos cœlo à ſcopo Apoſtoli aberrare, qui ſtatuunt eum contra obedientiam ἀναμάρτητον, uſquequaque perfectam atque omnibus numeris abſolutam diſputare, tanquam dogma inter Judæos receptum defenſumque. Ex iis enim, quæ diximus manifeſtum fit, eos ab hac perſuaſione tam longè abfuiſſe, ut è contrà intra obedientiam nimis imperfectam ſubſtitiſſe contenti fuerint.

(V.) 2°. Hinc patet, doctrinam iſtam, quam Apoſtolo affingunt Solifidiani, à ſcopo ipſius eſſe etiam alieniſſimam. Statuunt enim Apoſtolum docere, bona opera ad juſtificationem nequaquam eſſe neceſſaria. At cui, quæſo, fini, cui bono apud Judæos ſerviret ejuſmodi diſputatio? Certè quidem parùm neceſſe fuit, ut neceſſitatem bonorum operum deprimeret apud eos, qui de bonis operibus, de vitâ in conſpectu Dei ritè inſtituendâ jam ſuâ ſponte

sponte nimis incurioſi erant. Sanctiſſimo Apoſtolo multò magis conveniebat calcaria ceſſatoribus iſtis addere, neceſſitatem veræ juſtitiæ ſinceræque ſanctimoniæ rigidè urgendo, eoſque ad expurganda vitia iſta, præſertim interna, in quibus planè conſopiti jacuerunt, acriter exſtimulando, quod & reverà facit. Quid, quòd eundem illum Solifidianiſmum, quem putant nonnulli Apoſtolum in ſuis contra Judæos diſputationibus defendere, ipſi Judæi (mutatis quidem mutandis) acriter atque animosè propugnarunt? Conſtat enim eos exiſtimaſſe, omnem Iſraelitam, qui modò profeſſionem Judaiſmi & fiduciam fœderis cum Abrahamo initi non abjeciſſet, partem tandem habiturum in altero ſæculo, i. e. in vita æterna: quæ certè, mutato tantùm Judaiſmi nomine in Chriſtianiſmum, eſt ipſiſſima Solifidianorum noſtrorum ſententia.

(VI.) Hanc certè ſententiam Maimonides audacter ac rotundè enuntiat, Tract. de pœnitent. cap. 3. *Improbi omnes, quorum peccata exuperant bona ipſorum opera, judicabuntur ſecundùm menſuram peccatorum ſuorum ita exuperantium; ac poſtea partem habebunt in futuro ſæculo:* שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא i. e. *Eo quod omnes Iſraelitæ partem habituri ſunt in futuro ſæculo.* Axioma autem illud: *Omnes Iſraelitæ partem habebunt in futuro ſæculo*, ex Miſhnah deſumptum eſt Tract. Sanhedrim cap. 10. ubi ut receptiſſima inter Judæos ſententia proponitur: pauculis tamen ex eâ univerſalitate exceptis viz. *Qui negat in vitam revocandos eſſe mortuos: Legem eſſe à Cœlo: qui libros*

Vide Maimon. in explicatione iſtius capitis.

bros extraneos legit: qui adſuſurrat plagæ verba Exod. 15. 26. *denique qui nomen Tetragrammaton ſuis literis pronuntiat.* Inſignis quoque ſententia eſt, quæ è Thalmud Judæorum citatur à Munſtero: אברהם יושב על פתחי של גיהנם שלא לתנות ליהוד
In Mat. 3. v. 9. פושעי ישראל בגיהנם *Abraham ſedet juxta portas inferni & non permittit ullum iniquum Iſraelitam deſcendere ad infernum.*

(VII.) Iſtam autem antiquitùs inter Judæos obtinuiſſe ſententiam docet nos Juſtinus Martyr, qui τὴν φρόνησιν τῶν ἀποστόλων διδαχὴν attigerit, quique diſciplinam Iudaicam, qualis ejus ætate doceretur, habuerit (ſi quis alius) perſpectiſſimam. Is in
Pag. 369. Dialog. cum Tryph. (propè finem) poſtquam dixiſſet, Iudæos non potuiſſe veram ſapientiam percipere, eò quòd ex fonte Dei vivo non bibiſſent, ſed ex factis ciſternis & aquam continere non valentibus, mox ſubjungit: Ἐσὶ δὲ λάκκοι φρονήσεως ἐμμένοντες, ἐν οἷς ὕδωρ μὴ συνέχοντες, ὃς ἄρυξαν ὑμῖν οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν αὐτῶν, ὡς καὶ ἡ γραφὴ διαρρήδην λέγει, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων. Καὶ φοβοῦμαι ἑαυτὸς καὶ ὑμᾶς βακολῦσαι, ὑπολαμβάνοντες ὅτι πάντως τοῖς ἀπὸ τῆς σαρκὸς τοῦ κατὰ σάρκα τοῦ Ἀβραὰμ ὄντι, κἂν ἁμαρτωλοὶ ὦσι, καὶ ἄπιστοι, καὶ ἀπειθεῖς πρὸς τὸν Θεὸν, ἡ βασιλεία ἡ αἰώνιος δοθήσεται, ἅπερ ἀπώλεσαν αἱ γραφαὶ οὐκ ὄντα. I. *Sunt autem ciſternæ fractæ, aquam non continentes, illæ, quas vobis foderunt ipſi Rabbini veſtri, prout apertis verbis Scriptura ait: Docentes doctrinas mandata hominum, qui inſuper & ſeipſos & vos decipiunt, exiſtimantes eis univerſim, qui ex ſatu, ſecundùm carnem, Abrahæ ſunt, quamvis peccatoribus & infidelibus, & erga Deum immorigeris, regnum æternum datum*

datum iri, quæ non consistere sacræ demonstrarunt literæ.

Et paulò post veram remissionis, seu justificationis obtinendæ rationem, Judæorum aliorumq; hâc ex parte iis adstipulantium, somniis oppositam, his verbis pandit reseratque: Τῦτο δέ ἐστι τὸ μεθιστάναι ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων τὸν ἀφ' ἑαυτοῦ λαβεῖν ἄφεσιν, ἀλλ' οὐχ' ὡς ὑμεῖς ἀπατᾶτε ἑαυτοὺς, καὶ ἄλλοι τινὲς ὑμῖν ὅμοιοι κατὰ τῦτο, ὅτι λέγουσιν ὅτι κἂν ἁμαρτωλοὶ ὦσι, Θεὸν δὲ γινώσκωσιν, ὐ μὴ λογίσηται αὐτοῖς κύριος ἁμαρτίαν. i. e. *Id autem est hujusmodi, quòd qui à peccatis resipuerit, remissionem is illorum sit consecuturus: non ita tamen, sicuti vos seducitis vosmet ipsos, & alii itidem vobis hâc in re persimiles, qui dicunt, etiamsi peccatores sint, non imputaturum tamen eis esse Dominum peccatum, ut modò Deum agnoscant.* Ubi in verbis illis καὶ ἄλλοι τινὲς ὑμῖν ὅμοιοι κατὰ τῦτο, dubio procul Gnosticæ factionis sectatores perstringit, quos errorem istum turpissimum errasse, docet nos * Irænius passim. Certè ego persuasissimum habeo, Jacobum Apostolum (ad Judæos scribentem) adversùs istam tùm Judæorum, tùm Judaizantium Gnosticorum pestiferam doctrinam, totam illam disputationem de fide & operibus, quæ ejus epistolæ cap. 2. continetur, instituisse. Sed istud obiter.

* *Vide lib. 1. c. 1. ejusdem libri, cap. 20. & Feuardentii notas in utrumq; locum.*

(VIII.) Miræ autem hujus inter Judæos receptæ opinionis non obscura indicia reperire est in aliis N. T. scriptis. Vide Mat. 3. v. 8, 9, 10. Ioh. 8. 39. Rom. 9. 6. Ex professo autem hanc sententiam oppugnat Paulus Epist. ad Rom. cap. 2. ferè per totum, ubi scopus ejus est ostendere, frustrà Judæos circum-

ciſioni ac fœderi divino confiſos eſſe, dum turpiſſimis vitiis indulgerent, ac de vitâ ſuâ ad normam divinæ legis exigendâ nihil quicquam eſſent ſolliciti. Conſule imprimis v. 9, 10, 11, 12, 13. & v. 17. uſque ad finem capitis. Qui igitur fidem ſolam ſine bonis operibus ad juſtificationem ſufficere, tanto conatu contendunt, ne ſcilicet ad Judaiſmum accederent, in ipſum jam (cum veteribus Gnoſticis) ματαιότητα ac ſtultitiæ Judaicæ βάθος inciderunt.

(IX.) 30. Ex iis, quæ diximus de Judaicis dogmatibus, cauſam porrò conjicere licet, cur Apoſtolus juſtitiam illam legis, contra quam diſputat, non contentus ſimpliciter rejicere, tam contemptuoſis inſuper epithetis proſequatur. Cùm enim Phil. 3. privilegia illa, quæ adhuc in Phariſaiſmo verſatus, ſummo habuit in pretio, commemoraſſet (in quibus maximum illud erat, quod ſecundùm legis juſtitiam ἄμεμπτος fuerit) mox addit v. 8. ſe, Chriſto jam cognito; omnia iſta exiſtimaſſe non tantùm ζημίαν εἶναι, *detrimentum* eſſe, ſed & σκύβαλα, *retrimentum* ſive ſtercora: videtur enim σκύβαλον dici, quaſi κυνίβαλον, ut ſignificet illud, quòd ex inteſtinis animantium canibus projicitur. Vox certè res viles ac ſordidas ſignificat. Cui autem veroſimile fiet; Apoſtolum de vera legis juſtitia tam contumelioſè loqui voluiſſe? Sed nimirum de juſtitiâ illâ humanâ, negativâ, externâ & hypocriticâ, dimidiatâ, frivola loquitur, quam ex inſtitutione Phariſaica didicerat: quam quidem ipſi jam fide illuminato, vileſcere, ſordeſcere, ac ſtercoris inſtar fœtere, nemo mirabitur, qui ea,

ea, quæ modò diximus de justitia Judaica expenderit.

4°. Postremò, ex hâc dogmatum Judaicorum descriptione clarè elucet Scopus Apostoli in universâ ipsius contra Judæos disputatione. (X)

Nimirum totus in eo est, ut miseri homines in peccato reverà hærentes, at in larvatâ quâdam justitiâ securè, &, quod dici solet, in utramque aurem dormientes, tandem expergefierent; & miseriam suam agnoscentes, ac pro certo statuentes, verum esse illud, quod Dominus noster iis dixerat, scilicet nisi justitia ipsorum longè major esset illâ, quam docuerunt Scribæ & Pharisæi, eos nequaquam in regnum cœlorum ingressuros Mat. 5. 20. ad Christum Mediatorem supplicum more confugerent; tum maximorum peccatorum, quorum adhuc rei tenebantur, veniam ab ipso consecuturi, tum gratiam spiritûs & Evangelii ipsius impetraturi, quâ à peccati dominio liberati, ad veram illam ac spiritualem justitiam, sine quâ Deo ad salutem nemo gratus esse possit, pervenirent. Verbo dicam, Judæos non arcet Apostolus à vera operum justitia, sed à falsa & fucata retrahit, ut ad veram perduceret.

Cap. XVIII.

Epilogus brevem exhibens totius operis ἀνακεφαλαίωσιν ; *nec non ſerium Lectori monitum, ut à quadruplici errore in hâc de juſtificatione controverſiâ ſedulò ſibi caveat.*

(I.) AD umbilicum uſque ſuſcepti operis σὺν θεῷ tandem pervenimus. Tempus eſt τὴν κεφαλὴν ἐπιθεῖναι, & manum de tabula tollere. Hæc ſunt quæ de conciliatione inter Apoſtolos Jacobum & Paulum dicenda habui, non pro rei atque argumenti merito, ſed quantum per ingenii, temporis, otii noſtri anguſtias licitum erat.

(II.) Summa hæc eſt : Rejicit à juſtificatione Apoſtolus Paulus opera; 1. ritualia, quæ lex ceremonialis præſcripſit; 2. moralia, quæ nativis hominum viribus in ſtatu ſive legis, ſive meræ naturæ fiunt, ante & citra gratiam Evangelii; 3. Judaica ſive futilem illam juſtitiam, quam docuerunt Judæorum magiſtri; 4. Denique univerſa à Chriſto Mediatore divulſa, quæque ſuâ vi vel citra reſpectum ad Fœdus gratiæ Chriſti ſanguine ſtabilitum ſalutem ſempiternam aſſequerentur. Neque ex hujuſmodi operibus ulla adſtruit Jacobus, ut ex tota ejus epiſtola manifeſtum ſit. E contra opera moralia ex

ex gratia Evangelii profecta, vi Fœderis Evangelici ad æternam hominis justificationem ac salutem efficaciter valere, atque omninò esse necessaria, non tantùm non negat Paulus, sed & in eo ferè totus est, ut evincat: Atq; hoc unum illud est quod contendit Jacobus.

Propositum etiam mihi erat ad calcem hujus operis schema totius de justificatione doctrinæ, ad mentem utriusq; Apostoli concinnatum Lectori exhibere. Sed in præsenti saltem labore isto supersedendum duxi, tum ne longiùs excurreret oratio, tum imprimis quod ea in hisce dissertationibus sparsim diximus, quæ prudenti ac sedulo Lectori sufficere possint. Tantùm Lectorem seriò velim admonitum, ut à quadruplici errore in hâc de justificatione maximi momenti controversiâ sedulò sibi caveat. (III.)

1°. Aure atque animo abhorreat ab isto Pontificiorum quorundam (quorundam, inquam, quia quosdam aliter sentire ingenuè fatendum est) pernicioſissimo errore, qui bonis justorum operibus ex condigno, hoc est, propter intrinsecam eorum bonitatem ac dignitatem præmium cœleste deberi asserere non verentur. Certè enim qui ejusmodi operum meritum adstruunt, Christianorum nomen haud sunt meriti. Ac fidenter pronuntiare ausim vix ac ne vix quidem gratiam Christi sensisse aut novisse, qui horrendam istam opinionem animo penitùs imbiberunt. Animi modestia est ipsissimus Christianismi animus, quo quisquis careat, Christiani cadaver est non verus (IV.)

vivúsq;

vivuſq; Chriſtianus. Quid autem ab hac modeſtiâ longiùs abhorret, quàm ſuperba iſta meriti præſumptio? Equidem ſi quid tale meritum eſſet, eorum eſſet, qui de meritis ſuis nihil vel dicunt, vel cogitant; quique, ut Cyprianus loquitur, *in Eccleſiâ ſemper glorioſè & granditer operati ſunt, & opus ſuum Domino nunquam * imputaverunt.*

*Epiſt. ad Lapſos * Imputare in Latino ſermone cum ad bene facta refertur non eſt acceptum ſed expenſum ferre. Vid. Grot. in Annot. ad Luc. 17. v. 7.*

Huic etiam ſententiæ manifeſtè reclamat ſcopus atq; inſtitutum Apoſtoli Pauli in ſuis de juſtificatione diſputationibus; quippe qui totus ferè in eo ſit, ut meritum omne humanum deſtruat, omnemque gloriæ auſam ſuperbis iſtis operum ſuorum inſtitoribus præſcindat.

Quod enim hic excipiunt meritorum Patroni, Apoſtolum operibus tantum ſine gratia factis meritum detrahere inſulſum nimis commentum eſt. Etenim ſole meridiano clarius eſt, Apoſtolum ideò operibus ſine gratia factis juſtificationem ac ſalutem detrahere, quod ex iis admiſſis meritum quoddam ſequi videretur, aliquámque gloriæ anſam arripere homines ſibi potuiſſent: è contrà idcircò operibus ex gratia profectis juſtificationem ac ſalutem concedere, quod hâc ratione meritum omne humanum evaneſcat, omnis gloriandi materia in homine ipſo ſublata ſit, totaq; ſalutis noſtræ gloria & honos in Deum redundet autorem. Ut quo argumento Sophiſtæ noſtri condignitatem operum ſtabiliunt, eodem Paulus eorundem meritum evertat, quod ſcil. ex gratia trahant originem.

(V.) Caveat itaq; quiſquis ſaluti ſuæ conſultum velit ab

ab imputatrici istâ superbia; neq; Deum optimum maximum ad calculos vocet, tanquam sibi ullatenus debitorem. Meminerit jus illud, quod habent bona justorum opera ad vitam æternam, in pacto ac promisso Evangelico unicè fundari; pacti autem illius & promissi fontem esse meram ac miram Dei patris per Jesum filium suum misericordiam. Quod eleganter, ut solet, exprimit Bernardus in ista Apostoli verba. 2 Tim. 4. 8. *Quod reliquum est reposita est mihi justitiæ corona, &c. Est (inquit) quam Paulus expectat, corona justitiæ; sed justitiæ Dei non suæ: justum quippe est, ut reddat, quod debet, debet autem, quod pollicitus est* addas: pollicitus autem est, quod voluit ex suo nempe per Jesum Christum beneplacito Augustini illud notum est in Psalm. 109. *Fidelis Dominus, qui se nobis debitorem fecit, non aliquid à nobis accipiendo, sed omnia promittendo.* Ut & illud Fulgentii in Prolegom. lib. ad Monimum: *seipsum sua largitate dignatus est facere debitorem.* Quanquam & hæ locutiones ab improprietate vix excusari possunt; ideóque Thomas aliíque Scholastici dicere maluerunt, Deum promissis non debitorem effici nobis, sed sibi; h. e. decreto voluntatis suæ, quatenùs ut promissis stet, ejus convenit veritati.

Ab hoc potissimùm errore, de merito bonorum operum in justificationis negotio, cavere voluit filios suos Sancta Mater Ecclesia Anglicana in articulo suo undecimo, cujus hæc sunt verba: *Justi reputamur in conspectu Dei propter merita tantùm Domini ac servatoris nostri Jesu Christi per fidem, non* (VI.)

non propter opera vel merita nostra. Quare sola fide nos justificari, doctrina est salutberrima & consolationis plenissima, ut in homilia de justificatione hominis fusiùs explicatur. Verba diserta sunt: Propter merita tantùm Domini nostri, &c. non propter opera vel merita nostra. Additur quidem *per fidem* propterea quòd ad hominis justificationem necessaria imprimis sit fiducia de meritis Jesu Christi, cum meritorum nostrorum perfectâ abrenuntiatione conjuncta: quippe sive ista animi debita modestia, fieri omninò non potest, ut opera nostra, quantiviscunq; aliàs pretii sint, Deo ad salutem placeant.

Hoc illud ipsum est, quod etiam Augustani (quorum confessionem, utpote omnium reformatarum nobilissimam atque antiquissimam, ita tum hîc tum alibi secuti sunt Ecclesiæ nostræ proceres, ut qui istam ignorat, is articulorum nostrorum mentem ac sententiam vix rectè percepturus sit) in articulo vicesimo *de fide* voluerunt. Ubi pœnitentiam (quæ opera omnia justificationem hominis præcedentia complectitur) ad justificationem omninò esse necessariam agnoscunt, & nihilominùs fide nos justificari asserunt, hoc nimirùm sensu, quòd nulla prorsùs sit contritionis seu pœnitentiæ nostræ condignitas ad promerendam justificationis gratiam, quódque propter Christum solum donetur nobis remissio peccatorum, quod denique omnes Christiani, qui justificari volunt, hâc de re debeant esse persuasissimi. Verba sunt: *Quanquam contritio seu pœnitentia necessaria est, tamen sentiendum est, donari nobis remissionem peccatorum, & fieri nos ex injustis justos,*

id

id est, reconciliatos seu acceptos & filios Dei, gratis, propter Christum, non propter dignitatem contritionis aut aliorum operum præcedentium aut sequentium. Sed fide hoc beneficium accipiendum est, qua credere nos oportet, quod propter Christum nobis donentur remissio peccatorum & justificatio. Hæc sententia firmam consolationem perterrefactis mentibus affert. Quis non agnoscit, hæc Augustanæ confessionis postrema verba undecimi nostri articuli verbis plane gemina esse? Eadem dicunt Augustani & in 4to articulo his verbis: *Cum Evangelium arguit peccata nostra, corda perterrefacta statuere debent, quod gratis nobis propter Christum donentur remissio peccatorum, & justificatio per fidem, qua credere & confiteri debemus, hæc nobis donari propter Christum, qui pro nobis factus est hostia & placavit patrem. Quanquam igitur Evangelium requirit pœnitentiam, tamen ut remissio peccatorum certa sit, docet eam gratis donari, hoc est, non pendere ex conditione dignitatis nostræ, nec dari propter ulla præcedentia opera, aut dignitatem sequentium. Fieret enim incerta remissio, si ita sentiendum esset, tùm demum nobis contingere remissionem peccatorum, postquam eam præcedentibus operibus meriti essemus, aut satis digna esset pœnitentia.* Ubi obiter & illud diligenter observandum est, Augustanos Theologos, cum toties urgent fidem, qua credimus, nobis gratis donari remissionem, &c. non hoc voluisse, unumquemque debere credere sibi in particulari peccata esse remissa, & hanc solam esse fidem justificantem; (quemadmodum non pauci ex iis, qui Augustanam se

confessionem sequi profitentur, mentem eorum perperàm acceperunt) sed id tantùm voluisse significare, nobis, quandocunque justificamur, remissionem contingere gratis, non ex merito operum nostrorum, & hoc ab omnibus justificandis creditu necessarium esse. Verba clara sunt: *Credere & profiteri debemus hæc nobis donari propter Christum, &c.* Hanc autem esse ipsissimam Ecclesiæ etiam nostræ in articulo suo 11°. mentem ac sententiam, siquis adhùc vel omninò neget, vel saltèm de eo dubitet, En! testem exhibebo omni exceptione majorem, ipsam nempe Ecclesiam, articulum istum ex professo ac verbis disertissimis ita explicantem par. 2. Homil. de salute: *Effatum hoc* justificari nos fide tantùm, gratis, absque operibus *dicitur in eum finem, ut tollatur prosùs meritum omne operum nostrorum, quippe quæ nullatenùs possint justificationem nostram à Deo mereri; utque iis verbis planissimè exprimatur infirmitas hominis. Deique bonitas, maxima nostri ipsorum imbecillitas Deiq; vis ac potentia, imperfectio operum nostrorum Christique servatoris nostri gratia exuberantissima: itaque meritum justificationis nostræ Christo soli ac pretiosissimæ sanguinis ipsius effusioni in solidum deferatur.*

Tom. 1. p. 15.

Clariùs adhuc mentem suam exprimit Ecclesia nostra in eadem homil. paulò post *Vera intelligentia hujus doctrinæ (justificari nos gratis, ex fide, absque operibus) vel, (justificari nos ex solâ fide in Christum) non est, hunc actum nostrum, quo in Christum credimus, sive hanc fidem in Christum, quæ in nobis est, nos justificare, nobisve*

pag. 17.

justi-

justificationem nostram mereri: (id nimirùm idem esset, acsi affirmaremus, justificari nos actu aliquo, seu virtute, quæ in nobis ipsis est). Verùm rectâ intelligentiâ ac sensus hujus doctrinæ hic est: quod etiamsi verbum divinum auscultemus, eique fidem habeamus; quanquam præsto in nobis sint fides, spes, charitas, reverentia ac timor Dei, iisque adjiciamus opera quantacunq; Merito tamen omnium harum virtutum fidei, spei, &c. omniumq; bonorum operum, quæ vel fecimus, vel in posterum faciemus, vel facere possimus, renuntiandum nobis sit, ut quæ longè imbecilliora atque imperfectiora sint, quàm ut remissionem peccatorum nostrorum, sive justificationem nostram mereantur: ideòque fidendum nobis sit soli Dei misericordiæ ac sacrificio illi, quod semel pro nobis in cruce obtulit summus sacerdos noster ac servator Jesus Christus Dei filius, ut eo ipso (sacrificio) obtineamus gratiam Dei ac remissionem peccati nostri, tum originalis in baptismo, tum omnium actualium peccatorum, à nobis post baptismum commissorum, si modò per veram atque infucatam pœnitentiam ad ipsum revertamur. Quid manifestius dici potuisset? Ecclesia enim nostra hic palàm profitetur, se doctrinâ illâ suâ *justificari nos ex fide solâ* non illud voluisse, vel fidem solam sine operibus ad justificationem sufficere, vel fidei præ cæteris virtutibus ullam in justificationis negotio efficaciam vel dignitatem tribuendam esse: Sed hanc ipsius mentem esse: quod ad meritoriam justificationis nostræ causam attinet, tum fidei, tum cæteris quibuscunque virtutibus, sive operibus oportere nos nuntium re-

remittere, ac soli divinæ misericordiæ ac meritis servatoris nostri confidere. Imò ità bonorum operum meritum negat, ut intereà eorundem necessitatem, ad justificationem impetrandam, satis apertè fateatur, agnoscens, veram atq; infucatam pœnitentiam remissionis obtinendæ conditionem esse prorsùs necessariam. His autem planè gemina habent Augustani, Art. 20. de Fide: *Cum igitur dicimus, fide justificamur, non hoc intelligimus, quòd justi simus propter ipsius virtutis dignitatem: sed hæc est sententia, consequi nos remissionem peccatorum & imputationem justitiæ per misericordiam propter Christum.* Et paulò post in eodem articulo: *Paulus verò, cum inquit, fides reputatur ad justitiam, &c. loquitur de fiducia misericordiæ promissæ propter Christum. Estq; sententia, homines justos pronuntiari, id est, reconciliari per misericordiam, non propter dignitatem propriam. Sed hanc misericordiam promissam propter Christum, oportet fide accipi. Jam bonæ mentes nihil offendet novitas Paulinæ figuræ, Fide justificamur. Si intelligant propriè de misericordia dici, eamq; veris & necessariis laudibus ornari, &c.* Vides in quem scopum Augustani in sua ista doctrina *gratis ex fide sola justificamur* collimarint, nempe ut condignitas operum nostrorum deprimeretur, ac Dei misericordia Christiq; meritum meritis suis laudibus ornarentur. Quin & disertè profitentur, locutionem Paulinam, *Fide justificamur*. Non Propriam, sed, Figuratam esse. Similiter Ecclesia nostra Homil. de salute par. 3.

pag. 18, 19. Verum quidem est, opera nostra nequaquam nos justificare, si de justificatione propriè loquimur, hoc

hoc est, non mereri remissionem peccatorum nostrorum, neque ex injustis nos justos facere in conspectu Dei: sed Deum ex infinita ipsius misericordia per meritum tantùm Filii sui Jesu Christi nos justificare nihilominus quia Fides rectâ viâ nos ad Christum remittat, ad veniam peccatorum nos consequendam nostrorum, cúmque per fidem, à Deo nobis datam, promissum misericordiæ divinæ remissionisque peccatorum nostrorum amplectamur (quod nulla alia ex virtutibus nostris, sive operibus propriè facit) ideò dicere solet Scriptura, fidem absque operibus justificare. Ex quibus verbis clarè elucet, quid summum illud sit, quod in negotio justificationis ex Ecclesiæ nostræ sententia fidei distinctè tribuendum sit; nempe, quod licèt cæteræ virtutes non minùs necessariæ sint ad hominis justificationem, quàm ipsa fides, ac fides propriè nihilò plus agat in isto negotio, quàm alia virtus: quia tamen ex omnibus virtutibus fides una promissum amplectitur Evangelicum, quo justificamur, ideò non incommodâ locutione ipsi soli justificatio nostra tribui possit ac soleat: viz: per Metonymiam quandam, quâ actus ponitur pro objecto circa quod versatur. Vidit hoc, adeóque istam Confessionis Augustanæ doctrinam suo calculo comprobavit ipse Cassander, qui in suu ad prædictum articulum consultatione hæc adnotarit: *Quod autem Protestantes passim urgent, solâ nos fide justificari, tolerabilius est, cùm interpretantur se in Fidei nomine gratiam, quæ ei ex adverso respondet intelligere, ut idem sit, solâ fide justificari, quòd solâ gratiâ, non ex operibus (h. e. non ex merito operum) justificari.*

* *Vide quæ à nobis dicta sunt hujus dissert. cap. 5. §. 5.*

Pag 191 ex edit. Grotii.

Equidem hoc illud eſt, quod voluerunt Proteſtantes omnes ſaniores. Sic Confeſſio Wittembergica in articulo de juſtificatione: *Credimus & confitemur, quòd ad faciendam & exercendam juſtitiam Deo gratam*, neceſſariæ ſint *hæ virtutes, Fides, Spes & Charitas, & quod homo has virtutes non ex ſe concipere poſſit, ſed concipiat ex favore & gratia Dei, quodque fides aperetur per dilectionem. Sed ſentimus à verè Apoſtolica & Catholica doctrina longiſſimè abhorrere eorum ſententiam, qui docent hominem fieri Deo acceptum*, & reputari coram Deo juſtum propter has virtutes, *ac in judicio Dei meritis harum virtutum confidendum eſſe. Homo enim fit Deo acceptus, & reputatur coram eo juſtus, propter ſolum filium Dei Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum per fidem*: & in judicio Dei non eſt nullo earum virtutum, quas nos habemus merito, *ſed ſolo* merito *Domini noſtri Jeſu Chriſti, quod fit noſtrum per fidem, confidendum. Et quia coram tribunali Dei, ubi de vera & æterna juſtitia ac ſalute agitur*, nullus planè locus eſt meritis *hominum, ſed tantùm miſericordiæ Dei, & meritis ſolius Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui fide à nobis accipitur: idcircò ſentimus veteres ac majores noſtros* rectè dixiſſe, *nos coram Deo ſolâ fide juſtificari.* Sic etiam loculentiſſimè Collocutores Confeſſionis Auguſtanæ in colloquio Ratisbonenſi altero: *Supereſt quòd voce (ſolâ) utimur, ac dicimus homines ſolâ fide juſtificari. Id enim calumniantur quidam, acſi intelligeremus inanem quandam de Chriſtiana religione opinionem ad ſalutem hominis ſufficere, ſine omni hominis ad placita Dei regeneratione, ſine pœnitentia, &*

Syntag. Confeſſ. p. 144.

Pag. 69.

ſine

sine studio bonorum operum, & quasi per hanc vocem (sola) excluderemus à fide spem & charitatem. At nos cùm prædicamus fidem justificantem, simul quæ illa sit explicamus, & clarè testamur, quòd ea fides in Christum vera non sit cui desint pœnitentia peccatorum, spes & charitas & studium bonorum operum. Cúmque dicimus cum S. Patribus, nos solâ fide justificari: declaramus id idem pollere, *atque Apostoli verbis dicere, justificari nos gratis & sine operibus.* Ut hæc vox (sola) excludat bona opera, & alias virtutes, non ab homine justificato, sed à vi merendi remissionem peccatorum & vitam æternam, *ut dicere nos justificari fide solâ, aliud non sit, quàm* justificari nos nullis nostris sed solis Christi meritis, *quæ donata nobis fide apprehendimus.* Et quia hic Germanus usus est hujus vocis, & vetus Ecclesia eâdem voce ad ædificationem fidei usa est, non est nostrûm, eam concedere iis, qui gratiæ Dei per laudem humanorum operum detrahere conantur.

Sicut nec S. Patres olim cedere voluerunt vocem ipsimet Arianis, cùm videbant id aliquam impietatis illorum commendationem & veritatis obscurationem allaturum. Ecclesia enim Christi ut rerum ita & verborum Domina est *hactenùs, ut ad ædificationem fidei in Christum omnibus & rebus & verbis utatur.* Eadem dicunt iidem collocutores in respons. ad replicat. 21. Collocutorum alterius partis: Dixerant Collocutores Pontificii: *Vocem (sola) vos ipsi, & præstantiores vestri ordinis viri justificastis scandalosam, ac proinde omittendam.*: *cur igitur hanc non & modò & perpe-* Pag. 252, 253.

tùm

tuò condonatis paci publicæ, & ædificationi? Christiani certè hominis est omne scandalum vitare, quoad omninò possit. Jam hæc vox (sola) est magnæ offensionis multis hominibus, nec est in Scripturis tradita, quamobrem omitti potest sine ullo doctrinæ salutaris detrimento. Est igitur officii vestri eam missam facere.

Quibus, postquam nonnulla præmiserant in explicationem & defensionem istius vocis, respondent Collocutores nostræ partis:

Nihilominùs si qui pii homines istâ voce offenderentur, *qui rem ipsam admitterent, nos scilicet justificari solâ Dei gratiâ & Christi merito, nullâ nostrâ virtute, nulloque nostro merito, his voce istâ nolumus esse molesti, aut offendiculo, quâ aliàs perraro utimur, sicut nec in confessione nostra posita est.* Atqui eam propterea abjicere, usúmq; ejus damnare, id ut fas esse non potest, ita requirere id à nobis nemo debet. *Omnium autem minimè iis hanc vocem concedere licet, qui ex ea concessione conentur hominibus eum confirmare errorem, quo non est alius nocentior, justificationem non constare nobis solâ Dei gratiâ, & solo Christi merito, verùm etiam aliquâ ex parte nostris virtutibus & operibus, justificationem inquam vitæ, & fiduciam salutis æternæ.* Nec vox illa ὁμοούσιον est in Scripturis his elementis expressa, tamen quia id &c. Similiter eandem doctrinam explicat Repetitio Augustanæ Confessionis, scripta Anno Domini M. D. LII. ut exhiberetur Synodo Tridentinæ: atque edita primùm nomine confessionis doctrinæ Ecclesiarum Saxonicarum; generali denique Ecclesiarum atque Academiarum,

quæ

quæ Augustanam Confessionem secuti sunt, suffragio confirmata: Quæ in loco de remissione peccatorum & justificatione sic docet: *Itaque & correlativè intelligenda est hæc oratio, fide justificamur, hoc est, fiduciâ Filii Dei justificamur, non propter nostram qualitatem, sed quia ipse est propitiator, in quo cor acquiescit &c.* Et mox: *Hîc & de particula exclusiva dicendum est, toties repetit Paulus vocabulum* ‘ gratis, quâ voce cer- ‘ tissimum est excludi conditionem meritorum no- ‘ strorum. Ideò in Ecclesiis nostris dicimus: solâ ‘ fide justificamur, quod sic intelligimus & decla- ‘ ramus: gratis propter solum Mediatorem, non ‘ propter nostram contritionem seu alia nostra me- ‘ rita donamur remissione peccatorum & reconci- ‘ liatione. Etsi enim contritio antecedit consola- ‘ tionem, & dilectio Dei, & aliæ virtutes multæ ‘ cum fide, seu hâc fiduciâ simul accenduntur: ‘ tamen hæ virtutes non sunt causa seu meritum re- ‘ missionis peccatorum, nec propter eas persona ‘ placet &c. Sic denique ipse Melanchthon in Loc: *Corpus Theolog.* præcipuis Theolog: de vocabulo Fidei: ‘ Quare *p. 424.* ‘ cùm dicitur: Fide justificamur, non aliud dicitur, ‘ quàm quòd propter Filium Dei accipiamus re- ‘ missionem peccatorum, & reputemur justi, & ‘ quia oportet apprehendi hoc beneficium, dicitur ‘ fide, id est, fiduciâ misericordiæ promissæ ‘ propter Christum. Intelligatur ergò propositio ‘ correlativè, Fide sumus justi, id est, per mise- ‘ ricordiam propter Filium Dei sumus justi seu ac- ‘ cepti. Nota enim est natura relativorum nomi- ‘ num. Et ut amor, timor & alia quædam affectuum ‘ nomina sunt relativa secundùm dici, ita & ‘ fiducia.

Corpus Theolog. p. 244. & Syntag. Confession, p. 81.

'fiducia, Nec insulsas reprehensiones indoctorum 'hîc pertimesco. Et quod objiciunt quidam huic 'fiduciæ adjunctam esse dilectionem, non repug- 'no: Sed cùm dicimus: fide justificamur, mon- 'stramus Filium Dei sedentem ad dextram Patris, 'interpellantem pro nobis, propter hunc dicimus 'donari reconciliationem, detrahimus meritum 'reconciliationis nostris virtutibus, quæcunque 'assunt. Et tamen posteà suo loco dicitur, di- lectionem & alias virtutes in renatis existere o- portere.

'Ac in summa, cùm accusamur in hoc dogmate, 'quod dicimus, Fide justificari hominem, tantùm 'ideò accusamur, quod dicimus, nos propter 'Filium Dei accipere reconciliationem, non 'propter nostram dignitatem, & quòd hoc 'credendum sit, seu quòd hâc fide vel fiduciâ ap- 'prehendendum sit beneficium, & opponendum 'meritum Christi peccato nostro, & damnationi 'nostræ, & quod in hac fide seu fiducia intuente 'Filium Dei, Deus invocandus sit. Has autem sententias esse ipsam Evangelii vocem, & per- petuum veræ Ecclesiæ consensum, certissimum est.

Corp. Theol. p. 536. Idem in eodem libro de Fide agens, quatenùs ea pars est pœnitentiæ: 'Contritio sine Fide est 'horribilis pavor & dolor animi fugientis Deum, 'ut in Saule, Juda.

'Quare non est bonum opus. Sed contritio cum 'Fide, pavor & dolor est animi non fugientis 'Deum, sed agnoscentis justam iram Dei, & 'verè dolentis, quod neglexerit aut contempserit 'Deum, & accedentis tamen ad Deum & petentis 'veniam.

‘veniam. Talis dolor sit bonum opus & sacri-
‘ficium, ut loquitur Psalmus: Sacrificium Dei Ps. 50.
‘spiritus contribulatus, cor contritum & humilia-
‘tum, Deus, non despicies. Et tamen necesse
‘est taxari & abjici opinionem, quæ finxit ho-
‘mines contritione mereri remissionem peccato-
‘rum, seu dari remissionem propter dignitatem
‘contritionis. Sed retinenda est vox Evangelii,
‘quæ clamat, gratis remitti peccata propter
‘Filium Dei. Hæc exclusiva retinenda est, ut
‘Christo debitus honos tribuatur. Item ut mentes
‘perterrefactæ teneant certam consolationem:
‘Nam adigerentur ad desperationem, si sentire de-
‘berent, se non habere remissionem, nisi dolor
‘satis dignus & sufficiens esset. Hæc simplex
‘sententia multos labyrinthos disputationem tol-
‘lit.

‘Ex his autem testimoniis sole meridiano clarius est, quàm perperàm omninò veterum Protestantium doctrinam, de justificatione ex sola Fide, acceperint plerique sequioris ævi Protestantes, qui eos Fidei præ cæteris virtutibus propriè dictam instrumentalitatem in negotio justificationis tribuisse existimârint. Merum hoc est somnium. Nam ex ipsorum doctrinâ, jam fusiùs à nobis explicatâ, liquidò liquet, nihil illos propriè dictæ efficaciæ, adeóque nec instrumentalitatis, Fidei præ cæteris virtutibus, quod ad officium justificandi attinet, adscripsisse; sed id tantùm voluisse, Fidem ex omnibus virtutibus unam respectum connotare ad gratuitam Dei misericordiam, per Christum promissam, quæ primaria justificationis nostræ causa est, ideóque figurata quidem, sed

non incōmodâ locutione dici poſſe, nos ſolâ fide juſtificari, eam deniq; locutionem omninò retinendam eſſe, propterea quòd accommodatiſſima ea ſit ad exprimendam gratiam & miſericordiam illam Dei per Chriſtum, quâ juſtificamur, adeóque ad omnia hominum merita à negotio juſtificationis prorsùs ſummovenda. Quod Anglicanæ Eccleſiæ Patres optimè exprimunt, Homil. de ſalute, par. 3. *Hanc loquendi formulam uſurpamus, ſubmiſſuri noſmet*
pag. 19. *ipſos coram Deo, omnemq; gloriam Chriſto ſervatori noſtro, qui ſolus eâ dignus eſt, delaturi.*

Certè Eccleſia noſtra (utcunque mentem ipſius Rogerſius & alii audaculi articulorum noſtrorum, adeóque multis in locis infæliciſſimi interpretes aliter acceperint) iſtam fidei inſtrumentalitatem apertiſſimis verbis denegavit, Homil. de ſalute
pag. 17. par. 2. Sic enim ibidem loquitur: *Juſtificatio non hominis officium ſed Dei eſt, &c.* Et mox. *Juſtificatio Dei ſolius officium eſt, quod nos illi non reddimus, ſed ab eo accipimus, &c.* Indéq; ſtatim expreſsè concludit, quod ad actum atq; officium ipſum juſtificandi attinet, nihilò plus fidei, quàm cæteris virtutibus tribuendum eſſe, quemadmodùm ex ipſis verbis ibidem ſequentibus, jámq; à nobis ſuperiùs allegatis manifeſtum eſt. Ac ſanè conſequentia ſole clarior eſt: ſi enim juſtificatio Dei ſolius actus atq; officium ſit, certiſſimum eſt, neq; fidem neq; aliud quicquam noſtri in juſtificationis negotio propriè dicti inſtrumenti vicem ſupplere poſſe; cùm omne inſtrumentum ejuſmodi, quà tale, cum cauſa efficiente principali neceſſariò concurrat, quemadmodum alicubi in diſſertationibus noſtris jam adnotavimus.

Sum-

Summam rei paucis complectar: Cùm veteres Protestantes docuerunt, solâ nos fide justificari, illud non ità intellexerunt, quasi per eam fidem excludendæ essent cæteræ virtutes, cœteraque bona opera, tanquam ad justificationem obtinendam nullo modo necessaria aut quasi fides plus aliquid ageret in ipso justificationis negotio, quàm cæteræ virtutes: sed propositionem istam eatenùs tantùm ut veram recipi voluerunt, quatenùs vox *fidei* denotat talem obedientiam, quæ cum fiducia de meritis Jesu Christi, ac meritorum nostrorum perfecta abrenuntiatione conjuncta est, quæque adeò ea opera omnia excludit, quæ cum fiduciâ & opinione meriti nostri fiunt. Hoc est, quod voluit Melanchthon in Apologia confessionis Augustanæ, ad quæstionem quid sit fides justificans: *Facilè potest cerni discrimen inter fidem & inter justitiam Legis. Fides est* λαμβάνει, *quæ accipit à Deo oblata beneficia; Justitia Legis est* λαμβάνει, *quæ offert Deo nostra merita. Fide sic vult coli Deus, ut ab ipso accipiamus ea, quæ promittit & offert*: Quod luculenter explicavit eruditissimus Ludovicus Crocius in Syntagm. lib. 4. cap. 7.

Vide Dissert. 2a. c. 5. sect. 5.

pag. 92.

pag. 1223.

Fides etiam sola justificat, quatenus notat obedientiam quandam expectantem promissionem, ut donum gratuitum, quomodo formaliter quidem consistit in applicatione promissionis; quam tamen & præcedunt dispositiones aliquæ ad hunc ipsum fidei actum, & sequuntur fructus; unde plures virtutes vel actus cùm antecedentes tùm consequentes connotat, et opponitur illi obedientiæ, quæ non expectat promissionem tanquam donum omninò gratuitum, sed ut mercedem propositam sub conditione operis ali-

Vid. etiam conrad. Berg. prax. Cathol. divin. Canon. Dissert. 7. p. 973, & 982, 983, 984, 985

alicujus, præter acceptationem & gratitudinem debitam, quæ ſuâ naturâ in omni donatione quamvis gratuita requiri ſolet. Et hujuſmodi obedientia peculiariter opus ab Apoſtolo & Latinis propriè meritum dicitur. Et qui hâc conditione obediunt operantes vocantur, Rom. 4. 4. Atque ſi ita hæc propoſitio exponatur, ea quidem opera quæ cum fide conſiſtere nequeunt, id eſt, quæ fiunt cum fiducia & opinione meriti, prorſus excluduntur, ita ut non ſolùm negentur juſtificare, ſed & adeſſe tam in juſtificato, quàm in juſtificando. Hæc ille, quibus ne verbum quidem addendum duxi.

Diligentèr autem obſervandum eſt, quæ hactenus Eccleſiæ noſtræ attulimus teſtimonia, ea omnia ex homilia de juſtificatione, ſive ſalute hominis deſumpta eſſe; ad quam quidem homiliam, ut fuſiorem articuli, 11. explicationem inde petamus, Eccleſia noſtra, idq; in eo ipſo articulo, nos ex profeſſo remittit. Quis jam reſtat dubitandi locus? De ſenſu articuli undecimi quæritur; ad homiliam de ſalute hominis eo ipſo articulo remittimur. Quid ibi Eccleſia? Iterùm & ſæpiùs profitetur, idq; verbis diſertiſſimis, ſe meritum ſolummodò bonorum operum in eodem articulo ire oppugnatum. Neq; certè indignum eſt obſervatione noſtrâ, è triginta novem articulis Eccleſiæ Anglicanæ, triginta & octo nudè & ſine explicatione ullâ proponi; hunc verò unum, de juſtificatione hominis, traditum eſſe non ſine hâc cautione expreſſâ, ut fuſior ac plenior ejuſdem explicatio ex homilia de juſtificatione petenda ſit. Nimirum magnoperè ſolliciti erant Patres ſanctiſſimi, nequis, ejus articuli verbis ſuperſtitiosè nimis inhærens, in periculoſos ea ſenſus detorqueret: quod

Vide imprimis Homil. de ſalut. par. 3. in ipſo initio.

&

& hodiè (proh dolor!) à nimiò multis factum esse vidimus. Adeóque mirum est quàm anxiè quàm curiosè in ea ipsa homilia providerint viri optimi sapientissimique, ne doctrina sua, de justificatione ex sola fide, aliter à quoquam acciperetur, quàm in eum sensum, quem modò explicavimus; nempe, ut per eam, præsumptione omni meritorum nostrorum penitùs sublatâ, gratia Dei Christiq; servatoris noseri merita suo honoris atq; existimationis gradu, h. e. summo, placidè fruerentur. Ac de merito bonorum operum hactenùs.

2°. Prætervectus igitur istam Pontificiorum Charybdin, Scyllam ex adverso positam remis velisque devitet Christianus lector. Errorem volo Antinomorum ac Solifidianorum, qui necessitatem bonorum operum ad æternam hominis justificationem ac salutem omninò negant. De pessima ista hæresi illud imprimis observandum est, Auctores ejus, dum operum necessitatem rejiciunt, ne meritum inducant, eo ipso meritum bonorum operum reverà stabilire. Quorsùm enim negant bona opera necessaria esse ad justificationem ac salutem? Quia scil. isthôc concesso, justificatio ac salus nostra esset κατ' ὀφείλημα *ex debito*, non κατὰ χάριν *ex pura puta Dei gratia*. Annon ex hâc ipsorum ratiocinatione manifestò sequitur bonis hominum operibus meritum quoddam semper inesse? Hoc autem illud ipsum est quod contendunt Pontificii. Sed illud obiter. Necessitas autem bonorum operum eodem sulcitur tibicine, quo valor eorundem atq; efficacia: Nempe valent ad justificationem ac salutem ideò tantùm, quòd conditio sint, cui in Evangelico fœdere, ex (VII.)

mera

merâ Dei gratiâ, juſtificatio ac ſalus promittitur. Atqui ob illam ipſam cauſam eſſe etiam neceſſaria meritò concludimus; cùm nemo ex pacto Evangelico juſtificetur, aut ſalutem adipiſcatur, qui ejus pacti conditionem non impleat. Res eſt: Deus infinitâ ſuâ motûs bonitate, ut nobis inſignitèr benefaceret, ſed obſtantibus peccatis, quæ pœnam merebantur, conſtituit, ut Chriſtus, volens ex ſuâ erga homines charitate, cruciatus graviſſimos & mortem cruentam atque ignominioſam ferendo, pœnas penderet pro peccatis noſtris, ut ſalvâ divinæ ſuæ juſtitiæ demonſtratione, beneficia ſua hominibus communicaret eo modo, quo ſapientiæ ipſius conſultum videretur. Quo facto aperta eſt miſeris peccatoribus cœli janua; oblata eſt peccatorum venia vitáq; æterna: neq; oblata tantùm, ſed & conſtituto fœdere, optimis atq; æquiſſimis conditionibus ſancito, conſignata, quod quidem fœdus Evangelium vocatur. A toto hoc negotio excludenda ſunt non tantùm opera noſtra, ſed & ipſa fides, adeóq; omne quod noſtrum eſt. Sed hæc à juſtificatione diverſa ſunt, ad ſatisfactionem ac ſalutis impetrationem omninò pertinent. Stabilito autem hoc fœdere, ut quis beneficiorum, quæ comprehendit, fiat particeps actu ac reipſâ, requiritur omninò, ut conditionem in eo præſcriptam præſtet; eâq; præſtitâ (aliàs nequaquam) ex pacto iſto juſtificatur [conditionem autem iſtam non tantùm fidem ſed & pœnitentiâ ſtudiumq; bonorum operum comprehendere, multis & teſtimoniis & rationibus evicimus.] Non eum hic locum habet Chriſti meritum, quem multi perabſurdè ac periculosè admodum ſomniarunt. Non enim meruit Chriſtus, neq; in id juſtitia ejus nobis imputatur, ut

ut à conditione fœderis Evangelici (fide putà, pœnitentiâ, bonorum operum ſtudio) ab ipſo præſcriptâ abſolveremur; ſed meruit, ut ſubiſta æquiſſimâ quidem conditione ſalutis fieremus participes: quin & meruit gratiam, qua conditionem eandem præſtare valeamus. Maximoperè eſſet optandum, ut hæc diſtinctio inter *impetrationem ſalutis*, ejuſdemq; per fœdus Evangelicum *applicationem* (utcunq; ſatis obvia videatur, tamen) à pleriſque Theologis rectiùs intelligeretur; quippe quæ probè intellecta multas magnaſque in hâc controverſiâ lites facilè diremptura eſſet.

Hæc quæ de abſolutâ bonorum operum neceſſitare diſſeruimus, certiſſima ſunt. Nihilominùs & hîc etiam cautione aliquâ lectori Chriſtiano opus erit, ut accuratè diſtinguat inter juſtificationem primam ac ſecundam, adeóque inter bona opera, quæ ad hanc illámque neceſſariò requiruntur. Atque hîc ſtatuendum omnino eſt, ad primam juſtificationem opera tantùm interna fidei, pœnitentiæ, ſpei, charitatis, &c. eſſe abſolutè neceſſaria; cætera verò externa opera, quæ in factis externis, ſive in actuali ſingularum virtutum, quas modò enumeravimus, exercitio conſpiciuntur, ſigna tantùm eſſe fructúſque pietatis internæ, & juſtificatione poſteriora, eáq; demum lege præſtanda, ſi non deſit opportunitas. (VIII.)

Hoc dubio procul illud eſt, quod voluit Eccleſia noſtra in articulo duodecimo, in quo dicit opera eſſe fructus fidei, & veluti ſigna quibus fides dignoſcitur, quæque juſtificationem hominis conſequuntur. Per opera enim hîc intelligi omninò

ninò debent opera externa, sive actualis illa obedientia, quæ tractum seriémque factorum conspicuorum secum ferat. Illud centissimis argumentis demonstrari potest. Nam 1°. Ecclesia disertis verbis docet, pœnitentiam, charitatem, timorem Dei, &c. cum fide illa quæ justificationem præcedit, necessariò & inseperabiliter atq; omni temporis momento conjungi. Sic enim Homiliæ de salute, par. 2. veterum explicat sententiam, ex fide sola homines justificari, statuentium: *Nihilominus hæc sententia, justificari nos ex sola fide, non ita ab iis intelligitur, quasi fides illa, quâ justificamur, ullo temporis momento sola in homine esset, aut verâ pœnitentiâ, spe, charitate, reverentiâ ac timore Dei destituta, &c.* 2°. Pœnitentiam speciatim ubique inculcat Ecclesia nostra, ut dispositionem ad veniam peccatorum consequendam necessariò prærequisitam. Sexcentis illud testimoniis demonstrare potuissem: sed minùs honorificè de Ecclesia nostra sentit, qui utrùm hæc sit ipsius doctrina vel dubitare ausit. 3°. Opera, quæ duodecimus Ecclesiæ articulus justificatione posteriora esse affirmat, ejusdem generis proculdubiò sunt cum iis, quæ verbis in eodem articulo immediatè præcedentibus fructus fidei appellantur, quibusque fides exteriùs manifestari dicitur in fine articuli. Jam certo certius est, Ecclesiam nostram per opera, quæ fidei fructus ac signa esse affirmat, intelligere opera tantùm externa, quæ foras ab hominibus conspiciuntur, quæq; fidei nostræ, h. e. internæ pietatis, (quæ aliàs Dei solius oculis subjecta est) sinceritatem ita extrinsecùs prodit, ut ea ab hominibus etiam

pag. 16.

etiam quodammodo cognosci possit. Etenim quis sanus dixerit, per internas virtutes, contritionis, spei, charitatis, &c. tanquam per signa fidem ostendi? scil. virtutes istæ non minùs internæ sunt atque à conspectu hominum remotæ, quàm est ipsa fides. Si dicas, Ecclesiam hìc loqui de notificatione fidei nostræ non coram aliis, sed nobis ipsis, res eôdem redibit: nam & hoc esset ignotum per æquè ignotum demonstrare, cùm internæ istæ virtutes æquè ac fides nostra nobis etiam ipsis ignotæ sint. Itaque sensus Ecclesiæ manifestus est, nempe veram & vivam fidem, h. e. quæ cum fiducia in Jesum Christum conjunctum habet sincerum obediendi propositum, (ita enim aliquoties se ex professo explicat Ecclesia nostra Homiliæ de fide par. 1.) non nisi per facta tali fidei respondentia tum nobis ipsis, tum aliis demonstrari. Siquis tamen in tanta adhuc luce cœcutiat, en! specillum ei porrigit ipsa Ecclesia in secunda parte Homil. de Fide, quæ in hoc argumento tota versatur. Ibi, postquam in superiori homilia docuisset, fidem vivam, spem, charitatem, timorem Dei comprehendere, pergit deinceps ostendere, quomodo singulæ istæ virtutes internæ; per facta externa earum naturæ respondentia probari ac demonstrari debeant. Inter alia dicit, *à Christo ipso multis in locis doceri, fidem, spem, & charitatem, sine bonis piisq; operibus stare ac consistere non posse.* Atque in fine, *non modò charitatem, sed & Dei timorem bonis operibus probari, juxta dictum sapientis: Reverentia Domini depellit peccata: atq; iterum, Qui veretur Dominum faciet' est opera bona.* Quis jam dubitet, an per opera hæc intel- pag. 26. pag. 27. *Ecclus. cap. 1. v. 21, & c. 15. v. 1.*

ligat Eccleſia opera tantùm externa? Certè enim virtutes ſpei, charitatis, timoris divini ſunt ipſæ opera interna.

(IX.) Quartò ac poſtremò: In hunc etiam ſenſum non obſcurè ſe explicat Eccleſia noſtra. Homil. de bonis operibus par. 1. propè finem, ubi hiſce utitur Chryſoſtomi verbis è ſermone de Fid. & Leg. & Sp. *S. Sine operibus fidelem poſſum oſtendere & vitâ & regno donatum. Nemo ſine Fide vixit. At Latro tantùm credens, juſtificatus eſt. Nec mihi dicas tempus rectè vivendi non habuit: neque enim id eſt de quo diſputo; ſed hoc apertum feci, fidem etiam per ſe ſolam ſervare. Nam certè ſi ſupervixiſſet fidei, & benè operari neglexiſſet, excidiſſet à ſalute.* De externis tantùm operibus, ſeu piis factis, loqui hîc Chryſoſtomum & ex eo Eccleſiam noſtram, cœcus eſt qui non videat. Nam primò: De iis operibus hæc verba manifeſtè loquuntur, ſine quibus fidelis ad regnum cœleſte, vitámque æternam poſſit pervenire: atqui ſine virtutibus internis Fidei, Spei, charitatis &c. nemini iri ſalvatum apud omnes ſanos in confeſſo eſt.

Vide Davenant. Diſput. de Juſt. Act. c. 30. in arg. ultimo.

Deinde: Latro, unà cum Servatore noſtro in cruce paſſus, in exemplum hîc adducitur: Atqui certum eſt, latronem iſtum non modò Fide, ſed & pœnitentiâ peccatorum ſuorum, ac ſincerâ adversùs Chriſtum ſociúmque ſuum charitate præditum fuiſſe. Denique, De iis tantùm hîc agitur operibus, quæ fidelis tempore atque occaſione interclusus exercere nonnunquam non poſſit. Sic Chryſoſtomi mentem explicat Eccleſia verbis immediatè ſequentibus: *Audiviſtis Chryſoſtomi ſententiam,*

sententiam, ex qua intelligere possitis, neque Fidem esse sine operibus (si modò adsit opportunitas) neque opera sine Fide ad vitam æternam prodesse. Jam opera tantùm externa sunt, quæ commodo tempore atque occasione indigent; internis virtutibus nullum tempus occurrit.

Sic alibi se explicat ipse Chrysostomus ad Rom. 9. v. 10. φυχῆς ἀρετὴ δεῖ ζητεῖν, ἣν ὁ θεὸς τῶν ἔργων οἶδεν. *Animi virtus quærenda est, quam & ante opera Deus novit.* Cui geminum est illud Hieronymi ad 12. Mat. *In lege opera requiruntur, quæ qui fecerit, vivet in iis: in Evangelio voluntas quæritur, quæ etiamsi effectum non habuerit, tamen præmium non amittit.*

Rectè itaque monuit Grotius, in dictis Veterum, quibus per fidem, etiam ante opera, justificari homines affirmant, Fidem eam intelligi, quæ propositum obediendi Deo, & nunc Evangelio, accensum Dei & proximâ dilectione, si nondum exactissimâ, certè sincerâ, includat: quod dicitur toto corde credere, Act. 8. 37. Talis autem Fides (pergit idem Grotius) quam statim mors subsequitur, sine operibus dicitur, non quòd non pias cogitationes comites sibi habeat, sæpè & dicta & facta aliqua pia; sed quod tractum seriemque factorum conspicuorum (id enim τὰ ἔργα pluraliter dicta significant, quod πολιτικὰ vocant Græci sæpè, sæpissimè autem Chrysostomus) tempore intercluſa non ediderit. *In prior. Annot. ad Jac. 2. v. 14.*

Summam autem totius hujus doctrinæ idem riv incomparabilis alibi dilucidè admodùm & succinctè explicavit, his verbis: *Ubi Fides ad eum devênit gradum, ut sincerum pariat obedientiæ propositum, quod* *In Annot. ad Consult: Lassaud: ad art. 4.*

quod esse non potest sine dilectione Dei & proximi, quanquam ea dilectio multum adhuc recipere profectûs potest, ei qui talis est, id est, Fidem habet formatam, Fidem non in solo intellectu, sed & in voluntate consistentem, ut Melanchton, jam planè condonantur peccata, &, si talis moriatur, jus habet ad vitam æternam atque cœlestem, quia Deo pro summa sua bonitate ita visum est. Si verò vita post id conceditur, ad jus illud retinendum, requiritur jugis pia operatio & imprimis abstinentia ab omnibus illis * *criminibus, quæ conscientiam vastant, & à regno cœlesti hominem excludunt. Est enim condonatio plena & jus ad vitam æternam datam hâc lege atque omine. Hoc est doctrina Apostolorum, Veterúmque omnium.*

* Quanam illa sint, ostendunt loca 1 Cor. 6. 9, 10. & Gal. 5. 19, 20, 21.

Addo ego: Et Ecclesiæ etiam nostræ. Quæ constanter docet, gratiam justificationis, per Fidem vivam priùs adeptam, non nisi continuo insuper benè operandi cursu posse custodiri. Patet illud ex verbis Chrysostomi de fideli Latrone suprà allatis, quæ & citat & suo calculo comprobat Ecclesia nostra: *Certè si supervixisset Fidei, & benè operari neglexisset, excidisset à salute.* Sic in secunda parte Homil. de salute, Veterum sententiam, quâ justificari nos gratis docent, explicat his verbis: *Cùm dicunt, justificari nos gratis, non illud volunt, posse nos deinceps otio indulgere, nihilve in posterum à parte nostra requiri &c.* Denique Ecclesia nostra in articulo 16. expressè docet: *Postquam acceperimus Spiritum Sanctum posse nos in peccatum labendo à gratia data recedere.* Eandem & hîc etiam doctrinam tradunt Augustani, qui in articulo 11. *Damnant Anabaptistas, qui negant*

Pag. 16.

semel

semel justificatos, iterùm posse amittere Spiritum Sanctum. Et in articulo vicesimo de operum obedientiâ docent: *Eos, qui admittunnt peccata mortalia non esse justos, quia Deus requirit hanc obedientiam, ut resistamus vitiosis affectibus. Qui autem non repugnant, sed obtemperant iis contra mandatum Dei, & admittunt actiones contra conscientiam, hi sunt injusti, & neque Spiritum Sanctum, neque Fidem, id est, fiduciam misericordiæ, retinent.*

Jam huic disceptationi pro coronide subjiciam insigne testimonium viri longè doctissimi, atque Anglicanæ Ecclesiæ dignissimi Præsulis, qui sanam, Orthodoxam adeóque Ecclesiæ nostræ, in hac controversia, doctrinam & optimè novit, & fideliter retinuit, ac denique contra Bellarmini aliorumque Pontificiæ partis Strophas & machinas, si quis alius, fæliciſſimè propugnavit. Is est Magnus ille Davenantius, Sarisburiensis Episcopus, qui in eruditissimis suis disputationibus de justitia habit. & actual. cap. 31. quicquid vel hic vel alibi in dissertationibus nostris de bonorum operum necessitate adseruimus, duabus thesibus brevibus quidem illis, sed luculentis, sic explicat confirmatque. (X.)

Vide & cap. 30. Thes. 1. Arg. 2.

Conclusio quinta: 'Bona quædam opera sunt 'necessaria ad justificationem, ut conditiones con- 'currentes vel præcursoriæ, licèt non sint necessa- 'ria, ut causæ efficientes aut meritoriæ.

'In his bonis operibus numero illa interna, quæ 'apud Deum magni momenti sunt, quamvis in 'hominum

'hominum oculos non incurrant; utpote dolere 'de peccato, deteſtari peccatum, humiliter ſe Deo 'ſubjicere, ad Dei miſericordiam confugere, in 'Chriſto Mediatore ſpem figere, novæ vitæ pro-'poſitum inire, aliáque conſimilia. Divina enim 'miſericordia non juſtificat ſtipites, hoc eſt, nihil 'agentes, neque equos & mulos, hoc eſt, recal-'citrantes, & libidinibus ſuis obſtinatè adhæreſ-'centes: ſed homines, eoſdemque compunctos '& contritos, ac verbi ſpiritûſque divini ductum 'ſequentes —— Atque hîc notandum, quando 'dicimus aliquid neceſſarium eſſe ad hoc vel illud 'obtinendum, ex ipſa vi verborum non innuitur 'neceſſitas cauſalitatis, ſed ordinis. Quamvis 'itaque conceſſero hanc propoſitionem, opera bo-'na ſunt neceſſaria ad juſtificationem; non poteſt 'ſtatim inferri, eſſe neceſſaria ut cauſas, multò 'minus ut meritorias, Verbi cauſâ, ſi dixero, ad 'obtinendam equeſtrem dignitatem neceſſarium 'eſt adire aulam Regiam, atque coram Rege in 'genua ſe demittere; ineptè quis inde intulerit, 'ipſam acceſſionem ſive ad geniculationem eſſe 'cauſas meritorias obtentæ hujus dignitatis: Ita '& de illis omnibus operibus ſtatuendum eſt, quæ 'ex parte noſtra dicuntur ad juſtificationem ob-'tinendam neceſſaria.

'Concluſio ſexta. Bona opera ſunt neceſſaria 'ad juſtificationis ſtatum retinendum & conſervan-'dum, non ut cauſæ, quæ per ſe efficiant, aut me-'reantur hanc conſervationem; ſed ut media ſeu 'conditiones, ſine quibus Deus non vult ju-'ſtificationis gratiam in hominibus conſervare.

'Atque

‘Atque hìc eadem opera recenseri possint, quæ
‘in Conclusione præcedente designavimus. Nam
‘uti nemo recipit justificationem illam generalem,
‘quæ liberat à reatu omnium præcedentium pec-
‘catorum, nisi concurrente pœnitentiâ, fide,
‘novæ vitæ proposito, aliisque ejusdem generis
‘actionibus: ita nemo retinet statum à reatu libe-
‘rum respectu peccatorum consequentium, nisi
‘mediantibus iisdem actionibus, credendi in Deum,
‘invocandi Deum, mortificandi carnem, assiduè
‘pœnitendi & dolendi de peccatis assiduè admissis.
‘Ratio cur ex parte nostra necessariò requirantur
‘hæc omnia, illa est, quòd hæc abesse non possunt
‘perpetuò, ut non adesse incipiant illorum oppo-
‘sita, quæ pugnant cum natura justificati. Nam
‘si sustuleris fidem in Deum & invocationem, suc-
‘cedunt infidelitas, & contemptio divini numinis:
‘si dempseris studium mortificationis, & exerci-
‘tium pœnitentiæ, irrumpunt concupiscentiæ do-
‘minantes, & peccata vastantia conscientiam. Quia
‘igitur Deus non vult incredulos, obstinatos,
‘carnales, frui beneficio justificationis, requirit
‘assidua opera fidei, pœnitentiæ, mortificationis;
‘quorum præsentiâ quasi foras extruduntur, &
‘procul arcentur, incredulitas, obstinatio, secu-
‘ritas, aliaque gratiæ justificantis venena, atque
‘particularium peccatorum particularis condonatio
‘obtinetur. Hinc Paulus ad Rom. 8.13. Si secun-
‘dùm carnem vixeritis, moriemini. Et ad He-
‘bræos 3.12. Videte ne fortè sit in aliquo ve-
‘strûm cor malum & infidele, discedendo à Do-
‘mino &c.

Atque hæc de neceſſitate bonorum operum, quæ ideò ex articulis imprimis atque homiliis noſtris fuſiùs diſſerui, ne quis poſthàc ex Antinomorum fæce in ſanctiſſimâ Eccleſiæ noſtræ doctrinâ peſtiferæ ſuæ hæreſeos patrocinium quæreret.

(XI.) 3°. In hac porrò quæſtione ſedulò cavendum eſt Pelagii hæretici dogma, atque ita credenda bonorum operum neceſſitas, ut agnoſcatur etiam, idque animitùs, præpotentioris gratiæ adjutorium prorsùs neceſſarium eſſe, ut quis opera verè bona, hoc eſt, ad ſalutem grata præſtare valeat. Ex gratiâ profluit juſtitiæ noſtræ initium, augmentum, complementum. Dat gratia peccatoribus fidem & pœnitentiam, dat Fidelibus bonam vitam, dat benè vivendi perſeverantiam, dat perſeverantibus juſtitiæ coronam. Ita nemo eſt, cui hæc gratia non ſit ad juſtitiam neceſſaria; eâ indiget peccator, juſtitiam ut acquirat, juſtus ne amittat. Ita gratia Dei in omnes, & per omnia principatum obtinet. Scilicet rectè monuit Cœleſtinus ad Epiſcop. Gall. cap. 12. *Omnium bonorum effectuum atque operum, & omnium ſtudiorum, omniumque virtutum, quibus ab initio Fidei attenditur, Deum profiteamur autorem, & non dubitemus, ab ipſius gratia omnia hominum merita præveniri* &c. Paulinarum certè Epiſtolarum utramque ferè paginam complet divinæ gratiæ præconium: crederes Propheticâ quâdam περιλήψει adversùs Pelagium ſcriptas. Quin & Jacobus noſter, ut ut bonorum operum aſſertor ſtrenuiſſimus; omnimodam tamen gratiæ neceſſitatem apertè agnoſcit, gratuitam ſuperni Patris donationem,

tionem, tanquam omnis salutiferæ virtutis bonæq; operationis fontem unicum digito commonstrans: quin & à contrario errore, ut periculosissimo, Christianis omnibus omni curâ cavendũ docet, c. 1. v. 16, 17, 18. Certissimè itaque definivit Synodus Arausicana, Cant. 7. *Si quis per naturæ vigorem bonum aliquod, quod ad salutem pertinet vitæ æternæ, cogitare ut expedit, aut eligere, sive salutari, id est Evangelicæ prædicationi consentire posse, confirmat absque illuminatione & inspiratione Spiritûs Sancti &c. hæretico fallitur spiritu, non intelligens vocem Dei in Evangelio dicentis, sine me nihil potestis facere, & illud Apostoli, non quod idonei sumus cogitare aliquid boni ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.* Et Can. 22. *Nemo habet de suo, nisi mendacium & peccatum. Si quis autem habet homo veritatem atque justitiam, ab illo fonte est, quem debemus sitire in hâc eremo, ut ex eo, quasi guttis quibusdam irrorati, non deficiamus in via.* *Consule Articulos Ecclesiæ nostræ 10. & 16.*

(XII.) Nostris igitur dissisi viribus, Deum Patrem veneremur, tanquam omnis boni fontem; Christum amplexemur, ut gratiæ canalem, per & propter quem vult Pater illam ad nos derivari. Ipsi jugiter adhæreamus; ex ejus plenitudine assiduis precibus exhauriamus χάριν ἀντὶ χάριτος gratiam gratiâ cumulatam. Ab ipso unicè pendeamus; oculos ad ipsum elevemus, ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Heb. 12. 2. Hoc nixum fundamento immotum stabit ædificium; sin nostris ipsorum viribus innitimur, infirma erit, citò corruet universa operum nostrorum, ut ut in conspectu hominum glorioſa,

Lib. 3. Dialog. adv. Pelag. p. 302.

compages. *Sit itaque (ut cum B. Hieronymo loquar) totus nostri sermo ad Deum oratio: tota oratio & deprecatio extorqueat clementiam Creatoris; ut qui nostris viribus & studio salvari non possumus, illius misericordiâ servemur.*

(XIII.) 4° Ac postremò: Dum castra fugimus Pelagianorum gratiæ necessitatem agnoscendo, videndum omninò est, ne in βάθος Manichaicæ μανιώσης incidamus, liberum arbitrium atque humanæ industriæ cooperationem tollendo. Media, Regia via hîc etiam ingredienda, ut neque ad sinistram neque ad dextram declinemus; quod tum demùm fiet, si statuamus, cum gratia, sed sub gratia tamen, conspirare amicè arbitrii libertatem. Nempe tritum quidem, sed & scitum est illud Augustini dictum (Epist. 46. ad Valent.) *Si non est Dei gratia, quomodo salvat mundum? & si non est liberum arbitrium, quomodò judicat mundum?* Cui simile habet Bernardus (de gratiâ & lib. arb.) *Tolle liberum arbitrium, non erit quod salvetur; tolle gratiam, non erit unde salvetur.* Neque igitur ita arbitrii urgenda libertas, ut inimici fiamus gratiæ, nec gratia sic prædicanda, ut liberum tollatur arbitrium. Ab utro horum errorum majus periculum sit, haud facile dictu est: Neque enim (Vossii τῷ πέρι verbis hîc utor) excitabit ignaviam nostram, qui libertatem negat; nec fræna injiciet superbiæ, qui gratiæ munus ignorat. 'Ad hæc 'non minùs prædicari debet Dei justitia, quæ certè 'absque libero arbitrio nulla est, atque ejusdem 'misericordia, quam labefactant gratiæ inimici. 'Majus autem videtur imminere periculum ab 'iis,

Hist. Pelag. lib. 1. cap. 1.

'iis, qui arbitrii libertatem, quàm qui gratiam ne-
'gant, ut tandem concludit vir ille doctissimus.
'Nam error eorum, qui gratiam impugnant, sta-
'tim improbo se tumore prodit; eoq; ubi Evan-
'gelii lux clarissimè fulget, vix alios aggredi au-
'det, quàm homines indoctos ac profanos; quales
'inscitia stultaq; sui fiducia facilè constrictos tenet:
'præsertim si typhus accesserit gloriæ sæcularis. At
'optimus & modestissimus quisq; magis eorum frau-
'dibus obnoxius est, qui, quod de Chaldæis in Po-
'lycratito suo scribit Joannes Sarisburiensis, *fatalem*
'*quandam necessitatem rebus imponunt sub prætextu*
'*humilitatis & reverentiæ Dei; timentes, ne fortè*
'*ipsius evacuetur dispositio, nisi rerum eventus ne-*
'*cessitas comitetur*: qui error humilitatis ac pie-
'tatis velo tectus, quantò occultiùs, tantò pericu-
'losiùs in animis hominum grassatur. Aurea certè sunt illa Augustini verba, ab eodem clarissimo viro laudata, in Johan. Homil. 53. *Quosdam nimia suæ voluntatis fiducia extulit in superbiam: & quosdam nimia suæ vocationis diffidentia dejecit in negligentiam. Illi dicunt, ut quid rogemus Deum, ne vincamur in tentatione, quod in nostra est potestate? Isti dicunt, ut quid conemur benè vivere, quod in Dei est potestate? O Domine, O Pater, qui es in cœlis, ne nos inferas in quamlibet istarum tentationum, sed libera nos à malo.* Verè etiam & ex sensu veterum omnium (Grotio judice) dixit Tertullianus: *Non est bonæ & solidæ fidei, per omnia ad voluntatem Dei referri, & ita adulari sibi quenquam, dicendo, nihil fieri sine nutu ejus, ut non intelligamus esse aliquid in nobis ipsis. Cæterùm excusabitur omne delictum, si contenderi-*

eius,

mus, nihil fieri in nobis sine Dei voluntate, nempe, ut rectè Grotius, prædeterminante.

(XIV.) Sed divinum plane est illud Apostoli monitum ad Philippenses, cap. 2. vers. 12, 13. *Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem conficite; Deus enim est, qui efficit in vobis & ipsum velle & agere pro gratuita sua benevolentia*: q.d. Operemini salutem vestram cum summâ animi modestiâ & humilitate; (ita enim interpretantur veterum plerique μετὰ φόβου καὶ τρόμου, ut idem sit, quod μετὰ ταπεινοφροσύνης) cum nihil ex vobis ipsis in salutis vestræ negotio præstare valeatis, ac necesse sit, ut gratia Dei in vobis, ac vobiscum operetur: vel: Operemini salutem vestram summo cum tremore ac sollicitudine, ne gratiæ Dei desitis, Spiritúmq; ejus extinguatis, qui si vos deserat & derelinquat, actum est de salute vestra: vel: Operemini salutem vestram summo cum studio ac diligentia, ac nolite diffidere, acsi virium inopiâ non possitis id quod hortor implere; Deus enim in toto hoc negotio vobis cooperaturus est, & pro benevolo suo affectu ad difficultates omnes perrumpendas adfuturus. Quoviscunq; modo verba Apostoli interpreteris, certè irresistibilem gratiæ operationem funditùs evertunt. Quorsùm enim tam seria Apostoli adhortatio, ut salutem nostram operemur, si non operari non potuissemus?

(XV.) Modum quidem concursûs gratiæ divinæ cum humana voluntate exactè definire, ac dicere, quid sola præstet gratia, quid cum & sub gratia liberum agat arbitrium, non exiguæ difficultatis res est. Imò hoc

hoc ipsum inter θεῖ βάθη & ἀνιχνιάστους τὰς ὁδὰς non immeritò fortassis à viris doctis ac piis reponitur. Ideóq; serenissimi Regis nostri authoritate ac summâ prudentiâ cautum est, ne quis nostratium Theologorum pro concione aggrediatur ἀνεκδίηγητον illud mysterium explicare, sed modum rei utcunq; ignoremus, res ipsa certè firmitèr credenda est.

Atq; hæc sunt, Christiane Lector, quæ tibi, animo penitùs infigenda, visum est nobis quasi inculcare, ne vel nostras dissertationes minùs rectè intelligeres, vel in hâc maximi momenti quæstione, tuæ salutis periculo, à vero aberrares. (XVI.)

Ταῦτ' ἰδὼς σοφὸς ἴσθι, μάνηθ' Ἑπόμενον ἔστον
Πᾶν τὸ καλὸν ζητῶν, καὶ πρᾶξις αἱ μοναδικαί.

Tricas Scholasticas, operosas nugas, doctas ineptias permitte aliis, quibus easdem sectari & cordi & curæ est: Tu, hæc si noveris, sapiens eris; si & vitam agas hisce consentaneam, beatus.

Trin-uni Deo Patri, Filio & Spiritui Sancto sit laus, honos & gloria, in sæcula sæculorum. Amen.

FINIS.

FINIS.

Postſcriptum Authoris ad Lectorem.

Scias velim (benevole Lector) diſſertationes haſce, unà cum præmonitione præfixâ, ante aliquot annos à me (tunc admodùm juvene) conſcriptas prælóque fuiſſe deſtinatas. Cauſas, cur ſerius prælo exierint, nunc non eſt narrandi locus. Penè autem me facit jam pœnitet, quòd immaturum opus tandem aliquando in lucem prodire permiſerim; præprimis cùm materia, quam tractamus, & ſub actiori judicio, & exactiori curâ ſit dignissima. Sed planè doleo macerórque, ſcripſiunculam, ex ſe nimis imperfectam, ac de Authoris ſui imbecillitate ſatis teſtantem, tam fœdis inſuper mendis dicam? an portentis Typographicis (quâ ab interpunctione, quâ in verbis) deturpatam eſſe. Mihi verò ipſi prælo adeſſe nunquam licuit; & manum noſtram ſatis intricatam, ubi feſtinamus, Typographum ſubindè fefelliſſe mirum non eſt. His malis candor tuus (L. B.) ſolus remedio erit. Itaque maximo opere te oro, ut hoc ſtudii noſtri Theologici tyrocinium in æquam bonamque partem accipias; Errata ſimùl Typographica, quæ ſubjiciuntur, graviora manù tuâ corrigendi laborem non refugiens: itidem cætera (recenſionis noſtræ tumultuariæ ſi quæ fortè ſupererint) nobis benignè condonans. Iterùm vale.

ERRATA ſic corrige: In Epiſtola ad Lectorem.

Pag. 2. lin. 7. leg. *tradendi*. & l. 9. l. *Libertiniſmum*. & l. 10 & 11. l. *manibus*.

In diſſertationibus.

PAg. 5. lin. 18. leg. τὸ ἐν ἀρχῇ. p. 8. l. ult. l. τὸ ἀδιαίρ. p. 9. l. 9. poſt *nonnulla* l. *exemplaria*. p. 16. l. 27. l. *Dan.* 4. 24. p. 19. l. ult. & p. 20. l. 1. dele *vel potius cauſam principalem*. p. 20. l. 17. poſt *Spiritu* l. *Sancto*. p. 26. l. 3. l. *ſola*. p. 43. l. 24. l. *ipſam fidem*. p. 53. in ipſo titulo poſt *poſterior* l. *in*. p. 66. l. 5. l. *homini*. & l. 27. pro *aut* l. *at*. p. 68. l. 9. pro *eo* l. *hoc*. & l. 11. pro *hoc* l. *eo*. p. 90. l. 1. l. *exuperent*. p. 98. l. 25. l. *enervarent*. p. 111. l. 14. l. *implendæ*. p. 178. l. 30. l. *effecit*. p. 179. l. 2. l. ἀδύνατον. p. 180. l. 20. l. *perceperimus*. p. 186. l. 11. verba [ubi in Græco eſt ἐν ἐμοὶ τοῦτ' ἔστι τοῦτο τὸ πνεῦμα] reſiciantur in marginem. p. 188. l. 2. l. 1 *Cor.* 4. *v.* 3, 4. *Coll. v.* 6. p. 192. l. 8. l. *quantum libet*. & l. 27. l. *perpetrandum*. p. 195. l. 17. l. *affirmaremus*. p. 202. l. 29. l. *inter ſe oppoſita*. p. 204. l. 15. l. *indicium*. & l. ult. l. *exponantur*. p. 210. l. 9. l. *quæ* p. 211. l. 2. l. *indicia*. & l. 31. l. *extundunt*. p. 213. l. 26. l. πάθος. p. 215. l. 30. l. *ſolutu*. p. 216. l. 10. l. *indicia*. & l. 16. l. *ab*. p. 217. l. 10. l. *proinde*. p. 218. l. 25. l. *indiciorum*. p. 221. l. 13. l. *altera*. l. 26. poſt *erant* l. *ac*. p. 223. l. 7. l. *rotationem* & l. 13. l. *quid*. p. 226. l. 10. pro *ſi* l. *ſit*. p. 228. l. 6. l. *promiſſi*. p. 239. l. 7. l. *fuiſſet*. & l. 23. l. *dicitur*. p. 242. l. 7. l. *oblato*. p. 247. l. 19. l. *quam*. p. 269. l. 26. l. *Joſhua* 24. *v.* 2, 3. p. 271. l. 24 & 25. l. *Tom.* 4. *l.* 83. *quæſtionum*, *quæſt.* 76. p. 285. l. 11. l. *occultos*. p. 290. l. 19. dele *re*. p. 291. l. 23. l. *bi*. p. 292. in margine l. 5. l. *cur*, *eorum*. & l. 8. pro *omnem* l. *non*. p. 293. l. 27 & 28 dele [Καὶ τὸ μὲν πρῶτον τὸ δίκαιον ἐμὲ καὶ σὲ τὸ πλῆθος ἐν ἀνθρώποις κτίσθαι.] p. 295. l. 11. l. *Kobéleth*. & in margine l. כהלת. p. 296. l. 12. & 16. pro *v.* 9. l. *v.* 7. p. 307. l. 31. l. *ponentem*. p. 308. l. 29 ante *in* l. *quæ*. p. 309. l. 4. l. *appoſita*. p. 312. l. 3. l. הסצות & l. 4. l. הסצות. & l. 10. l. הסצות. p. 313. l. 10. l. *vobis*. p. 320. l. 17. l. *fractis*. & l. 18. l. *lioi*. p. 321. l. 20. l. *Irenæus*. p. 327. l. 22. l. *aliique*. p. 328. l. 10. l. *ſine*. & l. 20. l. *viceſimo*. p. 333. l. 6. dele *nos*. p. 334. l. 26. l. *luculentiſſimè*. p. 335. l. 32. l. *judicaſtis*. p. 339. l. 16. l. *diſputationum*. p. 346. l. 3. l. *certiſſimis*. p. 348. l. 21. l. *neminem*. p. 349. l. 30. l. *vir*. p. 350. l. 14. l. *datum*. p. 354. l. 15. l. *viventibus*.